Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Кафедра фінансів ім. С. І. Юрія

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Збірник матеріалів
Десятої заочно-дистанційної
наукової конференції студентів
і молодих вчених

Частина 2

Тернопіль
2023

УДК 336

Десята заочно-дистанційна наукова конференція студентів і молодих вчених

«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ»

м. Тернопіль, 26 квітня 2023 р.

ГОЛОВА РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Кириленко О. П. – завідувач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ, д. е. н., професор

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Горин В. П. – заступник голови, д. е. н., професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ;

Кізима Т. О. – д. е. н., професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ.

Розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ (протокол № 13 від 25 квітня 2023 р.).

Актуальні питання фінансової теорії та практики: збірн. матер. Десятої заоч.-дистанц. конф. студентів і молодих вчених (м. Тернопіль, 26 квіт. 2023 р.). Ч. 2. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 213 с.

Коло проблем, які висвітлюються у збірнику конференції, пов’язані з розробкою основних напрямів фінансової політики держави, реформуванням складових фінансового механізму, удосконаленням системи управління фінансами на макро-, мезо- і макрорівнях. Висновки та рекомендації мають вагоме теоретичне значення і можуть бути використані при написанні наукових статей, курсових та дипломних робіт, проведенні інших форм наукових досліджень.

УДК 336

За редакцію, зміст і достовірність даних, а також встановлення фактів плагіату матеріалів, розміщених у збірнику конференції, відповідальність несуть автори та наукові керівники.

© ЗУНУ, 2023

ЗМІСТ

Авраменко Марина
ІДЕНТИФІКАЦІЯ МІЖДЕРЖАВНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ В КОНТЕКСТІ ВПЛИВУ НА МИТНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ…….. 9

Бабіч Руслан
УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ……. 11

Баран Микола
ПОДАТКОВИЙ КОНТРОЛЬ У МЕХАНІЗМІ ПРОТИДІЇ УХИЛЕННЮ ВІД ОПОДАТКУВАННЯ…… 15

Борис Віктор
НЕОБХІДНІСТЬ ТА ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ……. 17

Брага Віталіна
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ТА ПОСТ ВОЄННИЙ ПЕРІОД……. 20

Бруд Алеся
ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ…….. 22

Ваврик Ірина
ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ФІНАНСУВАННЯ…… 25

Василевська Анастасія
СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ ЯК ШЛЯХ ДО СТВОРЕННЯ НОВІТНЬОГО ВІЗЕРУНКУ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ……. 28

Ватрала Вікторія
ВИДАТКИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА……... 30

Вітів Олександр
ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ…… 34

Віхер Мар'яна
ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ…… 36

Горин Володимир, Здирко Тарас
ПІДВИЩЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ…… 41

Готко Вікторія
МИТНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ МИТНИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ РИЗИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ…….. 47

Грицай Катерина
ПРОВЕДЕННЯ КОНСУЛЬТАЦІЙ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ЯК ФОРМА УЧАСТІ В УПРАВЛІННІ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ……..……. 49

Гудусь Юрій
МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА……. 52

Гуцал Ігор, Кристофович Анатолій
ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЖИТЕЛІВ ГРОМАДИ…… 56

Дзюбан Олександр, Тераз Роман
РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ КОНТРОЛЮ МИТНОЇ ВАРТОСТІ ТОВАРІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ…… 58

Дремлюга Максим
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ…… 60

Думнич Володимир
УДОСКОНАЛЕННЯ НАПРЯМІВ БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ НА ОСВІТУ…. 62

Іванова Анна, Колодій Оксана
ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ – ПІДПРИЄМЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ…….……. 66

Каленюк Ігор
ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ПІДПРИЄМСТВ ТА ДЖЕРЕЛА ЇХ ФОРМУВАННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ…….…….. 68

Кириленко Ольга, Наконечна Оксана
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ БЮДЖЕТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В СУЧАСНИХ УМОВАХ……. 72

Кириленко Сергій
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ ЯК СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ…….……... 76

Кізима Андрій, Шевчук Марія
ПРОБЛЕМНІ КРЕДИТИ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ……. 79

Кізима Тетяна, Подобайло Сергій
ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ…… 82

Кізима Юлія
ВПЛИВ ТРАНСФЕРТІВ НА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ…….……... 85

Кіндратюк Роман
ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ЦІЛІ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ…….. 87

Климик Олег
УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗПОДІЛУ ПРИБУТКУ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ…… 89

Климко Любов
ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ…….……. 93

Клімов Ілля, Охотницький Юрій
ПРАГМАТИКА ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ І ФІНАНСОВА ДОПОМОГА УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ…….…….. 95

Коваль Світлана, Козловський Олег
ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ ПОДАТКІВ…….. 99

Коваль Світлана, Коневич Ілля
ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ……... 103

Корчагін Андрій
ПРОБЛЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА……. 106

Леськів Богдан
ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ……... 110

Луцик Анатолій, Захарек Андрій
ПРОБЛЕМАТИКА ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ…… 113

Марченко Дмитро
АУДИТ ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ: ОСНОВНІ ПРИЧИНИ НЕЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ……. 115

Марченко Катерина
ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ……... 119

Наконечний Володимир
ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ–ПІДПРИЄМЦІВ……. 122

Новіцький Михайло
РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ…….…….. 125

Онищук Сергій
ВПЛИВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ…… 129

Пелих Ірина
АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ…… 133

Петрушка Олена, Матичак Назарій
БАНКІВСЬКИЙ ДЕПОЗИТ ЯК ДОМІНУЮЧА ФОРМА ЗАОЩАДЖЕНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ: ПРАГМАТИКА ФОРМУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ……. 135

Пилип Анастасія
НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ СОЦІАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ В УКРАЇНІ……..... 139

Повзанюк Руслана
БЮДЖЕТИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ……... 142

Погончук Галина
ПРАВОВА БАЗА МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА ЕВОЛЮЦІЙНИХ ЗМІН…….…. 145

Пограничний Олег
ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ…….. 149

Подоляк Оксана
ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ…… 152

Рахлецький Олександр
ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МИТНИХ ПРЕФЕРЕНЦІЙ У ВЗАЄМОВІДНОСИНАХ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ……. 154

Савула Ігор
ДОТРИМАННЯ ГРАНИЧНИХ СУМ ВИТРАТ ПРИ РЕЄСТРАЦІЇ БЮДЖЕТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ……. 157

Савчук Світлана, Бурлій Євгеній
ВПЛИВ БЮДЖЕТНИХ РИЗИКІВ НА ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ…… 161

Салабай Микола
ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ СОЛІДАРНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ……. 164

Сивульський Володимир
ПРОБЛЕМИ УЗГОДЖЕНОСТІ РОЗРАХУНКІВ ПРИ АНАЛІЗІ ПОКАЗНИКІВ ЛІКВІДНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ……... 168

Сидор Ірина, Тесля Вікторія
ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ЗА РАХУНОК ПОЗИКОВИХ КОШТІВ…….……... 171

Сідляр Вікторія, Бурий Андрій
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ……... 175

Сідляр Вікторія, Нагорний Микола
ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ МИТНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ В УКРАЇНІ.. 177

Сліпко Іван
ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН…….. 179

Слободян Діана
ЦИФРОВІЗАЦІЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ТА ОФОРМЛЕННЯ: ПРІОРИТЕТИ ДЛЯ УКРАЇНИ…….. 182

Титор Володимир, Копча Олександр
МИТНІ ПРОЦЕДУРИ І МИТНІ РЕЖИМИ…… 184

Ткачик Федір, Малінський Денис
УДОСКОНАЛЕННЯ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ СТАБІЛІЗАЦІЇ Й РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ…….. 187

Троян Лілія
СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ ТА ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ У ВІТЧИЗНЯНУ ПРАКТИКУ…….…. 189

Урбан Олег
ДЕРЖАВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В УКРАЇНІ: СТРУКТУРА І ФАКТОРИ ВПЛИВУ……. 193

Федоренко Вікторія
ПОСТ-АУДИТ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ УДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ……... 196

Чайнюк Катерина
УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В МИТНІЙ СПРАВІ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ……..…. 198

Чорноус Віталій
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ……...…… 201

Шевчук Орест
РОЗВИТОК МИТНОГО КОНТРОЛЮ ТА МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ ТОВАРІВ……. 204

Щербай Арсен
ПРАГМАТИКА ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ……. 206

Ярош Ростислав
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА ЇХ РОЛЬ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ…… 209

Марина Авраменко
студентка гр. ФМСзмкп-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Федір Ткачик

ІДЕНТИФІКАЦІЯ МІЖДЕРЖАВНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ В КОНТЕКСТІ ВПЛИВУ НА МИТНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

В умовах напруженої конкуренції за доступ до природніх ресурсів та можливість бути суб'єктами транзиту товарів та ресурсів, за нові ринки збуту продукції і надання послуг, міжнародні торговельні відносини повсюди переслідує конфлікт інтересів, які виникають між суб'єктами ЗЕД. Для того щоб досягнути ефективного збуту продукції необхідно добре втримувати вже наявні та максимально швидко освоювати нові.

Надзвичайно гостро ці процеси проявляються саме в міжнародній торгівлі, де сходяться інтереси торгуючих суб'єктів, виробників продукції та національні інтереси країни-експортера. Тут сконцентровані конкурентні переваги груп товарів за різними характеристиками (технічний рівень, безпека для споживання, якісні та споживчі властивості, цінові параметри). При входженні на ринок схожих однотипних товарів з різних країн світу неминуче виникають конфлікти інтересів, які проявляються у формі торговельних суперечок.

Звісно жодна країна не ставить собі за мету розпочинати конфліктні ситуації та вступати в суперечки з партнерами, але коли виникають протиріччя їх потрібно врегульовувати. Зробити це можна з допомогою прийнятим та діючим міжнародним нормам і принципам, які регулюють міжнародну торгівлю. В всіх інших випадках торгові конфлікти можуть переростати в воєнні конфлікти.

Стан відносин між країнами вважається суперечкою лише у тому випадку, коли певні дії одної сторони сприймаються контрагентом як такі, що створюють загрозу країні в певній сфері її життєдіяльності і викликають занепокоєння та претензії до першої сторони, але остання не зважає на це [1, с. 143].

Однією з основних причин виникнення торговельної суперечки між країнами є порушення двосторонніх, регіональних або глобальних домовленостей однією із сторін, що спричиняє втрату або зменшення переваг іншої сторони торговельної угоди. Історичний аналіз природи походження міжнародних торговельних суперечок дозволив виділити такі їх типи (залежно від мотиву поведінки ініціатора суперечки):

− протекціоністські (захист внутрішнього ринку від імпорту та/або створення сприятливих умов для закордонної діяльності національних виробників);

− політичні (невдоволення внутрішньою і зовнішньою політикою певних держав, територіальні претензії тощо);

− ідеологічні (несумісність систем цінностей, які домінують у суспільствах країн, наприклад, комуністичні, ліберальні, консервативні, націоналістичні тощо);

− екологічні (пов'язані із порушенням норм дотримання екологічної рівноваги в різних середовищах, зокрема: надр, водних, повітряних тощо) та ін. [2, с. 32].

Торговельні війни, які ведуться між двома великими економіками, завжди здійснюють значний вплив на економічну ситуацію у світі загалом. Не стало винятком значне протистояння США та Китаю, що розпочалося у 2018 р. й пов'язане із запровадженням низки заходів із боку США для обмеження китайського експорту та відповідних зворотних дій із боку Китаю.

Торговельна війна між США та Китаєм створює негативний вплив передусім для самих країн та їхніх зовнішньоторговельних партнерів, даючи підґрунтя для формування негативних очікувань, які самі по собі чинять більше впливу, ніж саме явище торговельної війни. Окрім того, торговельна війна наклалася на економічний спад у Китаї, що відбилося на зниженні попиту на нафту. Як наслідок – падіння цін на нафту, що відчутно впливає на економічний стан країн-експортерів нафти з недиверсифікованим експортом.

Митна безпека як багатоаспектне явище має розглядатись як наявність в країні митних доктрин і політики; поступальний розвиток митної справи; формування адекватного вимогам часу митного простору; впровадження дієвої системи митного регулювання; забезпечення захисту митного кордону; належний стан митної системи; сукупність заходів зі здійснення ефективного митного контролю; унеможливлення порушення митних правил і вчинення злочинів у митній сфері; мінімізація митних ризиків; створення сприятливого митного клімату. Дотриманню вищезазначеного сприятиме формування дієвої системи забезпечення митної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Шевченко А. С. Міжнародний спір, його правова природа та мирне вирішення за допомогою арбітражу. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2012. № 5. С. 142–144.
2. Калюжна Н. Г. Міждержавні торговельні конфлікти як уособлення політики неопротекціонізму. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 1 (1). С. 30–36.
3. Василиця О., Чех М. Торговельна війна між США та Китаєм: масштаби впливу. *Інфраструктура ринку*. 2021. № 56. С. 3–8.

Руслан Бабіч
студент гр. ФПФм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Оксана Квасниця

УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ

В основу процесу складання, виконання та звітування бюджетів України усіх рівнів покладено програмно-цільовий метод, застосування якого дозволяє максимально ефективно використовувати бюджетні кошти за умови встановлення взаємозв'язку між напрямами розподілу коштів і фактичними результатами їх витрачання відповідно до визначених пріоритетів розвитку, як окремих територіальних громад, так і країни в цілому. Виклики воєнного періоду поставили перед урядом держави завдання щодо підвищення економічності та результативності використання вкрай обмеженого обсягу бюджетних ресурсів. Ефективність використання бюджетних коштів за бюджетною програмою відображають її результативні показники. В сучасних умовах посилюється актуальність дослідження підходів до визначення та оцінки ефективності результативних показників бюджетних програм.

Проблематику застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі вивчали українські та вчені інших країн світу. Так, особливості подання бюджетних запитів в рамках програмно-цільового методу за допомогою інформаційно-програмному комплексу досліджували О. Гордей, М. Рябоконь та інші [1, с. 103]. Особливості бюджетного планування на прикладі досвіду зарубіжних країн (США, Німеччини, Франції, Японії та Південної Кореї) та перспективи його застосування для України розглядав Т. Савонік [2, с. 6], який підкреслював значення бюджетного планування та стверджував, що в його основі лежить постановка цілей та визначення шляхів їх досягнення.

Дослідженням показники, за якими оцінюється виконання бюджету в Україні, займався С. Юшко [3, с. 47] та наголошував на особливій ролі показника дефіциту (профіциту) бюджету в Україні для бюджетного планування. Автор наголошував на необхідності подальшого пошуку шляхів підвищення якості бюджетного управління.

Значення ключових показників ефективності бюджетного плану розглядали також індонезійські вчені Т. Сарі, Т. Вахуді та інші [4, с. 1239], які підкреслили, що усі заходи, зазначені у бюджеті, мають враховувати заздалегідь визначені ключові показники ефективності. Автори досліджували відображення у бізнес-плані та бюджетному плані Агентства державного обслуговування ключових показників ефективності на основі результатів оцінки програм і бюджетів та зауважили, що завдяки врахуванню основних показників ефективності бюджетне планування може бути більш оптимальним і відповідати меті, що зрештою збільшить досягнення цілей бюджетної політики.

Не зважаючи на значний внесок інших вчених у дослідження цього питання, потребують подальшого вивчення підходи до оцінки бюджетних програм з метою підвищення їх результативності.

На сьогоднішній день визначення цілей, завдань та показників бюджетних програм переважно здійснюється формально, а бюджетна програма, як документ, потрібен лише для отримання фінансування. Аналіз змісту бюджетних програм, які затверджуються для фінансування цілей бюджетної політики, показує, що їх завдання визначаються не чітко. В деяких випадках опис завдань бюджетних програм фактично дублює зміст поточної діяльності міністерств, а визначає конкретні кроки, які мають здійснюватися для досягнення цілей цієї програми.

Наприклад, у Паспорті бюджетної програми на 2022 рік Міністерства освіти і науки України за кодом програмної класифікації 2201010 «Загальне керівництво та управління у сфері освіти і науки» визначено завдання «Реалізація державної політики у сфері освіти і науки», а основним напрямом використання – «Забезпечення виконання функцій та завдань у сфері освіти і науки». Тобто цілі та завдання бюджетної програми є нечіткими, що не дозволяє простежити в майбутньому рівень їх виконання.

Водночас бюджетна програма, з огляду на практику зарубіжних країн, є інструментом, який визначає шляхи досягнення цілі бюджетної політики та дає змогу проаналізувати її ефективність. Завдяки успішному впровадженню програмно-цільового методу змогли підвищити рівень досягнення цілей своїх бюджетних політик США, Канада, Чилі, Франція, Нідерланди, Велика Британія, Сінгапур, Австралія, Нова Зеландія та інші країни [5].

У 2019 році Організація економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) оприлюднила настанови щодо кращих практик бюджетування (англ. Best Practices for Performance Budgeting), які фокусуються саме на програмному бюджетуванні. Ці настанови виділяють 7 пунктів, які характеризують найкращі практики у застосуванні програмно-цільового методу, що повністю корелюють з настановами Міжнародного валютного фонду [5].

Серед кращих практик у бюджетуванні, визначених ОЕСР, пунктом 6 є «Бюджетування, орієнтоване на ефективність, доповнює інші інструменти, призначені для покращення орієнтації на результативність, включаючи оцінку програми та перегляд витрат» [5]. Ця практика передбачає здійснення таких видів оцінки показників бюджетних програм: попередня оцінка (використовується для розробки ключових показників ефективності та для полегшення процесів моніторингу й оцінки за фактом), поточна оцінка (проводяться на безперервній основі, а результати систематично повертаються до процесу підготовки бюджету) та огляд витрат (використовується для перегляду обґрунтування витрат і визначення економії бюджетних коштів, яку можна спрямувати на підтримку більш пріоритетних цілей).

Прикладом позитивної практики систематичної попередньої оцінки бюджетних програм є Республіка Чилі, де процес попередньої оцінки програм розпочався ще у 2008 році. Цей процес забезпечує внесок у процес формування бюджету, його конкретними цілями є:

– обґрунтувати в кожній програмі: загальносуспільне питання, яке необхідно вирішити; визначити суспільство, яке задіяне; стратегію для програми, а також товари та/або послуги, які будуть надані, та очікувані результати;

– сприяти подальшому моніторингу результатів бюджетної програми;

– сприяти покращенню узгодженості програми публічних послуг;

– сприяти прозорості розподілу та управління державними ресурсами.

Не менш важливою є поточна оцінка показників бюджетної програми, яка має відбуватися на стадії реалізації програми або завершення, адже ефективність державних витрат для платників податків є актуальними питаннями. Результат поточної оцінки повинен використовуватись у процесі прийняття стратегічних бюджетних рішень і, водночас, підвищувати прозорість і підзвітність управління державними коштами.

Огляди витрат широко використовуються в країнах ОЕСР і підтвердили свою цінність, як компонента підходу до бюджетування, що базується на ефективності. Аналіз витрат повинен здійснюватись з метою пошуку менш ефективних програм та низького співвідношення ціни та якості. Отже, найкраща практика у бюджетному плануванні, за настановами ОЕСР, передбачає оцінку бюджетної програми на кожному етапі починаючи з планування і до повного виконання її цілей та завдань.

В Україні аналіз ефективності бюджетних програм здійснюється відповідно Методичних рекомендацій щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм, затверджених наказом Міністерства фінансів України № 608 від 17.05.2011 р. (із змінами і доповненнями, внесеними наказом Міністерства фінансів України від 12.01.2012 р. № 13) [6], якими передбачається проведення такої оцінки на стадії складання проектів бюджетів та при їх виконанні. Зазначені рекомендації містять перелік завдань для проведення оцінки бюджетних програм, проте не виокремлюється такі етапи, як попередня та поточна оцінка, а також не наголошується на необхідності огляду витрат за певною програмою, яка оцінюється. Крім цього, опис самих завдань сформульовано поверхнево та без конкретизації.

Слід зазначити, що методика, яка використовується в Україні для здійснення оцінки бюджетних програм, потребує перегляду з урахуванням настанов щодо кращих практик бюджетування, сформульованих ОЕСР [5]. Зміна підходів до оцінки ефективності бюджетних програм дозволить більш точно аналізувати доцільність використання бюджетних коштів та сформулює для уряду пріоритетні напрями реалізації бюджетної політики.

Список використаних джерел:

1. Hordei O., Riabokin M., Novytska O., Kotukh Ye., Bluma O. Practice of Submitting Budget Requests in the Information and Software Complex «Local Budget». *Economic Analysis*. 2022. Vol. 32, No 4. C. 103–114.
2. Савонік Т. Особливості бюджетного планування зарубіжних країн та перспективи їх впровадження в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 1. С. 1–7.

3. Yushko, S. Budget performance indicators: theoretical and practical aspects. *Фінанси України*. 2021. № 1. С. 46–63.
4. Sari T., Susilawati N., Wahyudi T., Hayati M. Mapping the Budget Plan Towards the Key Performance Indicators. *Proceedings of the International Joint Conference on Arts and Humanities 2022*. 2023. № 724, pp. 1237–1244 .
5. OECD. 2019. OECD Good Practices for Performance Budgeting. URL: https://www.pempal.org/sites/pempal/files/event/2019/Budget%20COP%20Events/Nov05_Paris%2C%20France/files/oecd_good_practices_for_performance_budgeting_eng.pdf .
6. Методичні рекомендацій щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм: Наказ Міністерства фінансів України від 17.05.2011 р. № 608. Дата оновлення: 12.01.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0608201-11#Text.
7. Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій: монографія / за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2008. 376 с.

Микола Баран
здобувач PhD кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Ольга Кириленко

ПОДАТКОВИЙ КОНТРОЛЬ У МЕХАНІЗМІ ПРОТИДІЇ УХИЛЕННЮ ВІД ОПОДАТКУВАННЯ

Ухилення від оподаткування є серйозною загрозою стабільності економіки та державного бюджету. Одним із ключових інструментів у боротьбі з цією проблемою є податковий контроль. В даній статті розглядається роль податкового контролю як ефективного механізму протидії ухиленню від оподаткування.

Податковий контроль можна охарактеризувати як систему заходів, спрямованих на перевірку дотримання платниками податків встановлених норм та законодавства. Він виконує ряд важливих функцій, таких як перевірка достовірності податкової звітності, виявлення порушень податкового законодавства та недекларованих доходів.

Основними механізмами ухилення від оподаткування є недекларування доходів, неправдиве зазначення витрат, використання офшорних схем та інші. Податковий контроль відіграє важливу роль у виявленні цих порушень. Завдяки застосуванню сучасних технологій, таких як аналітичні системи та штучний інтелект, контролюючі органи можуть більш ефективно аналізувати великі обсяги податкової інформації та виявляти незаконні дії.

Ухилення від оподаткування є складною і широко поширеною проблемою, що має серйозні наслідки для фінансової стійкості держав та розвитку економіки. Це феномен, коли платник податків намагається зменшити свої податкові зобов'язання шляхом недекларування доходів, штучного заниження прибутку або використання офшорних схем. Для досягнення цих цілей використовуються різноманітні механізми та підходи.

В Україні існують певні проблеми у сфері податкового контролю, як механізму протидії ухиленню від оподаткування, які безпосередньо впливають на ефективність функціонування податкової системи та збирання доходів до бюджету. Ось деякі з найбільш важливих проблем:

1. Корупція та недостатній контроль: корупція в податковій системі може призводити до підкупу податкових службовців та недобросовісних угод між платниками податків та контролюючими органами. Це негативно впливає на рівень довіри до системи та призводить до зменшення зборів до бюджету.

2. Складність законодавства: складні та неоднозначні правила податкового законодавства можуть призводити до непорозумінь між платниками податків та податковими органами. Це може створювати можливість для недекларування або невірного розрахунку податків.

3. Недостатній контроль за готівковими операціями: використання готівки у бізнес-операціях може створювати можливості для ухилення від сплати податків та недекларування доходів.

4. Низька платоспроможність податкових боржників: велика кількість підприємств та громадян може мати борги перед бюджетом. Це може відображати недостатню здатність цих суб'єктів погасити податковий борг, що призводить до збитків для бюджету.

5. Нестабільність законодавства: часті зміни податкового законодавства можуть призводити до планової невизначеності для бізнесу та платників податків. Це ускладнює дотримання правил та виконання податкових зобов'язань.

6. Система обігу фіскальних накладних: в Україні існує система обігу фіскальних накладних, яка може бути використана для незаконного виведення коштів з економіки або надання некоректної звітності.

7. Недостатня координація між органами: брак координації між різними податковими та контролюючими органами може призводити до дублювання функцій та недостатнього співробітництва.

8. Судові суперечки: довгі та складні судові процеси можуть призводити до затримки в стягненні податкового боргу або неправомірного звільнення від сплати [2].

Вирішення перелічених проблем може допомогти вдосконалити податковий контроль в Україні, зменшити корупцію, спростити правила та процедури контролю, підвищити свідомість платників податків, підтримати стабільність в законодавстві та забезпечити ефективність функціонування податкової системи.

Важливим кроком на законодавчому рівні стало запровадження у Податковому кодексі України положень і основних визначень щодо функціонування електронного кабінету платника податків. Створення та постійне удосконалення електронного кабінету сприятиме налагодженню більш тісного та конструктивного діалогу: платник – державна фіскальна служба, що виступатиме одним із дієвих превентивних заходів в національній системі податкового контролю і як наслідок – мінімізація явищ ухилення від оподаткування [3].

З огляду на глобалізацію економіки, важливою стає міжнародна співпраця у сфері обміну податковою інформацією. Вдосконалення законодавства щодо податкового контролю, впровадження прозорих процедур та сприяння використанню сучасних технологій допомагають підвищити ефективність боротьби з ухиленням від оподаткування [4].

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: http:// zakon.rada.gov.ua/go/2755-17.
2. Матвійчук К. А. Тіньова економіка в Україні як наслідок уникнення від сплати податків URL: http://www.confcontact.com/2012_09_21/7_matvijchuk.htm.
3. Ткачик Ф. П. Удосконалення податкового контролю в Україні у контексті протидії ухиленню від оподаткування. *Інфраструктура ринку*. 2017. № 4. С. 133-137.
4. Валігура В. А. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Податковий контроль». URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/26361/1/Опорний%20конспект%20лекцій.pdf

Віктор Борис
студент гр. ФФзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Горин

НЕОБХІДНІСТЬ ТА ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Здоров'я та життя громадян є невід'ємною цінністю будь-якої держави, один із важливих чинників ефективного та стабільного її розвитку. Відповідно до норм Конституції України, кожен громадянин має право на доступ до послуг охорони здоров'я, реалізацію якого забезпечує фінансування державою цільових медичних програм. У закладах державної та комунальної власності медичні послуги населенню в межах гарантованого пакету надаються безкоштовно. Втім, попри зміну в останні роки підходів до фінансування медичної допомоги, що дало можливість посилити зв'язок між обсягами надання послуг і фінансуванням їх з бюджету, питання обмеженості фінансового ресурсу для повноцінного та ефективного функціонування системи охорони здоров'я в Україні досі відкрите. У багатьох наукових працях перспективи вирішення цієї проблеми пов'язують із впровадженням медичного страхування [2; 3].

Систему медичного страхування у науковій літературі часто розглядають як складову більш складної системи соціального захисту населення від різного роду соціальних ризиків, у даному контексті – від ризику тимчасової втрати працездатності через захворювання. Такий підхід до розуміння місця охорони здоров'я пояснює збереження в Україні впродовж тривалого часу успадкованої з радянських часів бюджетної моделі фінансування медицини, яка в ринкових умовах виявляє свою неефективність та є причиною деградації системи охорони здоров'я. Про це свідчить погіршення показників якості й доступності медичних послуг, збільшення особистих витрат громадян на їхнє отримання, а також високі показники смертності українців. Зокрема, у 2021 році рівень смертності у нашій країні становив 18,5 осіб/1 тис. населення, що у 2-2,5 рази перевищує показники розвинених європейських країн. Близько 2/3 усіх випадків смертності зумовлені серцево-судинними захворюваннями, кожне восьме – онкологічною хворобою, що свідчить про недостатню увагу населення до стану свого здоров'я, а також невідповідний потребам рівень якості медичного обслуговування [4].

Інтегральним індикатором, який свідчить про ефективність діяльності галузі охорони здоров'я є середня тривалість життя громадян, яка в Україні на 9 років нижча, ніж у країнах ЄС: середнє значення показника в Україні становить 72 роки, а в Євроспільноті – в середньому 81 рік [6]. Винятково гостро постає проблема смертності громадян у працездатному віці, що особливо характерне для чоловіків. Внаслідок цього, чоловіки в Україні живуть в середньому на 10 років менше, ніж жінки, а значна їх частина не доживає до настання пенсійного віку. Поряд із складними умовами праці, екологічними проблемами, а також поширенням таких деструктивних звичок, як надмірне вживання алкоголю та паління, ці показники

смертності та дожиття є наслідком негативних процесів в охороні здоров'я, значною мірою зумовлених проблемами її фінансування.

Узагальнюючи причинно-наслідкові зв'язки складної ситуації в охороні здоров'я та способи її вирішення, вагома частина науковців безальтернативним варіантом цього розглядає розвиток системи страхової медицини та, зокрема, обов'язкового медичного страхування. За прогнозами, впровадження системи медичного страхування дасть можливість вирішити проблеми дефіциту ресурсів на функціонування охорони здоров'я, гарантованості медичних послуг, а також залучить до галузі фінансування для її модернізації обладнання та підвищення якості медичної допомоги.

На теперішній час медичне страхування в Україні розвивається тільки у його добровільному варіанті, а показники фінансових ресурсів, які обертаються у цій сфері, незначні. Причини цього, по-перше, у високому ступені недовіри населення до інституцій системи медичного страхування (страхових компаній, лікарняних кас та ін.), а, по-друге, у недостатньому рівні особистих доходів у тих, хто найбільше потребує медичної допомоги (малозабезпечені, пенсіонери та ін.). Медичне страхування, як свідчить зарубіжна практика, є вартісною моделлю фінансування медичної допомоги, а тому значна частина населення України не має фінансової можливості брати в ньому участь. Тому на сьогодні медичне страхування малопомітне як джерело фінансування медичних послуг та не може вплинути на загальну негативну ситуацію в охороні здоров'я [5].

Впровадження обов'язкового медичного страхування насамперед вимагає відповідного правового забезпечення. В Україні уже було кілька законопроектів, якими було передбачено впровадити обов'язкову страхову медицину, проте вони дотепер не реалізовані. Однією із причин відтермінування цього кроку є те, що поки немає розуміння моделі впровадження страхових внесків на обов'язкове медичне страхування. Якщо впроваджувати такі внески додатково до існуючого єдиного соціального внеску, це спричинить підвищення рівня фіскального навантаження на оплату праці, яке в Україні й так достатньо високе. Це може спонукати бізнес більш активно використовувати схеми мінімізації податкових зобов'язань і збільшуватиме рівень тінізації ринку праці. Якщо перерозподіляти на медичне страхування частину сплаченого ЄСВ, то необхідно прорахувати, чи не спричинить це поглиблення дефіциту коштів системи пенсійного страхування або нестачу ресурсу для інших виплат за соціальним страхуванням.

Дискусійним питанням є розподіл фіскального навантаження зі сплати страхових внесків на медичне страхування. Неприйнятно повністю перекладати такі зобов'язання на роботодавця, оскільки це знижує його мотивацію чесно сплачувати податки, а також мінімізує мотивацію застрахованої особи дбати про своє здоров'я. Тільки кооперативна модель, коли у певних частках страхові внески сплачують і роботодавець, і працівник, на наш погляд, може бути дієвою при впровадженні обов'язкового медичного страхування. Додаткову частку до цих внесків має вносити держава, адже на сьогодні в охороні здоров'я характерні такі проблеми, як старіння матеріальної бази, її руйнація внаслідок бойових дій, нестача коштів на сучасне обладнання тощо. Якщо усі ці проблеми «перекласти» на учасників обов'язкового

медичного страхування, то рівень страхових внесків може виявитись надміру високим. Тому при впровадженні моделі обов'язкового медичного страхування необхідно також зберегти бюджетне фінансування охорони здоров'я [3].

Передумовою впровадження страхового фінансування охорони здоров'я є також розвиток інституційного забезпечення цієї моделі, тобто визначення суб'єктів цього страхування, їхніх прав та обов'язків, відповідальності. Важливо передбачити економічні стимули для страхових компаній щодо участі у системі обов'язкового медичного страхування, яке характеризується нижчим рівнем дохідності та високою ризиковістю, а також визначити відповідальність за невиконання зобов'язань щодо покриття витрат на лікування. Відкритим є питання щодо доцільності створення окремого Фонду обов'язкового медичного страхування та його місця у системі інституцій соціального страхування. Наразі потребує врегулювання схема розподілу коштів, які будуть надходити в охорону здоров'я від обов'язкового медичного страхування, перспективи розвитку лікарняних кас та благодійних фондів територіальних громад на фінансування охорону здоров'я. Ці питання потребують подальшого дослідження і надання пропозицій щодо розвитку медичного страхування в Україні для ефективного забезпечення фінансування медицини та захисту прав громадян у сфері охорони здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Горин В. П. Концептуалізація соціальних гарантій в теорії державних фінансів. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2011. № 4. С. 13-19.
2. Горин В. П. Концептуальні засади фінансового забезпечення соціальних гарантій. *Світ фінансів*. 2009. № 3. С. 97–106.
3. Горин В. П. Фінансові аспекти реформування охорони здоров'я у зарубіжних державах: висновки для України. *Світ фінансів*. 2014. Випуск 1. С. 168-179.
4. Загальні коефіцієнти природного руху населення за типом місцевості по регіонах у 2021 році. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/oz.htm.
5. Шевчук С. В., Онишко Ю. В. Проблеми фінансування і перспективи розвитку медичного страхування в Україні. *Інтелект XXI*. 2016. № 5. С. 158-162.
6. Януль І. Є. Перспективи розвитку медичного страхування в Україні. *Економіка та держава*. 2021. № 4. С. 87-91.

Віталіна Брага
студентка гр. ФМСзмкп-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Федір Ткачик

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ТА ПОСТ ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Зміцнення державності, міжнародного авторитету та економічного суверенітету України супроводжується посиленням вже сформованих загроз економічної безпеки України внаслідок військового конфлікту з боку рф, а також появою принципово нових викликів її національним інтересам, саме тому назріла необхідність розробки сучасних підходів до питань забезпечення економічної безпеки в питаннях які стосуються митної безпеки в умовах активізації міждержавних торгівельних конфліктів а також військових дій внаслідок агресії рф в Україні.

Україна сьогодні перебуває у достатньо складних обставинах, які впевнено можна охарактеризувати як безпрецедентні за роки незалежності нашої держави – повномасштабна війна, що лише ускладнює нестабільні позиції держави, джерелом яких стала ще пандемія COVID-19 у 2019–2020 рр. Таким чином, для України доцільним є збереження євроінтеграційного вектору, проте за умов відмови від зниження протекції національного ринку і товаровиробників важливою є концентрація уваги органів влади на скоординованому регулюванні процесами переміщення товарів через митні кордони, корегуванні дій учасників ЗЕД не з метою обмеження їх діяльності, а задля максимального захисту [1, с. 96].

В сучасних умовах митні органи виконують наступні функції по забезпеченню митної безпеки України:

– забезпечують порядок переміщення товарів через кордон згідно з певними правилами;
– проводять митний контроль та митне оформлення;
– здійснюють контроль імпорту та експорту;
– здійснюють валютний контроль;
– забезпечують дотримання законодавства у сфері митної справи;
– захищають інтереси українських споживачів від товарів, що ввозяться;
– беруть участь у розробці та реалізації митної політики;
– адмініструють митні платежі;
– регулюють торговельно-економічні відносини;
– ведуть митну статистику;
– сприяють розвитку зовнішньоекономічних зв’язків тощо [2, с. 62].

Зовнішні чинники можуть впливати на систему забезпечення митної безпеки як позитивно, стимулюючи її прогресивний розвиток, так і негативно, гальмуючи його. Залежно від цього їх можливо поділяти на конструктивні й деструктивні (дестабілізаційні). До останніх відносять різні критичні ситуації (війни, стихійні лиха, страйки), тривалі важкі економічні кризи, надзвичайні ситуації, різні, в тому

числі діаметрально протилежні, економічні інтереси України й інших держав, обмежувальні та (або) протекціоністські дії окремих фінансових груп і країн тощо. Негативний вплив може здійснювати й недосконале законодавство, нормативно-правові основи діяльності митних органів. Суттєвий вплив державної митної політики як сукупності принципів і напрямів діяльності держави в цій сфері, істотний вплив на яку здійснює європейська інтеграція нашої держави [3].

Для покращення функціонування митних органів в контексті забезпечення митної безпеки держави в умовах воєнного стану та післявоєнний період необхідно вжити низку тактичних і стратегічних заходів:

– поглиблення міжнародного співробітництва у сфері митної справи, як пріоритетної компоненти реалізації умов Угоди про асоціацію з ЄС;

– протидія та запобігання контрабандним і контрафактним явищам шляхом посилення відповідальності за порушення норм Кримінального кодексу України та митно-податкового законодавства зокрема;

– забезпечення захисту національного товаровиробника завдяки інструментам нетарифного регулювання (вартість дозволів, ліцензій, сертифікатів для імпортних товарів має встановлюватися в розмірі більшому аніж для експортних товарів);

– цифровізація митного простору та імплементація передових інформаційних систем для посилення інформаційної безпеки митних органів України;

– врегулювання розміру оплати праці працівників середньої ланки митних інституцій для запобігання корупції.

Список використаних джерел:

1. Левко М. М. Системний підхід до визначення ролі та місця митної безпеки у забезпеченні економічної безпеки держави. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. Вип. 26.2. С. 95–103.
2. Рябовол Л. Система забезпечення митної безпеки в Україні. *Юридичний вісник*. 2020. № 4. С. 58–65.
3. Тертична А., Найденко О. Роль митних органів у забезпеченні митної безпеки. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 48. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2251/2174

Алеся Бруд
студентка гр. ДСПУАзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Ольга Кириленко

ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

В системі соціального захисту і підтримки військовослужбовців України вагоме місце відведено їх пенсійному забезпеченню. Адже військові повинні бути впевнені в тому, що після закінчення служби вони матимуть гідне грошове забезпечення. 9.04.1992 р. був ухвалений Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». В преамбулі до закону зазначено, що «держава гарантує гідне пенсійне забезпечення осіб», звільнених з військової служби, шляхом встановлення їм пенсій не нижче прожиткового мінімуму, «перерахунок призначених пенсій у зв'язку із збільшенням рівня грошового забезпечення, надання передбачених законодавством державних соціальних гарантій, вжиття на державному рівні заходів, спрямованих на їх соціальний захист» [1].

Зазначеним законом передбачено три види пенсій, які виплачуються звільненим з військової служби особам або членам їх сімей, це: 1) довічна пенсія за вислугу років; 2) пенсія по інвалідності; 3) пенсія в разі втрати годувальника. Якщо особа, має право одночасно на різні державні пенсії, то призначається одна пенсія за її вибором.

Виплата всіх видів пенсій, доплат, надбавок та підвищень до пенсій, компенсаційних виплат звільненим з військової служби особам або членам їх сімей проходить за рахунок коштів Державного бюджету України, що становить додатковою гарантією стабільності їхнього забезпечення. Призначення і виплата пенсій проводиться органами Пенсійного фонду України.

Перший вид пенсій – це довічні пенсії за вислугу років, які призначаються особам з числа військовослужбовців незалежно від віку, якщо вони звільнені зі служби. Перелік осіб, які мають право на такі пенсії визначено у вище згаданому законі. Крім того вказано – що вони повинні мати 20 років і більше вислуги.

При вислузі 20 років пенсії призначаються в розмірі 50%, а за кожний рік вислуги понад 20 років – 3% грошового забезпечення військовослужбовця. Таким чином держава стимулює продовження служби особи після настання 20 років. Але є обмеження щодо максимального розміру даного виду пенсії, який не повинен перевищувати 70% грошового забезпечення, а особам, які під час проходження служби брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС і віднесені до категорії 1 – 100%, до категорії 2 – 95%. Мінімальний розмір пенсії за вислугу років встановлюється у розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом. Разом з цим держава проводить регулярне підвищення пенсій за вислугу років, встановлює надбавки та допомоги до пенсії за вислугу років.

Другий вид пенсій – це пенсії по інвалідності; вони призначаються особам у яких настала «інвалідність в період проходження служби або не пізніше трьох місяців після звільнення зі служби, або якщо інвалідність настала пізніше тримісячного терміну після звільнення зі служби, але внаслідок захворювання (травми, поранення, контузії, каліцтва тощо), яке сталося в період проходження військової служби чи під час перебування в полоні або заручником, якщо полонення чи захоплення заручником не було добровільним і особа, яка має право на пенсію, перебуваючи в полоні або заручником, не вчинила злочину проти миру і людства» [1].

Розміри вище пенсій по інвалідності такі:

а) особам з інвалідністю внаслідок війни I групи – 100%, II групи – 80%, III групи – 60% сум грошового забезпечення (заробітку);

б) іншим особам з інвалідністю I групи – 70%, II групи – 60%, III групи – 40% сум грошового забезпечення (заробітку).

Третій вид – це пенсії в разі втрати годувальника, які призначаються сім'ям військовослужбовців, у випадках, якщо годувальник помер у період проходження служби або не пізніше 3 місяців після звільнення зі служби чи пізніше цього строку, але внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних у період проходження служби. Сім'ям пенсіонерів з числа цих військовослужбовців пенсії призначаються, якщо годувальник помер у період одержання пенсії або не пізніше 5 років після припинення її виплати. При цьому сім'ї військовослужбовців, які пропали безвісти в період бойових дій, прирівнюються до сімей загиблих на фронті.

Розміри пенсії в разі втрати годувальника залежать від того – як саме загинули військовослужбовці:

а) членам сімей військовослужбовців, осіб, звільнених з військової служби, інших осіб, які загинули (померли) внаслідок поранення, контузії або каліцтва, одержаних при захисті Батьківщини, або виконанні інших обов'язків військової служби, або внаслідок захворювання, пов'язаного з перебуванням на фронті, у партизанських загонах і з'єднаннях та підпільних організаціях і групах, ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи чи участю у бойових діях у мирний час:

– якщо право на пенсію має один непрацездатний член сім'ї, батькам (одному з батьків), дружині (чоловікові), іншому непрацездатному члену сім'ї загиблого (померлого) годувальника – 70% грошового забезпечення (заробітної плати) загиблого (померлого) годувальника на кожного непрацездатного члена сім'ї;

– якщо право на пенсію мають два і більше непрацездатних членів сім'ї військовослужбовців (крім батьків, дружини (чоловіка) – 50% грошового забезпечення (заробітної плати) загиблого (померлого) годувальника на кожного непрацездатного члена сім'ї.

б) сім'ям військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію, які померли внаслідок каліцтва, одержаного в результаті нещасного випадку, не пов'язаного з виконанням обов'язків військової служби (службових обов'язків), або внаслідок

захворювання, пов’язаного з проходженням служби, – 30% заробітку годувальника на кожного непрацездатного члена сім’ї [2].

Підводячи підсумок, слід зазначити, що гідне пенсійне забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей відіграє важливе значення у формуванні мотивації військовослужбовців для нормального проходження служби, виконання свого обов'язку перед Батьківщиною, що особливо це актуалізувалося в умовах розв'язаної повномасштабної війни росії проти України. Доцільно і надалі органам державної влади проводити систематичну роботу щодо всемірного покращення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей. Одночасно повинен здійснюватися систематичний контроль за правильністю призначення і виплати пенсій, застосування різного роду пільг і стимулюючих механізмів.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9.04.1992 р. № 2262-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text
2. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. URL: https://www.pfu.gov.ua/statystyka/vydatky-ta-dohody-byudzhetu-fondu/

Ірина Ваврик
студентка гр. ФФзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Коломийчук

ЗЕЛЕНА ЕКОНОМІКА ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ФІНАНСУВАННЯ

Як відомо, зелена економіка орієнтується на забезпечення сталого розвитку та мінімізацію негативного впливу на довкілля. Вона спрямована на використання відновлюваних джерел енергії, підтримку енергоефективності, зменшення викидів парникових газів та збереження ресурсів. Глобальне потепління, зумовлене великою мірою антропогенними факторами, які викликають викиди парникових газів, посилює необхідність впровадження зелених рішень у всіх сферах господарства. Тут і далі під поняттям «зелені» ми будемо розглядати такі умови, що відповідають наступним підходам:

- максимізація використання відновлювальних джерел енергії;
- мінімізація використання невідновлювальних джерел енергії;
- зменшення впливу на довколишнє середовище;
- максимально ефективна переробка вторинної сировини та відходів;
- економія ресурсів, тощо.

Одним із первинних основних наслідків глобального потепління є зміна клімату. Однак саме зміни клімату призводять до економічних наслідків через зростання використання електроенергії, виникнення аварійних ситуацій в тому числі через технологічні та природні катастрофи. Збільшення середньої температури на планеті призводить до негативних екологічних наслідків, таких як зростання рівня моря, зменшення біологічного різноманіття та зниження родючості ґрунтів через ерозію. Зелена економіка ставить перед собою завдання зменшення впливу людської діяльності на зміну клімату. Це досягається шляхом переходу до відновлюваних джерел енергії, збільшення енергоефективності та впровадження зелених технологій. Основні постулати зеленої економіки у призмі сталого розвитку виглядають наступним чином:

1. Розширення сфери впливу в обмеженому просторі має граничні терміни в часі і не може відбуватись постійно.
2. Враховуючи обмеженість ресурсів постійне задоволення зростаючих потреб неможливе.
3. Все, що знаходиться на нашій планеті є взаємопов’язаним.

Глобальне потепління та пов’язані із ним зміни клімату також впливає на глобальні ринки, створюючи попит на продукти та послуги, які зменшують негативний вплив на довкілля. Розвиток зеленої економіки відкриває нові ринки для підприємств, які виробляють екологічно чисті товари та послуги. Наприклад, ринок електромобілів стрімко зростає, оскільки споживачі все більше звертаються до більш енергоефективних та екологічних засобів пересування. Отже, зелена економіка створює можливості для бізнесу та нові інвестиційні можливості.

Загалом, глобальне потепління має суттєвий вплив на появу та розвиток зеленої економіки. Воно стимулює перехід до відновлюваних джерел енергії, сприяє енергоефективності та інноваціям у сфері зелених технологій. Розвиток зеленої економіки не тільки зменшує негативний вплив на довкілля, але й створює нові можливості для розвитку бізнесу, нові ринки та зелені робочі місця. Такий перехід є ключовим для сталого розвитку суспільства та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Підсумовуючи вищенаведене можна зробити висновки, що зелена економіка – це економіка, яка базується на принципах сталого розвитку, тобто на використанні природних ресурсів таким чином, щоб не завдавати шкоди навколишньому середовищу і майбутнім поколінням. Зелена економіка може допомогти зменшити вплив глобального потепління на економіку, а також забезпечити сталий розвиток для всіх. З основних переваг зеленої економіки варто виділити наступні:

– зменшення викидів парникових газів, що допомагає боротися зі зміною клімату;

– зменшення залежності від викопного палива, що може призвести до зниження цін на енергію;

– створення нових робочих місць у секторі відновлюваних джерел енергії та інших зелених галузях;

– покращення якості навколишнього середовища.

Зелена економіка – це майбутнє людства. Це економіка, яка не завдає шкоди навколишньому середовищу, а навпаки, допомагає його захистити. Це економіка, яка створює нові робочі місця і забезпечує сталий розвиток для всіх. Ось деякі з заходів, які можуть бути вжиті для переходу до зеленої економіки та характеризують її основні підходи:

1. Інвестиції у відновлювані джерела енергії, такі як сонячна та вітрова енергія.
2. Розвиток енергоефективних технологій.
3. Зменшення споживання енергії та інших природних ресурсів.
4. Захист навколишнього середовища від забруднення.

Перехід до зеленої економіки – це складний процес, але він необхідний для забезпечення сталого розвитку людства. Зелена економіка пропонує рішення багатьох проблем, які стоять перед людством, таких як зміна клімату, виснаження природних ресурсів і забруднення навколишнього середовища. Перехід до зеленої економіки створює нові можливості для бізнесів і людей, і він допоможе забезпечити краще майбутнє для всіх.

Особливої уваги в розвитку зеленої економіки як транснаціональної тенденції потребує питання фінансування та фінансового планування. Оскільки саме поняття «економіка» тісно пов’язане із фінансами, рухом грошових коштів та розрахунками, можна припустити, що в аспекті зеленої економіки є певні відмінності фінансування і спричинені вони наступними факторами.

1. Недовершеність ринку в контексті зеленої економіки. Розповсюдження ресурсної моделі економіки має переважаючий характер і наслідком є те, що навіть

окремі країни або гравці ринку відповідно до власних інтересів можуть здійснювати кроки, котрі призводять до неефективності впровадження зелених економічних програм в окремих регіонах/ринках/галузях.

2. Невідповідність існуючих показників ефективності економіки принципам зеленої економіки. Як приклад, можна привести підрахунок ВВП, в процесі якого не враховується вплив на ресурсну базу, наслідки від вичерпання ресурсів та забруднення навколишнього середовища, тощо.

3. Відсутність методологічної та нормативної бази (в більшості країн світу), котра обумовлює контроль за виконанням принципів зеленої економіки та сталого розвитку.

4. Відносно обмежений спектр інструментів зеленого інвестування. Більшість інструментів фінансування спрямовані на застосування в умовах ресурсної економіки. Однак більшість зелених ініціатив потребують широкого спектру інструментів фінансування, котрі недоступні компаніям та/або країнам, що використовують принципи сталого розвитку.

Зважаючи на вказані вище проблеми можна зробити висновок про необхідність пошуку як нових джерел фінансування потреб зеленої економіки, так і оптимізації існуючих джерел та інструментів інвестування та фінансування. Даний процес тісно пов'язаний із структурними змінами в нормативній базі. Серед найбільш вірогідних кроків на шляху сталого розвитку в контексті зеленої економіки, на нашу думку, необхідно звернути увагу на наступні:

– запровадження податкових пільг для підприємств, що відповідно до раніше затверджених стандартів перейшли на використання принципів зеленої економіки;

– впровадження інструменту зелених облігацій, що слугуватимуть окремим фінансовим інструментом розвитку окремих учасників ринку, що прийняли концепцію сталого розвитку і відповідають певним вимогам зеленої економіки та виробництва;

– створення окремих інвестиційних фондів, котрі здійснюють фінансування проектів зеленої енергетики та економіки виключно;

– дотації та субсидії окремим учасникам ринку та територіальним громадам, котрі відповідають стандартам ефективного використання ресурсів та принципам зеленої економіки.

Анастасія Василевська
студентка гр. МП-31
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
студентка гр. 3 MEM SS1 MSG
Ґданський університет, м. Сопот, Республіка Польща
Науковий керівник: доктор Томаш Ґутовскі

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ ЯК ШЛЯХ ДО СТВОРЕННЯ НОВІТНЬОГО ВІЗЕРУНКУ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

Вже другий рік в Україні триває повномасштабна війна. Окрім незліченних смертей, руйнувань, блекауту та інших негараздів вона все-таки принесла нам неоціненні можливості. Саме завдяки війні наша держава змогла отримати історичний шанс змінити свою роль на світовій політичній арені, а відповідно – задати новітній вектор руху для майбутніх поколінь. Тепер про Україну знають, до нас дослухаються, нам допомагають і нас підтримують. Ця унікальна за своєю суспільно-політичною природою трансформація не змогла би існувати без міжнародного визнання, прийняття і підтримки нового суспільного ладу, який утворюється у сучасному світі внаслідок війни в Україні. Тому, незважаючи на те, що головною проблемою сьогодення для нас продовжує бути подолання ворога, способи повернення мігрантів та відбудова руйнувань, нам потрібно вже сьогодні почати задумуватися про те, як не втратити і зміцнити наявну позицію України у міжнародній площині.

Аби почати працювати у цьому напрямі, нам потрібно усвідомити його важливість. Насамперед, вона спровокована тим, що скільки війна б не тривала - вона не триватиме вічно. Відтак, заклавши добре підґрунтя для новітнього візерунку України, яке тепер базується на видимих демократичних цінностях, успішних спробах подолання корупції та встановлення верховенства права у всіх сферах суспільного життя, ми повинні створити парадигму, яка направлятиме нас у наших подальший кроках до глобалізації, міжнародної інтеграції і державотворення. У цьому нам може стати корисним закордонний досвід та сучасні тренди.

Законодавцем окреслених тенденцій у суспільно-політичному ладі сьогодення є бізнес. Саме він став рушієм до пошуку високої доданої вартості через інвестиції у освіту, технології тощо. Втім зі зміцненням ролі бізнесу посилився рівень відповідальності, яка покладена на нього. Починаючи із економічних обмежень, завданням яких є обмеження великих бізнесових гравців задля підтримки конкуренції на ринку, бізнес сьогодні дійшов до відповідальності перед суспільством, довкіллям, майбутніми поколіннями, яка сьогодні називається корпоративною соціальною відповідальністю (КСВ). В Україні питання запровадження та розвитку КСВ стояло доволі гостро [1]. Сьогодні, проблеми відновлення національної економіки тільки посилюються та максимізують свою актуальність з огляду не лише на тотальну руйнацію країною-агресором ключових

підприємств, але й створення масштабних техногенних катастроф на території нашої держави.

У особливо активний спосіб питаннями регуляції КСВ і мотивації впровадження цих засад не лише у великі чи середні підприємства, але і у малі та мікро бізнеси ще від початку їхнього існування займається Європейський Союз. На цю тематику існують дуже розлогі та деталізовані пояснення Європейської Комісії, які знаходяться у вільному доступі. Органи державної влади, країн-учасниць ЄС, відіграють важливу роль у підтримці та заохоченні компаній до реалізації відповідального бізнесу. Впродовж останніх років було запроваджено розумне поєднання добровільних та обов'язкових заходів щодо просування КСВ, а також базових імперативів Організації Об'єднаних Націй з питань бізнесу та прав людини (UNGPs), а також порядку денного стосовно забезпечення реалізації Цілей сталого розвитку до 2030 року [2].

В Україні КСВ набуло особливого розвитку і значення саме через повномасштабну війну. Соціальна відповідальність бізнесу стала не проявом турботи, а обов'язком захисту і підтримки держави у найскладніші часи. Флагманом у імплементації КСВ в Україні віддавна є визнаний в усьому світі за якістю своїх послуг сектор ІТ. Тому не дивно, що і у цій ситуації він багато у чому лідирував та був прикладом. Цей приклад, своєю чергою, показує, є неабияк потрібним та важливим сьогодні, адже допоможе нашому бізнесу розвиватися, інтегруватися та нести якісну зміну.

Таким чином, КСВ набуває все більшого поширення і безумовно, стає однією з найбільш вагомих складових успішного бізнесу в Україні та у світі. Фірми, підприємства і корпорації, які безальтернативно налаштовані на запровадження соціально-відповідальних ініціатив та практик, можуть не лише покращити власний імідж, репутацію та відповідність світовим соціальним стандартам, але й сприяти позитивним змінам у регіоні, де вони безпосередньо функціонують. Укорінення відкритої та чесної комунікації стосовно соціальних ініціатив та бізнес-проєктів сприятиме ствердній акцептації бізнесу громадою та клієнтами. Корпоративна соціальна відповідальність матиме вплив на залучення інвестицій, підвищення якості життя населення, перебіг економічного розвитку сьогодення України, а також у повоєнний період. Таким чином, новітній візерунок України матиме потужний потенціал для створення позитивного іміджу держави, покращення якості життя громадян та забезпечення сталого економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Концепція реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року». Розпорядження КМУ № 66-р від 24.01.2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/66-2020-%D1%80#Text (дата перегляду: 18.04.2023).
2. Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs. Business, Economy, Euro. European Commission. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/ industry/sustainability_en. (дата перегляду: 24.04.2023).

Вікторія Ватрала
студентка гр. ФФзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

ВИДАТКИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ: ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА

Місцеві бюджети відображають сукупність економічних відносин, які виникають у двох взаємопов'язаних площинах, по-перше, у процесі формування доходів різних рівнів місцевих бюджетів та по-друге, при їх використанні, як цільових фондів грошових коштів місцевих органів самоврядування. Як доходи, так і видатки місцевих бюджетів є носіями розподільчих відносин та мають спільну мету – якнайповніше задовольняти потреби конкретної територіальної громади.

У забезпеченні ефективного функціонування місцевого самоврядування питання дохідної бази місцевих бюджетів, незважаючи на всю їхню важливість, як правило, лише вторинне. Первинним є розмежування повноважень у частині фінансового забезпечення окремих видів благ і послуг, тобто видатків, що мають здійснюватися з місцевих бюджетів узагалі і кожної їхньої ланки зокрема. Здійснення видатків місцевих бюджетів є основним фінансовим інструментом виконання органами місцевого самоврядування своїх повноважень.

Видатки місцевих бюджетів – це сукупність економічних відносин з приводу розподілу й використання коштів основного централізованого фонду держави за функціональним, цільовим, галузевим і територіальним спрямуванням відповідно до функцій і повноважень органів місцевого самоврядування.

Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі при виконанні місцевих бюджетів почав використовуватися з 2019 року, проте до сьогодні існують ряд проблемних аспектів його реалізації на практиці. Здебільшого по бюджетах територіальних громад, тобто бюджетів найнижчого рівня, виконання бюджету здійснюється в «ручному режимі» [1].

На основі проведеного аналізу вітчизняної практики фінансування видатків за рахунок коштів місцевих бюджетів України у період 2019-2021 рр. нами зроблено наступні висновки. Через місцеві бюджети перерозподіляється близько 15,8% ВВП країни. Обсяг видатків місцевих бюджетів щорічно зростає. За аналізований період цей показник зріс з 566,26 млрд грн до 569,47 млрд грн, або на 3,21 млрд грн [2].

З метою проведення детального аналізу нами умовно поділено усі видатки місцевих бюджетів за функціональною класифікацією на три групи:

1) видатки на сферу соціально-культурних послуг (охорона здоров'я, освіта, соціальний захист і соціальне забезпечення, духовний і фізичний розвиток);
2) видатки на економічну діяльність та житлово-комунальне господарство;
3) видатки на загальне державне управління (загальнодержавні функції, оборона, громадський порядок і безпека, судова влада) та охорону навколишнього природного середовища.

Видатки на сферу соціально-культурних послуг складають майже 60% усіх видатків місцевих бюджетів України (це, як правило, делеговані повноваження) і мають тенденцію до скорочення за період 2020-2021 роки.

Динаміка видатків місцевих бюджетів на сферу соціально-культурних послуг в Україні за період 2019-2021 рр. вказує на їх скорочення з 401,66 млрд грн до 337,7 млрд грн, або на 63,96 млрд грн. Найбільшу частку у цій групі займають видатки на освіту – 73,7%, соціальний захист і соціальне забезпечення – 8,39%, охорону здоров'я – 9,8%. Найменша частка припадає на духовний і фізичний розвиток – 8,11%. За такими групами видатків місцевих бюджетів як охорона здоров'я та соціальний захист і соціальне забезпечення відмічається скорочення обсягів фінансування за рахунок коштів місцевих бюджетів, що пояснюється законодавчими змінами механізму перерахунку коштів, як здебільшого здійснюються за рахунок коштів державного бюджету. Так, динаміка видатків місцевих бюджетів на охорону здоров'я за даний період скоротилася на 56,71 млрд грн і становила у 2021 році 33,11 млрд грн. Видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення скоротилися на 75,06 млрд грн і у 2021 році становили лише 28,1 млрд грн проти 2019 року, коли вони займали 1033,16 млрд грн.

Щодо видатків місцевих бюджетів на економічну діяльність та ЖКГ, то слід відмітити, що вони фінансуються у найменшому обсязі та покривають планові витрати лише на 50-70%. Так, обсяг видатків місцевих бюджетів на економічну діяльність за період 2019-2021 рр. характеризується зростанням з 81,85 млрд грн до 112,36 млрд грн, або на 30,51 млрд грн. Питома вага цих видатків у структурі видатків місцевих бюджетів становить 19,73%. Бюджетне фінансування ЖКГ має позитивну тенденцію до зростання фінансових ресурсів на 22,39 млрд грн, їх питома вага у структурі видатків місцевих бюджетів становить 9,97% [2].

Найменшим обсягом фінансування за рахунок коштів місцевих бюджетів характеризується: охорона навколишнього природного середовища – 0,42%, громадський порядок, безпека і судова влада – 0,3%.

Таким чином, дослідження сучасних вітчизняних проблем фінансування соціально-економічних потреб територіальних громад та зарубіжних важелів їх подолання дало змогу виділити наступні шляхи оптимізації фінансової діяльності органів місцевого самоврядування та пропозиції для удосконалення використання бюджетних коштів місцевими органами влади в Україні:

1) розробка критеріїв відбору державних цільових програм та бюджетних програм, які могли б враховувати ступінь відповідності мети програми її суспільним пріоритетам, соціальний ефект від впровадження програм, суттєвий рівень інвестиційного та інноваційного складника у загальному обсязі планових витрат;

2) запровадити методичні підходи до розподілу бюджетних програм на:

а) пріоритетні, які підлягають бюджетному фінансуванню у повному обсязі;

б) доцільні, бюджетне фінансування котрих може бути зменшене через дефіцит бюджетних коштів;

в) неактуальні – програми, які втратили свою значимість внаслідок зміни суспільних пріоритетів [3].

Водночас, упродовж бюджетного періоду потрібно систематично переглядати програми, визначати їх проміжні результати і можливості бюджетного фінансування;

3) враховувати місцеву специфіку при розробці методології визначення нормативів соціальних видатків, а також встановити розмір соціальних стандартів та соціальних гарантій відповідно до дійсних умов економічного середовища країни;

4) розширити доступ місцевому самоврядуванню до ринку внутрішніх та зовнішніх запозичень, чітко окреслити терміни, гарантії і умови повернення місцевих запозичень;

5) посилити інвестиційну складову місцевих бюджетів шляхом розширення переліку доходів бюджету розвитку;

6) проводити кількісну та якісну оцінку виконання місцевого бюджету на всіх стадіях бюджетного процесу.

Ефективність використання бюджетних коштів варто визначати системою показників, яка дає змогу здійснити рейтинговий аналіз між окремими місцевими бюджетами. За допомогою такого аналізу можна зробити порівняння між окремими територіями (зокрема, виявити ті, які, маючи одинакові ресурсні можливості, відрізняються за показниками ефективності). Це сприятиме виявленню причин відставання деяких територій та врахуванню їх під час планування розвитку на майбутні періоди;

7) використовувати різноманітні способи залучення громадськості до розроблення пропозицій стосовно покращення виконання місцевих бюджетів.

З метою підвищення ефективності виконання місцевих бюджетів України за видатками слід дотримуватися задекларованих у Бюджетному кодексі України принципів прозорості та публічності. Доцільно зазначити, що однією з основних причин відсутності прозорості і достовірної підзвітності в Україні є відсутність єдиної інформаційної бази та чіткої методології тлумачення результатів виконання бюджету. Слід відзначити, що зміст і форма підзвітності повинні відповідати потребам суспільства, бути зрозумілими. Необхідною умовою ефективного функціонування органів місцевого самоврядування є децентралізація влади, яка дає змогу приймати раціональні бюджетні рішення стосовно формування та використання коштів місцевих бюджетів. Саме від цих рішень залежить надання соціальних послуг задля задоволення інтересів громадян. Бюджетна децентралізація базується на формуванні нової моделі фінансового забезпечення місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин, яка передбачає їх бюджетну автономію і фінансову самостійність.

Варто зазначити, що успішна реалізація згаданих заходів стосовно покращення виконання місцевих бюджетів потребує запозичення зарубіжного досвіду, обговорення наукових поглядів та, безперечно, активної підтримки як на центральному рівні, так і широкими громадськими колами. Вирішення проблем місцевих органів влади сприятиме розширенню економічної самостійності окремих територій України, що є ознакою розбудови демократичної та ринково-орієнтованої держави.

Список використаних джерел:

1. Дем'янюк А. В. Проблеми та перспективи оптимізації видатків місцевих бюджетів України в умовах реформи децентралізації. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 19. С. 986-990.
2. Звіти про виконання Державного і місцевих бюджетів України у період 2019-2021 рр.: URL: https://mof.gov.ua/uk/current-year-budget-information
3. Сидор І. П. Моніторинг планування видатків місцевих бюджетів: ключові аспекти удосконалення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. № 21. С. 85-89.

Олександр Вітів
студент гр. ФПФм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Віктор Русін

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Дослідження сучасного стану функціонування пенсійної системи України засвідчує, що у 2022 році видатки Пенсійного фонду України склали 590,1 млрд грн, що перевищило видатки у 2021 році на 69,2 млрд грн або на 13,3%. 0,8 млрд грн було витрачено на надання щорічної разової грошової допомоги ветеранам війни і жертвам нацистських переслідувань, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України. На фінансування житлових субсидій та пільг для 2643,4 тис. громадян було виділено 6,4 млрд грн з Державного бюджету України [1].

На виплату пенсій у 2022 році було витрачено 574,3 млрд грн, видатки на житлові субсидії та пільги становили 6,4 млрд грн, а відповідно до постанови Кабінету Міністрів України було виплачено щорічну разову грошову допомогу ветеранам війни і жертвам нацистських переслідувань у розмірі 0,8 млрд грн. Інші видатки склали 8,6 млрд грн, з них 2,5 млрд грн було витрачено на оплату послуг з виплати та доставки пенсійних виплат, а 6,1 млрд грн – на адміністративні витрати, пов'язані з виконанням функцій, покладених на органи Пенсійного фонду України [1].

У 2022 році видатки, які покривалися власними коштами, були фінансово забезпечені на рівні 100,1%, що на 9,1% вище, ніж у 2021 році. У порівнянні з 2021 роком, у 2022 році загальні доходи збільшилися на 108,6 млрд грн, що становить зростання на 21,2%. У структурі загальних доходів, власні доходи складали 403,9 млрд грн (65,1%), з них 209,3 млрд грн (33,7%) виділені з Державного бюджету для фінансування пенсійних програм, 6,4 млрд грн (1,1%) виділені для виплати житлових субсидій та пільг, а також 0,8 млрд грн (0,1%) виділені для щорічної разової грошової допомоги ветеранам війни і жертвам нацистських переслідувань [1].

Отже, в Україні доцільно зробити вибір на користь багаторівневої пенсійної системи, яка включатиме різні рівні та складові. Це підтримується широкою практикою в інших країнах. З огляду на це, реформування пенсійної системи в Україні можна розглядати в контексті трьох напрямків:

– Реформування солідарної системи передбачає перегляд правил і умов отримання державної пенсії на основі збалансованих фінансових можливостей країни. Підвищення віку виходу на пенсію, зміна порядку індексації пенсій та модернізація системи внесків можуть бути одними з можливих заходів.

– Створення обов'язкової накопичувальної системи означає впровадження системи, в рамках якої громадяни зобов'язані вносити внески до пенсійного фонду, які накопичуються на особистих рахунках. Це дозволить громадянам мати додаткову пенсійну підтримку, яка належатиме від внесків та прибутковості фонду.

– Розвиток добровільної накопичувальної системи означає стимулювання громадян власноручно зберігати індивідуальні пенсійні накопичення через добровільні пенсійні програми та інструменти. Це може включати додаткові пенсійні фонди, інвестиційні продукти або інші форми накопичень.

Впровадження трирівневої пенсійної системи дозволить створити більш стійку та ефективну систему пенсійного забезпечення, яка враховуватиме різноманітні потреби та можливості громадян. Процес реформування повинен бути здійснений з урахуванням вітчизняних особливостей та з метою забезпечення стійкості та соціальної справедливості у пенсійній системі країни.

Успішне здійснення реформування пенсійної системи передбачає формування економічних передумов, серед яких можна виділити такі аспекти:

– Стабільна економічна ситуація. Необхідно забезпечити стійкий економічний розвиток країни, що включає збалансовані фінанси, ріст валового внутрішнього продукту і стабільність у сфері зайнятості. Це створить основу для фінансової стійкості пенсійної системи та забезпечить достатні ресурси для пенсійних виплат.

– Ефективне управління пенсійними фондами. Важливо мати ефективну систему управління пенсійними фондами, яка гарантує високу рентабельність та надійність інвестицій. Це забезпечить збільшення активів фондів і забезпечить стійкість фінансування пенсійних виплат.

– Ефективне розподілення ресурсів. Важливо забезпечити ефективне розподілення ресурсів між різними рівнями пенсійної системи. Це може включати встановлення адекватних лімітів та правил для пенсійних виплат на кожному рівні, забезпечення соціальної справедливості та захисту найбільш вразливих категорій населення.

– Сприяння розвитку додаткових накопичувальних програм. Необхідно створити стимули для громадян щодо участі в додаткових накопичувальних програмах, таких як індивідуальне пенсійне страхування або професійні пенсійні плани. Це дозволить збільшити пенсійні накопичення громадян і зменшити навантаження на солідарну пенсійну систему.

– Забезпечення підтримки соціально вразливих груп. При реформуванні пенсійної системи слід враховувати інтереси та потреби соціально вразливих груп населення, зокрема людей з низькими доходами, працівників з особливими умовами праці, жінок та інвалідів. Важливо забезпечити їм адекватні пенсійні виплати і захист від бідності.

Ці передумови допоможуть створити стійку, справедливу та ефективну пенсійну систему в Україні, яка забезпечить достойний рівень життя для майбутніх поколінь громадян.

Список використаних джерел:

1. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2022 році. К., 68 с.

Мар'яна Віхер
студентка гр. ФФм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Горин

ОСОБЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ

Сьогодні місцеві податки та збори в Україні виступають вагомим інструментом в системі фіскального регулювання та є значним джерелом доходів місцевих бюджетів. Прийняття Податкового кодексу України та неодноразові зміни податкових та митних органів в Україні суттєво вплинули на розвиток місцевого оподаткування. В результаті ці зміни призвели до суттєвої реорганізації структури доходів місцевих бюджетів і скасування деяких видів місцевих податків та зборів (наприклад, комунального податку, ринкового збору, збору за видачу на розміщення об'єктів торгівлі), які раніше становили основну частину надходжень до місцевих бюджетів.

Бюджетно-податкові реформи в Україні супроводжувались введенням нових податків і зборів, таких як податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, збір за місця для паркування транспортних засобів, єдиний податок та туристичний збір. Проте, діюча система місцевого оподаткування й досі залишається недовершеною та не відповідає принципам Європейської хартії місцевого самоврядування. В тому числі, значною проблемою є те, що місцеві податки і збори, встановлені на законодавчому рівні й не завжди враховують можливості платників податків, тим самим не виконують стимулюючу функцію. В результаті це може порушувати принципи єдності, достовірності, наочності бюджетного устрою, повноти, гласності.

Отже, система місцевих податків і зборів в Україні потребує подальшого вдосконалення та приведення у відповідність до міжнародних стандартів і принципів місцевого самоврядування.

Місцеві податки та збори відіграють важливу роль у фінансовому забезпеченні місцевого самоврядування як в Україні, так і в іноземних країнах. Роль місцевих податків і зборів у розвинених країнах відзначається їхньою значною питомою вагою в загальних надходженнях місцевих бюджетів, зокрема: «…у Франції – 40%, у Данії – 52%, у Німеччині – 47%, у Швейцарії – 45%, у Іспанії – 33%, у Великобританії – 37%, у Фінляндії – 33%, у Норвегії – 42%, у Австрії – 73%. Для переважної більшості країн передбачена можливість застосування багатьох місцевих податків: у Франції – понад 40, у Німеччині – 55, у Італії – близько 60, у Бельгії – близько 100» [1, с. 9]. У порівнянні з колишніми соціалістичними країнами, де власні кошти у формі місцевих податків та зборів становлять доволі невелику питому вагу у доходах місцевих бюджетів.

У країнах з розвинутою економікою, місцеві податки та збори можна згрупувати в декілька груп:

1. Власні місцеві податки, тобто ті, які встановлюються місцевими органами самоврядування і справляються лише на території конкретного місцевого товариства. Сюди входять різні прямі і непрямі податки, такі як: податок на майно, земельний податок, особистий податок на дохід, акцизи на місцевому рівні тощо.

2. Надбавки до державних податків, що використовуються для формування доходів місцевих бюджетів та відрахування від державних податків, які залишаються в місцевих бюджетах.

3. Плата за послуги, які надаються органами місцевого самоврядування. Це може включати оплату за електроенергію, газ, водопостачання, каналізацію, послуги зв'язку та інші послуги.

4. Екологічні податки, тобто ті податки, які відображають політику місцевих органів самоврядування у сфері охорони навколишнього середовища. Вони спрямовані на стимулювання екологічно чистих практик та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище.

Місцеві податки та збори використовуються на різних рівнях місцевого самоврядування, але конкретні види податків та зборів, а також способи їх використання можуть мати відмінності в залежності від законодавства регіону чи країни. Кожний рівень влади може встановлювати свої податки та збори відповідно до потреб та завдань свого регіону чи громади. Зокрема: «…у Швейцарії місцеві податки встановлюються кантонами та громадами, у Франції – комунами, регіонами та департаментами» [2, с. 136].

Головною «…особливістю місцевих податків та зборів більшості країн з розвинутою економікою є їх регресивність, тобто частка податків і зборів відносно сукупного доходу зменшується, при зростанні доходів. Іншими словами, платники податків з вищим рівнем доходів сплачують менший відсоток своїх доходів у вигляді місцевих податків у порівнянні з тими, у кого доходи нижчі. Водночас, в окремих країнах використовуються прогресивні ставки оподаткування. Мається на увазі, що чим вищий рівень доходів у платників податків, тим вищий відсоток своїх доходів у вигляді місцевих податків буде сплачено» [3, с. 67]. Наприклад, це застосовується до оподаткування особистого майна таких країн, як Норвегія, Іспанія, Франція, Швеція.

На сьогодні сформувалися принципи функціонування інституту місцевого оподаткування в європейських країнах. Відтак, до них відносять:

1. справедливий розподіл тягаря місцевих податків, передбачає стягнення податків від громадян з урахуванням їхньої платоспроможності;

2. транспарентність податкового тягаря, передбачає, що податки мають бути зрозумілі для фізичних та юридичних осіб, які платниками податків;

3. право органів місцевого самоврядування на зміни, тобто встановлювати або змінювати обсяги місцевих податків, враховуючи потреби і можливості громад;

4. еластичність, тобто здатність органів місцевого самоврядування коригувати обсяги податкових надходжень залежно від зміни рівня витрат та інших факторів;

5. підтримка соціальних груп, місцеві податки та збори повинні бути спрямовані, щоб не тільки не погіршувати становище соціальних груп, а й запобігти економічним нерівностям.

Досить цікавий випадок місцевого оподаткування зустрічається у Франції, де податки займають значну частку у фінансуванні місцевих бюджетів та забезпеченні місцевих послуг. Це пов'язано з історичним розвитком політичної системи та економіки країни. У порівнянні з іншими країнами, у Франції існує досить строгий поділ податків, які надходять з бюджету центрального рівня до місцевих бюджетів. Цей підхід супроводжується принципами самофінансування і бездефіцитності місцевих бюджетів, а це означає, що громади повинні спиратися на власні доходи і ресурси для фінансування своїх видатків.

У системі місцевих податків Франції виділяють чотири податки, які приносять доходам місцевих бюджетів значну частину надходжень. До них відносять: «…земельний податок на незабудовані ділянки, професійний податок, земельний податок на забудовані ділянки та податок на житло. Зокрема, від сплати земельного податку звільнені об'єкти державної власності, такі як державні будівлі, земельні ділянки тощо. Він не підлягає стягненню з фізичних осіб, які досягли 75-ти річного віку, а також з осіб, які отримують спеціальну допомогу по інвалідності або допомогу з громадських фондів» [4, с. 193].

Податкова політика Німеччини базується на доволі складній «…системі федеральних, штатових (земель) і місцевих податків. Німеччина відома всім як країна з високою рівністю доходів і розширеною системою соціальних послуг. В країні існує система прогресивного доходу фізичних осіб, яка має кілька ставок, що залежить від рівня доходів» [5, с. 97]. Федеральна система Німеччини дозволяє штатам (землям) встановлювати власні регіональні податки, одним із найважливіших таких податків є податок на нерухомість (земельний податок), що стягується на рівні муніципалітетів. Загалом, податкова політика Німеччини орієнтована на забезпечення рівних умов серед громадян і підприємств, а також на фінансування різного роду соціальних програм та загальних витрат.

Важливим джерелом фінансування місцевих бюджетів у Німеччині виступає поземельний податок, що стягується з власників земельних ділянок. «Поземельний податок є одним із основних податків, який забезпечує фінансування місцевих органів влади. Податок застосовується до земельних ділянок в сільських та лісових господарствах, а також до земельних ділянок, призначених для забудови. Розмір податку залежить від різних факторів, включаючи місцезнаходження ділянки, її розмір та оціночну вартість» [6, с. 54].

В Італії податкова система є досить складна і розгалужена. Місцеві органи влади мають певні повноваження щодо встановлення та скасування місцевих податків. Проте, існують обмеження щодо максимальних ставок цих податків, таким чином забезпечується певний рівень однорідності і обмеження можливості муніципалітетів встановлювати занадто високі податки, які можуть відлякувати бізнес та інвесторів. Податки, які стягуються на місцевому рівні в Італії можуть включати податок на доходи фізичних осіб, податок на нерухомість, податок на рекламу, а також інші місцеві збори. Саме муніципалітети встановлюють ставки

податків, але з урахуванням максимальних обмежень, передбачених центральними органами влади.

У Швеції місцеві бюджету формуються за рахунок податків і зборів. Слід відмітити, що гарантії автономії для муніципальних органів влади, згідно з якими держава надає високу політичну та фінансову автономію органам муніципальної влади прописані в Конституції країни. Однак, використовуючи принцип рівності надання суспільних послуг у країні, встановлення стандартів національного рівня забезпечується центральним урядом.

Муніципалітети Швеції мають певну ступінь фінансової автономії та можуть встановлювати ставки податків та зборів, враховуючи потреби населення та розвиток регіону. Податкова система Швеції забезпечує встановлення національних стандартів і зобов'язань для муніципалітетів, щоб забезпечити рівномірний доступ до послуг та соціальної справедливості по всій країні. Таке поєднання муніципальної автономії та національних стандартів допомагає забезпечити високий рівень якості життя для всіх громадян Швеції та впорядкований розвиток країни.

Варто звернути увагу на те, що більшість країн світу використовують «… податок на нерухоме майно, як важливе джерело доходів місцевих бюджетів. До прикладу, у Великій Британії цей податок відіграє важливу роль у фінансуванні місцевих органів влади та надає можливість забезпечувати необхідні ресурси для надання послуг на місцевому рівні. Податок на нерухоме майно забезпечує близько 100% дохідної частини місцевих бюджетів» [7, с. 139].

Розглянутий досвід місцевого оподаткування зарубіжних країн світу, вказує на високий ступінь самостійності у запровадженні та встановленні механізму справляння податків. Зарубіжні країни, такі як Франція, Німеччина, Швеція та інші надають муніципалітетам високий рівень автономії в питаннях місцевого оподаткування. Це дає змогу муніципалітетам призначати податки, встановлювати ставки і визначати механізми їх стягнення відповідно до конкретних місцевих потреб та обставин [9].

У той же час, в Україні місцеві органи самоврядування мають обмежену автономію у сфері місцевого оподаткування і велика частина місцевих податків та зборів встановлюються центральними органами влади.

Беручи за увагу позитивний досвід розвинутих країн у сфері місцевого оподаткування він вказує на необхідність застосування різноманітних та гнучких фіскальних інструментів в українській системі місцевих податків та зборів, що дозволить місцевим органам влади адаптувати свою фінансову політику до потреб та умов їх територій, сприяючи більш ефективне функціонування системи місцевих фінансів.

Важливою складовою також є врахування особливостей реалізації адміністративних та бюджетних реформ при розробленні системи місцевих податків та зборів. Що включає в себе здатність враховувати потреби, ресурси, економічний потенціал, можливості різних територіальних громад, в результаті чого значно покращиться рівень задоволення потреб громад та забезпечиться ефективний їх розвиток.

Наступним аспектом є забезпечення балансу між самостійністю місцевості та загальними національними цілями. Територіальні громади повинні мати достатню автономію задля прийняття рішень щодо місцевого оподаткування, проте ці рішення слід узгоджувати із загальнонаціональною політикою на стратегією. Такий баланс може позитивно вплинути на розвиток громади та на забезпечення рівноваги в системі місцевого оподаткування [8].

Отож, успішне запровадження різноманітних місцевих податків та зборів на прикладі зарубіжних країн з розвинутою економікою може значно покращити фінансову самодостатність територіальних громад в Україні та сприяти розвитку на їх територіях. Досить важливо вивчати та запроваджувати досвід із розвинутих країн у контексті місцевого оподаткування задля досягнення ефективної та сталої системи місцевих фінансів в Україні.

Список використаних джерел:

1. Аблязова Е. З. Світовий досвід оподаткування нерухомості. *Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова*. 2013. № 3 (1). С. 7-10.
2. Гостєва О. Ю. Місцеві податки у зарубіжних країнах: досвід та напрями застосування в Україні. *Економіка та право*. 2016. № 3. С. 134-139.
3. Болотова Г. Д. Щодо питання про шляхи вдосконалення оподаткування на регіональному рівні. Держава та регіони. *Серія: Право*. 2016. № 3 (53). С. 65-70.
4. Остапчук В. О. Світовий досвід місцевого оподаткування та його роль у вітчизняній податковій системі. *Наука молода*. 2014. № 21. С. 188-195.
5. Маркова Л. Г., Хмельницька В. Б. Місцеві податки і збори як чинник формування доходів місцевих бюджетів. *Вісник ДДФВ*. Економічні науки. 2009. № 1. С. 93-101.
6. Сошка Н. В. Особливості реалізації податкової політики місцевих органів влади у зарубіжних країнах. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка.* 2009. № 112. С. 52-55.
7. Пігуль Н. Г., Люта О. В. Європейський досвід формування доходів місцевих бюджетів. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2012. № 5 (2). С. 138-142.
8. Горин В. П., Савчук С. В. Резерви нарощування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах воєнного стану. *Агросвіт.* 2023. № 13-14. С. 11-20.
9. Горин В. П. Фінансовий механізм забезпечення суспільного добробуту: теоретична концептуалізація та проблеми функціонування. Монографія. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2020. 516 с.

Володимир Горин
д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Тарас Здирко
студент гр. ФФм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПІДВИЩЕННЯ ОБ'ЄКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ

Вдосконалення бюджетних відносин у контексті підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів є одним із важливих завдань економічної політики сьогодення. Актуальність цього завдання пояснюється винятковою роллю, яку відіграє бюджет у регулюванні розвитку економіки, перерозподілі фінансових ресурсів у регіональному, галузевому, соціальному вимірах, для вирівнювання фінансової спроможності територіальних формувань, підвищення рівня життя населення. Але повноцінне використання колосального потенціалу бюджету вимагає перш за все раціонального та ефективного використання тих бюджетних ресурсів, які надходять до найбільшого централізованого фонду грошових коштів країни. Це потребує скрупульозної роботи усіх гілок влади, управлінського апарату на різних рівнях публічного управління щодо належного обґрунтування обсягів, структури та спрямованості бюджетних видатків, їх розмежування між рівнями бюджетної системи, постійного моніторингу і аналізу бюджетних видатків, оцінювання їхньої ефективності з точки зору впливу на тенденції соціально-економічного розвитку країни.

У бюджетній практиці країн із ринковою економікою та демократичними підходами до функціонування публічних фінансів утвердилась ефективно діюча система визначення бюджетних пріоритетів у сфері видатків, яка базується на стратегічному плануванні розвитку територіальних спільнот різного рівня, середньостроковому бюджетному плануванні і прогнозуванні, яке розглядають як складову компоненту системи загальнодержавного планування розвитку. Такий підхід до інтеграції різних видів планування забезпечує стратегічну визначеність планування показників бюджету, відповідність видаткових пріоритетів бюджету цілям і завданням розвитку, визначеним документами стратегічного планування.

Серед головних подій останнього десятиліття у публічному управлінні, які визначатимуть траєкторію його розвитку на майбутнє, стало впровадження у бюджетну практику програмно-цільового методу виконання бюджетів на усіх рівнях бюджетної системи. Провідною ідеєю його застосування в Україні стало підвищення ефективності бюджетної політики через посилення взаємозв'язку між бюджетними ресурсами та результатами їхнього використання. Таким чином, програмно-цільовий метод бюджетування реалізує ідеї ефективності бюджетних видатків у практичній діяльності.

Однак, попри прогресивну ідею цього методу, його застосування в Україні зіштовхнулось із багатьма проблемами, які не дають повною мірою реалізувати його

потенціал. Серед найбільш проблемних питань застосування програмно-цільового бюджетування – непрофесійність складання бюджетних програм та методики оцінювання результатів їхнього виконання, невідповідність паспортів бюджетних програм ідеї програмно-цільового підходу, відірваність бюджетних програм від документів стратегічного планування розвитку тощо. Поширеними ознаками бюджетних програм є ігнорування при їхньому складанні об'єктивних економічних реалій, формальний характер цих програм, які містять загальні цілі з невизначеними результатами, досягнення яких не можливо перевірити, а також обмеженість показників ефективності та якості надання бюджетних благ.

Значна частина територіальних формувань низового рівня функціонує при відсутності документів стратегічного планування розвитку – Стратегії розвитку громади та однойменного Плану розвитку. Відсутність документів, які мають закріплювати стратегічні цілі розвитку територіальної громади, робить взагалі беззмістовним питання щодо посилення стратегічної спрямованості бюджетних програм. На рівні держави в основу розробки документів стратегічного розвитку покладені положення Указу Президента «Цілі розвитку України до 2030 року», затвердженого у 2019 році [9]. На його основі у 2021 році урядом розроблено деталізовану Національну економічну стратегію на період до 2030 року [6], де визначено стратегічні цілі, завдання та цільові індикатори розвитку різних сфер національної економіки.

Хоча назва документу передбачає концентрацію уваги на економічній складовій розвитку, у Національній економічній стратегії визначено також цілі та завдання, які стосуються покращення якості життя населення у частині розвитку систем освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення та інших складових, які визначають рівень суспільного добробуту. Отож, цей документ виконує на теперішній час роль стратегічного орієнтира розвитку нашої країни, на основі чого мають розроблятись стратегії та плани розвитку галузей економіки, регіонів і територіальних спільнот. Проте, вагомим чинником, який зумовлює необхідність суттєвого доопрацювання документу є те, що його затвердження відбулось у довоєнні часи і значна частина стратегічних завдань, цільових орієнтирів та й, зрештою, самих пріоритетів розвитку, на сьогодні відійшли до другий план. На наш погляд, в умовах, коли ставиться під сумнів саме існування країни у її визнаних кордонах, а економічні, соціальні, екологічні втрати на час завершення війни навіть складно прогнозувати, вимагати актуальності стратегії розвитку країни недоречно. Проте, навіть в умовах воєнного часу є необхідність в існуванні стратегічних пріоритетів діяльності, адже це задає бюджетній політиці більшої виваженості та послідовності.

На думку Л. Васютинської, низька ефективність використання бюджетних ресурсів при виконанні бюджетних програм має в своїй основі дві групи причин: по-перше, недофінансування програм та неритмічність надходження бюджетних коштів на їхнє виконання, внаслідок чого бюджетування стає непередбачуваним; по-друге, непрофесіоналізм складання бюджетних програм (якому належить головна роль серед причин неефективності). Непрофесіоналізм при складанні бюджетних програм, на думку Л. Васютинської, виявляється у кількох аспектах:

«декларативності й розмитості визначених у бюджетних програмах цілей; імітації показників результативності (виборі таких значень, які легко можна досягти); оцінювання ефективності роботи бюджетних установ через показники, розроблені вищими органами (через встановлення «status quo» між керівником та підлеглими ці показники, зазвичай, складно вимірювані, нерелевантні, або із заниженими цільовими значеннями)» [1, с. 82].

Подібні причини неефективності видатків бюджету на виконання програм відзначають К. Павлюк та О. Шапоренко. Вони наголошують на відірваності бюджетного планування від загальнодержавного планування розвитку, а також від галузевого планування. Через відсутність координації між різними видами планування, модернізація методів управління бюджетними ресурсами практично не можлива. Окрему увагу вчені звертають на відірваність планування бюджетних програм від цільових програм у різних сферах суспільного життя. Через це навіть обґрунтовані цільові програми нерідко не отримують належного фінансування, адже видатки на це не передбачені при складанні бюджетних програм. Наслідком такої невизначеності та браку координації між різними видами планування є зниження ефективності економічної політики та, відповідно, бюджетних видатків, які супроводжують її реалізацію [4, с. 26].

Вирішити проблеми відірваності стратегічного та бюджетного планування розвитку покликане впровадження середньострокового бюджетного планування на усіх рівнях бюджетної системи. На загальнодержавному рівні перші спроби перейти до планування бюджету на середньостроковий період були зроблені на початку 2010-х років, коли було представлено проект Закону України «Про державне стратегічне планування». Однак, через наявність у цьому документі двозначних норм, які було б складно реалізувати у бюджетній практиці, він не вступив у дію. Впровадження середньострокового бюджетного планування було передбачене нормами Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки [8] та Плану з її реалізації [7], а на теперішній час є одним із завдань за стратегічною ціллю «Забезпечення стійкості публічних фінансів та покращення суверенних рейтингів» у Національній економічній стратегії до 2030 року. Затримка впровадження середньострокового бюджетного планування була зумовлена початком повномасштабної війни проти України, однак уже на 2023 рік воно мало застосовуватись на усіх рівнях бюджетної системи.

Середньострокове бюджетне планування на місцевому рівні започатковане повноцінно з кінця 2022 року, коли на рівні органів місцевого самоврядування країни було вперше розроблено трирічні прогнози місцевого бюджету. В основу розроблення такого фінансового прогнозу закладають показники виконання відповідного бюджету за кілька попередніх бюджетних періодів, а також норми документів стратегічного планування адміністративно-територіальної одиниці (Стратегії та кількарічного Плану розвитку територіальної громади). Перехід до середньострокового планування показників місцевих бюджетів передбачає також посилення відповідальності бюджетних коштів за ефективне використання отриманими бюджетними коштами [5].

Незважаючи на усі переваги цієї новації, з початком повномасштабної війни її реалізація зіштовхнулася із проблемами, які не отримали вирішення. Розрахунок показників бюджету базується на застосуванні методу екстраполяції (врахування тенденцій виконання бюджету в минулі бюджетні періоди). Однак, в багатьох регіонах, які зазнали руйнувань та втрати населення від бойових дій, а отже економічної бази для формування бюджету, такий підхід неприйнятний, адже показники прогнозу місцевого бюджету будуть нереалістичними. Через вимушену міграцію населення об'єктивно встановити чисельність мешканців територіальних громад – споживачів бюджетних послуг – дуже проблематично, що утруднює планування бюджетних видатків, знижує їхню обґрунтованість. На наш погляд, враховуючи ці обставини, у прифронтових регіонах відсутні умови для повноцінного впровадження середньострокового планування бюджету, а основу для складання прогнозу мають становити фактичні показники періоду від початку повномасштабної війни.

Новими тенденціями бюджетного планування в контексті імплементації ідей концепції інклюзивного розвитку є впровадження гендерно-орієнтованого й інклюзивного бюджетування. Гендерно-орієнтоване бюджетування являє собою інноваційну технологію управління бюджетними ресурсами, базовану на аналізі гендерної чутливості бюджетних видатків. На думку З. Лободіної та А. Кізими, воно дає можливість оцінити «як і якою мірою державна політика у сфері розподілу бюджетних ресурсів впливає на жінок і чоловіків як споживачів послуг, користувачів інфраструктури та платників податків» [2, с. 30]. Завдяки цій бюджетній технології можна посилити рівноправність розподілу бюджетних ресурсів за гендерною ознакою [10, с. 76].

Проведення гендерного бюджетного аналізу з розподілом контингенту за віком, місцем проживання, етнічним походженням та іншими ознаками дає можливість виявити джерела нерівності у доступі до бюджетних благ. На думку Ю. Остріщенко, «в рамках гендерного бюджетування враховуються різні позиції та преференції груп отримувачів бюджетних послуг, а також перешкоди, які не дають споживачам рівноцінно користуватись результатами використання коштів бюджету» [3, с. 280]. Результати гендерного аналізу бюджету стають підставою для реалізації управлінських дій, що дають можливість мінімізувати нерівність у доступі та споживанні бюджетних благ, а отже досягти підвищення ефективності бюджетних видатків.

Визнаючи переваги гендерно-орієнтованого бюджетування, З. Лободіна та А. Кізима вказують на його обмежену дію у питанні зменшення нерівності, адже ця технологія концентрує увагу на гендерних причинах нерівності, але ігнорує інші вияви цього явища (нерівність у доступі до бюджетних благ за віковою, територіальною ознакою, в залежності від рівня освіти тощо). Для вирішення цієї проблеми існує необхідність впровадження у бюджетну практику нової технології управління бюджетними ресурсами – інклюзивного бюджетування, яке враховує усі аспекти забезпечення рівності при управлінні бюджетними потоками. Подібно до технології гендерно-орієнтованого бюджетування, інклюзивне бюджетування передбачає певний алгоритм впровадження (рис. 1).

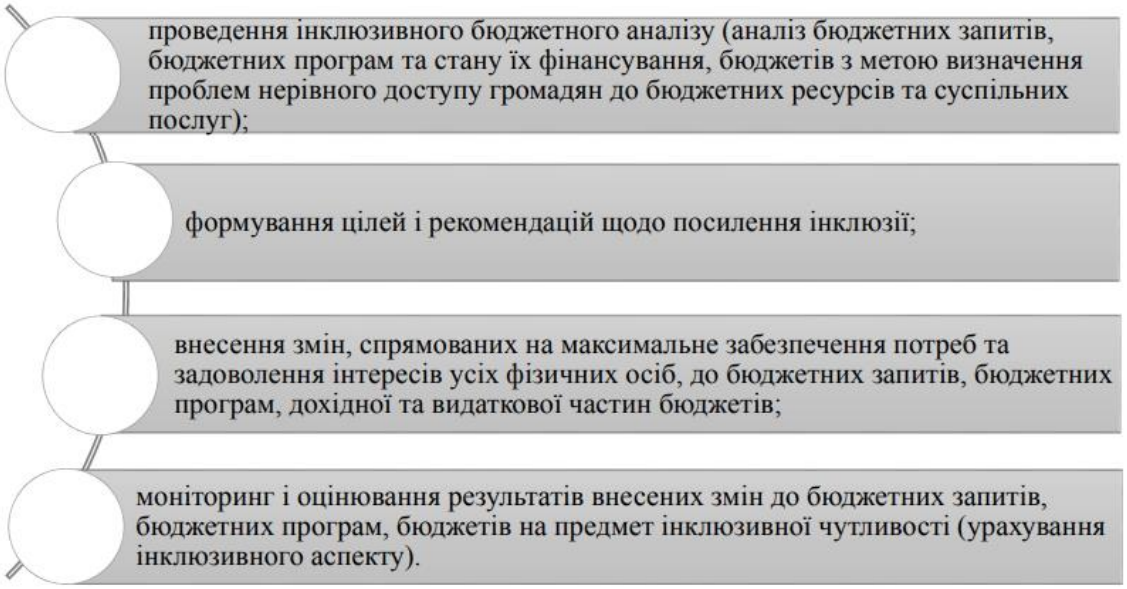

Рис. 1. Етапи інтеграції технології інклюзивного бюджетування до виконання бюджету за видатками [2, с. 35].

Впровадження технології інклюзивного бюджетування матиме позитивний вплив на ефективність бюджетних видатків, адже дасть можливість перейти до фінансування персоналізованих бюджетних послуг, розроблених з урахуванням вікових, гендерних, соціальних характеристик їхніх споживачів. Перевагами такого підходу до здійснення бюджетних видатків є зниження нерівності доступу до бюджетних послуг, підвищення їхньої адресності та якості надання, а також залучення громадськості до бюджетних процедур. Основним наслідком переходу до інклюзивного бюджетування стане більш повне врахування інтересів та потреб конкретних споживачів при продукуванні бюджетних послуг, а отже підвищення ефективності бюджетних видатків на їхнє надання.

Список використаних джерел:

1. Васютинська Л. А. Система видатків бюджету в умовах розвитку програмно-цільового управління: Монографія. Одеса: Друк-Південь, 2014. 192 с.
2. Кізима А., Лободіна З. Трансформація технологій бюджетування в контексті забезпечення інклюзивного сталого зростання держави. *Світ фінансів*. 2021. Вип. 1 (66). С. 24-37.
3. Остріщенко Ю. Підвищення ефективності видатків місцевих бюджетів у контексті бюджетної реформи в Україні. *Економічний вісник університету*. 2016. Вип. 31/1. С. 277-282.
4. Павлюк К., Шапоренко О. Підвищення ефективності видатків державного бюджету в умовах реформ. *Наукові праці НДФІ*. 2016. № 4 (77). С. 15-33.
5. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування: Закон України від 06.12.2018 р. № 2646-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2646-19

6. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова КМУ від 03.03.2021 р. № 179. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179
7. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: Розпорядження КМУ від 24.05.2017 р. № 415-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/415-2017-%D1%80
8. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: Розпорядження КМУ від 8.02.2017 р. № 142-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80
9. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text
10. Роменська К. М. Гендерно-орієнтоване та інклюзивне управління бюджетними коштами в сфері охорони здоров'я України. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2022. № 1 (77). С. 74-80.

Вікторія Готко
студентка гр. ФМСзмкп-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Федір Ткачик

МИТНИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ МИТНИХ ОРГАНІВ В УМОВАХ РИЗИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ

Митний контроль та митне оформлення товарів займають важливе місце в системі інструментів здійснення митної справи. Від ефективності процедур митного контролю, що застосовуються до товарів, які переміщуються через митний кордон України, залежить повнота виконання завдань, покладених на митні органи: виявлення контрабанди та порушення митних правил, сплата до Державного бюджету податків та зборів і т.д. Саме тому виникає потреба в покращенні процедур здійснення митного контролю в Україні. Значною мірою це зумовлюється необхідністю підвищити ефективність митного контролю за здійсненням зовнішньоекономічних операцій, послабити роль суб'єктивного фактора під час прийняття рішень щодо митного оформлення та контролю..

Основним напрямком здійснення ефективної митної політики України є детінізація та легалізація зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) в Україні, орієнтовані на збільшення привабливості добросовісної та прозорої зовнішньоекономічної діяльності через скорочення часових, бюрократичних, матеріальних та технологічних витрат суб'єктів ЗЕД при перетині вантажами кордону України з одночасним посилення санкцій й відповідальності за недоброчинні дії та зловживання [1].

Сьогодні митний контроль є одним з основних видів державного контролю, оскільки постійне зростання зовнішньої торгівлі та міжнародних відносин вимагає посилення контролю на кордоні держави. Система митного регулювання ЗЕД спрямована на забезпечення дотримання митнотарифних і нетарифних заходів, які держава застосовує для захисту життя і здоров'я населення, навколишнього середовища, а також для захисту своїх економічних інтересів. Водночас, методи митного регулювання можуть самостійно стимулювати розвиток торговельного співробітництва держави і впливати на розвиток її економіки.

Суб'єктами митного контролю є система митних органів, посадові особи, які виконують функції органів влади у відносинах з учасниками ЗЕД, пов'язані з переміщенням через митний кордон товарів і послуг, а також транспортних засобів, з іншими особами, які перетинають митний кордон [2, с. 647].

Сучасне митне законодавство має безпосередній вплив як на економічний розвиток регіонів, країни, так і на розширення зовнішньоекономічних зв'язків у ринкових умовах. Для реалізації євроінтеграційних прагнень України необхідно посилити митний контроль для того, щоб забезпечити протекціоністську політику та відповідність здійснення митних операцій загальним європейським цінностям та поширеній практиці здійснення митних правовідносин у Європейському Союзі.

Однак, парадоксальність реалізму акцентує, що митний контроль в Україні на час воєнного стану стає більш лібералізованим, що дозволяє бізнесу легше здійснювати господарські операції з імпорту та експорту продукції. Основні зміни до Податкового кодексу були внесені «Законом 2142-IX», який дозволив на час воєнного стану послабити митний контроль в Україні. Крім того, впроваджений «митний безвіз» з ЄС дозволить ще більше інтегруватися Україні з країнами Європи в плані торгівлі. А це буде досить суттєвим поштовхом для подальшого розвитку зовнішньо-економічної діяльності саме невеликих суб'єктів господарювання в Україні [3, с. 105].

Враховуючи воєнний стан в Україні та всі зміни, що з ним пов'язані, констатуємо, що ефективність роботи митних органів повинна відповідати трьом критеріям:

– спрощення та підвищення гнучкості митних процедур в критичних для національної економіки умовах з метою підтриманні на поточному рівні або збільшення зовнішньоторгового обороту;

– реалізація заходів щодо боротьби з контрабандою та фактами порушення митного законодавства, що сприятиме зменшенню «сірого імпорту» і збільшенню надходжень до державного бюджету від оподаткування ЗЕД;

– забезпечення високоякісного надання митних послуг з метою забезпечення максимального рівня задоволеності суб'єктів ЗЕД від співпраці з митними органами [4, с. 180].

Отже ефективність роботи митних органів в загальному розумінні означає здатність митних органів забезпечити якісне надання митних послуг та здійснювати якісний митний контроль з метою досягнення максимального рівня обліку руху товарів через митний контроль України та наповнення державного бюджету надходженнями від оподаткування зовнішньоекономічної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Стирник Г., Базилюк Я. Сучасні тенденції реалізації митної політики України. НІСД. Аналітичні записки щодо проблем і подій суспільного розвитку. URL: http://old.niss.gov.ua/Monitor/Juni/3.htm
2. Голинський Ю. О., Гриник І. Р. Митний контроль в Україні та напрями його вдосконалення. *Молодий вчений*. 2019. № 10 (74). С. 646–650.
3. Резнік Н., Бошган А. Особливості здійснення митного контролю в Україні у період війни. *Молодий вчений*. 2022. № 11 (111). С. 103-107.
4. Угрин В., Бондаренко Є., Шевчук А. Ефективність роботи митних органів України в умовах воєнного стану. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. № 3. С. 171-182.

Катерина Грицай
студентка гр. ДСПУАзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Ольга Кириленко

ПРОВЕДЕННЯ КОНСУЛЬТАЦІЙ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ЯК ФОРМА УЧАСТІ В УПРАВЛІННІ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ

Демократизація суспільства передбачає все більше залучення громадськості до управління як державою, так і територіальними громадами. Одним з інструментів участі громадськості в процесах управління є проведення різноманітних консультацій. Постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 затверджено Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики [1]. Такі консультації проводяться органами виконавчої влади.

Основна мета консультацій – більше залучення громадян до управління як справами держави, так і конкретних населених пунктів, в яких вони проживають. Крім того, ціллю є також створення зручностей для вільного доступу громадян до інформації про діяльність влади, а також забезпечення гласності, відкритості та прозорості влади. Справа в тому, що чим більш прозорою є влада, тим краще громадяни розуміють проблеми і труднощі, які можуть виникати і приймати участь у їх вирішенні.

Отже, проведення консультацій має багато позитивних ефектів, зокрема – це налагодження системного діалогу влади з громадськістю, покращення рішень у сфері суспільного життя, більш повне врахування потреб громадян і громадської думки, створення умов для участі громадськості у розробленні проектів рішень органів державної влади і органів місцевого самоврядування.

Загалом консультації з громадськістю проводяться з питань суспільного, економічного розвитку держави, реалізації та захисту прав і свобод громадян, задоволення їх політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Важливо, що результати проведення консультацій з громадськістю повинні враховуватися органами влади у процесі прийняття остаточного того чи іншого рішення або при розробці певного нормативного акту, а також і в подальшій роботі.

Діяльність щодо консультування підлягає плануванню, в межах якого органи влади щорічно складають орієнтовний план проведення консультацій з громадськістю, який повинен враховувати пропозиції громадських рад, утворених при органах влади. План затверджується до початку року, оприлюднюється у любий прийнятний спосіб.

Інститути громадянського суспільства, до складу яких включають «громадські об’єднання, релігійні, благодійні організації, творчі спілки, професійні спілки та їх об’єднання, асоціації, організації роботодавців та їх об’єднання, органи самоорганізації населення, недержавні медіа, інші непідприємницькі товариства та установи» [1], можуть самостійно виступати з ініціативою щодо проведення

консультацій з питань, які могли не попасти до орієнтовного плану. Для цього вони повинні подати пропозиції громадській раді або безпосередньо органу виконавчої влади.

При Тернопільській міській раді, наприклад, діє 8 експертних рад, зокрема вони стосуються таких сфер діяльності: 1) бюджету та фінансів; 2) економіки, промисловості, транспорту і зв'язку, контролю за використанням комунального майна, зовнішніх зв'язків, підприємницької діяльності, захисту прав споживачів та туризму; 3) місцевого самоврядування, законності, правопорядку, регламенту та депутатської діяльності; 4) житлово-комунального господарства, екології та надзвичайних ситуацій, енергозабезпечення та енергоефективності; 5) соціальної політики, охорони здоров'я, сім'ї, материнства, дитинства; 6) містобудування; 7) природокористування, приватизації, продажу та оренди землі; 8) освіти, науки, культури, молодіжної політики, фізичної культури та спорту [2].

Основними формами консультації з громадськістю є: 1) публічні громадські обговорення; 2) електронні консультації; 3) вивчення громадської думки. Причому консультації можуть проводитися одночасно у всіх трьох формах

Згідно вище зазначеного Порядку обов'язково проводяться консультації у формі публічного громадського обговорення щодо проектів нормативно-правових актів, які:

– стосуються конституційних прав, свобод та обов'язків громадян; життєвих інтересів громадян, у тому числі впливають на стан навколишнього природного середовища; інтересів територіальних громад, здійснення повноважень місцевого самоврядування, делегованих органам виконавчої влади відповідними радами; стосуються правового статусу громадських об'єднань, їх фінансування та діяльності; присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності, які за ними закріплені, об'єктам права власності, які належать фізичним особам, імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій; витрачання бюджетних коштів (звіти головних розпорядників бюджетних коштів за минулий рік)»;

– передбачають провадження регуляторної діяльності у певній сфері; надання пільг чи встановлення обмежень для суб'єктів господарювання та інститутів громадянського суспільства;

– визначають стратегічні цілі, пріоритети і завдання у відповідній сфері державного управління (у тому числі проекти державних і регіональних програм економічного, соціального і культурного розвитку, рішення стосовно їх виконання); порядок надання адміністративних послуг [1].

Найбільш ефективною формою консультацій є публічне громадське обговорення, яке передбачає організацію і проведення публічних заходів, це – конференції, форуми, громадські слухання, засідання за круглим столом, збори, зустрічі з громадськістю, інтернет-конференції, відеоконференції. Протягом останніх років у зв'язку з пандемією, а пізніше воєнним станом, найбільшого поширення набули інтернет- і відеоконференції.

На офіційних веб-сайтах державних органів для цього створюються відповідні рубрики. Так, наприклад, на сайті Міністерства фінансів України можна

в такій послідовності прийняти участь у консультуванні: Головна → Для громадськості → Взаємодія з громадськістю → Електронні консультації [3]. На офіційному сайті Тернопільської міської територіальної громади є окрема рубрика «Участь громадськості», яка вміщує інформацію по громадських обговореннях та слуханнях, а також місцевих ініціативах [2].

У процесі взаємодії влади і громадськості важливе вивчення громадської думки, яке може здійснюється такими шляхами:

– «проведення соціологічних досліджень та спостережень (опитування, анкетування, контент-аналіз інформаційних матеріалів, фокус-групи тощо);

– створення телефонних «гарячих ліній», проведення моніторингу коментарів, відгуків, інтерв'ю, інших матеріалів у друкованих медіа та онлайн-медіа для визначення позиції різних соціальних груп населення та заінтересованих сторін;

– опрацювання та узагальнення висловлених у зверненнях громадян пропозицій та зауважень з питання, що потребує вивчення громадської думки» [1].

Список використаних джерел:

1. Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 03.11.2010 р. № 996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text
2. Офіційний сайт Тернопільської міської територіальної громади. URL: https://ternopilcity.gov.ua/
3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/uk

Юрій Гудусь
аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Серед найважливіших чинників внутрішнього характеру, які знижують показники ефективності функціонування вітчизняних підприємств є недоліки управління фінансовими ресурсами. В економічній науці фінансові ресурси розглядають як провідний чинник економічного розвитку підприємств, а чітке та продумане управління ними – важливою передумовою ефективності будь-якої господарської діяльності. Від цього залежить не тільки успіх підприємства, але й його конкурентоспроможність на ринку.

Питання теорії і практики управління фінансовими ресурсами підприємств завжди перебували серед найбільш затребуваних напрямів наукових досліджень з проблематики корпоративних фінансів. Наукові розробки з цього напряму фінансової науки представлені у науковому доробку І. Бланка, Н. Треньова, Ю. Вінц, А. Горбань та інших вчених. Проте, зважаючи на те, що в сучасний період підприємствам доводиться функціонувати в умовах дії безпрецедентних ризиків (глобальна епідемія коронавірусу, повномасштабна агресія проти нашої держави, найбільша континентальна війна у Європі за останні десятиліття), то науково-методичні підходи до управління фінансовими ресурсами підприємств потребують детального перегляду. Не вирішеними залишаються питання щодо методів та алгоритмів управління фінансовими ресурсами підприємств, оцінки якості їхнього формування і оптимізації структури, ефективності використання.

В економічній науці під фінансовими ресурсами розуміють грошові доходи і нагромадження, які підприємство формує в результаті господарської діяльності за рахунок власних і позикових джерел фінансування, й спрямовує на утворення активів, грошових резервів, а також інші цілі, визначені стратегічними пріоритетами його розвитку. Фінансові ресурси значною мірою характеризують фінансовий потенціал підприємства, а саме його можливості у здійсненні витрат для отримання доходу. Поряд із трудовими та матеріальними ресурсами, фінансові ресурси характеризують ресурсне забезпечення підприємств. Проте, не усі фінансові ресурси підприємства відображені у бухгалтерському балансі, адже у ньому відображена тільки сума нерозподіленого прибутку, а реальний обсяг фінансових ресурсів визначає показник чистого прибутку. Розподілену частину прибутку доцільно відображати як вкладення фінансових ресурсів. Практичне використання методики визначення приросту фінансових ресурсів підприємства пов’язано з оцінкою результативності управління фінансовими ресурсами у поточному році.

Нові чинники глобального характеру, які супроводжують функціонування вітчизняної економіки, радикальним чином впливають на вирішення завдання щодо формування фінансових ресурсів корпоративного сектору. У часи планової економіки при нестачі фінансових ресурсів підприємства через збитковість чи інші

причини, вона покривалась державою через систему перерозподілу від інших підприємств. В умовах становлення ринкової економіки підприємства мають самостійно вирішувати питання щодо формування необхідних обсягів фінансових ресурсів, використовуючи для цього усі можливі джерела.

В умовах ринку фінансові ресурси підприємств формуються з внутрішніх та зовнішніх джерел. Основу цих ресурсів закладає статутний капітал суб'єкта господарювання, який формується від час його створення. У подальшому, в результаті господарської діяльності, він примножується й доповнюється іншими ресурсами внутрішнього і зовнішнього походження. Якщо підприємство працює прибутково, то його власні фінансові ресурси поповнюються з отриманого прибутку. У розвинених країнах з ринковою економікою провідну роль серед зовнішніх джерел формування фінансових ресурсів відіграє акціонерний капітал, утворений за рахунок емісії цінних паперів. Проте в Україні, де є проблеми із дотриманням прав власності, а фондовий ринок слаборозвинений, підприємства вкрай обмежено використовують емісію акцій як спосіб залучення капіталу, адже це може призвести до рейдерського захоплення підприємства та втрати контрольованості з боку власників. Іншими зовнішніми джерелами формування фінансових ресурсів підприємства можуть виступати бюджетні асигнування, а також пайові та інші внески трудового колективу. Зауважимо, що у зарубіжній практиці введення працівників до складу міноритарних власників підприємства є звичною, а тому пайові внески працівників як спосіб мобілізації додаткових ресурсів підприємства достатньо поширений. В Україні він має гіпотетичний характер і практично не зустрічається у корпоративній практиці.

У формуванні фінансових ресурсів підприємства можна дотримуватись кількох стратегій. На думку Т. Безбородової, «можна виокремити п'ять стратегій поведінки, а саме: використання власних коштів для розширення своєї ринкової бази; об'єднання фінансових ресурсів кількох підприємств для реалізації певних проектів на ринках; залучення коштів з усіх можливих джерел фінансування для реалізації інноваційних програм підприємства; залучення донорських коштів; перехресне фінансування» [2]. Вибір конкретного виду стратегії значною мірою залежить від того, які цілі ставить менеджмент підприємства, а також від галузі економіки та ринкового становища самого підприємства. За позицією Д. Опачинського, такими «цілями можуть бути визначені: створення конкурентоспроможної бази підприємства; лідерство серед конкурентних фірм; уникнення банкрутства; зростання обсягів виробництва та реалізації; збільшення прибутку; збільшення ринкової вартості фірми» [5].

На думку А. Горбан, «оптимальний варіант формування та використання фінансових ресурсів базується на застосуванні системно-аналітичного підходу до управління фінансами підприємства. В основі цього підходу – доцільність управлінського рішення, яке визначається ситуацією, яка формується під впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовища» [4].

Управління фінансовими ресурсами є складним процесом, яких охоплює кілька основних етапів, що відбуваються циклічно:

– визначення проблеми, пов'язаної із нестачею фінансових ресурсів або недостатньою ефективністю управління ними. На цьому етапі керівництво підприємства на підставі моніторингу управлінських рішень попередніх періодів ідентифікує проблеми та нереалізовані можливості;

– звернення до досвіду менеджерів з приводу управління фінансовими ресурсами. На цьому етапі необхідно вивчити досвід інших підприємств, які свого часу зіштовхувались із подібними проблемами та способами їх вирішення. Це дає можливість керівництву зменшити витрати на вирішення проблеми з управління фінансовими ресурсами, а також мінімізувати ймовірність ухвалення хибних рішень;

– визначення альтернативних рішень, їхнє усебічне оцінювання щодо можливих вигод і витрат, максимізації ефекту. Зауважимо, що варіативність у прийнятті управлінських рішень є одним із ключових принципів фінансового менеджменту, а в управлінні фінансовими ресурсами його значення винятково високе;

– прийняття управлінського рішення, що є безпосереднім наслідком вибору найбільш прийнятного варіанту вирішення управлінської проблеми на попередньому етапі управлінського циклу. Таке рішення має враховувати не лише співвідношення витрати/вигоди, але й кореспондувати із стратегічними цілями розвитку підприємства;

– реалізація управлінського рішення, яке має здійснюватись на засадах ретельного планування усіх дій, системності та командної роботи персоналу;

– оцінювання результатів реалізації управлінських рішень, яке має бути безперервним процесом. Крім контролю за виконанням поставлених завдань, аналізу фінансової та іншої звітності, доцільно застосовувати також інші способи контролю результатів реалізації управлінських рішень, а саме опитування щодо задоволеності інтересів працівників, контрагентів підприємства.

Отож, від ефективної організації управління фінансовими ресурсами підприємства залежить не лише його фінансовий стан у поточному періоді, але й становище на ринку та перспективи розвитку на майбутнє. Систему управління фінансовими ресурсами можна характеризувати як ефективну лише тоді, коли вона дає можливість раціонально використовувати наявні ресурси і забезпечити системний пошук варіантів подальшого розвитку підприємства. При управлінні фінансовими ресурсами підприємства необхідним є застосування системного підходу, що підпорядкований стратегічним пріоритетам розвитку підприємства та визначає доцільність управлінського рішення залежно від ситуації, яка виникає під впливом внутрішнього та зовнішнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Балашов О. В. Фінансові важелі управління фірмою. *Фінанси України*. 2009. № 5. С. 35-39.
2. Безбородова Т. В. Удосконалення механізму управління фінансовими ресурсами підприємства. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2006. № 5. С. 21-23.

3. Вінц Ю. О. Удосконалення управління фінансовими ресурсами підприємства. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2007. № 3. С. 267-270.
4. Горбан А. П. Управління фінансовими ресурсами підприємства. *Проблемы материальной культуры*. Серія: Экономические науки. 2018. № 15. С. 20-21. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/35549/05-Gorban.pdf
5. Опачинський Д. Методи визначення приросту фінансових ресурсів підприємства, напрямів та ефективності їх використання. *Економіст*. 2011. № 8. С. 23-27.

Ігор Гуцал
д.е.н., професор, професор кафедри фінансових технологій
та банківського бізнесу,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Анатолій Кристофович
студент гр. СЗм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЖИТЕЛІВ ГРОМАДИ

В сучасних умовах війни в Україні все більше зростає кількість населення, яке шукає роботу, а звичні джерела їхніх прибутків суттєво зменшилися. Це пов'язано з тим, що чимала кількість суб'єктів господарювання вимушені були зупинити свою діяльність, а інші перебувають у вкрай скрутному економічному становищі. В результаті цього, доволі значна кількість населення втратили прибутки та не володіють відповідними заощадженнями. Тому, все це вимагає від держави суттєвої уваги та сприяння, і, відтак, проблематика реалізації політики соціального захисту територій в умовах сучасної війни набуває виняткової актуальності [1, с. 81].

Незважаючи на те, що система соціального захисту є національною, будується з урахуванням рівня економічного розвитку держави, специфіки соціально-демографічного складу населення, історичних і національно- культурних традицій, функціонує на основі внутрішньодержавного правопорядку, жодна країна не можна ігнорувати того факту, що саме право на соціальний захист, його базисні умови мають відповідати міжнародним стандартам, які покликані гарантувати гідне життя кожній людині при настанні відповідних соціальних ризиків незалежно від статі, віку, тривалості перебування в певній країні. Першим кроком на шляху наближення України до європейських світових стандартів у різних сферах, у тому числі дотримання прав людини, забезпечення її захисту і підтримки, стала ратифікація Конвенції про захист прав людини і основних свобод, а також переглянутої Європейської соціальної хартії.

Як наслідок виникла необхідність реформування як сфери соціально-трудових відносин, так і соціальної задля приведення їх у відповідність до міжнародних стандартів [2].

Останнім часом більшість країн світу, незважаючи на основні принципи побудови своїх систем соціального захисту, намагаються все більше залучати до їх фінансування приватні кошти через різноманітні недержавні фонди соціального страхування, робота яких базується на накопичувальному принципі. Необхідність таких структурних перетворень виникла як під тиском ускладнення демографічної ситуації (тільки під дією цього чиннику за підрахунками Європейської комісії витрати на соціальний захист у найближчі два десятиліття зростуть на 4-8% у структурі ВВП), так і в результаті негативної економічної ситуації у світі. За підрахунками експертів рейтингового агентства Standart&Poor's, за умови

незмінної політики щодо умов фінансування соціального захисту (а саме високої частки державних коштів) до 2050 р. розміри державного боргу Німеччини, Португалії, Франції, Греції, Польщі, Чехії можуть перевищити 200% ВВП [3, с. 34]. Все це зумовлює пошук нової стратегії розвитку і фінансування соціального захисту. За сучасних умов вона повинна базуватися, перш за все, на інвестиційних та конкурентних механізмах формування доходів населення. Як свідчить аналіз джерел фінансування соціального захисту, дані механізми інституційно реалізуються через приватні соціальні фонди (недержавні пенсійні фонди, страхові організації тощо), які діють не як пасивні реципієнти грошових ресурсів, використовуючи їх виходячи з певних законодавчо встановлених норм, а як активні економічні суб'єкти, що формують значну частину інвестиційного потенціалу країни.

Проблему дефіциту фінансового забезпечення соціальних виплат неможливо вирішити лише на основі значного підвищення рівня доходів. Вона потребує комплексної, концептуальної розробки цілісної системи фінансового забезпечення соціальної підтримки населення (її інституціональної структури і всієї сукупності форм і методів формування і використання фінансових ресурсів). Тому, першим кроком до створення фінансово збалансованої системи соціального захисту та приведення її у відповідність до загальноєвропейських стандартів є зміна структури фінансування.

Забезпечення фінансової стабільності системи соціального захисту жителів громад можливе лише через комплексну взаємодію усіх рівнів та учасників системи соціального захисту (отримувач соціальної допомоги, працівник, роботодавець, держава, державні фонди загальнообов'язкового соціального страхування, інститути недержавного соціального страхування. Констатуємо, що найважливішим завданням держави на сьогоднішній день є при будь-яких умовах допомагати забезпечити соціальний захист населення в період дії воєнного стану не зважаючи на значне обмеження бюджетного фінансування даної статті видатків.

Список використаних джерел:

1. Грень Т. Я. Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.* Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Том. 33 (72). № 6. С. 80–84.
2. Фінансове забезпечення соціального захисту в Україні у контексті євроінтеграційних процесів. URL: https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/d36be6e1b37286eb2be9f625e38700b5.pdf
3. Ріппа М. Імперативи бюджетного фінансування соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. *Світ фінансів*. 2018. Вип. 3 (56). С. 28–40.

Олександр Дзюбан
студент гр. ФМСм-12,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Роман Тераз
студент гр. ФМСм-12,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Вікторія Сідляр

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ КОНТРОЛЮ МИТНОЇ ВАРТОСТІ ТОВАРІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Війна глибоко впливає на фінансову та економічну ситуацію в країні, внаслідок чого виникають численні виклики у сфері митного адміністрування та фіскальних надходжень. У цих умовах актуальним стає питання достовірності визначення митної вартості товарів та ефективності коригування її з боку митних органів, оскільки митна вартість є основою для обчислення митних платежів.

Найпоширенішими порушеннями митного законодавства є недостовірне декларування митної вартості товарів та неправомірне застосування пільг при митному оформленні. Крім того, митні органи найбільше нараховують додаткових митних платежів внаслідок коригування митної вартості товарів [1]. Недобросовісні імпортери занижують митну вартість, щоб зменшити свої зобов'язання з митних платежів. Це може відбуватися через різноманітні методи, такі як недостовірне представлення фактур, завищення вартості послуг або інших елементів супутнього виробництва тощо. Така практика призводить до значних втрат бюджету держави та порушує принципи справедливого розподілу фіскальних навантажень.

Ефективний контроль митної вартості товарів є складною задачею, яка вимагає відповідної кваліфікації фахівців митних органів та використання сучасних та ефективних підходів. Останнім часом Україна вдосконалила правила та методи визначення митної вартості відповідно до міжнародних стандартів, враховуючи вимоги Світової організації торгівлі. Слід зауважити, що митні органи дещо покращили ефективність своєї роботи в цьому напрямку. Хоча ефективність контролю митної вартості залишалася на низькому рівні, водночас у результатах контролю відбулися позитивні зрушення, зокрема спостерігалось збільшення надходжень до Державного бюджету України донарахованих сум внаслідок коригування митної вартості товарів [1].

Проте, з початком війни результативність роботи митних органів в напрямі контролю митної вартості товарів знизилась. За звітними даними, у 2022 р. при проведенні контрольних заходів, спрямованих на перевірку коректності визначення митної вартості та її подальшого коригування, митними органами була опрацьована база оподаткування у сумі 219,7 млрд грн, що на близько 75%, більше, ніж у попередньому році (у 2021 р. – 126,0 млрд грн). Як наслідок, до Державного бюджету України надійшли додаткові надходження у розмірі 6,3 млрд грн. Проте, попри збільшення обсягів опрацьованої бази оподаткування, значення цього

показника на 35% зменшилося порівняно з 2021 роком (у 2021 р. – 9,8 млрд грн) [2].

Для визначення автентичності документів, які надаються під час митного оформлення для підтвердження заявленої митної вартості товарів, органи ДМС України направляють до митних адміністрацій та інших уповноважених органів іноземних держав запити. Так, протягом 2022 р. митними органами підготовлено та направлено 517 запитів на противагу 835 у 2021 р. За період 2022 року отримано та опрацьовано 344 (у 2021 р. – 624) відповіді. Із загальної кількості отриманих відповідей 26 % у 2022 р. (19 % у 2021 р.) свідчать про непідтвердження заявлених до митного оформлення відомостей. Також у 25 % відповідей на запити надано недостатньо інформації для однозначного висновку щодо автентичності та/або неавтентичності документів (у 2021 р. цей показник становив 17 %) [2].

Як бачимо, однією зважливих проблем контролю митної вартості товарів є низька ефективність запитів до митних адміністрацій іноземних країн для перевірки достовірності документів, що надаються для підтвердження митної вартості. Це може бути пов’язано з різними факторами, такими як відсутність спільних стандартів, складність співпраці між країнами та недостатні ресурси для проведення таких перевірок. Крім того, існують також інші проблеми у цій сфері митного контролю, зокрема, корупція в митних органах, недостатня кваліфікація працівників Держмитслужби, неефективне використання ризикоорієнтованих технологій, низький рівень узагальнення та аналізу цінової інформації тощо.

Серед заходів, що сприятимуть покращенню контролю митної вартості слід виділити посилення міжнародної співпраці та обміну інформацією між митними органами, створення ефективніших систем моніторингу та аналізу даних, а також навчання та підвищення кваліфікації митників.

Отже, контроль митної вартості товарів в Україні є важливою складовою ефективної митної політики. Попри досягнуті позитивні результати, існують проблеми, які потребують уваги та подальших заходів для вирішення. Ефективність контролю може мати суттєвий вплив на доходи бюджету та національну економіку загалом, і тому його вдосконалення є актуальною задачею для держави.

Список використаних джерел:

1. Сідляр В., Шевчук А. Аналіз практики адміністрування митних платежів в контексті дослідження впливу факторів: правильності визначення митної вартості товарів, країни походження, коду товару. *Сучасні виклики забезпечення митної безпеки в Україні*: монографія / за ред. д.е.н., професора А. І. Крисоватого. Тернопіль: ТНЕУ, 2020. С. 179-195.
2. Звіти про результати роботи Держмитслужби за 2021-2022 рр. URL: https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti

Максим Дремлюга
студент гр. ФФАм-12,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Вікторія Сідляр

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Податки на майно, як одні з найдавніших податків, завжди відігравали ключову роль в наповненні бюджетів різних країн, регулюванні статків населення, та контролю за ресурсами держави.

У зв'язку з поступовим рухом України до децентралізації, постало питання в наповненні місцевих бюджетів. Історично склалось, що саме податки на власність були одним з найбільш значущих складових місцевих бюджетів. Втім, сьогодні система оподаткування майна в Україні має свої недоліки.

На нашу думку, найбільшою проблемою теперішньої системи оподаткування майна, є її неврегульованість, що своєю чергою, призводить до ряду проблем, які зменшують можливості надходження податків у бюджет. Серед них можна виділити:

1. Низька фіскальна роль податків на власність. Низький рівень оподаткування майна, заважає в повному обсязі виконувати регуляторні функції таких податків. Провівши аналіз даних Міністерства фінансів України, наведених в табл. 1, можна зрозуміти, що питома вага податку на майно в податкових надходженнях Зведеного бюджету України складає 3,55-2,97%, в той час, згідно з даними Організації економічного співробітництва та розвитку, серед її членів відповідний показник є на рівні 5,66% [1].

Таблиця 1

Питома вага податку на майно в доходах Зведеного бюджету України у 2019-2021 рр., млн грн

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Податкові надходження зведеного бюджету України	1 070 321,80	1 136 687,20	1 453 804,10
Податки на майно	37 993,90	37 433,40	43 242,70
Питома вага податку на майно в податкових надходженнях зведеного бюджету України	3,55%	3,29%	2,97%

Джерело: складено автором за даними Міністерства фінансів України [2].

2. Нееластичність податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, внаслідок невідповідності бази нарахування податку реальній вартості об'єкта оподаткування. Оскільки базою нарахування податку на нерухоме майно є саме площа такого майна, без врахування її вартості, податок на нерухоме майно не має необхідної гнучкості. Платники податку – власники нової або престижної нерухомості, сплачують податок за такою ж ставкою, що й платники менш цінної нерухомості.

3. Регресивність земельного податку щодо дрібних суб'єктів господарювання. Найбільшими платниками земельного податку є

сільськогосподарські підприємства, серед яких є як і великі користувачі, так і дрібні фермерські господарства. Це призводить до різного рівня витрат на утримання земельної ділянки. Як наслідок, більша частка податкового навантаження лягає саме на дрібні підприємства.

4. Низький рівень комунікації між державними установами спричиняє високий ризик помилок в роботі фіскальних органів, можливість уникнення оподаткування, або ж, навпаки, помилкового нарахування податку на майно. Також варто зазначити, що невчасне оновлення даних про земельні ділянки призводить до невідповідності нарахування податків.

Виходячи з вищенаведеного, зазначимо, що для збільшення значення податків на майно, необхідно провести роботу з правильного й обґрунтованого визначення бази оподаткування майна. У випадку з податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, необхідним є проведення регулярної оцінки нерухомості. Більш реактивним рішенням може стати застосування коефіцієнтів для регулювання розміру податку. Крім того, варто звернутись до досвіду інших країн, і розглянути можливість введення прогресивної системи оподаткування майна, що зменшить навантаження на малі підприємства та збільшить загальний розмір надходжень податку. Варто також змінити систему пільг для платників податків, на таку, де пільги встановлюються саме за об’єктами оподаткування, а не платниками, що зменшить можливості для уникнення оподаткування. Аналізуючи досвід інших країн можна також виділити високу необхідність в покращенні системи адміністрування нерухомого майна, проведенні регулярних переоцінок, інвентаризацій, та контролю за об’єктами оподаткування.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт ОЕСР. URL: http://mtu.gov.ua/content/organizaciya-ekonomichnogo-spivrobitnictva-ta-rozvitku-oesr.htm
2. Статистичний збірник «Бюджет України 2021», Міністерство фінансів України, Київ 2022. URL: https://mof.gov.ua/

Володимир Думнич
студент гр. ФПФм-12,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Оксана Квасниця

УДОСКОНАЛЕННЯ НАПРЯМІВ БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ НА ОСВІТУ

Видатки на освіту є інвестиціями у людський і соціальний капітал та загалом у майбутній успішний розвиток країни та підвищення її конкурентоспроможності. Розвиток української економіки в умовах європейської інтеграції та водночас воєнного періоду потребує перегляду підходів у багатьох сферах державної політики. Державне фінансування освіти в Україні здійснюється за її рівнями. Реформа децентралізації повноважень органів влади, нові сучасні вимоги до якості та змісту освіти, демографічні та міграційні зміни, спричинені воєнними діями в Україні – все це створює підстави для проведення аналізу фінансування освіти за напрямами та пошуків можливих шляхів його удосконалення.

Питання щодо фінансування напрямків освіти досліджувалось багатьма науковцями. Так, наприклад, особливості фінансування закладів вищої освіти в контексті зарубіжного досвіду розглянув В. Усик [1, с. 60], який проаналізував фінансове забезпечення окремих складових освіти, наголосив на слабкому рівні співпраці між бізнесом та вищою освітою, а також запропонував розробити механізм приватного фінансування.

Теоретико-методичні засади та проблеми фінансування закладів загальної середньої освіти України досліджувала В. Лойко [2, с. 68], яка обґрунтувала доцільність вдосконалення механізму фінансування закладів загальної середньої освіти з використанням зарубіжного досвіду, зокрема, шляхом впровадження фінансових відносин на принципах концепції субсидарності.

С. Ганзюк та О. Брежнєва-Єрмоленко [3, с. 59] розглянули стан фінансування закладів освіти в Україні за різними напрямами системи освіти (дошкільна, повна загальна середня, професійна (професійно-технічна), вища, післядипломна) та запропонували напрями вдосконалення фінансового забезпечення та розвитку закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Класифікація бюджетних видатків на освіту визначається Бюджетним кодексом України [4] та представлена такими напрямами:

- загальна середня освіта (заклади загальної середньої освіти, спеціалізовані та спеціальні заклади загальної середньої освіти);
- професійна (професійно-технічна) освіта;
- фахова передвища та вища освіта (заклади фахової передвищої та заклади вищої освіти);
- післядипломна освіта;
- позашкільна освіта та заходи із позашкільної роботи з дітьми;
- програми матеріального забезпечення закладів освіти;
- фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері освіти;
- інші заклади та заходи у сфері освіти.

Більш пріоритетними напрямами для фінансування є загальна середня та вища освіта. Структуру видатків на освіту в динаміці за роками наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Структура видатків на освіту за 2014–2021 роки, %

Найменування показника	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Дошкільна освіта	15,2	15,9	15,5	15,9	15,1	15,1	14,9	15,5
Загальна середня освіта	42,4	43,5	43,7	47,4	48,4	48,3	48,5	47,9
Загальноосвітні навчальні заклади	*89,1*	*88,6*	*89,4*	*90,3*	*90,7*	*91,6*	*92,6*	*93,4*
Загальноосвітні спеціалізовані та спеціальні школи-інтернати	*10,9*	*11,4*	*10,6*	*9,7*	*9,3*	*8,4*	*7,4*	*6,6*
Професійно-технічна освіта	5,9	5,4	4,8	4,7	4,8	4,5	4,6	4,5
Вища освіта	28,3	27,1	27,2	21,8	21,1	21,5	21,2	20,7
– *заклади I і II рівнів акредитації*	*24,5*	*23,9*	*22,1*	*22,5*	*15,3*	*14,6*	*22,7*	*23,2*
– *заклади III і IV рівнів акредитації*	*75,5*	*76,1*	*77,9*	*77,5*	*84,7*	*85,4*	*77,3*	*76,8*
Післядипломна освіта	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,7	0,6
Позашкільна освіта та заходи із позашкільної роботи з дітьми	4,4	4,2	4,2	4,4	4,4	4,4	4,5	4,5
Програми матеріального забезпечення навчальних закладів	0,2	0,2	0,3	0,2	0,4	0,4	0,2	0,2
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері освіти	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,6
Інші заклади та заходи у сфері освіти	2,3	2,2	2,9	4,2	4,4	4,4	4,9	5,4

Джерело: складено на основі даних [5].

Як видно з таблиці, протягом 2014–2021 років частина видатків на загальну середню освіту у загальній їх сумі збільшилась на 5,5% (з 42,4% до 47,9%), а на вищу та професійно-технічну освіту зменшилась на 7,6% та 1,4% відповідно. Серед закладів вищої освіти близько 77% видатків належить закладам III і IV рівнів акредитації.

Стосовно здобувачів освіти, то варто відзначити, що протягом 2014–2021 років спостерігалося зменшення їх кількості, особливо учнів дошкільної освіти, здобувачів професійно-технічної та вищої освіти. Однак, не зважаючи на зниження кількості здобувачів, обсяги фінансування по всім напрямам видатків продовжували зростати. Співставлення тенденції кількості слухачів та обсягів бюджетних видатків можна розглянути на прикладі вищої освіти (рис. 1).

Як видно з рисунку, поступове зменшення кількості учнів у вищих навчальних закладах не стали підставою для уповільнення зростання видатків за цим напрямом, а у 2021 році відбулося стрімке їх збільшення – на 21%, хоча кількість слухачів в цей же період зменшилась на 20,6%.

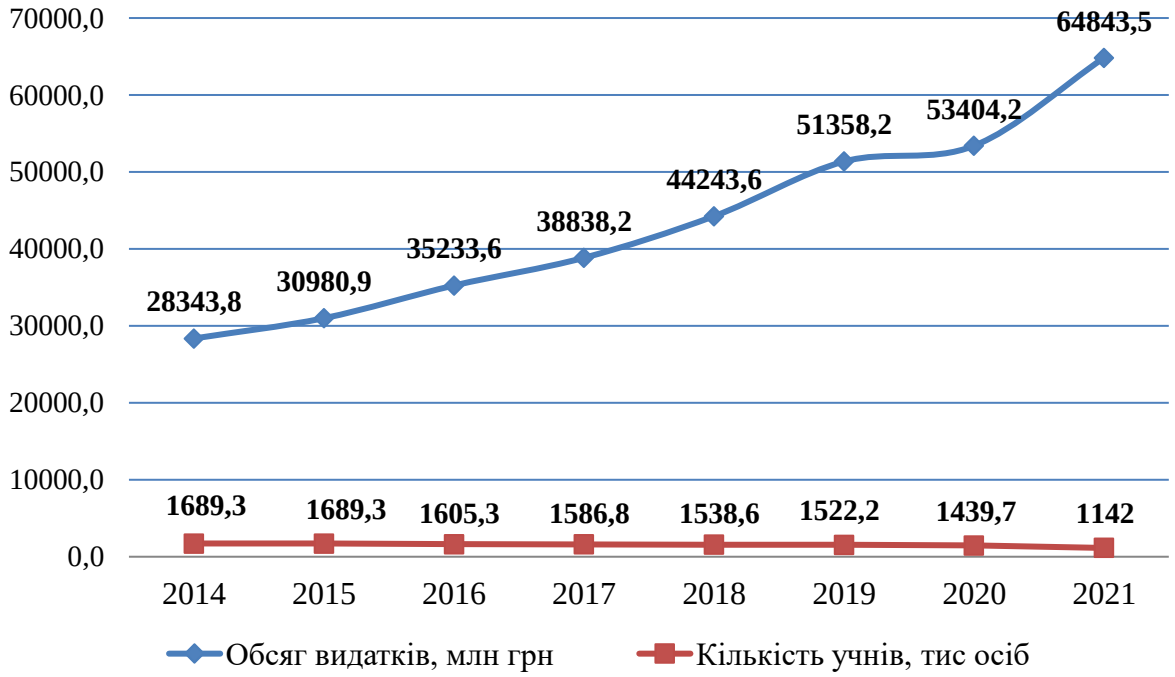

Рис. 1. Динаміка кількості здобувачів та обсягу видатків на вищу освіту в Україні за 2014–2021 роки

Джерело: складено на основі даних [5; 6].

Військова агресія країни-терориста проти України загальмувала економічний зріст та діяльність за всіма напрямами, що призвело до зменшення фінансування за багатьма напрямами з метою посилення фінансової підтримки оборонної здатності України. Під час воєнного періоду відбулося значне зменшення фінансування розвитку освіти і науки (табл. 2).

Таблиця 2

Фінансування видатків Міністерства освіти і науки України у 2021–2023 роках, млрд грн

Найменування показника	**2021**	**2022**	**2022 (після секвестру)**	**2023**
1. Загальний обсяг видатків, в тому числі:	139,3	153,7	131,0	122,1
1.1. Освітня субвенція, з них	103,7	112,9	97,7	90,3
- облаштування безпечних умов у школах	-	-	-	*1,5*
- придбання шкільних автобусів	-	-	-	*1,0*
1.2. Державні видатки, в тому числі:	35,5	40,9	33,3	31,8
- підготовка кадрів закладами вищої та фахової передвищої освіти	25,6	27,8	25,0	22,5
- забезпечення діяльності науково-дослідних установ, грантової підтримки, експериментальних досліджень	2,2	2,5	1,5	2,0

Джерело: складено на основі даних [7].

Як видно з таблиці 2, загальний обсяг видатків на Міністерство освіти і науки України у 2023 році зменшено на 7% переважно за рахунок зменшення освітньої субвенції та видатків на підготовку кадрів закладами вищої та фахової передвищої

освіти. Однак з'явилися дві нові субвенції: на облаштування сховищ у школах та на шкільні автобуси (адже багато шкільного транспорту відправлено на потреби для військових).

Загалом, фінансування сфери освіти на 2023 рік порівняно з 2022 роком скоротилося на 17% [7]. Скорочення видатків на освіту переважно обґрунтовується виїздом великої кількості учнів за кордон та переведенням їх на дистанційне навчання. Так, на початок навчального 2022-2023 року за кордоном перебувало 500 тис дітей, а 3,9 млн дітей навчалися в Україні. Програму, передбачену для фінансування підручників, також скоротили з 1,5 млрд грн до 813 млн грн [7].

Однак, не зважаючи на складні для освітнього процесу умови воєнного стану, Уряду слід більше приділяти уваги фінансуванню реформування системи освіти, зокрема:

1) підвищенню зацікавленості навчальним процесом та якості освіти;

2) збільшенню заробітних плат працівникам освіти та підвищенню їх кваліфікації;

3) забезпеченню закладів освіти необхідними для навчального процесу матеріалами та обладнанням.

При розподілі видатків надання переваги вищезазначеним напрямам підвищить привабливість для учнів та здобувачів освіти та підсилить конкурентні переваги українських закладів освіти на міжнародному рівні.

Список використаних джерел:

1. Усик В. Особливості фінансування вищої освіти: аналіз українського та світового контекстів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.* Економіка. 2019. Вип. 2 (203). С. 59–67.
2. Лойко В. Теоретико-методичні засади та проблеми функціонування механізму фінансування закладів загальної середньої освіти. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2020. Вип. 1 (5). С. 68–78.
3. Ганзюк С., Брежнєва-Єрмоленко О. Параметричний аналіз бюджетно-кошторисного фінансування закладу професійно-технічної освіти міста Кам'янського. *Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету*. 2022. Вип. 1 (4). С. 56–67.
4. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2020 р. № 2456-VI. Дата оновлення: 03.11.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text.
5. Показники виконання зведеного бюджету за видатками за 2014–2021. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/budget (дата звернення: 31.05.2023).
6. Інформація щодо кількості учнів закладів освіти 2014–2021 роки. URL: https://ukrstat.gov.ua/.
7. Держбюджет на 2023 рік: видатки на освіту та науку. URL: HTTPS://MON.GOV.UA/UA/NEWS/DERZHBYUDZHET-NA-2023-RIK-VIDATKI-NA-OSVITU-TA-NAUKU.

Анна Іванова
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Оксана Колодій
студентка гр. ФБСт-12,
ВСП «Фаховий коледж економіки, права та інформаційних технологій
Західноукраїнського національного університету», м. Тернопіль

ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ – ПІДПРИЄМЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Сьогодні на території України відбуваються військові дії, які спричинені масштабною агресією Росії. Через це, 24 лютого 2022 року Президентом України було введено «воєнний стан», що мав на меті забезпечення національної безпеки та захисту суверенітету країни, і мав безпосередній вплив на економічну діяльність в країні. «Воєнні виклики» вплинули на весь економічний сектор, зокрема і на діяльністю малого бізнесу, який, переважно, оподатковується за спрощеною системою оподаткування. Тому, 15 березня 2022 р. ВРУ був прийнятий закон №2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [1]. Цим нормативно-правовим актом врегульовувалося і питання, щодо оподаткування фізичних осіб-підприємців, які оподатковувалися за спрощеною системою (ФОП), зокрема їх підтримка в умовах війни.

Даний Закон передбачав наступні зміни, стосовно оподаткування ФОП:

1. З 1 квітня 2022 року та до припинення воєнного стану держава «дозволила» добровільно сплачувати єдиний податок для першої та другої групи ФОП. Для платників третьої групи – 2% від доходу. Так, за даними ДПС, правом зменшити єдиний податок з 5% до 2% скористалися 252 тисяч ФОП, а сума «пільгового податку», який вони переказали до місцевих бюджетів, становила майже 3,9 млрд грн. Окрім того, надходження від єдиного податку у 2022 р. в порівнянні з 2021 р. не лише не зменшилися, а й навпаки, зросли на 1,15 млрд грн, або 2,5%. [2], що у період воєнного стану, введення добровільної сплати та зменшенням ставки є свідченням того, що люди стали більш економічно-свідомими та фінансово-патріотичними.

2. З 1 березня 2022 року до припинення воєнного стану та протягом 12 місяців після припинення воєнного стану всіх ФОП звільнили від обов'язкової сплати єдиного соціального внеску (ЄСВ) «за себе». Проте, коли ФОП не сплачує ЄСВ «за себе», то ці періоди не зараховуються до страхового стажу. Протягом мобілізації ФОП, які належать до II та III груп платників єдиного податку, можуть самі вирішувати чи сплачувати чи ні ЄСВ за найманих працівників, призваних під час мобілізації на військову службу до Збройних Сил України. При цьому, варто наголосити, що надходження ЄСВ у 2022 році становили 425,3 млрд грн, що на 76,2 млрд грн, або на 21,8% більше ніж у 2021 році, що вважаємо позитивним явищем [2].

3. Введено спрощені форми ведення звітності, зокрема ФОП не зобов'язані заповнювати декларацію платника єдиного податку за період, в якому податок не сплачувався, а перевірки, що були розпочаті до 24 лютого 2022 р., зупинені.

Усі ці дії призвели до того, що кількість працюючих ФОП суттєво не зменшилась. Станом на 13 квітня 2023 рік 1 993 358 ФОП є активними. За рік під час військового стану було зареєстровано 202 тис. нових ФОП та закрито понад 260 тис. ФОП (рис.1).

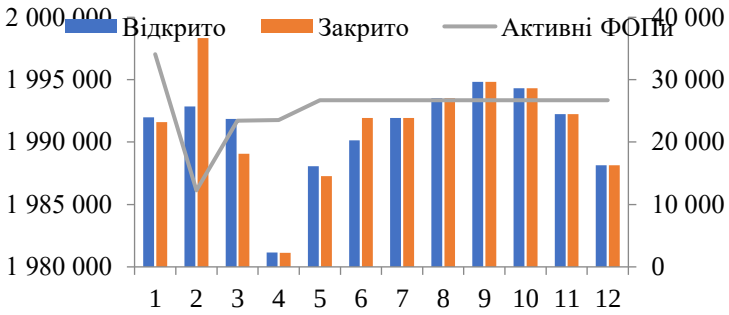

Рис. 1. Динаміка реєстрації та закриття ФОП у 2022 р. [3]

На рис. 1 видно, що найбільша кількість закриття ФОП припадає на лютий місяць – початок військового стану. Також велика кількість закриття була восени, коли почалися масовані ракетні атаки на енергетичну та цивільну інфраструктуру України. Окрім того, у квітні 2022 р. багато державних установ не працювало, що стало причиною малої кількості реєстрації та закриття ФОП. Так, найбільша кількість зареєстрованих ФОП під час воєнного стану спостерігається у м. Києві, друге місце посідає м. Львів, третє – м. Дніпро.

Таким чином, законодавчі зміни під час повномасштабної війни у сфері оподаткування ФОП зуміли зберегти функціонування малого бізнесу в Україні та його частковий розвиток. Та попри важку політичну та економічну ситуацію надходження єдиного податку зросли у порівнянні з попередніми роками, що свідчить про значний стабілізаційний потенціал даного податку. Окрім того, податкова система загалом, в період воєнного стану, має велике значення для фінансової стабільності держави та забезпечення потреб оборони країни.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. №2120-XI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#n5
2. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: https://openbudget.gov.ua
3. Фопономіка: Економіка українських фопів в реальному часі. URL: https://opendatabot.ua/open/foponomics

Ігор Каленюк
аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Ольга Кириленко

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ ПІДПРИЄМСТВ ТА ДЖЕРЕЛА ЇХ ФОРМУВАННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Матеріальною основою функціонування фінансів є фінансові ресурси, від обсягу яких значною мірою залежать перспективи збільшення виробництва та фінансове становище підприємства. У ринковій економіці пошук додаткових фінансових джерел розвитку підприємства та рівні із забезпеченням ефективного використання наявних у нього фінансових ресурсів належать до найважливіших завдань управління фінансами.

Теоретичні аспекти процесів формування й використання фінансових ресурсів на корпоративному рівні досліджуються багатьма науковцями, серед яких такі вчені, як О. Гудзь, М. Мних, О. Непочатенко, А. Поддєрьогін, А. Чупіс та багато інших. Попри активне представлення наукових поглядів щодо сутності, джерел формування фінансових ресурсів на рівні суб'єкта господарювання, ці питання дотепер є відкритими. Зважаючи на нестабільність економічної ситуації, безпрецедентні ризики середовища, у якому функціонують підприємства в Україні, теоретичні й практичні підходи до формування їх фінансових ресурсів потребують додаткової уваги з боку науковців.

Фінансові ресурси є одним із базових понять фінансової науки, проте у його тлумаченні немає узгодженої точки зору. Зокрема, П. Лайко, М. Мних, А. Поддєрьогін визначають фінансові ресурси як усі грошові кошти, які є у розпорядженні підприємств [5; 9]. А. Поддєрьогін деталізує поняття і зазначає, що «до фінансових ресурсів належать грошові фонди й та частина грошових коштів, яка використовується в нефондовій формі» [9]. О. Бандурка додає, що у пасиві бухгалтерського балансу підприємства фінансові ресурси представлені такими елементами, як «статутний капітал, додатковий капітал, резервний капітал, інші кошти» [1].

Відповідно до іншого підходу, фінансові ресурси підприємства пов'язують з його активами, що мають вартість. На думку О. Гудзь, фінансові ресурси – це «сукупність високоліквідних наявних активів, які перебувають у розпорядженні підприємства й призначені для виконання фінансових зобов'язань і розширеного відтворення» [4]. А. Чупіс та М. Корецький, характеризуючи фінансові ресурси підприємства, акцентують увагу на тому, що вони не зберігаються у грошовій формі, а спрямовуються на формування активів. На їхню думку, «усі кошти, що знаходяться в розпорядженні підприємства і складаються з основних і оборотних засобів, поданих у вартісному виразі, є його фінансовими ресурсами» [7]. Вчені також зазначають, що обсяг фінансових ресурсів підприємства характеризується сукупністю джерел фінансування цих засобів.

На тісній залежності між обсягом фінансових ресурсів та розподільчими процесами наголошують В. Глущенко, В. Новіков, М. Коробов. На їхню думку, фінансові ресурси підприємства – це «всі кошти, накопичені в процесі розподілу і перерозподілу виручки та прибутку підприємства, акумульовані в цільових джерелах і перетворені у відповідну матеріальну форму, або призначені для здійснення витрат для забезпечення безперервності розширеного відтворення» [3]. Таке визначення, на наш погляд, є найбільш змістовним, адже наголошує на причинах утворення фінансових ресурсів, формах їхнього існування та напрямах використання.

Щодо джерел утворення фінансових ресурсів, то в сучасному науковому середовищі немає протиріч щодо складових джерел фінансових ресурсів. До них зараховують поступлення від реалізації товарної продукції та активів, які не задіяні у господарському обороті, а також бюджетні кошти, банківські позики, кредиторську заборгованість, пайові внески, дивіденди і відсотки за цінними паперами, страхові відшкодування. Проте, дискусійним залишається питання щодо групування фінансових ресурсів у розрізі окремих ознак класифікації, які б найбільш об’єктивно розкривали особливості кожного їх різновиду. Найперше, фінансові ресурси у науковій літературі прийнято розмежовувати за правовою ознакою, тобто правом власності [4; 8]. Відповідно до цієї ознаки, джерела формування фінансових ресурсів розмежовують на власні та залучені. Відтак, фінансові ресурси також поділяють на власні, тобто такі, якими підприємство користується і розпоряджається на правах власності, і залучені (позичені, привернуті), якими суб’єкт господарювання користується і розпоряджається на будь-яких інших умовах, але які за правом власності йому не належать [4].

Л. Буряк, Є. Вакуленко [2] та П. Стецюк розвивають правовий підхід до класифікації фінансових ресурсів і пропонують розмежовувати їх на три групи – власні, позичені та залучені, що більш об’єктивно з позиції управління ними. З цим баченням класифікації фінансових ресурсів можна дискутувати, адже, з одного боку, не всі отримані підприємством зовнішні ресурси мають позикову природу (тобто мають бути через певний час повернуті на умовах платності), а можуть бути отриманими безкоштовно, а, з іншого боку, залучені від додаткової емісії цінних паперів та отримані від інвесторів ресурси об’єктивно розглядати як різновид власних фінансових ресурсів. Тому використовувати ознаку того, у який спосіб підприємство мобілізувало ресурси, для їхнього розмежування, на наш погляд, недостатньо переконливо.

У багатьох наукових працях за способом формування джерела фінансових ресурсів поділяють на зовнішні та внутрішні. Внутрішніми джерелами фінансових ресурсів є виручка від реалізації продукції та послуг, надходження від фінансової та інвестиційної діяльності, а також внески співвласників та інші ресурси. Натомість, зовнішні джерела фінансових ресурсів представлені такими, як бюджетні кошти, кредити, кредиторська заборгованість, відшкодування за страховими випадками, кошти, отримані у порядку перерозподілу тощо.

В бухгалтерському обліку практичне застосування знаходить поділ джерел формування фінансових ресурсів підприємства за елементами пасиву балансу.

Бухгалтерський баланс підприємства розглядають як базову складову у системі інформаційного забезпечення його фінансового аналізу, а тому розмежування фінансових ресурсів у кореспонденції зі статтями пасиву балансу важлива для їх об'єктивного планування й прогнозування у процесі управління фінансами підприємства.

Важливими моментом формування фінансових ресурсів підприємства є забезпечення оптимальної їх структури у розрізі джерел. З одного боку, висока частка власних ресурсів має позитивний вплив на рівень фінансової стійкості підприємства, адже мінімізує ризики, що супроводжують процеси використання позикових коштів. Підвищення частки залучених ресурсів ускладнює фінансову діяльність підприємства, адже змушує менеджмент відволікати значні кошти на сплату відсотків за банківськими кредитами, дивідендів за акціями, відсотків за облігаціями та ін. Водночас, погіршується ліквідність балансу, підвищується рівень фінансових ризиків. Проте, такі негативні наслідки можуть проявитись при надмірно високих показниках залучення зовнішніх ресурсів. З іншого боку, залучення зовнішнього фінансування розширює фінансові можливості суб'єкта господарювання, дає йому можливість реалізувати амбітну виробничу програму навіть за відсутності для цього необхідних власних коштів. Таким чином, не залучені зовнішні фінансові ресурси обертаються для суб'єкта господарювання втраченими можливостями збільшити прибуток.

Оптимізація структури фінансових ресурсів має враховувати також галузь, у якій функціонує підприємство. Наприклад, специфіка аграрного виробництва, а саме наявність значного часового лагу між здійсненням витрат й отриманням коштів від реалізації продукції роблять неможливим формування фінансових ресурсів виключно за рахунок власних джерел [6]. Тому в аграрному секторі значну частку в джерелах формування фінансових ресурсів займають залучені фінансові ресурси, а саме кредити та кредиторська заборгованість. Подібна ситуація характерна для підприємств сфери торгівлі, які також використовують значні масштаби зовнішнього фінансування. Проте, причини цього дещо інші – на відміну від аграрного сектору, де зовнішнє фінансування є наслідком часового лагу, у сфері торгівлі залучення зовнішнього фінансування спричинене високим рівнем прибутковості торгівельних операцій, швидким оборотом коштів, що знижує ризики для кредиторів. Тому торговельні підприємства мають змогу залучати коштів для цілей господарської діяльності на більш вигідних умовах, ніж підприємства з інших сегментів економіки. На думку окремих науковців, частка залучених кредитів у виробничих витратах торговельних підприємств повинна сягати 50-60%.

Таким чином, формування та використання фінансових ресурсів мають важливе значення для функціонування і розвитку підприємства. Фінансові ресурси відображають сукупність нагромаджень і доходів, які перебувають в розпорядженні підприємства, накопичені в процесі розподілу і перерозподілу виручки та прибутку, акумульовані в цільових джерелах і перетворені у відповідну матеріальну форму, або призначені для покриття витрат розширеного відтворення. Недоліки у проведенні ринкових реформ, а також безпрецедентні ризики

сучасності, пов'язані із епідемією коронавірусу та повномасштабною війною проти України, негативно позначаються на обсягах власних фінансових ресурсів підприємств усіх секторів економіки, а також спричиняють додаткові бар'єри для залучення ними зовнішніх джерел фінансування.

Список використаних джерел:

1. Бандурка О. М., Коробов М. Я., Орлов П. І., Петрова К. Я. Фінансова діяльність підприємства: Підручник. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Либідь, 2002. 384 с.
2. Буряк Л. Д., Вакуленко Є. В., Куліш А. П. Фінанси підприємств: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. К.: КНЕУ, 2003. 165 с.
3. Глущенко В. В., Новиков В. Г., Коробов М. Я. Финансово-кредитный механизм в условиях развития хозрасчета. Харьков: Изд-во «Основа», 1990. 176 с.
4. Гудзь О. Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: Монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2007. 578 с.
5. Лайко П. А., Мних М. В. Фінанси підприємств: Підручник для студ. вузів. К.: Знання України, 2004. 428 с.
6. Мазнєв Г. Є. Проблеми фінансового забезпечення інноваційного розвитку аграрного сектору. *Економіка АПК*. 2014. № 9. С. 5-13.
7. Оцінка, аналіз, планування фінансового становища підприємства: науково-методичне видання / Чупіс А. В. та ін.; за ред. д.е.н., проф. А. В. Чупіса. Суми: Видавництво «Довкілля», 2001. 404 с.
8. Стецюк П. А. Стратегія і тактика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: Монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2009. 370 с.
9. Фінанси підприємств: підручник / Поддєрьогін А. М. та ін.; під ред. А. М. Поддєрьогіна. 7-ме вид. К.: КНЕУ, 2008. 552 с.

Ольга Кириленко
д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Оксана Наконечна
студентка гр. ФФм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ БЮДЖЕТІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У 2014 році в Україні стартував процес децентралізації, як у сфері територіального поділу, так і у сфері фінансово-економічного розвитку. Закон України від 17.06.2014 року «Про співробітництво територіальних громад», Закон України від 05.02.2015 року «Про добровільне об'єднання територіальних громад», зміни до Бюджетного та Податкового кодексів щодо фінансової децентралізації, прийняття Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні у 2014 році законодавчо розпочали формування територій громад в контексті забезпечення їх фінансового, соціального, економічного розвитку.

Процес децентралізації в Україні створив всі умови для формування інституту місцевого самоврядування на рівні положень Європейської хартії місцевого самоврядування. Практично 9 років у нас формується значний, дієвий інститут самодостатніх територіальних громад.

В процесі бюджетної та адміністративної децентралізації досягнуто багато позитивних зрушень. Органи місцевої влади отримали повне право встановлювати місцеві податки і збори, звичайно, лише тих, які передбачені Податковим кодексом України. Сьогодні місцеві ради мають право встановлювати розмір та ставки місцевих податків і зборів, приймати рішення щодо порядку їх справляння, надання пільг окремим категоріям платників.

Ефективність будь якого бюджетного процесу безпосередньо залежить від діяльності його учасників. Планування бюджетних поступлень, прийняття та затвердження ставок податків, адміністрування податків і зборів, контроль за повною та своєчасною сплатою передбачених податків і зборів складають взаємопов'язаний процес формування місцевих бюджетів. В умовах сучасної децентралізації зросла роль, значення та відповідальність органів влади, територіальних громад за забезпечення фінансовими ресурсами місцевих бюджетів.

Як відомо, основну частину доходів місцевих бюджетів становлять податкові платежі, зокрема надходження місцевих податків. Державна податкова служба України вважає одним із головних питань розвитку адміністрування місцевих податків – це налагодження тісної взаємодії із органами місцевої влади територіальних громад. З цією метою було розроблено пілотний проект, в якому приймають участь декілька територіальних органів Державної податкової служби – Дніпропетровської, Івано-Франківської, Черкаської та Чернігівської областей. Проект націлено на визначення податкового потенціалу та спроможності

територіальних громад. Розроблено модель взаємодії органів місцевої влади, територіальних громад і органів податкової служби в напрямку покращення адміністрування місцевих податків і зборів. Намічено ряд податкових заходів щодо створення комфортних умов для здійснення підприємницької діяльності, залучення інвестицій в розвиток регіонів і громад.

За результатами впровадження вказаного проекту створено електронний паспорт територіальної громади, в якому відображається інформація щодо адміністративно–територіального устрою, податкових надходжень місцевих бюджетів, про об'єкти оподаткування на території громади, інші фінансові показники.

В процесі реалізації проекту виявляються резерви збільшення податкових надходжень, розширення база оподаткування, запроваджено додаткові електронні та технологічні сервіси для простоти та комфортності адміністрування та сплати податкових платежів, що призводить до зміцнення та стабільності фінансового забезпечення місцевих бюджетів.

Органи податкової служби на місцях постійно знаходяться на зв'язку із місцевими органами влади та спільно розглядають проблемні питання, що виникають в процесі оподаткування. Проводиться ряд спільних заходів щодо розширення бази оподаткування місцевих податків і зборів. Створено спільні комісії з представників податкової служби, органів місцевої влади, управлінь праці, які опрацьовують переліки платників податку на нерухоме майно, виявляють суб'єкти господарювання, які виплачують заробітну плату в «конвертах», або нижче рівня законодавчо прийнятої мінімальної заробітної плати, не сплачують податку на доходи фізичних осіб, «забувають» задекларувати свої доходи тощо.

З метою збільшення податкових надходжень за рахунок податку на землю місцеві громади повинні систематично здійснювати інвентаризацію користувачів земель, земельних ділянок, договорів про користування земельними угіддями, своєчасно проводити грошову оцінку земельних ділянок з подальшим оформленням документів. Зі своєї сторони органи податкової служби повинні активізувати роботу з боржниками, здійснити усі заходи по стягненню податкового боргу.

Одним із заходів покращення адміністрування доходів місцевих бюджетів є широкомасштабна роз'яснювальна робота працівників податкових органів по забезпеченню щорічної кампанії декларування доходів громадян, зокрема тих, що отримують доходи від продажу сільськогосподарської продукції, від надання в оренду земельних ділянок.

Основним джерелом податкових надходжень до місцевих бюджетів із року в рік залишається податок на доходи фізичних осіб. Його обсяги залежать від розмірів заробітної плати, тому місцеві адміністрації та територіальні громади мають бути зацікавлені в проведенні дослідження суб'єктів господарювання на предмет співвідношення обсягів продаж (товарів, робіт, послуг) з фактичною чисельністю працівників та сумами нарахованої заробітної плати. Необхідно прослідкувати надходження податку на доходи фізичних осіб від суб'єктів

господарювання, які здійснюють діяльність на території громади, незалежно від місця реєстрації такого суб'єкта.

Особливу увагу податкові органи та органи місцевої влади приділяють єдиному податку, який сплачується суб'єктами господарювання юридичними та фізичними особами та надходить повністю до місцевих бюджетів. Ставки єдиного податку, пільги по його застосуванню приймаються місцевою радою. Частка надходжень єдиного податку в загальному обсязі місцевих податків складає практично половину. Саме тому місцева влада спільно з податковими органами повинні аналізувати структуру платників, що знаходяться на спрощеній системі оподаткування і сплачують єдиний податок. Через недостатній рівень податкової культури частина суб'єктів господарювання використовує спрощену систему оподаткування для мінімізації своїх податкових зобов'язань. Розробляються цілі схеми уникнення та мінімізації податків. Такий стан катастрофічно впливає на доходи місцевих бюджетів. Необхідно з увагою підходити до диференціації ставок єдиного податку, скасувати ряд пільг, які не відповідають реальному їх призначенню, встановити такі умови для застосування спрощеної системи оподаткування, щоб суб'єкти господарювання ніяким чином не змогли б ухилятися від сплати податків.

Першочерговим завданням щодо оптимізації податкових надходжень до місцевих бюджетів є легалізація компонентів «тіньової економіки». Адже активізація роботи по виявленню нелегального обігу підакцизних товарів, тіньової зайнятості забезпечить розширення фінансової бази територіальних громад.

Усі перелічені напрямки, методи та стратегії розвитку фінансового, економічного, соціального розвитку територіальних громад нараз втратили свою актуальність та важливість 24 лютого 2022 року. Підступна агресія росії стала викликом існування кожної громади і кожного громадянина України. Територіальні громади, як і всі українці, були змушені направити абсолютно всі свої зусилля на подолання нових викликів щодо виживання нашої держави. Згуртованість українців показала всьому світу мужність та незламність, непереборне бажання Перемоги.

Територіальні громади кожного регіону пережили і переживають величезне психологічне, душевне, соціальне, економічне потрясіння. В найскрутніших обставинах вони продемонстрували спроможність забезпечувати функціонування територій навіть у найжорстокіші моменти збройної агресії росії.

В умовах ведення активних бойових дій громади різних регіонів мають різні першочергові завдання. На територіях, де не ведуться активні бойові дії, постало питання швидко знайти тимчасовий притулок для значної кількості біженців, забезпечити їх їжею та медикаментами, надати їм постійне житло, забезпечити соціальну інтеграцію та працевлаштування. Відтак, ведеться робота із заохочення перереєстрації переміщених осіб, які є ФОП, налагодження їх контактів з бізнесом із пропозиціями релокації. Такі дії сприяють збільшенню податкових надходжень місцевих бюджетів порівняно з першими місяцями війни.

На звільнених територіях великі площі критичної інфраструктури, житла та соціальної інфраструктури знищені, значна частина території замінована. І тут

виникає питання можливості провести оцінку збитків, що необхідно для планування майбутньої відбудови, можливості мобілізувати кошти та зв'язки для проектів відновлення та реконструкції, виявлення наявних горизонтальних зв'язків із бізнесом, міжнародними партнерами та іншими агентами, швидше та якісніше вирішувати зазначені проблеми. В надскладних умовах кожна територіальна громада України націлює свою діяльність на забезпечення безумовної і якнайшвидшої Перемоги.

Сергій Кириленко
к.е.н., старший викладач кафедри підприємництва і торгівлі,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ ЯК СКЛАДОВА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Рушійний вплив процесів технологічного розвитку на всі галузі економіки та суспільного життя вже не викликає жодних сумнівів. Інформаційні технології істотно змінили діючі механізми розрахунків, обміну даними, процеси купівлі-продажу, управління персоналом, ведення бізнесу, тощо та торкнулись багатьох сфер нашого життя. Серед всіх радикальних змін, котрі спричинив науково-технічний прогрес, а радше цифровізація безпосередньо, стосується прискорення самих процесів, на які вплинули новітні інформаційні технології і, як наслідок, скорочення часу на їх реалізацію.

Інноваційний розвиток в умовах сучасних викликів та наявного стану розвитку технологій передусім пов'язаний із саме цифровими технологіями. Ось лише деякі приклади того, як за останнє десятиліття окремі технології радикально змінили не тільки способи комунікації, але і принципи менеджменту, формування маркетингових стратегій, ведення бізнесу та державне управління:

– хмарні технології відкрили необмежений доступ до обчислювальних потужностей навіть для персонального використання та малого бізнесу. Парадигма використання апаратного забезпечення для вирішення певних задач бізнесу змінилась на використання «підписки» – тепер компанія чи фізична особа для виконання ресурсномістких завдань може використовувати платформу оператора хмарного сервісу, уникаючи необхідності інвестування чи придбання дорогого обладнання. Прикладом вітчизняних доробок в даному напрямку може виступати «Національна хмарна ініціатива», що має на меті впровадження хмарних технологій у всі сфери державного та економічного управління;

– штучний інтелект істотно пришвидшує вирішення як типових завдань, шляхом використання нейронних мереж, так і для нетипових задач, котрі вимагають високого ресурсного потенціалу. В першу чергу, це позначилось на можливостях синхронного перекладу з різних мов, написання текстів та підготовки інформаційних матеріалів. Генеративний штучний інтелект на базі заздалегідь навчених нейронних мереж дозволяє використовувати його в якості консультанта, оператора підтримки, спеціаліста із надання інформаційних послуг, тощо. Деякі види робіт вже можуть бути успішно виконані за допомогою нейронних мереж та програмного забезпечення із відповідними можливостями;

– розвиток міжнародних платіжних систем, криптовалют та платіжних сервісів відкриває широкі можливості для міжнародних розрахунків, зручних платежів та фінансового моніторингу транзакцій. Швидкі, прості та безпечні розрахунки в будь-якій сфері дозволяють суттєво скоротити операційні витрати та зручно акумулювати дані про клієнтський шлях з метою подальшої обробки цих даних для прогнозування та корекції бізнес-стратегії;

– програмні засоби (в тому числі із використанням хмарних технологій) для документообігу та управління підприємством (ERP) дозволяють скоротити витрати на управління бізнесом, пришвидшити прийняття управлінських рішень та підвищити рівень безпеки компанії. Тісна інтеграція зі сторонніми сервісами (бухгалтерський облік, кадри, статистика, фінансовий моніторинг, тощо) дозволяють отримувати управлінську та аналітичну інформацію в режимі реального часу, що в подальшому дає можливість більш глибокого розуміння бізнес-процесів та управління ними;

– в державному управлінні цифровізація відкриває перспективи більш зручного використання діючих реєстрів, надає можливість для розробки та подальшого впровадження широкого спектру державних послуг для населення та зручні сервіси для громадян. Цей підхід, у свою чергу, також веде до скорочення витрат в контексті бюрократичних процедур. Доступ до інформації та її відкритість формує фундамент «інноваційного простору» в рамках держави та відкритого суспільства;

– сфера знань також переживає стрімку трансформацію саме завдяки впровадженню цифрових інформаційних технологій. Доступ до баз знань, курсів та навчальних матеріалів стає доступним, зручним та простим в користуванні для всіх верств населення. Можливість навчатись в будь-якому куточку світу, отримувати релевантну інформацію та використовувати сучасні інструменти розвитку стала головною прерогативою в даній галузі.

Деякі вітчизняні та зарубіжні науковці пов’язують цифровізацію із четвертою індустріальною революцією. На думку вчених, саме цифровізація стала наслідком та одночасно і є інструментом здійснення технологічної революції. В сучасних реаліях в процесі життєдіяльності людей накопичуються величезні обсяги даних. І саме ці дані є своєрідним інструментом, що дає можливості для прогнозування та, навіть, передбачення деяких бізнес-процесів в майбутньому.

Приймаючи до уваги вищенаведене, ми можемо зробити загальні висновки про наступний вплив цифровізації на фінансовий сектор та її наслідки для галузі, котрі неодмінно ведуть до трансформації та еволюційного її розвитку.

1. Транспарентність фінансової системи. Безумовно, інформаційні технології несуть у собі певні виклики для безпеки даних та зміни підходів до захисту інформації, однак відкриття багатьох реєстрів у цифровому вигляді, зручність переказів та отримання інформації та скорочення часу на обробку цієї інформації призводять до відкритості фінансової системи. Глибоке проникнення інформаційних технологій суттєво спростило доступ до них. Від хмарних технологій до доступу з екрану персонального смартфону. Створення таких державних систем, як «Prozorro», «E-Data» та «Прозорий бюджет» відкривають та спрощують доступ до низки баз даних та дозволяють контролювати та аналізувати бюджетні та супутні процеси. Відкриті та доступні дані дають змогу оптимізовувати фінансову звітність, своєчасно реагувати на виклики та зміни зовнішніх та внутрішніх факторів, мати доступ до актуальної інформації в режимі реального часу та своєчасно реагувати та формувати стратегічні та тактичні рішення.

2. Фінансова інклюзія. З бурхливим розвитком цифрових послуг відбулось їх поширення для широких верств населення. Істотне спрощення надання базових фінансових послуг (відкриття рахунків, оформлення кредитів та інших фінансових інструментів), інвестування, проведення платежів та управління персональними фінансами призвело до того, що сьогодні переважна більшість населення має доступ до всіх необхідних фінансових інструментів. Розвиток банківських технологій разом з політикою держави щодо їх поширення та доступності стали одним із рушійних факторів фінансової інклюзії, а радше – «цифрової фінансової інклюзії».

3. Стимулювання інноваційного розвитку. В процесі власного розвитку Україна в переважній більшості переймала ті інноваційні процеси, котрі вже набули або щойно з'являлись в провідних країнах Заходу та світу. Однак на даний час рівень розвитку деяких цифрових та інноваційних послуг в нашій державі є доволі високим. Наприклад, поширення цифрових банківських послуг (Монобанк, ПриватБанк), можливість зручного оформлення державних послуг (Державний портал «Дія») та глибоке проникнення та доступність стільникового та широкосмугового доступу до мережі Інтернет. Достатньо високий рівень технологічного розвитку та передові інформаційні технології та їх підтримка на державному рівні відкривають можливості і стають фактором синергетичного підсилення для подальшого розвитку шляхом залучення іноземних інвестицій, використання передового світового досвіду та інтеграції у світовий науково-технічний прогрес.

Андрій Кізима
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Марія Шевчук
студентка гр. ФБСзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПРОБЛЕМНІ КРЕДИТИ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Зважаючи на те, що «однією з важливих сфер фінансової системи України є фінанси домашніх господарств» [1, с. 123] та беручи до уваги значну дефіцитність бюджетів вітчизняних домогосподарств в умовах повномасштабної війни в Україні, пошук додаткових джерел фінансових ресурсів (з-поміж яких лідируючі позиції займають «кредити і позики банківських установ та небанківських фінансових інституцій» [1, с. 129]) нині є надзвичайно актуальним для наших співвітчизників. Означена вище ситуація породжує гостру проблему неповернення або ж несвоєчасного повернення українцями взятих на себе кредитних зобов'язань.

Так, станом на 01.01.2023 р. «частка непрацюючих кредитів (NPL) у банківському секторі зросла до 38%. Обсяг непрацюючих кредитів за березень – грудень 2022 року збільшився на 127 млрд грн до 432 млрд грн. Близько 75% NPL сектору сконцентровано в державних банках, зокрема понад 40% припадає на Приватбанк» [4] (рис. 1).

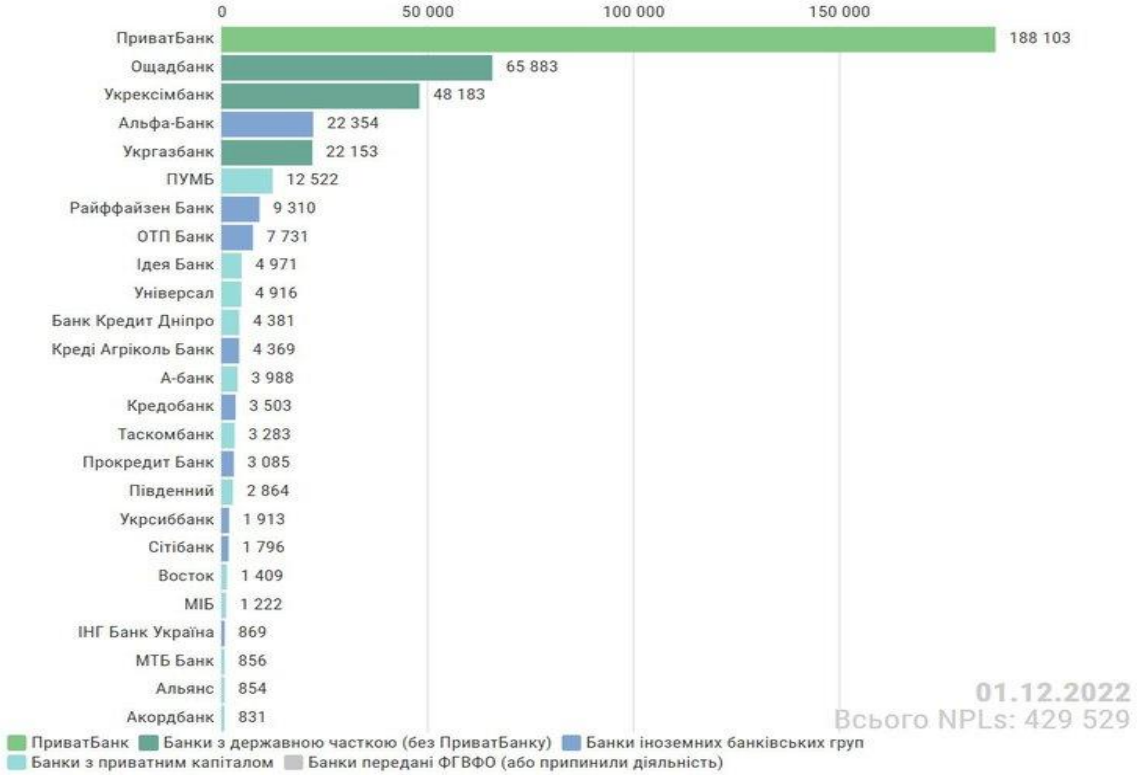

Рис. 1. ТОП-25 українських банків за обсягами непрацюючих кредитів станом на 01.12.2022 року [3]

Зокрема, «портфель проблемних кредитів до грудня 2022 року розподілився так: державні банки – 324 млрд грн, або 75,4% від усіх NPL; приватні банки з іноземним капіталом – 57 млрд грн, або 13,3% усіх NPL; решта приватних банків – 49 млрд грн, або 11,3% усіх NPL» [3].

Принагідно зазначимо, що «повномасштабне військове вторгнення росії в Україну переломило тенденцію до поступового скорочення частки непрацюючих кредитів (NPL), яке тривало з 2018 року: за цей час обсяг NPL зменшився на майже 300 млрд грн, частка в кредитному портфелі скоротилася з 55% до 27% станом на 1 березня 2022 року» [4] (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка обсягів та частки непрацюючих кредитів в Україні за видами позичальників у 2018-2023 роках (станом на 1 січня) [4]

	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023
Кредитні операції:						
Кредити корпоративному сектору	892 900	959 601	847 259	795 405	835 658	847 586
непрацюючі кредити	500 263	535 770	456 074	371 157	301 665	363 321
частка непрацюючих кредитів, %	56,03	55,83	53,83	46,66	36,10	42,87
Кредити фізичним особам (включно із фізичними особами-підприємцями)	174 448	202 202	214 252	208 383	256 291	224 260
непрацюючі кредити	93 353	93 086	73 077	58 230	43 210	68 272
частка непрацюючих кредитів, %	53,51	46,04	34,11	27,94	16,86	30,44
Міжбанківські кредити, депозити (за виключенням коррахунків)	22 046	28 888	31 368	34 057	30 581	36 917
непрацюючі кредити	1 372	1 073	946	984	256	4
частка непрацюючих кредитів, %	6,22	3,71	3,02	2,89	0,84	0,01
Кредити органам державної влади та місцевого самоврядування	1 519	2 867	4 717	11 734	27 037	24 800
непрацюючі кредити	10	838	683	0	0	507
частка непрацюючих кредитів, %	0,69	29,22	14,48	0,00	0,00	2,04

Проте заради справедливості слід відмітити, що «українці все ж як-ніяк намагаються погашати свої кредити, а якість кредитного портфеля по системі наразі краща, ніж у перші місяці війни. Так, канікули добре спрацювали на відтермінування вирішення проблеми кредитів на початку війни, проте вони не можуть стати вічною панацеєю. Тепер банки стикнулися з ситуацією, коли позичальники а) справді не мають грошей, щоб погасити тіло кредиту і відсотки, а також заборгованість, яка накопичується; б) втратили майно, що слугувало заставним для банку; в) не хочуть платити банку, посилаючись на труднощі та сподіваючись на справдження приказки «війна все спише»; г) взагалі не виходять на контакт з банком» [2].

Насамкінець акцентуємо, що назрілу проблему непогашеної заборгованості за кредитами слід вирішувати негайно, а одним із способів такого вирішення цілком обґрунтовано може стати реструктуризація, тобто метод врегулювання проблемної заборгованості шляхом зміни умов кредиту на більш лояльні для позичальника, а також заміни графіку його погашення на більш оптимальний та гнучкіший.

Причому реструктурувати або ж навіть списати певну частину проблемних кредитів держава зможе лише тим, хто взяв такий кредит під заставу майна, що було знищене окупантами під час воєнних дій. Водночас можемо припустити, що далеко не усі проблемні позичальники захочуть реструктуризовувати свої кредити в складних соціально-економічних та військово-політичних реаліях, які зараз мають місце в Україні.

Список використаних джерел:

1. Кізима Т. О. Бюджет домогосподарства: теоретичні основи та прагматизм формування в сучасних умовах. *Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ*: збірник наукових праць / гол. ред. П. П. Мазурок. Кривий Ріг, 2008. №3 (15). С. 123–129.
2. Непрацюючі кредити в українських банках: Яким буде розвиток кредитної системи України. URL: https://psm7.com/uk/bank/nepracyuyuchi-krediti-ukra%D1%97nskix-bankiv-skilki-pozik-prostrocheno-i-shho-bude-dali.html
3. Харламов П. Понад третина кредитів у комерційних банках – проблемні. Хто в зоні ризику і що можна зробити. URL: https://mind.ua/publications/20253001-ponad-tretina-kreditiv-u-komercijnih-bankah-problemni-hto-v-zoni-riziku-i-shcho-mozhna-zrobiti
4. Частка непрацюючих кредитів (NPL) в Україні становила 38% на початок 2023 року. URL: https://bank.gov.ua/ua/stability/npl

Тетяна Кізима
д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Сергій Подобайло
студент гр. ФПФм-12,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Вітчизняна практика розвитку культури і мистецтва доводить, що певне зростання обсягів фінансування української культури (передусім за рахунок коштів зарубіжних партнерів) збігається у часі із настанням кризових ситуацій. Так, у період революції 2004 року свою діяльність в Україні започаткувала низка відомих нині культурних ініціатив і мистецьких колективів, які тоді отримали фінансову підтримку міжнародних організацій у вигляді різного роду стипендій та грантів. Після Революції гідності вітчизняний культурний сектор відчув (і продовжує відчувати зараз, у період повномасштабної війни з рф) посильну підтримку наших західних партнерів.

Однак в Україні проблема полягає у тому, що як тільки кризові процеси і пов'язані з ними суспільно-економічні трансформації стають менш видимими, то галузь культури і мистецтва чомусь опиняється на другому плані. Хоча, переконані, що «за умови виваженого державного протекціонізму та багатоканальної системи фінансового забезпечення культурно-мистецькі індустрії в Україні можуть стати реальним джерелом наповнення бюджету країни та дієвим каналом промоції культури і мистецтва в сучасних умовах» [1, с. 50].

Безумовно, повномасштабне військове вторгнення рф на територію України внесло суттєві корективи у функціонування вітчизняної культурної галузі. Так, через військову агресію в Україні уже постраждало понад тисячу об’єктів культурної інфраструктури (і це без врахування пам’яток культурної спадщини). Причому із загальної кількості таких об’єктів – третина повністю зруйновані**.** Як відзначають експерти, «пошкоджень і руйнувань зазнали клубні заклади, бібліотеки, музеї, театри, філармонії, заклади мистецької освіти (мистецькі школи і коледжі) та об’єкти культурної спадщини. Найчисельнішою групою об’єктів культурної інфраструктури, які зазнали пошкоджень чи руйнувань, є клубні заклади – 47% від загальної кількості закладів культурної інфраструктури або 603 од., бібліотеки – 479 од., музеї та галереї – 69 од., театри та філармонії – 22 од., заклади мистецької освіти – 98 од.» [3].

Проте українські діячі культури і мистецтва навіть у таких скрутних умовах не втрачають оптимізму і переконані**,** що нинішня війна може стати своєрідним каталізатором для появи різного роду альтернативних джерел фінансування культурно-мистецьких ініціатив в Україні. Тож вітчизняні митці із впевненістю дивляться у майбутнє, про що свідчать матеріали опитування вітчизняних діячів культури Українським культурним фондом (рис. 1).

Рис. 1. Результати опитування вітчизняних діячів культури і мистецтва Українським культурним фондом щодо їхнього бачення основних запорук перемоги України у повномасштабній війни з рф [2]

Водночас працівники галузі чітко усвідомлюють й усі можливі наслідки такої війни (рис. 2).

Рис. 2. Очікувані українською культурною спільнотою наслідки повномасштабної війни для галузі [2]

При цьому слід акцентувати, що культурно-мистецька спільнота України потребує гостро потребує не лише фінансової (76% респондентів), але й координаційної (50% респондентів) та інформаційної (46% респондентів) підтримки (рис. 3).

Рис. 3. Очікувана культурно-мистецькою спільнотою України допомога в умовах повномасштабної війни [2]

Проте зазначимо, що для того, аби вітчизняна галузь культури і мистецтва успішно розвивалася, монетизовувалася і наповнювала бюджет, необхідно мінімізувати вплив бюрократичної системи на галузь та збільшити її диджиталізацію, котра залишає значно менше шансів для проявів корупції.

Безперечно, для української держави культура і мистецтво мають стати міцним фундаментом її розвитку. Адже саме у цій сфері найбільш повно реалізується так звана «народна дипломатія» і позиціонування України на світовій арені. А наслідок таких комунікацій суттєво впливає як на внутрішню стабільність у державі, так і на її інвестиційну привабливість для зовнішніх партнерів.

Список використаних джерел:

1. Кізима Т. О. Фінансове забезпечення розвитку культурно-мистецьких індустрій в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Економіка. 2017. № 6 (34). С. 47–51.
2. Українська культура отримає нові джерела фінансування після війни: результати опитування УКФ. URL: https://suspilne.media/240684-ukrainska-kultura-otrimae-novi-dzerela-finansuvanna-pisla-vijni-rezultati-opituvanna-ukf/
3. Через російську агресію в Україні постраждав вже 1271 об’єкт культурної інфраструктури. URL: https://mkip.gov.ua/news/8542.html

Юлія Кізима
студентка гр. ФПФм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., доцент Богдан Малиняк

ВПЛИВ ТРАНСФЕРТІВ НА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Доходи місцевих бюджетів є важливим інструментом фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування. Економічна самостійність місцевих органів влади та рівень розвитку місцевої інфраструктури значною мірою залежать від джерел наповнення бюджетів. Однією із ключових характеристик забезпечення бюджетної стабільності регіонів є надання державної фінансової підтримки бюджетам нижчого рівня, тобто міжбюджетні трансферти.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, міжбюджетні трансферти – кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого [1]. Розподіл коштів між бюджетами у вигляді міжбюджетних трансфертів зумовлений нерівномірністю в розподілі податків та відповідальності за їх використання між органами влади на різних рівнях. Міжбюджетні трансферти варто розглядати і як важливий інструмент бюджетного регулювання, що має прямий вплив на забезпеченість громадян суспільними послугами та реалізацію ключових економічних і соціальних програм. Саме за допомогою міжбюджетних трансфертів на місцевому рівні вирішуються питання компенсації бюджетам нижчого рівня витрат на виконання делегованих повноважень, вартість яких перевищує бюджетні можливості місцевих органів влади, а також розв'язуються проблеми, зумовлені нерівномірністю у мобілізації доходів бюджету, та соціальні проблеми, пов'язані зі специфікою розвитку регіонів і їх економічною спроможністю [3].

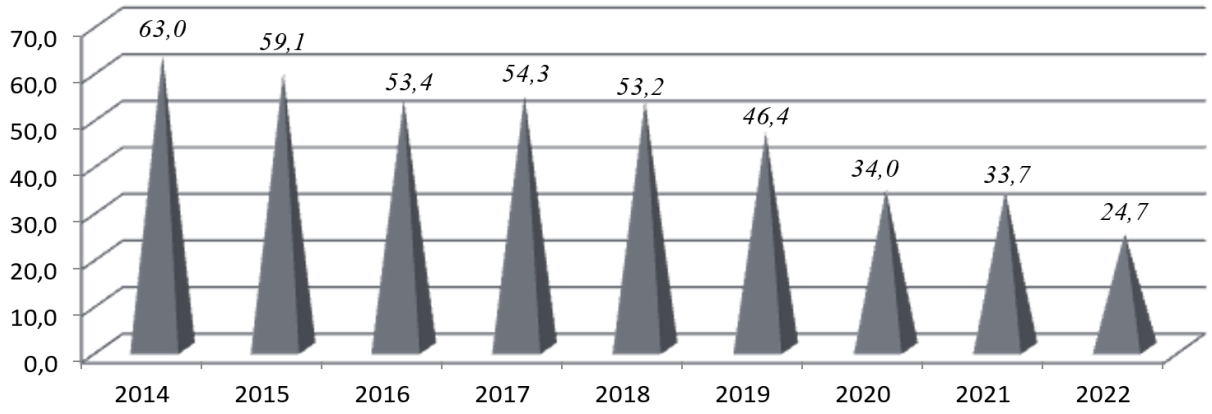

Ри

с. 1. Частка трансфертів з державного бюджету в доходах місцевих бюджетів України протягом 2014-2022 рр., % [2, с. 17]

З моменту запровадження реформи у 2014 році трансферти становили 63,0% доходів місцевих бюджетів. У 2015 році цей показник скоротився до 59,1%, у 2016 році – до 53,4% (рис. 1). В подальшому їх частка зменшувалася з кожним наступним роком, що свідчить про збільшення незалежності бюджетів на місцях.

Проте, незважаючи на відносну самостійність, набуту завдяки фінансовій децентралізації, на сьогоднішній день бюджети громад залишаються значною мірою залежними від урядових трансфертів. Особливо важливою є роль субвенцій, які складають значну частку в загальному обсязі трансфертів з державного бюджету (83%), а також дотацій (17%). Наприкінці 2018 року трансферти складали 42% в доходах місцевих бюджетів. Станом на початок 2023 року Уряд України відповідно до бюджетного законодавства перерахував міжбюджетні трансферти місцевим бюджетам у розмірі 137,0 млрд грн, з них 16,3 млрд грн становила базова дотація та 96,6 млрд грн - освітня субвенція. Це становить 78,5% від загальної суми передбачених розписом асигнувань. Також у розпорядженні органів місцевого самоврядування щомісячно залишається реверсна дотація, яка не перераховується до державного бюджету в умовах воєнного часу, в обсязі 899 млн грн [2, с. 17].

Найбільший рівень залежності від фінансування з державного бюджету спостерігається у Луганській, Чернівецькій та Закарпатській областях. Ця ситуація свідчить про обмежену фінансову автономію та відсутність свободи у розпорядженні місцевими коштами, що в свою чергу обмежує можливості місцевих бюджетів. Однак в результаті змін у законодавстві, на час воєнного стану реверсна дотація не вилучатиметься у місцевих бюджетах тимчасово окупованих територій та на тих, де ведуться бойові дії. Ця ініціатива передбачає збільшення фінансових ресурсів для вирішення невідкладних завдань на місцях.

Отже, міжбюджетні трансферти суттєво впливають на наповнення дохідної частини місцевих бюджетів і створюють передумови для збільшення доходів органів місцевого самоврядування. Коли доходи місцевих бюджетів зростають, це відображається на поповненні державного бюджету. Відтак, держава, як вищий орган управління фінансовими ресурсами має забезпечити місцеві бюджети надійними джерелами доходів для виконання як власних завдань, так і делегованих повноважень.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. №2456-VI URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17 (дата звернення: 10.04.2023).
2. Варцаба В. І, Мулеса Е. В., Придко Р. О. Аналіз наповнення місцевих бюджетів України в умовах воєнного стану. *Сучасні тенденції розвитку економіки і культури в Україні та світі: збірник наукових праць.* Ужгород, 2023. № 1. С. 14-20.
3. Маршук Л. М., Любчак І. С. Роль міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів місцевих бюджетів України. *Гроші, фінанси і кредит.* 2018. № 19. С. 1099-1104. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/ 19_ukr/165.pdf (дата звернення: 12.04.2023).

Роман Кіндратюк
студент гр. ФФАм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Анна Іванова

ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ЦІЛІ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Історично популярність фіскальної політики як інструмента державного регулювання то зростала, то слабшала. До 1930 року переважав підхід обмеженого уряду, або laissez-faire. З крахом фондового ринку та Великою депресією політики наполягали на тому, щоб уряди відігравали більш активну роль в економіці. Нещодавно країни зменшили розмір і функції уряду, а ринки взяли на себе більшу роль у розподілі товарів і послуг, але коли світова фінансова криза загрожувала всесвітньою рецесією, багато країн повернулися до більш активної фіскальної політики.

Коли держава прагне вплинути на економіку, вона має у своєму розпорядженні два основні інструменти – монетарну політику та фіскальну політику. Центральні банки опосередковано націлюють діяльність, впливаючи на пропозицію грошей через коригування процентних ставок, банківських резервних вимог, купівлі та продажу державних цінних паперів та іноземної валюти. Уряди впливають на економіку, змінюючи рівень і типи податків, обсяг і структуру витрат, а також ступінь і форму запозичень. Уряди зазвичай використовують фіскальну політику для сприяння потужному та сталому зростанню і зменшенню бідності. Роль і цілі фіскальної політики набули особливого значення під час недавньої глобальної економічної кризи, коли уряди втрутилися, щоб підтримати фінансові системи, прискорити зростання та пом’якшити вплив кризи на вразливі групи населення.

Інструментами фіскальної політики є податки, видатки, державний борг і бюджет країни. Вони полягають у змінах державних видатків або норми оподаткування з метою заохочення чи обмеження приватних витрат на споживання та інвестиції.

Цілі фіскальної політики відрізняються у часовому вимірі. У короткостроковій перспективі уряди можуть зосередитися на макроекономічній стабілізації – наприклад, збільшенні витрат або зниженні податків, щоб стримати спад в економіці, або скороченні видатків чи підвищенні податків для боротьби зі зростанням інфляції й для зменшення зовнішньої вразливості. У довгостроковій перспективі метою може бути сприяння сталому зростанню або зменшення бідності за допомогою дій у сфері стимулювання пропозиції для покращення інфраструктури чи освіти. Незважаючи на те, що ці цілі в основному спільні для окремих країн, їх відносна важливість різна залежно від обставин у країні. У короткостроковій перспективі пріоритети можуть відображати діловий цикл або реакцію на стихійне лихо чи стрибок світових цін на продовольство чи паливо. У довгостроковій перспективі рушійними силами можуть бути рівень розвитку,

демографічні показники або забезпеченість природними ресурсами. Бажання скоротити бідність може змусити країну з низьким рівнем доходу спрямувати витрати на первинну медичну допомогу, тоді як у розвиненій економіці пенсійні реформи можуть бути спрямовані на довгострокові витрати, пов'язані зі старінням населення. У нафтовидобувній країні політики можуть прагнути краще узгодити фіскальну політику з ширшими завданнями макроекономічного розвитку як шляхом пом'якшення проциклічних витрат, обмеження сплесків витрат, коли ціни на нафту зростають, так і шляхом утримання від болючих скорочень, коли вони падають.

Реакція фіскальної політики на соціально економічні зміни в кінцевому підсумку залежить від фіскального простору, який уряд має для нових ініціатив щодо видатків або скорочення податків, тобто від його доступу до додаткового фінансування за прийнятною ціною або його здатності змінити порядок своїх існуючих видатків. Деякі уряди не в змозі відреагувати стимулом, оскільки їхні кредитори вважають, що додаткові витрати та запозичення спричинять надто великий тиск на інфляцію, валютні резерви чи обмінний курс або затримуватимуть відновлення, забравши занадто багато ресурсів у місцевих приватних компаній. Для інших урядів більш суворі фінансові обмеження викликають необхідність скорочення видатків у міру зменшення доходів (функціонують стабілізатори). У країнах із високою інфляцією або зовнішнім дефіцитом поточного рахунку фінансове стимулювання, ймовірно, буде неефективним і навіть небажаним [1].

Таким чином, ми доходимо до висновку, що універсальних рецептів фіскальної політики не існує. Натомість, застосування її інструментарію залежить від соціально-економічного становища в країні, пріоритетів стратегічного розвитку та величини фіскального простору.

Список використаних джерел:

1. Mark Horton, Asmaa El-Ganainy. Fiscal Policy: Taking and Giving Away. URL: https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/Series/Back-to-Basics/Fiscal-Policy.

Олег Климик
аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., доцент Богдан Малиняк

УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗПОДІЛУ ПРИБУТКУ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Забезпечення ефективного розподілу прибутку підприємства торгівлі є одним із важливих напрямів управління фінансовими результатами, який напряму пов'язаний із реалізацією цілей стратегічного розвитку підприємства, а також впливає на такі види фінансової політики суб'єкта господарювання, як дивідендна, інвестиційна, соціальної відповідальності та ін. Методичні підходи до розподілу прибутку торговельного підприємства покладені в основу методу його планування за показником цільової суми прибутку. Показники розподілу прибутку підприємства торгівлі також створюють передумови для контролю ефективності його використання за напрямами розвитку підприємства.

У сучасній науковій літературі з фінансового менеджменту представлені різні підходи до управління розподілом прибутку підприємства, які в окремих випадках, мають антагоністичний характер як у питанні вироблення пріоритетів такого розподілу, так і щодо його послідовності (алгоритму). Вагома частина науковців розглядають проблематику розподілу прибутку виключно в межах теорії дивідендної політики, що виправдано для зарубіжних економік, але недостатньо об'єктивно для вітчизняної, де переважна частина підприємств не мають акціонерної форми функціонування. Таке бачення розподілу прибутку також недостатньо кореспондує із вітчизняним законодавством і специфікою господарської діяльності підприємств торгівлі. Проте, управління прибутком відіграє винятково важливу роль у забезпеченні ефективності господарської діяльності підприємства, а тому розвиток його теоретичних засад має вагоме значення у фінансовому менеджменті.

Важливими невирішеними питаннями управління прибутком як напрямку корпоративного фінансового менеджменту є такі:

– вироблення методичних підходів до систематизації напрямів розподілу прибутку торговельного підприємства відповідно до їх пріоритетності;

– вдосконалення методики розподілу чистого прибутку у розрізі поточного і перспективного споживання, з урахуванням необхідності досягнення стійкого зростання показників діяльності підприємства у довгостроковому періоді;

– обґрунтування оптимального алгоритму управління прибутком для досягнення узгодженості коротко- і довгострокових інтересів підприємства й найефективнішого розподілу фінансового результату його діяльності.

Торкаючись питання вироблення пріоритетів у розподілі прибутку, перш за все необхідно чітко визначитись із тим, який саме прибуток є об'єктом цього розподілу. З цього приводу у наукових джерелах утвердились два підходи: за першим підходом об'єктом розподілу виступає чистий прибуток підприємства,

тобто фінансовий результат уже після вирахування податкових зобов'язань [3]; за іншим підходом, об'єктом розподілу на підприємстві виступає балансовий прибуток [1]. Такий підхід до визначення об'єкту розподілу в управлінні прибутком, на наш погляд, є більш раціональним з наступних причин:

– по-перше, якщо розглядати об'єктом розподілу лише чистий прибуток підприємства, це повністю виключає із цього процесу державу як економічного суб'єкта, який відіграє важливу роль у розподільчих відносинах. Більш того, це суперечить сучасним принципам економічної науки щодо побудови відносин між державою та іншими суб'єктами економіки;

– по-друге, податкові зобов'язання підприємства не є константою, оскільки їхній обсяг залежить не тільки від масштабів діяльності, але й від податкового менеджменту. Якщо розглядати об'єктом розподілу прибуток від звичайної діяльності до оподаткування, то до механізму розподілу прибутку автоматично долучаються важелі цього напряму фінансового менеджменту, що забезпечує вищий рівень комплексності управління прибутком підприємства.

Іншим важливим питанням є розробка методичних підходів до розподілу чистого прибутку, адже у питанні пріоритетів такого розподілу серед науковців немає єдності поглядів. Найбільш поширеним баченням до формулювання напрямів розподілу чистого прибутку є його спрямування на цілі накопичення і споживання. Та частина чистого прибутку, яка надходить в процесі розподілу на накопичення капіталу, збільшує вартість майна підприємства, інша ж частина, яка споживається, формально, не має корисного ефекту. Її основу складають різні форми матеріального заохочення працівників, фінансування благодійних заходів, а також доходи власників. Проте, спрямування коштів на матеріальне заохочення веде до покращення іміджу підприємства як роботодавця, а втілення благодійних проектів поліпшує його репутацію у суспільстві. Усе це має також економічний ефект, який виявляється у зростанні вартості гудвілу. Та частина прибутку, яка не спрямовується ні на споживання, ні на накопичення, формує нерозподілений прибуток минулих років та збільшує обсягах власних ресурсів підприємства.

На думку Н. Михайлової, оптимізація розподілу чистого прибутку у розрізі його споживаної і накопичувальної частин має принципове значення. На її думку, «система розподілу прибутку має забезпечити фінансовими ресурсами потреби розширеного відтворення підприємства через досягнення оптимального співвідношення між засобами, що направляються на споживання і накопичення» [4]. Прибуток формує фінансові ресурси, які необхідні підприємству для його розширеного відтворення, забезпечення стійкого розвитку та підвищення рівня конкурентоспроможності. Завдяки прибутку підприємство реалізує свої функції, спрямовуючи кошти на власний розвиток, реалізацію програм матеріального стимулювання, соціальні проекти та інше.

Окремі науковці у виробленні пріоритетів розподілу чистого прибутку звертають увагу на суб'єктів, які залучені до цього процесу, а саме державу, власників, персонал та ін. Зокрема, О. Данилов визначає три напрями розподілу чистого прибутку: на користь держави; на користь самого підприємства; на користь власників [2]. Оригінальним є підхід до визначення напрямів розподілу чистого

прибутку В. Хачатрян. Вона пропонує покласти в його основу те, яким чином задовольняються економічні інтереси окремих суб'єктів господарської діяльності підприємства. Відповідно, вчена пропонує у складі чистого прибутку «виокремлювати такі частини: прибуток, який забезпечує інтереси партнерів підприємства з господарської діяльності (штрафні санкції, сплачені з чистого прибутку); прибуток, який забезпечує економічні інтереси власників (надходить на задоволення потреб власників у поточному та перспективному періоді); прибуток, який забезпечує інтереси працівників підприємства» [5].

Розглядаючи питання ранжування напрямів розподілу чистого прибутку підприємства відповідно до їхньої важливості, необхідно опиратись на правову базу та ймовірність генерування ризиків для підприємства. Відповідно, найбільш пріоритетним напрямом розподілу чистого прибутку є задоволення інтересів зовнішніх партнерів підприємства, оскільки їхнє ігнорування може призвести до формування негативного іміджу підприємства та економічних збитків. Надалі у розподілі чистого прибутку слід задовольняти інтереси внутрішніх суб'єктів, а саме найманих працівників, зобов'язання перед якими визначені у договорі трудового колективу та індивідуальних трудових контрактах. Тільки після цього власники підприємства можуть спрямувати чистий прибуток на задоволення власних економічних інтересів.

Подальша деталізація напрямів розподілу чистого прибутку підприємства має відбуватись у межах кожного із визначених блоків. Зокрема, у складі чистого прибутку, що надходить на задоволення інтересів працівників, доцільно виділяти такі складові: кошти, які спрямовуються на матеріальне стимулювання; кошти, які надходять на соціальний розвиток персоналу. Чистий прибуток, за рахунок якого задовольняються інтереси власників підприємства, можна деталізувати на такі напрями: кошти, які надходять на благодійні цілі (оскільки рішення про це зазвичай приймають власники підприємства); кошти, які задовольняють поточні потреби власників (споживана частина прибутку у формі дивідендів, виплат на пайовий внесок, процентів на вкладений капітал та ін.); кошти, які покликані забезпечити інтереси власників підприємства у майбутньому (капіталізована частина чистого прибутку). У свою чергу, капіталізований прибуток може також розподілятись за напрямами, а саме на формування резервного капіталу, а також на формування інвестиційної програми підприємства торгівлі. Завершальними напрямами в процесі розподілу прибутку торговельних підприємств можуть виступати конкретні об'єкти інвестиційної діяльності, форми матеріального стимулювання персоналу за рахунок прибутку, окремі напрями соціального розвитку трудового колективу тощо.

Список використаних джерел:

1. Бердар М. М. Фінанси підприємств: навч. посіб. К.: Центр учб. л-ри, 2010. 352 с.
2. Данилов О. Д., Паєнтко Т. В. Фінанси підприємств у запитаннях і відповідях: навч. посіб. К.: КНТ, 2009. 272 с.

3. Кудренко Н., Маслюченко Д. Формування і розподіл прибутку. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 20. С. 982-985. URL: http://global-national.in.ua/archive/20-2017/199.pdf
4. Михайлова Н. Дискусійні підходи до розподілу прибутку підприємства. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2014. № 2 (64). С. 59-63. URL: http://journal.puet.edu.ua/files/journals/1/articles/789/public/789-1854-1-PB.pdf
5. Хачатрян В. Удосконалення розподілу прибутку торговельних підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 3. Т. 3. С. 62-64. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2011_3_3/062-064.pdf

Любов Климко
студентка гр. ЕУПзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.с.-г.н., професор Юрій Гайда

ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В сучасних умовах господарювання основною домінантою ефективного розвитку економіки держави виступає підприємницька активність. Саме підприємницька діяльність слугує потужним драйвером, завдяки якому відбувається врегулювання низки ринкових ситуацій, зокрема, пов'язаних із зайнятістю та безробіттям, добробутом населення, розвитком конкурентного середовища, освоєнням нових ринків виробництва та збуту. Роль підприємницької діяльності надзвичайно важлива, оскільки вона сама актуалізує питання постійного моніторингу показників її динаміки та розвитку. Здійснення останнього можливе лише за умов сприятливого зовнішнього середовища, складовою якого, безумовно, виступає держава, на яку покладається роль регулювання підприємницької діяльності, в тому числі за допомогою податкового інструментарію.

На початку 2022 року бізнес України зустрівся з важким завданням – працювати і вижити під час війни. У 2019 році підприємці адаптовувалися працювати в умовах «локдауна», спричиненим COVID-19, а вже через 3 роки нова трагедія, найтрагічніша і найжорстокіша. Частина підприємств зруйнована, а інші залишились на тимчасово окупованих територіях. В цей період український бізнес має тенденцію до закриття, руйнується інфраструктура, спостерігаються логістичні дисбаланси, дефіцит товарів, інфляція та девальвація, суб'єкти підприємництва рятують себе і сім'ю. За перший місяць війни український бізнес втратив в рази більше, ніж за часи епідемії. Економіка поступово перейшла на режим воєнного стану. Складно, і фактично неможливо стало продовжувати діяльність бізнесу без додаткових важелів зі сторони держави та фінансової підтримки міжнародних інституцій. Для забезпечення наповнення бюджету Кабінет Міністрів розробляє ряд законопроектів, які спрямовані запобігти падінню економіки країни за рахунок податкового стимулювання бізнесу [1, с. 174].

На сьогодні головним завданням в аспекті податкової політики держави є розроблення і реалізація такої системи податкового стимулювання підприємницької діяльності, яка б дала змогу суб'єктам підприємництва активно розвиватися. Адже саме на них покладено виз-начальну роль у підтримці і відновленні національної економіки України у післявоєнний період. Завдяки ефективному розвиткові суб'єктів підприємницької діяльності у найкоротший період можна буде досягти великої кількості робочих місць та наростити обсяги виробництва [2, с. 37], що однозначно позитивно вплине на економічний розвиток країни загалом.

За даними Міністерства економіки України, опублікованими 28.04.2022 р., 601 підприємство, що взяли участь у програмі релокації, завершили переїзд з

областей, де тривають бойові дії. 390 з них вже відновили роботу на нових майданчиках у західних регіонах України. Ще 87 підприємств перебувають на різних стадіях транспортування [3]. Незабаром переїде ще 151 підприємство, що на сьогодні вже знаходяться на маршрутах або оформлюють необхідні документи.

Таким чином, незважаючи на всі послаблення, відновлювати бізнес сектор в умовах війни вкрай важко. І хоч, за даними опитувань Європейської Бізнес Асоціації, кількість непрацюючих підприємств зменшується, але вона досі критична, і навіть ті, кому вдалось запустити роботу, не можуть працювати на повну [4, с. 145]. Шкода та жодні стимули не можуть перекрити того, що існує постійна загроза знищення інфраструктури, логістики, проблема із сировиною загострюється, особливо з огляду на жорстке валютне регулювання, спроможність населення купити зменшується з геометричною прогресією та існує серйозна проблема з нестачею людей, пов'язана із міграцією та мобілізацією. За таких умов відновити діяльність та вижити – ще той виклик навіть для підприємств, які знаходяться у відносно безпечних регіонах, не кажучи вже про бізнес, який виживає на окупованих територіях. Представникам бізнесу у боротьбі за фінансово виснаженого війною клієнта доводиться проявляти неабияку винахідливість, креативність та освоювати навички кризового податкового менеджменту.

Список використаних джерел:

1. Скорик М., Брухаль В. Податкове стимулювання бізнесу в умовах воєнного стану. *Молодий вчений*. 2023. № 4 (116). С. 173–177.
2. Ангелко І. В. Фіскальні аспекти державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Ефективність державного управління*. 2022. Вип. 4. С. 35–39.
3. Урядовий портал. Релокація бізнесу: переїзд завершили понад 600 підприємств, 340 відновили роботу. Міністерство економіки України. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/relokaciya-biznesu-pereyizd-zavershili-ponad-600-pidpriyemstv-340-vidnovili-robotu-minekonomiki
4. Краєвський В. М., Костенко О. М., Скорик М. О. Податковий аудит: контрольно-методична спрямованість сутності та праксеологічність призначення. *Бізнес-навігатор*. 2022. Вип. 3 (70). С. 143–148.

Ілля Клімов
студент гр. ФПФм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Юрій Охотницький
студент гр. ФПФм-12,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Тетяна Кізима

ПРАГМАТИКА ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ І ФІНАНСОВА ДОПОМОГА УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах повномасштабної війни в Україні значно загострилася проблема обслуговування та погашення державного боргу. Адже російське вторгнення на територію суверенної держави, яке розпочалося у лютому 2022 року, «призвело до падіння номінального ВВП України до $161 млрд і збільшення співвідношення державного боргу України до ВВП до 71,6% із 43,3% у 2021 році» [3] (рис. 1).

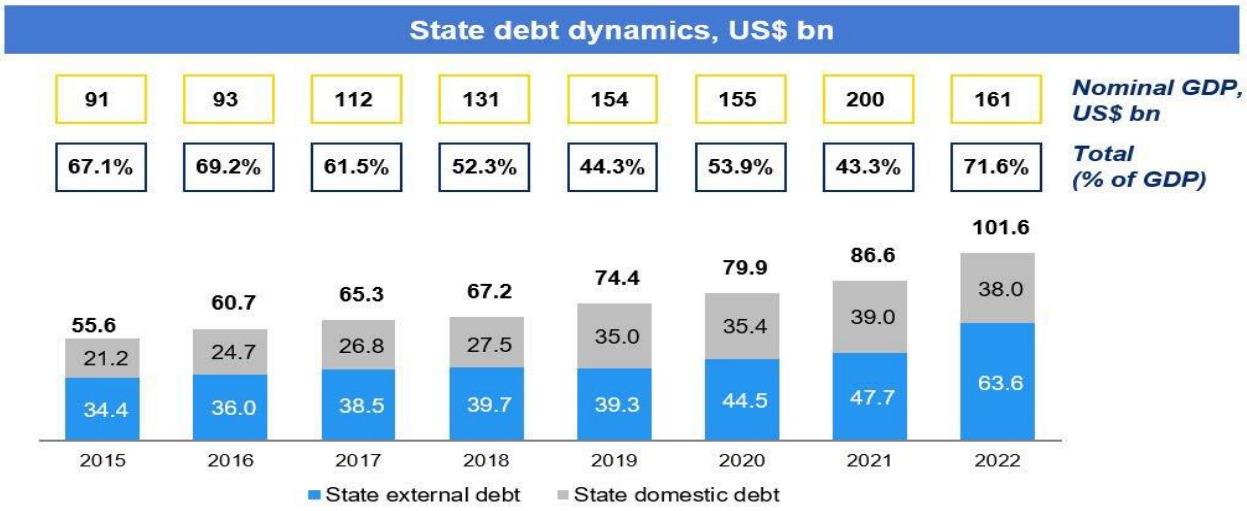

Рис. 1. Динаміка номінального ВВП і співвідношення державного боргу до ВВП України у 2015-2022 роках [3]

Принагідно зазначимо, що і в найближчому майбутньому видатки України на обслуговування й погашення внутрішніх та зовнішніх боргів продовжуватимуть зростати, позаяк доволі значні запозичення країна планує здійснювати зокрема й у 2023 році. Динаміку погашення сукупного боргу України на період до 2035 року подано на рис. 2.

Звісно, що через суттєве падіння економіки і значні втрати внаслідок повномасштабного російського вторгнення з 24 лютого 2022 року Україна, як правило, не позичає гроші на комерційних засадах, отримуючи їх зазвичай у формі фінансування від країн-союзниць і міжнародних фінансових організацій (при цьому частина фінансових надходжень потрапляє в Україну на умовах кредитування переважно за пільговими відсотками, а частина – як безкоштовна допомога у формі грантів, котра становить близько 40% обсягу усієї фінансової допомоги з боку західних партнерів).

Рис. 2. Динаміка погашення зовнішнього та внутрішнього боргу України у 2022-2035 роках [1]

Зокрема, «з початку 2022 року найбільше допомогли грошима США, надавши $13 млрд, та Європейський Союз, виділивши $11,5 млрд. При цьому гранти від США становлять $8,49 млрд, а від Євросоюзу – $626 млн. Крім того, фінансово допомогли Україні Міжнародний валютний фонд – $2,7 млрд, Європейський інвестиційний банк – $2,32 млрд, Всесвітній банк – $1,7 млрд, Канада – $1,5 млрд , Німеччина – $1,4 млрд, Велика Британія – $1 млрд, Японія – $500 млн, Франція – $332 млн, Італія – $330 млн, Нідерланди – понад $110 млн» [2].

Проте заради справедливості слід акцентувати, що незважаючи на низку негативних наслідків для економіки, чимало розвинених країн світу продовжують успішно функціонувати навіть в умовах, коли їхній державний борг перевищує обсяги валового внутрішнього продукту (рис. 3).

Так, максимальний розмір державного боргу до ВВП з-поміж економічно розвинених країн світу зафіксовано у Японії (259,5%). Далі за нею слідують Греція (222,4%) та Італія (173,1%). У США цей показник становить 150,5% від величини ВВП країни.

Звісно ж, об’єктивно вищенаведені країни світу можуть собі дозволити мати такі великі борги, позаяк вони, як правило, позичають кошти під доволі низькі проценти, адже мають високі кредитні рейтинги. Скажімо, «попит на казначейські зобов’язання США існуватиме завжди, і американський уряд може запросто рефінансувати попередню заборгованість, продавши нові облігації» [1].

Рис. 3. Розмір державного боргу до ВВП в економічно розвинених країнах світу [1]

Україна ж наразі, перебуваючи в умовах повномасштабної війни і борючись за право на існування, на превеликий жаль, такої можливості не має. Тому уряду слід докладати максимум зусиль для проведення необхідних реформ, котрі б дозволили наростити кредитний рейтинг країни, збільшивши довіру до неї як до надійного партнера. А допомогти у цьому, вважаємо, зможе євроінтеграційний вектор розвитку нашої держави, адже «перспектива членства в ЄС заохочуватиме міжнародні інвестиції в економіку України після війни, а необхідність відповідати вимогам для вступу в ЄС сприятиме підвищенню кредитного рейтингу та здешевленню зовнішніх позик» [1].

Принагідно зазначимо, що «не платити за зовнішнім боргом Україна теж не може, адже вона залежить від західного фінансування. У разі оголошення неплатоспроможності перед МВФ, ЄБРР, Світовим банком домовитися з ними про нові позики було б неможливо» [1].

Немає наразі гострої потреби і у проведенні реструктуризації державного боргу, позаяк Україна влітку минулого року уже відстрочила виплати за комерційними боргами (на суму близько 6 млрд дол. США) терміном на два роки, тож проводити ще одну реструктуризацію до завершення цього терміну немає жодного сенсу.

Відтак основним борговим навантаження для України у найближчі два роки залишатимуться платежі на користь міжнародних фінансових організацій, зокрема Міжнародного валютного фонду.

Список використаних джерел:

1. Вінокуров Я. Державний борг України перевищить 100% ВВП. Що це означає? URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2022/10/25/692991/
2. Державний борг України б'є рекорди: Скільки українці заборгували кредиторам. URL: https://psm7.com/uk/money/derzhavnij-borg-ukra%d1%97ni-bye-rekordi-skilki-ukra%d1%97nci-zaborguvali-kreditoram.html
3. Держборг України зріс до 78,5% ВВП минулого року. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3698436-derzborg-ukraini-za-rik-zris-do-785-vvp-minfin.html

Світлана Коваль
к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Олег Козловський
студент гр. ФФм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ ПОДАТКІВ

Податки, як основне джерело формування доходів, які знаходяться у розпорядженні органів влади, характеризуються тривалою еволюцією: від платежів, що надходили у натуральній формі і мали непостійний характер до стабільного джерела доходів бюджетів. Податки пов'язані з існуванням держави та супроводжують всю історію розвитку людства. У кожній країні система оподаткування формувалась та видозмінювалася тривалий період одночасно із розвитком держави [1, с. 17].

На думку вчених-дослідників, податки виникли в період становлення перших державних утворень та виникнення товарного виробництва, коли існував державний апарат – армія, чиновники, суди. Саме для утримання управлінських інститутів, в першу чергу, використовувалися податки [2, с. 293]

Комплексне дослідження історичного розвитку податків здійснив А. Крисоватий, який розкрив позицію Фоми Аквінського: податки – це дозволена форма пограбування. «Ш. Монтеск'є доводив, що ніщо не потребує стільки мудрості і розуму, як визначення частини, яку у підданих збирають і ту, яку залишають» [3, с. 53].

У науковий обіг поняття «податок» ввів А. Сміт у праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» [4] ще у 1776 р. На думку вченого податки є тягарем, котрий законодавче накладається державою і вказується його розмір та порядок сплати [4, с. 588]. А. Смітом було сформульовано принципи оподаткування, які не втратили свою актуальність до сьогодні. На думку вченого, податки є об'єктивною необхідністю та справедливою ціною за послуги, які надає держава.

Розроблена А. Смітом теорія податків набула подальшого розвитку дослідженнях представника англійської класичної політекономії Д. Рікардо. Вчений вбачав у податках частину продукту і праці, яка переходить у розпорядження уряду, і яка сплачується з капіталу або доходу країни [5, с. 137]. Д. Рікардо вважав, що податків знижують можливості нагромадження, тому податки є неминучим злом [5, с. 137].

Призначення та соціально-економічний зміст податків влучно розкриває трактування запропоноване Олівером Венделлою Холмсом (старшим) – це «ціна, яку ми платимо за можливість жити у цивілізованому суспільстві» [6, с. 113].

Шведський економіст Е. Ліндаль розглядає податки як своєрідну плату за надані державою суспільні послуги, при цьому ця плата становить мінімум, який відповідає граничній корисності кожної такої послуги [7, с. 9].

Сучасні вчені також досліджують економічний зміст та призначення податків. природу економічній науці також існують тлумачення податку як примусу. Так, на думку професора Л. Воронової податок є «обов'язковим, безвідплатним платежем, що справляється з юридичних і фізичних осіб … з метою фінансування завдань та функцій держави та місцевих органів самоврядування» [8, с. 210]. Як бачимо у цьому трактуванні наголошено на обов'язковості та примусовості сплати податків і зборів.

Аналіз праць відомих українських вчених дозволив виявити підхід до тлумачення податків як економічної категорії, яка проявляється у специфічних відносинах. Так, на думку В. Опаріна, податки є відображенням фінансових відносин «між державою і платниками, що мають односторонній характер − від платників до держави» [9, с. 104]. Іншими словами, податкам притаманний односторонній рух – від населення, суб'єктів господарювання до держави.

Специфічною формою, підсистемою виробничих відносин, які є відносинами економічного базису і виникають на стадії розподілу в процесі розширеного відтворення, називає податки В. Федосов [10, с. 85].

На думку В. Андрущенка, характерними ознаками податків є їх обов'язковість сплати та законодавче підґрунтя. Встановлені державою і сплачені юридичними і фізичними особами податки акумулюються у централізованих грошових фондах та забезпечують можливість держави виконувати покладені на неї функції [11, с. 16].

Колектив науковців у навчальному посібнику «Податкова система» [12] обґрунтували, що податки це комплексна фінансова категорія, «яка характеризує фінансові відносини між державою і членами суспільства, що виникають в процесі розподілу ВВП з приводу вилучення державою частини валового національного доходу і перерозподілу її з метою фінансування державних витрат» [12, с. 34].

На думку С. Юшко, податки є визначальним джерелом доходів бюджету причому їх значимість продовжує зростати [13, с. 142].

Автори монографії «Становлення та розвиток податкової системи України» [14] при трактуванні податків вказують на три характерні риси: обов'язковість і безумовність, мобілізація до бюджету, нормативно-правове регламентування [14, с. 10].

З практичної точки зору розглядає податки В. Макогон: «встановлені законодавством загальнодержавні та місцеві податки і збори, які посідають провідне місце серед методів мобілізації бюджетних ресурсів та інструментів державного регулювання економіки» [15, с. 190].

О. Калмиков розглядає податки як метод мобілізації бюджетних ресурсів та інструмент державного регулювання економіки, індикатор який об'єктивно відображає стан національної економіки її економічне зростання або спад [16, с. 217].

Близьке за змістом сприйняття податків зустрічаємо в І. Назаркевич та А. Шутко. Вчені розглядають податки як ключовий важіль регулювання бюджетних взаємовідносин, що впливає на фінансове забезпечення держави, оскільки займають значну частину у системі доходів бюджету [17, с. 139].

Отже, критичний аналіз наукових літературних джерел дозволив згрупувати та виділити такі найбільш поширені визначення податку:

– обов'язковий збір, котрий справляється державою з господарюючих суб'єктів та громадян відповідно до встановленого законом порядку;

– проявляються у фінансових відносинах між державою і платником і їм притаманний односторонній рух грошових коштів − від платників до держави;

– інструмент державного регулювання економіки;

– відносини, що супроводжують процес вилучення на користь держави частини валового національного доходу і її перерозподілу з метою фінансування державних витрат;

– обов'язковий платіж за рахунок якого формуються централізовані фонди грошових коштів, необхідні для фінансування завдань та функцій держави та місцевих органів влади.

– на нашу думку, податки є обов'язковими платежами, котрі законодавчо встановлюються державою та які сплачують юридичні та фізичні особи на користь держави для формування централізованих фондів грошових коштів для фінансового забезпечення виконання державними та місцевими органами влади їх завдань та функцій.

Список використаних джерел:

1. Синчак В. Система оподаткування у сільському господарстві України: теорія, методологія та практика: монографія. Хмельницький: ХУУП, 2008. 476 с.
2. Благун І. Г., Третяк Г. С. Передумови виникнення і тенденції становлення податкового механізму ринкової економіки. *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 41. С. 292–302.
3. Крисоватий А. Фінансові школи та логос теорії оподаткування. *Світ фінансів.* 2005. № 3–4. С. 53–68.
4. *Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів /* ред. *О. Васильєв, М. Межевікіна, А. Малівський. К.: Наш формат, 2018. 736 с.*
5. Несененко П. П. Артеменко О. А. Історія економічних учень: навчальний посібник. Одеса: ОНЕУ, ФОП Гуляєва В. М., 2017. 448 с.
6. Демиденко Л. М. Розвиток теорії оподаткування вченими заходу. *Фінанси України*. 2004. № 5. С. 111–117.
7. Альошин С. Ю. Генезис теорій оподаткування. *Причорноморські економічні студії.* 2017. №24. С. 6–11.
8. Воронова Л. К. Фінансове право України: Підручник. К.: Прецедент; Моя книга, 2006. 448 с.
9. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія): навчальний посібник. К.: КНЕУ, 2001. 204 с.
10. Теорія фінансів: Підручник / П. І. Юхименко та ін.; за ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. К.: Центр учбової літератури, 2010. 576 с.
11. Податкова система: навчальний посібник / за заг. ред. В. Л. Андрущенка. К.: Центр учбової літератури, 2015. 416 с.

12. Податкова система: Навчальний посібник / В. Г. Баранова та ін.; за ред. В. Г. Баранової. Одеса: ВМВ, 2014. 344 с.
13. Юшко С. Роль податкових надходжень у формуванні доходів бюджету. *Світ фінансів*. 2019. № 3 (60). С. 139–149.
14. Становлення та розвиток податкової системи України: монографія / М. Г. Волощук та ін. Ужгород: Вид-во Олександри Гаркуші, 2021. 172 с.
15. Макогон В. Д. Податкові надходження у системі формування дохідної частини бюджету. *Економічний вісник університету.* 2019. Вип. 41. С. 188–195.
16. Калмиков О. В. Оцінка місця податкових надходжень в доходах місцевих бюджетів. *Економічний вісник університету*. 2017. Вип. 35 (1). С. 214–220.
17. Назаркевич І., Шутко А. Роль податків у доходах Державного бюджету України. *Молодий вчений.* 2022. № 9 (109). С. 139–143.

Світлана Коваль
к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Ілля Коневич
студент гр. ФФм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Упродовж останніх десяти років значно збільшилась чисельність наукових досліджень основою яких є «людина», особливо активізувалися дослідження фінансової науки і практики з акцентом на домогосподарство. Характерними рисами таких досліджень стала комплексність: людина, як громадянин, як член домогосподарства, як отримувач доходів, як платник податків, як одержувач суспільних благ [1, с. 56].

Доходи домогосподарств визначають рівень життя та добробуту громадян, що у свою чергу впливає на соціально-економічний розвиток держави загалом [2, с. 47].

Про рівень результативності економічних змін у суспільстві свідчать не тільки досягнення певної економічної стабільності, але й позитивні зміни у добробуті населення, оскільки рівень життя населення – є важливим показником стану економічної системи та умовою її подальшого розвитку [5, с. 153].

Проведений критичний аналіз існуючих підходів до трактування поняття «доходи домогосподарств» дозволив виявити відсутність єдиного підходу до його трактування. Вчені по-різному тлумачать дану категорію, оскільки вона є складною та має глибокий внутрішній зміст. Розглянемо основні бачення науковців.

Автори «Економічного енциклопедичного словника» [4] трактують доходи з трьох боків: як гроші, різниця між доходами і видатками, як дивіденди та відсотки [45, с. 78].

На думку В. Омельчук, доходи домогосподарств створюють можливості для підвищення рівня суспільного добробуту та соціальної справедливості при цьому сприяють забезпеченню сталого розвитку [5, с. 8].

Близький за змістом підхід при вивченні особливостей формування доходів домогосподарств застосовує С. Коваль. На думку вченої, саме доходи, які отримують домогосподарства під час життєдіяльності є основою для характеристики рівня життя населення в Україні [6, с. 91].

На думку С. Панчишина, при визначення доходів домогосподарств доцільно застосовувати поняття «грошових потоків», зокрема: «потік заробітної плати, дивідендів, відсотків, інших грошових надходжень, котрі отримує особа чи країна упродовж певного періоду часу (переважно року)» [7, с. 552].

На думку Т. Кізими, при визначенні доходів не доцільно їх обмежувати виключно грошовими надходженнями та не враховувати натуральні доходи. Вчена для дослідження доходів домогосподарств застосувала матеріально-речовий підхід: грошові доходи та не грошові (натуральні) доходи [89, с. 141]. Ґрунтовне

дослідження доходів домогосподарств дозволило Т. Кізимі виокремити два основні підходи при вивченні доходів домогосподарств: «макроекономічний, що розглядає населення як важливий суб'єкт економічної системи, і мікроекономічний, що вивчає процеси формування, розподілу, перерозподілу та використання доходів домогосподарств» [8, с. 142].

У нерозривній єдності доходів населення та якості їх життя переконана І. Андрейцева. На думку вченої, при інших однакових умовах у регіонах, де низький рівень життя внаслідок недостатнього рівня доходів, спостерігається мінімальне споживання, знижується рівень освіти та тривалості життя, якості і продуктивності праці [9].

На думку М. Швайко, саме розмір доходів домогосподарств визначає рівень їх життя [2, с. 48].

Заслуговує на увагу дослідження здійснене Т. Смовженко, яка вважає, що «доходи домогосподарства – це сукупність надходжень грошових коштів та матеріальних цінностей, які отримує сім'я впродовж певного проміжку часу (тиждень, місяць, квартал, рік)» [10, с. 124].

Зовсім інше бачення доходів домогосподарств висловлюють автори підручника «Фінанси» – всі матеріальні та інші блага, котрі надходять у розпорядження домогосподарств внаслідок розподільчих та перерозподільчих процесів валового внутрішнього продукту [11, с. 353].

У процесі вивчення праць науковців, зацікавило дослідження С. Салиги та В. Гнєушева. Вчені, для трактування фінансових ресурсів домогосподарства застосовують поняття доходів. На думку науковців, фінансовими ресурсами домогосподарства є «сукупні доходи, які знаходяться в його розпорядженні та забезпечують матеріальну базу для життєдіяльності, відтворення та реалізації особистісного потенціалу його членів» [12, с. 88].

Вважаємо, що трактування доходів домогосподарств, запропоноване Т. Кізимою є найбільш влучним: «це сукупність надходжень упродовж певного періоду часу з усіх можливих джерел у грошовій та натуральній формах, які збільшують активи домогосподарства і можуть бути спожиті ним без зменшення реальної вартості його майна» [8, с. 148].

Проведений критичний аналіз поглядів вітчизняних вчених щодо трактування доходів домогосподарств дозволяє виокремити два підходи: макроекономічний та мікроекономічний. З позиції макрорівня, доходи домашніх господарств формуються у результаті здійснення перерозподільних відносин, внаслідок яких створена у суспільстві вартість розподіляється між власниками факторів виробництва для подальшого споживання існуючих благ і послуг.

З позиції макрорівня, доходи домогосподарств представляють собою усі надходження (у грошовій та негрошовій формі), котрі отримано домашніми господарствами і які використовуються для особистого споживання, духовного та інтелектуального, фізичного, розвитку його членів без зменшення реальної вартості його майна.

Список використаних джерел:

1. Колеватова А. В., Кондрацька К. В. Роль та значення фінансів домогосподарств у ринковій економіці. *Modern Economics*. 2019. № 18 (2019). С. 55–60.
2. Швайко М. Л. Сучасні тенденції фінансів домогосподарств України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.* Серія: Економічна. 2020. Вип. 98. С. 46-54.
3. Піжук О. І. Структурні зміни сукупних доходів домогосподарств України в умовах цифровізації. *Вісник економічної науки України.* 2021. № 1 (40). С. 153-158.
4. Економічний енциклопедичний словник: у 2-х т. Т. 1. / відп. ред. С. В. Мочерний. Львів: Світ, 2005. 573 с.
5. Омельчук В. О. Доходи населення в концепції сталого розвитку: національний та регіональний виміри. *Економіка та держава*. 2020. № 12. С. 4-10.
6. Коваль С. Л. Доходи населення України та шляхи їх зростання *Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму:* матеріали ІІ міжн. науково-практичної конференції. м. Кам'янець-Подільський, Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж. 2018. С. 90–93.
7. Панчишин С. Макроекономіка: навч. посіб. 2-ге вид. К.: Либідь, 2002. 616 с.
8. Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та домінанти розвитку: монографія. Київ: Знання, 2011. 431 с.
9. Андрейцева І. Доходи і якість життя населення України: сучасний стан. *Економіка та суспільство*. 2021. № 29. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-27
10. Смовженко Т. С. Фінансова грамотність: навчальний посібник. Київ, 2013. 314 с.
11. Фінанси*:* підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. 2-ге вид. переробл. і доповн. К.: Знання, 2012. 687 с.
12. Салига С. Я., Гнєушева В. О. Теоретичні підходи щодо визначення сутності фінансових ресурсів домогосподарств. *Сталий розвиток економіки.* 2013. № 1. С. 87-91.

Андрій Корчагін
аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Василь Дем'янишин

ПРОБЛЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

В умовах економічної нестабільності та глобальних викликів державності прийняття ефективних управлінських рішень на рівні підприємства чи країни в цілому значною мірою залежить від результатів оцінювання фінансового стану. Таке оцінювання передбачає не тільки розрахунок окремих коефіцієнтів, але і вивчення певного набору показників, які відображають різні аспекти діяльності підприємства. Крім системних ризиків, зумовлених карантинними обмеженнями підчас епідемії коронавірусу, катастрофічного впливу повномасштабної агресії проти України, на багатьох підприємствах вагомою причиною нестабільної діяльності та кризових явищ є незадовільна структура капіталу та нестача оборотних коштів. У цих випадках основним напрямком діяльності менеджменту підприємства має бути розробка і впровадження ефективних заходів щодо поліпшення фінансового стану, що дозволить поліпшити його майновий потенціал, відновити платоспроможність, прибутковість та фінансову стійкість. Попередження розвитку негативних кризових явищ на підприємстві є можливим тільки за умови постійного забезпечення управлінського персоналу інформацією про поточний рівень фінансової стійкості, платоспроможності підприємства, а також його здатність до подальшого розвитку. Таку фінансово-аналітичну інформацію отримують за результатами оцінки фінансового стану підприємства.

Проблеми оцінювання фінансового стану підприємства розглядали у своїх працях такі науковці і практики, як М Баканов, О. Барановський, А. Даниленко, І. Зятковський, О. Павловська, Н. Русак, Г. Савицька, В. Сопко, В. Сутормінa, О. Терещенко, М. Федотова та ін. Проте, новітні умови функціонування бізнес-структур висувають додаткові вимоги до методики оцінювання фінансового становища суб'єктів господарювання, особливо зі сфери торгівлі, що більшою мірою відчула негативний вплив потрясінь останніх років.

Аналіз економічної літератури свідчить про наявність різноманітних тлумачень сутності поняття фінансового стану та визначень фінансової стійкості підприємства, а також про відсутність єдиної точки зору щодо методології та способу обчислення показників їх оцінювання. Серед невирішених питань щодо оцінювання фінансового стану підприємства доцільно виокремити такі: по-перше, серед фахівців відсутня єдина точка зору стосовно визначення основних положень аналізу фінансового стану підприємства; по-друге, однією з основних перешкод вирішення цієї проблеми є недоліки в нормативних документах з питань оцінки фінансового стану вітчизняних суб'єктів господарювання. Крім того, управлінський персонал не отримує достатньо інформації про фінансовий стан підприємства для прийняття ефективних управлінських рішень. Важливим питанням є також

труднощі адаптації закордонної методики фінансового аналізу до галузевих особливостей господарювання та умов вітчизняної економіки, що актуально в умовах інтеграції економіки країни до європейського економічного простору. Вирішення цих проблем вимагає стандартизації інформаційного забезпечення фінансового стану підприємства, уточненого визначення сутності фінансового стану підприємства, понять «ліквідність», «фінансова стійкість», «платоспроможність» підприємства та економічного змісту, що закладений в ці поняття, використання зарубіжного досвіду з фінансового аналізу з подальшим його пристосуванням до умов вітчизняного господарювання.

Інформаційною базою аналізу фінансового стану підприємства є звітність. Складові фінансової звітності відображають різні аспекти господарських операцій і подій за звітний період, відповідну інформацію попереднього звітного періоду, розкриття облікової політики та її змін, що робить можливим аналіз діяльності підприємства на майбутнє. Отримана інформація опрацьовується, будуються аналітичні таблиці, розраховується система аналітичних показників тощо. У підсумку, на основі дослідження всіх сторін діяльності підприємства розробляють рекомендації з удосконалення господарського механізму роботи підприємства для підвищення його ефективності, створення та впровадження технологій контролю за фінансовим станом підприємств. Висока роль фінансової інформації в підготовці і прийнятті ефективних управлінських рішень зумовлює високі вимоги до її якості, зокрема до її значимості, повноти, своєчасності, достовірності, зрозумілості.

Це означає що одним із напрямків вирішення проблем оцінки фінансового стану має бути своєчасне надання менеджерам організації достовірних даних про поточний реальний стан підприємства, яка в повному обсязі висвітлює існуючі проблеми. З іншого боку, для прийняття ефективних управлінських рішень менеджери після внутрішнього аналізу отриманої інформації мають порівнювати її з аналогічними показниками подібних торговельних підприємств, зокрема конкурентів, адже порівняльний фінансовий аналіз відображає більш об’єктивне уявлення про конкурентоздатність суб’єкта господарювання, що за умов ринкової економіки має велике значення.

Стійкий фінансовий стан торговельного підприємства формується в процесі всієї його виробничо-господарської діяльності. Тому оцінку фінансового стану можна об'єктивно здійснити не через один, навіть найважливіший, показник, а лише за допомогою комплексної системи індикаторів, що детально й усебічно характеризують фінансовий стан торговельного підприємства. До основних груп таких показників доцільно зараховувати:

1) показники оцінки майнового стану, які дають відомості про тенденції зміни структури фінансових ресурсів торговельного підприємства за певний період;

2) показники оцінки ліквідності, зниження значення яких свідчить про загальне погіршення ситуації щодо забезпечення торговельного підприємства оборотними коштами і про необхідність серйозних заходів для управління ними;

3) показники оцінки фінансової стійкості (платоспроможності), що відображають частку власного капіталу в загальній сумі фінансових ресурсів;

4) показники оцінки ділової активності (оборотності), що дозволяють

визначити ефективність основної діяльності торговельного підприємства, що характеризується швидкістю обертання його фінансових ресурсів;

5) показники оцінки рентабельності (прибутковості), що характеризують фінансові результати і ефективність діяльності підприємства в цілому.

Показники оцінки фінансового стану торговельного підприємства мають бути такими, щоб усі контрагенти могли одержати відповідь на запитання, наскільки надійне підприємство як партнер у фінансовому відношенні, а отже, прийняти рішення про економічну доцільність продовження або започаткування фінансових відносин з ним.

Фінансовий стан є результатом взаємодії усіх елементів фінансових відносин, що виникають у торговельного підприємства в процесі господарської діяльності, і характеризується як розміщенням і використанням активів, так і джерелами їхнього формування. Фінансовий стан є характеристикою діяльності протягом певного періоду, і відображає як його забезпеченість ресурсами, так і розміщення останніх.

При розгляді проблеми фінансового стану, оскільки фінансова стійкість є відображенням стійкого фінансового стану підприємства слід ототожнювати поняття «фінансова стійкість» та «стійкий фінансовий стан». Проте, щодо платоспроможності та ліквідності підприємства, ці два поняття необхідно чітко розмежовувати. Платоспроможність слід розглядати як здатність підприємства виконувати свої зобов’язання перед кредиторами, а ліквідність – як спроможність його швидкого перетворення на грошові кошти протягом мінімального проміжку часу за найвищими цінами в поточній ринковій ситуації.

Проблемою в оцінці фінансового стану підприємства є існування різних систем бухгалтерського обліку та порядку складання форм фінансової звітності в країнах з ринковою економікою, що призводить до неможливості здійснення порівняльного аналізу отриманих результатів оцінки для підприємницьких структур різних держав. Це ще раз свідчить про важливість розуміння схеми обліку, яка лежить в основі формування фінансових показників, та необхідність стандартизації інформаційного забезпечення оцінки фінансового стану на міжнародному рівні. У підсумку, аналіз фінансового стану підприємства повинен дати керівництву підприємства інформаційну базу для ухвалення ефективних управлінських рішень, а особам, що зацікавлені у його фінансовому стані – дані, необхідні для безстороннього судження.

Таким чином, фінансовий стан – це складна, інтегрована за багатьма показниками характеристика діяльності підприємства в певному періоді, що відображає ступінь його забезпеченості фінансовими ресурсами, раціональності їх розміщення, забезпеченості власними оборотними коштами для своєчасного проведення грошових розрахунків за своїми зобов’язаннями та здійснення ефективної господарської діяльності в майбутньому. При проведенні оцінки фінансового стану торговельного підприємства слід вивчати значення отриманих в результаті аналізу фінансового стану показники, з точки зору відповідності їх фактичних значень нормативним для конкретного підприємства рівням, визначати фактори, що вплинули на величину показника в звітному періоді та здійснювати прогноз її величини на перспективу.

Список використаних джерел:

1. Білик М. Д. Сутність і оцінка фінансового стану підприємств. *Фінанси України*. 2005. № 3. С. 117-128.
2. Обущак Т. А. Сутність фінансового стану підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2007. № 9. С. 92-100.
3. Турило А. М. Методологічні підходи до оцінки фінансової діяльності підприємства. *Фінанси України*. 2007. № 3. С. 100-104.
4. Чумаченко М., Болюх М., Бурчевський В., Горбаток М. Економічний аналіз: Навч. посібник / за ред. М. Чумаченка. К.: КНЕУ, 2005. 540 с.

Богдан Леськів
студент гр. ФФАм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Анна Іванова

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Складна політична та соціально-економічна ситуація, яка виникла в Україні через військову агресію з боку РФ зумовила необхідність пошуку додаткових фінансових ресурсів, які потрібні для фінансування «воєнних» видатків держави та забезпечення функціонування держави. Одним із головних таких ресурсів є податки та збори, які справляються на державному та регіональному рівні. При цьому, важливо оцінити не лише фактичні надходження від податкових платежів, але й можливості для їх зростання, які досліджуються через категорію «податковий потенціал».

Податковий потенціал також можна розглядати на рівні держави або окремо взятого регіону. Оскільки, в Україні податкова політика спрямована саме на децентралізацію бюджетних ресурсів та підвищення самостійності органів місцевого самоврядування, то доцільніше, на нашу думку, розглядати саме податковий потенціал регіонів, особливо коли на частині території України ведуться військові дії.

В науковій літературі існують різні підходи науковців до трактування поняття «податковий потенціал», що відображають його сутність та зміст.

Так, О. Башуцька пропонує трактувати податковий потенціал як «граничну величину податкових доходів, які можуть бути акумульовані місцевими органами самоврядування на підставі діючих норм податкової системи, та обумовлюються податковою спроможністю економічних суб'єктів регіону» [1, с. 8]. Тобто, податковий потенціал розглядається як можливість залучення фінансових ресурсів без зростання податкового навантаження на суб'єктів господарювання.

Схожу думку висловлює С. Супруненко, яка податковий потенціал регіону розглядає як «…регіональні фінансові можливості щодо відтворення податкових надходжень у бюджетну систему, виходячи з оподатковуваної бази, що склалася в регіоні, без негативного впливу на суб'єктів господарювання» [2, с. 225–229].

Погоджуємося з думкою О. Десятнюк та Ф. Ткачика, які розглядають податковий потенціал регіонів «як економічні відносини адміністративно-територіальної одиниці в процесі пошуку можливостей формування бази податкових доходів бюджету та їх раціонального перерозподілу» [3, с. 81], що передбачає використання податкового потенціалу регіонів не лише з позиції акумулювання існуючої бази оподаткування, але й пошуку додаткових джерел та можливостей для збільшення бюджетних ресурсів регіонів.

В економічній літературі виділяють три основні компоненти податкового потенціалу: реалізована складова, нереалізована складова та прогнозована складова.

Кожна компонента податкового потенціалу містить джерела його формування. Зокрема, реалізована складова складається з фактичних податкових надходжень, а дійсна база оподаткування формується за рахунок «об'єктів оподаткування підприємницької діяльності; оподаткування доходів фізичних осіб, споживання населенням суспільних благ, власності». Відповідно, збільшення податкових ставок зумовить розширення реалізованої складової.

Нереалізована складова включає в себе податкові пільги, податковий борг та «тіньовий сектор» економіки. Відповідно, розширення податкової бази на діючих підприємствах, шляхом скорочення податкових пільг, надходження від виходу суб'єктів господарювання з «тіньового сектору» економіки, запровадження нових фіскально ефективних податків на існуючі об'єкти є резервами для розширення податкового потенціалу. Як зазначили у своїх дослідженнях А. Крисоватий, А. Кізима та В. Маслій «мобілізація податків, зборів, обов'язкових платежів у повному обсязі до бюджетів становить реалізовану складову податкового потенціалу, а до нереалізованої частини можна зарахувати існуючі в економіці України податкові пільги» [4, с. 37].

Прогнозована складова є потенційно можливою базою оподаткування: можливі зростання податкових надходжень від створення нових підприємств або галузей економіки, або за рахунок економічного зростання діючих суб'єктів господарювання.

Детально дослідивши структуру податкового потенціалу, розглянемо фактори, що впливають на його розвиток, а саме: законодавча база державних бюджетних доходів; економічна структура регіону та її забезпеченість оподаткованими ресурсами; стан і перспективи розвитку регіональної податкової політики; податкова культура суб'єктів підприємницької діяльності; особливості територіальної організації та податкової системи регіону; розвиненість ринкової, виробничо-транспортної, соціальної інфраструктури; геополітичне положення регіону та ін. [5].

За для того, аби ефективно використовувати податковий потенціал регіону, необхідно точно його визначати. Для цього використовуються різні методи оцінки податкового потенціалу, а саме: метод на основі середнього доходу на одну особу; метод на основі макроекономічних показників; метод на основі індексу податкоспроможності; метод на основі індексу податкового потенціалу; метод сукупних податкових ресурсів; метод на основі регресійного аналізу; фактичний метод; метод репрезентативної податкової системи [6].

Зазначені методи дозволяють сформувати певні уявлення про податковий потенціал того чи іншого регіону.

Отже, дослідження податкового потенціалу є важливим компонентом податкової політики держави, оскільки дозволяє підвищити рівень економічного зростання на певній території шляхом розширення бази оподаткування або збільшення податкових ставок. Однак, максимізація надходжень від податків та зборів, що може бути зібрана у певному регіоні, не повинна негативно впливати на діяльність суб'єктів господарювання та розвиток економіки регіону в цілому.

Список використаних джерел:

1. Башуцька О. Податкове планування та прогнозування в системі податково-бюджетного регулювання. *Наука й економіка.* 2010. № 1 (17). С. 7–10.
2. Супруненко С. А. Податковий потенціал в стратегічному податковому плануванні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Серія: Економіка і менеджмент. 2015. Вип. 13. С. 225–229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2015_13_52.
3. Десятнюк О. М., Ткачик Ф. П. Роль податкового потенціалу в розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Світ фінансів.* 2021. № 1 (66). С. 77–88.
4. Крисоватий А. І., Кізима А. Я., Маслій В. В. Планування та прогнозування податкових надходжень: навч. посіб. Тернопіль: Економічна думка, 2011. 260 с.
5. Горленко І. О., Тарангул Д. О., Степаненко А. А. Фактори впливу на формування податкових надходжень із регіону. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право*). 2010. № 2 (49). С. 67–73.
6. Лук'яненко І. Г. Прогнозування податкових надходжень за допомогою моделей. *Фінанси України*. 2001. № 7. С. 89–98.

Анатолій Луцик
к.е.н., доцент, докторант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Андрій Захарек
аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПРОБЛЕМАТИКА ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Будь-яка державна політика проводиться, виходячи з певних параметрів, характеристик, що описують явище чи події. Невизначеність свідчить про значну різницю у цих параметрах. Хоча невизначеність зустрічається і в повсякденному житті, часто її пов'язують з війною, тероризмом, природніми катаклізмами.

У кожного суспільства чи країни світу ніколи не буде достатньо емпіричного досвіду щодо проведення будь-якої державної політики під час війни. Це стосується безпосередньо і податкової політики. Сучасна Україна одна з перших країн світу зустрілась з проблемою здійснення державної політики під час бойових дій на території країни. Зважаючи на те, що будь-які державні рішення обумовлюють відповідне фінансове забезпечення, то питання джерел такого фінансування виходить на перший план. Типова розвинута країна, модель якої намагається побудувати Україна, формує свої фінансові ресурси за рахунок податкових надходжень, які є основою формування державних фінансів.

Раціональна та ефективна податкова політика має забезпечувати державу достатніми податковими надходженнями з одночасним збереженням стимулів для функціонування та розвитку підприємницької діяльності. У 2022 році за даними Державної служби статистики України скорочення ВВП України у співвідношенні з попереднім роком склало 29,1% [1]. Тобто фактично Україна втратила третину економіки країни. Такі «економічні гіганти» України як Азовсталь, Запорізька АЕС, що були вилученими зі створення ВВП України, є яскравими та не поодинокими прикладами позбавлення країни частки ВВП. За цих умов потрібно було оперативно реагувати та вносити корективи до державної економічної та у тому числі податкової політик, щоб в подальшому формувати її з розвитком нових джерел податкових надходжень.

За таких умов дискусійними були рішення щодо встановлення податкових привілеїв для імпортерів продукції у формі скасування оподаткування. За декілька місяців 2022 року країна втратила мільярди гривень податкових надходжень, які могли бути використані на посилення оборони та захисту країни. Запровадження особливих умов бізнесу через впровадження 2% ставки податку теж неоднозначно було сприйняте суспільством та бізнесом. Таке нововведення мало б бути тимчасовим і могло запроваджуватись в окремих регіонах країни.

Військові дії видозмінили структуру податкових надходжень в Україні. Податок на доходи фізичних осіб, який є найбільшим за обсягом надходжень у розвинутих країнах, є також ключовим в українській податковій системі. Згідно

Бюджетного кодексу України лише 25% податкових надходжень ПДФО надходить до Державного бюджету, решту надходить до місцевих бюджетів [2]. Тобто ПДФО є ключовим у фінансових ресурсах місцевих бюджетів. У 2022 році значно зросли надходження з цього податку від військовослужбовців і склали 21% усіх доходів місцевих бюджетів (83,6 млрд грн), значно розширивши фінансові повноваження на місцях [3].

Реформування податкової політики слід розглядати одночасно із видаткової політикою. Інакше кажучи, ці додаткові надходження, що надходять від військовослужбовців слід в першу чергу спрямовувати на підвищення державної безпеки, безпеки регіонів, а не на благоустрій чи покращення регіональної інфраструктури. Такі диспропорції особливо помітні в умовах перманентної іноземної військової допомоги для нашої країни та на тлі євроінтеграційних прагнень України. В умовах коли Україна отримує як військову так і макрофінансову допомогу, дивними виглядають витрати на реконструкцію стадіонів, придбання барабанів, квітів [3]. Побудова виробничих об'єктів, пов'язаних з обороною та безпекою є найактуальнішим напрямом в сьогоднішніх умовах, а в перспективі може бути суттєвим джерелом державних доходів чи у формі сплачених податків такими підприємствами чи безпосередньо у формі доходів від державних підприємствами.

Перспективним напрямком податкового реформування має бути правове закріплення використання податків, сплачених військовослужбовцями на підвищення обороноздатності та безпеки країни. Вважаючи на виснажливість і тривалість військових дій необхідним є підсилення фінансової безпеки країни за рахунок забезпечення повноцінного функціонування бізнесу в умовах невизначеності та війни. Пріоритетом має бути застосування податкових стимулів у формі податкових пільг чи знижених ставок податків до тих бізнесів, які сприяють обороні країні, продовольчій, фінансовій безпеці. З метою детінізації економіки у майбутньому слід максимізувати частку безготівкових розрахунків та цифровізації економіки. Суттєвою з позиції підсилення фінансової безпеки держави є митна сфера. Мінімізації корупції у цій та інших сферах державного фінансового контролю сприятиме зростанню частки легальної економіки та обсягу державних фінансів.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/vvp/ind_vvp/ivvp_22_ue.xls
2. Бюджетний кодекс України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/conv#n571
3. Податки із грошового забезпечення військових становлять майже 23% доходів місцевих бюджетів. Економічна правда. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2023/07/18/702323/
4. У країні війна, а влада робить ремонти. Чи можна витратити ці гроші на армію. Економічна правда. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2023/07/18/702312/

Дмитро Марченко
студент гр. ФПФм-12,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Ольга Кириленко

АУДИТ ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТНИХ ПРОГРАМ: ОСНОВНІ ПРИЧИНИ НЕЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ

На сьогоднішній день економіка України перебуває на шляху інтеграції у європейське співтовариство та розвивається в умовах воєнного періоду. Значні обсяги фінансової допомоги, яку Україна постійно отримує від зарубіжних партнерів для відновлення пошкодженої бойовими діями інфраструктури та підтримки соціально-економічної стабільності, повинні використовуватись з максимальною прозорістю та економічною ефективністю. Тому актуальним питанням є удосконалення підходів до організації та проведення державного фінансового аудиту за результативністю використання бюджетних ресурсів, зокрема, виявлення найбільш розповсюджених причин неефективного виконання бюджетних програм з метою їх усунення або зменшення негативного впливу в майбутньому.

Проблему аудиту виконання бюджетних програм вивчали вітчизняні та зарубіжні вчені. Дослідження теоретичних аспектів аудиту ефективності використання бюджетних коштів за критеріями результативності, продуктивності та економності досліджували О. Височан та Н. Литвиненко, які представили модель взаємозв'язку фінансового аудиту та аудиту ефективності використання бюджетних коштів, а також підтвердили можливість практичного використання технології встановлення ефективності використання ресурсів за параметрами результативності, ефективності (продуктивності) та економності [1, с. 44].

В умовах реалізації курсу національної економіки на європейську інтеграцію особливого значення набуває врахування стандартів та правил діяльності міжнародних організацій, а також досвіду країн Європейського Союзу (далі – ЄС).

Дослідження результатів аудиту бюджетних програм у країнах ЄС здійснили І. Гнидюк, Г. Даценко та інші науковці, які виявили, що 39% транзакцій містять порушення та помилки переважно у програмах спрямування бюджетних коштів на наукову та інноваційну діяльність. За спостереженнями вчених основними помилками у звітності за іншими бюджетними програмами були: відшкодування витрат на відрядження, не пов'язані з реалізованою бюджетною програмою ЄС та помилковий обмінний курс [2, с. 843].

Вивчаючи проблематику аудиту бюджетних румунський вчений К. Драган [3, с. 1004] слушно зауважив, що обираючи бюджетну програму, яка є об'єктом аудиту, слід здійснювати аналіз усієї сфери, частиною якої є ця програма. Автор висвітлив інформацію, яку необхідно взяти до уваги на попередньому етапі підготовки до зовнішнього аудиту на прикладі аудиту діяльності Національного агентства фіскальної адміністрації Румунії.

Поняття аудиту ефективності, як нового виду бюджетного контролю, вперше з'явилося у 1977 році і було зафіксовано у Лімській декларації керівних принципів контролю (англ. The Lima Declaration of Guidelines on Auditing Precepts). Сутність аудиту ефективності у міжнародній практиці трактується як форма державного фінансового аудиту, що спрямований на ефективне і раціональне забезпечення фінансово-бюджетної дисципліни на всіх стадіях бюджетного процесу [4].

Фінансовий контроль за використанням бюджетних коштів в ЄС відображає різні аспекти оцінки результативності та результативності діяльності, у тому числі сильні та слабкі сторони, що проявляються на національному рівні окремих країн ЄС. Бюджетна практика ЄС містить різні ефективні та інноваційні аспекти, що є прикладом для урядів інших щодо бюджетних реформ, орієнтованих на ефективність. Одним із ефективних компонентів системи бюджетування в ЄС є аудит бюджетних програм.

Водночас результати проведених аудитів бюджетних програм свідчать про наявність у державах ЄС порушень щодо використання бюджетних коштів та значну кількість помилок при проведенні аудитів. Так було виявлено, що на кількість помилок у використанні бюджетних коштів значно впливає рівень поінформованості виконавців бюджетних програм щодо чинних правил фінансування та порядку проведення аудиту видатків бюджету. Також більшість результатів аудиту використання бюджетних коштів виявляють помилки у звітній документації, яка складається після виконання програми [2, с. 848].

Останніми роками аудит ефективності отримав широкий розвиток та розповсюдження у більшості країн світу і отримав перевагу над іншими формами контролю за виконанням державного бюджету. В українському законодавстві поняття аудиту ефективності трактується у Законі України «Про Рахункову палату» та передбачає встановлення фактичного стану справ та надання оцінки щодо своєчасності і повноти бюджетних надходжень, продуктивності, результативності, економності використання бюджетних коштів їх розпорядниками та одержувачами, законності, своєчасності і повноти прийняття управлінських рішень учасниками бюджетного процесу, стану внутрішнього контролю розпорядників бюджетних коштів [5]. Уповноваженим органом на здійснення аудиту ефективності є Рахункова палата України.

Аналіз звітів Рахункової палати України, які відображають результати здійснення аудиту бюджетних програм дозволяє виокремити найбільш розповсюджені порушення, на які слід звернути увагу в подальшому всім учасникам бюджетного процесу. На прикладі інформації, зазначеної у Звіті про результати аналізу використання коштів субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію заходів, спрямованих на підвищення доступності широкосмугового доступу до Інтернету в сільській місцевості (далі – Звіт) проаналізовано факти неефективного або несвоєчасного використання бюджетних коштів у 2021 році та першому півріччі 2022 року за КПКВК 2911060 «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію заходів, спрямованих на підвищення доступності широкосмугового доступу до Інтернету в сільській місцевості» [6].

Керуючись інформацією, зазначеною у Звіті, можна сформувати класифікацію основних причин неефективності використання коштів бюджетної програми (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація основних причини неефективності використання коштів бюджетних програм

Джерело: складено на основі даних [6].

Як видно з рисунку, причини неефективності використання коштів в процесі виконання бюджетної програми можна поділити на: неусвідомлені дії учасника бюджетного процесу (такі, що вчиняються з причин недостатніх знань або кваліфікації працівників); та усвідомлені (ті, що є наслідком усвідомлених дії замовника або виконавця бюджетної програми).

Некомпетентною поведінкою розпорядника бюджетних коштів може бути несвоєчасне прийняття рішення, оформлення та затвердження документів, що стосуються використання коштів тощо. Наприклад, Коростенською міською радою на закупівлю послуг з підключення широкосмугового доступу до мережі Інтернет місцевого клубу в с. Обиходи було використано у серпні 2021 року 134,2 тис. грн, незважаючи на те, що згідно з рішенням міської ради від 10.06.2021 року клуб ліквідовано, а його приміщення не використовується. Це є порушенням вимог пункту 4 Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію заходів, спрямованих на підвищення доступності широкосмугового доступу до Інтернету в сільській місцевості, затверджених

постановою Кабінету Міністрів України від 28.04.2021 року № 453, чим створено ризики заподіяння матеріальної шкоди територіальній громаді.

Аналіз основних причин порушень при виконанні бюджетних програм за кошти ЄС та порушень, допущених під час використання Державного бюджету України, дозволили представити класифікацію основних причин порушень, які призводять до неефективності та низької результативності від здійснення бюджетних видатків. Наведена класифікація дозволить органам державного фінансового контролю удосконалити методи проведення аудиту бюджетних програм та підсилить дієвість фінансового контролю.

Список використаних джерел:

1. Височан О. О., Литвиненко Н. О. Аудит ефективності як засіб підтвердження результативності, економності та продуктивності використання бюджетних коштів у державному секторі економіки України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. № 25(1). С. 44–48.
2. Hnydiuk I. V., Datsenko G. V., Krupelnytska I. H., Kudyrko O. M., Prutska O. O. Audit of budget programs in European Union countries. *Universal Journal of Accounting and Finance*. 2021. Vol. 9 (4). P. 841–851.
3. Dragan C., Olteanu A. C., Stinga V. G. The External Public Audit of the Budgetary Programs â€“ Preparatory Activities. *Ovidius University of Constantza, Faculty of Economic Sciences*. 2021. Vol. 1(2). P. 1003–1012.
4. 40 Years of Lima Declaration of INTOSAI. URL: https://www.intosai.org/fileadmin/downloads/documents/open_access/INTOSAI_Publications/Publication_40y_Lima_Declaration/EN_40_Jahre_Lima_Deklaration.pdf.
5. Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 р. № 576-VIII. Дата оновлення: 13.12.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text.
6. Звіт про результати аналізу використання коштів субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію заходів, спрямованих на підвищення доступності широкосмугового доступу до Інтернету в сільській місцевості: рішення Рахункової палати від 20.12.2022 р. № 26-5. URL: http://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2022/26-5_2022/Zvit_26-5_2022.pdf.

Катерина Марченко
студентка гр. ФФм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Коломийчук

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ

Становлення інституту державного боргу з огляду на його нормативно-правове забезпечення зумовлюється складною природою цих відносин, а також предмета та методу правового регулювання. В Україні за роки її незалежності формування боргу відбувалося під впливом потреб оперативного фінансування поточних бюджетних видатків [1, с. 258].

Формування державного боргу України пройшло сім етапів.

Перший етап (1991–1994 рр.) передбачав утворення та нагромадження державного боргу за рахунок: залучення прямих кредитів НБУ, надання урядових гарантій за іноземними кредитами вітчизняним підприємствам.

Другий етап (1995–1996 рр.) – період кредитування країни міжнародними фінансовими організаціями, у результаті чого державний борг зріс більше ніж в 1,5 рази. Цей етап характеризувався врегулюванням заборгованості України за енергоносії, а також випуском облігацій внутрішніх державних позик та поступовим заміщенням цими облігаціями прямих кредитів Національного банку України (НБУ) [1, с. 258].

Третій етап (1997–1998 р.) – інтенсивне зростання державного боргу через активні урядові запозичання як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках капіталу.

Четвертий етап (друга половина 1998–2000 рр.) – період реструктуризації боргових зобов'язань після боргової кризи 1998 р. У цей період в Україні простежувалися значні розриви платіжного балансу та низькі валютні резерви. Сумарні боргові виплати сягнули 71,4 % річного обсягу дохідної частини держбюджету.

П'ятий етап (2001–2007 рр.) – період виваженої боргової політики, спрямованої на недопущення безконтрольного зростання державного боргу. Протягом 2001–2007 рр. простежувалася чітка тенденція до зменшення відношення державного боргу до ВВП.

Шостий етап (2008–2009 рр.) можна назвати періодом загрози втрати боргової безпеки. Сьогодні Україна стоїть на порозі значного зростання боргового тягаря, здатного вже в найближчому майбутньому істотно підвищити фінансові ризики й посилити депресивний тиск на всіх економічних агентів.

Сьомий етап (2010–2021 рр.) – період інтенсивного нарощення державного боргу за рахунок збільшення боргу за облігаціями внутрішньої державної позики. Своєрідним переломним моментом став 2014 р., коли обсяг держборгу зріс майже удвічі. Основна причина – перехід НБУ від стратегії фіксованого валютного курсу до режиму плаваючого валютного курсу в 2014 р. внаслідок значного вичерпання золотовалютних резервів на підтримку стабільного обмінного курсу національної

валюти відносно долара США, що спричинило різку девальвацію гривні. Більш швидкими були темпи зростання зовнішнього державного боргу, який має безпосередню прив'язку до курсу валют. Водночас збільшився обсяг внутрішнього державного боргу, зокрема в 1,7 рази, через кризові процеси 2013–2014 рр. Подальше сповільнене зростання заборгованості зумовлювалося проведенням країною реструктуризації заборгованості перед зовнішніми кредиторами. У цей же час здійснювалися спроби зменшення обсягів зовнішнього фінансування. У 2019 р. спостерігаємо навіть зменшення обсягу державного боргу, однак забезпечене воно насамперед номінальним, а не реальним зменшенням заборгованості України перед зовнішніми кредиторами у гривневому еквіваленті. Посприяла цьому ревальвація національної валюти у IV кварталі 2019 р. завдяки високому рівню попиту на ОВДП із боку нерезидентів [2].

Не менш важливим є перевищення темпів зростання економіки над темпами нагромадження зовнішньої заборгованості, оскільки зворотній процес збільшить тиск на видаткову частину державного бюджету, що негативно позначиться на інших сферах економічно-соціального життя країни [3].

Динаміка державного боргу України за 2000–2020 рр. наведена на рис. 1.

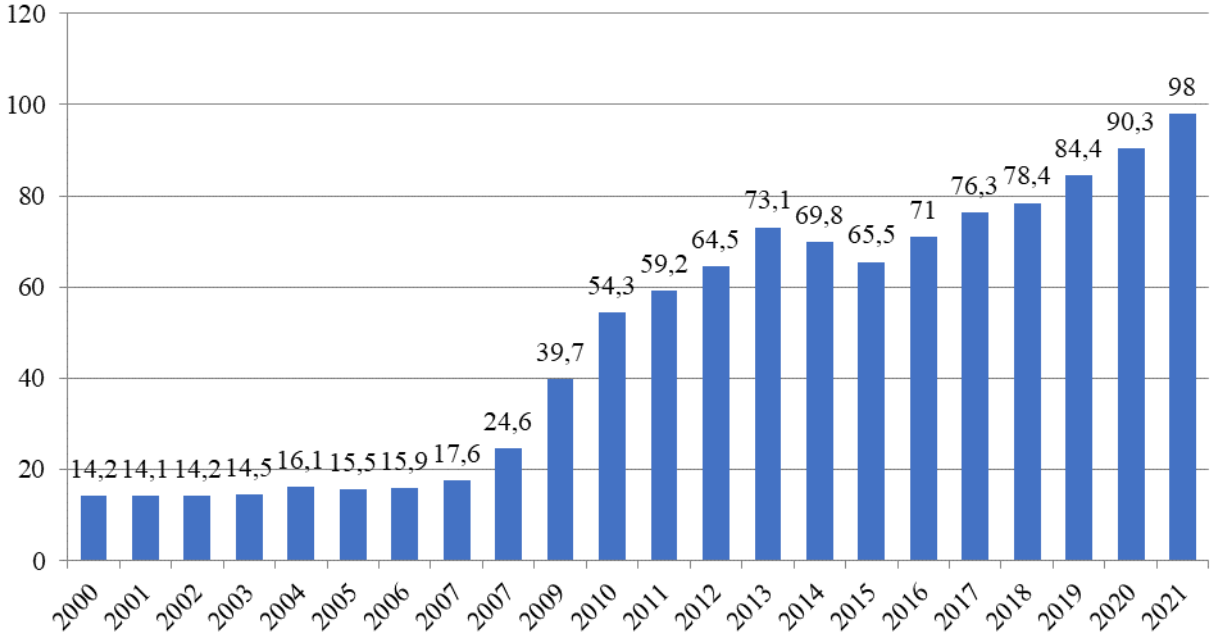

Рис. 1. Динаміка державного боргу та гарантованого державою боргу України у 2000-2021 рр., млрд дол. [4]

За даними рис. 1. видно, що за 2000–2021 рр. кожним роком державний борг України збільшився в 6,9 раза. Сповільнене зростання заборгованості у 2016-2018 рр. зумовлювалося проведенням країною реструктуризації заборгованості перед зовнішніми кредиторами. У цей же час здійснювалися спроби зменшення обсягів зовнішнього фінансування. Однак через відсутність докорінної зміни схеми використання кредитних коштів, зокрема їх спрямування на стратегічний розвиток вітчизняної економіки, ніяких позитивних зрушень у середньостроковій перспективі не було досягнуто. Навпаки, загострювалася ситуація із зовнішньою заборгованістю в контексті зростання залежності від зовнішніх кредиторів,

посилювалася роль закордонних консультантів та спостерігалася повна залежність від диктату міжнародних фінансових інституцій. Така згода України на виконання жорстких умов посприяла поліпшенню ситуацію на фінансовому ринку, але водночас країна поступово втрачала можливість проведення незалежної фінансово-економічної політики [5].

Динаміка державного боргу та державних запозичень характеризує лише кількісну сторону проблеми, а для оцінки якісної складової боргової політики держави важливе значення має вивчення показників боргової безпеки, які характеризують рівень боргового навантаження на економіку країни. Незважаючи на те, що в цілому обсяги державного боргу України знаходяться на допустимому для економічної безпеки рівні, сума державних боргових зобов'язань має істотну тенденцію до збільшення. Подальше зростання обсягу державних запозичень спричинить зниження рівня боргової безпеки держави, що, у свою чергу, може призвести до зростання відсоткових ставок на ринку державних запозичень, підвищення рівня оподаткування господарюючих суб'єктів, зменшення виробничого споживання внаслідок падіння інвестицій, відпливу з країни сукупних валютних резервів, зниження міжнародного престижу країни та рівня життя населення [6, с. 22].

Нинішній рівень економічної безпеки в Україні викликає певні ризики через швидке збільшення обсягу державного боргу. Хоча державний борг може досягати високих значень, його розмір завжди повинен корелювати з макроекономічними показниками держави.

Список використаних джерел:

1. Семеренко К. О., Савченко М. В. Державний борг України: теоретичні аспекти та сучасні тенденції. *Вісник студентського наукового товариства ДоННУ імені Василя Стуса.* Серія: Економічні науки. 2021. Т. 2. № 13. С. 257-264.
2. Хома І. Б., Папірник С. Є. Аналіз державного боргу України: сучасний стан та напрями оптимізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2020. Випуск 33. Ч. 2. С. 108–114.
3. Крисоватий А. І., Іващук О. Т. Фіскальні межі експансії боргових фінансів в Україні. *Вісник Тернопільського національного економічного університету.* 2010. № 2. С.14–25.
4. Державний борг України. Вікіпедія. URL:https://uk.wikipedia.org/wiki.
5. Кравчук О. В. Історія формування боргової залежності України. Центр економічних і соціальних досліджень. 2015. URL: https://commons.com.ua/ru/formuvannya-zalezhnosti/
6. Вахненко Т. П. Особливості формування державного боргу та управління його складовими в період фінансової кризи. *Фінанси України.* 2009. № 6. С. 14–28.

Володимир Наконечний
аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Ольга Кириленко

ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ–ПІДПРИЄМЦІВ

Діяльність фізичних осіб-підприємців, надалі будемо називати їх ФОП, відіграє значущу роль в сьогоднішніх умовах дестабілізації економіки. Загалом їх діяльність не потребує значних капітальних вкладень, великих грошових інвестицій, проте серйозно впливає на стимулювання ринкових відносин економіки та сприяє поліпшенню економічного розвитку в цілому та особистого добробуту зокрема.

Впродовж останніх 20 років державою впроваджено ряд законодавчих кроків щодо підтримки та стимулювання діяльності ФОПів. Так, у 1998 році був прийнятий Указ Президента №727/98 «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва» та запроваджено з початку 1999 року спрощену систему оподаткування для суб'єктів малого підприємництва, в тому числі і для ФОП. Такий спеціальний режим оподаткування мав на меті знизити податковий тиск та стимулювати діяльність суб'єктів малого бізнесу. І з цією задачею успішно впорався. За всі ці роки спрощена система оподаткування вдосконалювалась та зазнавала певних позитивних змін, враховувався досвід закордонних систем оподаткування, недоліки та похибки вищезазначеного Указу, пропозиції платників податків тощо. Відтак, повністю сформована система оподаткування відображена у Податковому кодексі України. Для ФОПів передбачений самостійний вибір системи оподаткування: загальна система із сплатою, крім іншого, податку з доходів фізичних осіб або за спрощеною системою оподаткування із сплатою, крім іншого, єдиного податку.

Про ефективність та зручність застосування спрощеної системи оподаткування свідчать інформаційні дані Державної податкової служби України. Станом на 01.06.2023 року на обліку в ДПС України перебувало 2008,2 тис. осіб, з них спрощену систему оподаткування обрало 1517,3 тис. осіб, що становить майже 76% загальної кількості ФОПів. За 5 місяців 2023 року такими «спрощенцями» сплачено до бюджету 15,2 млрд грн [1]

Вдосконалення оподаткування фізичних осіб – підприємців полягає не лише в оптимізації податкових надходжень від їх діяльності, але й в створенні сприятливих умов для такої діяльності при будь яких умовах. З метою підтримки суб'єктів малого підприємництва, державою здійснюється постійний моніторинг їх діяльності, аналізуються та зважуються усі суб'єктивні та об'єктивні фактори впливу на їх роботу. Так, в зв'язку із карантинними обмеженнями, пов'язаними з поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19 на території України в 2020-2021 роках, було прийнято ряд законодавчих рішень на підтримку суб'єктів господарювання. Крім іншого, звільнення від сплати єдиного податку у березні та

квітні 2020 року, списання заборгованості із плати за землю та орендної плати за землю з фізичних осіб, не застосовувались штрафні санкції за несвоєчасну сплату єдиного соціального внеску.

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації на суверенну територію України 24 лютого 2022 року значних втрат зазнала вся економіка країни. Майно та активи певної частини підприємців було знищено або пошкоджено, що призвело до припинення діяльності великої кількості ФОПів. Крім того, значно зменшилась платоспроможність громадян, відсутність потенціальних покупців та клієнтів.

І в цей надскладний час державою впроваджено законодавчі зміни для підтримки, зокрема, і підприємців. Тимчасово, на окремо визначений період скасовано перевірки та застосування санкцій за несвоєчасну сплату або несвоєчасне подання звітів, запроваджено єдину ставку податку 2% для платників єдиного податку 3 групи, скасовано мито та митні збори на певні імпортні товари тощо. Запроваджена та триває програма уряду України з переміщення підприємницької діяльності у безпечні райони для організації налагодженої роботи.

Належне функціонування діяльності підприємців під час військових дій – вкрай складний процес, проте необхідний не лише для особистої фінансової підтримки, але й для державних цілей. Бюджети України потребують надходжень для підтримки армії, забезпечення соціального захисту населення, виконання першочергових зобов'язань. Основним джерелом надходження коштів до бюджетів України є податкові надходження. Відтак, на сумлінних платників податків покладається українське суспільство.

Необхідно зосередити всю увагу на пошуку оптимальних методів активізації підприємницької діяльності, збільшення потоку податкових надходжень до бюджетів України. З цією метою необхідно налагодити тісну співпрацю фізичних осіб-підприємців з органами Державної податкової служби. Зі сторони підприємців постає завдання оптимізувати податкові зобов'язання, лише в особливих випадках користуватись пільгами по сплаті податків, розробляти нові напрямки діяльності, визначати найбільш ефективні методи і способи діяльності, націлені на забезпечення актуальних потреб ринку під час війни.

Зі сторони держави необхідно активізувати масово-роз'яснювальну роботу серед широких верств населення, зокрема молоді, щодо потреби у збільшенні числа підприємців, надходжень податків від їх підприємницької діяльності, стабілізації соціально-економічного розвитку суспільства в воєнних умовах. Необхідно вдосконалювати спрощену систему оподаткування та адаптувати її до умов війни та післявоєнного періоду. З цією метою слід встановити надійний баланс між владою та підприємцями, враховувати значимість підприємницької діяльності для економіки країни, посилити взаємну відповідальність, як підприємців перед державою, так і держави перед бізнесом, розробити порядок ліквідації схем уникнення від оподаткування і мінімізації податкових зобов'язань, унеможливити перебування ФОПів в «тіньовій» економіці. Такі заходи сприятимуть активізації економіки та зростанню фінансового потенціалу країни.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Державної податкової служби України. URL: https://tax.gov.ua/

Михайло Новіцький
аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., доцент Богдан Малиняк

РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

В умовах сьогодення питання забезпечення екологічної безпеки як планети в цілому, так і окремої держави виступає на перший план серед найважливіших суспільних пріоритетів. Одним із проявів підвищеної уваги до цієї тематики є активний розвиток у світі екологічного оподаткування. На відміну від інших інструментів державного регулювання, екологічне оподаткування покликане забезпечити збереження й відновлення екологічної рівноваги з найменшими втратами для економіки. Завдяки екологічному оподаткуванню, коли «шкідливі виробництва» обкладаються вищими податками (на відміну від «екологічно чистих» альтернатив), виробники економічних благ та їхні споживачі відчувають цінові стимули змінювати свою економічну поведінку на користь тих благ, які мають менш шкідливий вплив на довкілля. Для виробників виробництво екологічно нейтральних благ дає додатковий економічний ефект у вигляді зменшеного рівня податкового навантаження (через відсутність податкових зобов'язань з екологічних податків), а для споживачів пріоритет споживання екологічно нейтральних благ має більшою мірою неекономічну природу, адже це свідчить про відповідальне ставлення до довкілля, турботу про майбутнє.

Екологічне оподаткування почало розвиватись в Україні з проголошенням незалежності. Найперше було впроваджено екологічний податок за завдану навколишньому середовищу шкоду, яку в подальшому було замінено платою, а потім збором за забруднення навколишнього природного середовища. З прийняттям у 2010 році Податкового кодексу України знову було введено в дію екологічний податок [4]. На теперішній час у Податковому кодексі України визначено зміст екологічного податку, охарактеризовано усі елементи цього фіскального інструменту, а саме визначено коло платників податку, об'єкт та базу оподаткування, його ставки та порядок обчислення, а також порядок подання податкової звітності та сплати податку.

Надходження, утворені від сплати екологічного податку, підлягають розподілу між бюджетами різного рівня відповідно до норм Бюджетного кодексу України [1]. Хоча екологічний податок належить до числа загальнодержавних податків і вводиться на усій території країни, останні роки позначені поступовим переданням надходжень від його сплати до місцевих бюджетів, що свідчить про продовження політики децентралізації та зміцнення фінансової спроможності місцевих громад у реалізації екологічної політики. Об'єктом обкладання цим податком є фактичні обсяги викидів у атмосферне повітря, скидів у водні об'єкти забруднювальних речовин, розміщення відходів, фактичні обсяги радіоактивних

відходів, що тимчасово зберігаються їхніми виробниками, фактичні обсяги утворених та накопичених радіоактивних відходів [4].

Незважаючи на те, що екологічний податок є фіскальним інструментом, направленим на формування доходів бюджету, з економічного погляду він являє собою компенсацію за шкоду, завдану діяльністю суб'єкта господарювання навколишньому середовищу. Очевидно, що надходження до бюджету від сплати екологічного податку повинні мати цільове призначення, а саме покривати витрати на здійснення заходів з відновлення довкілля та поліпшення екологічної ситуації. Тому в окремих наукових працях відстоюється думка, що екологічний податок, який характеризується непритаманною податкам компенсаційністю, має неподаткову природу, а є скоріш неподатковим платежем [7].

Складність екологічного податку в тому, що він уособлює протиріччя інтересів держави: з одного боку, держава зацікавлена у збільшенні надходжень цього податку, адже це розширює її фінансові можливості щодо здійснення природоохоронних заходів; з іншого боку, держава зацікавлена у мінімізації масштабів забруднення довкілля, наслідком чого є сплата екологічного податку. Тобто, чим більше податку надходить до бюджету, тим більш значними є обсяги викидів шкідливих речовин у навколишнє середовище. Зважаючи на цю дилему, можна зробити висновок, що рівень податкового навантаження з екологічного податку має бути на такому рівні, який реально мотивуватиме підприємства інвестувати власні кошти в екологічні технології задля зменшення екологічних платежів до бюджету.

Попри поступове підвищення рівня екологічного оподаткування в останні роки, фінансова мотивація підприємств, які генерують забруднення, до зниження викидів, скидів та розміщення відходів дотепер недостатня. В окремих галузях економіки рівень навантаження зі сплати екологічного податку становить всього 0,1% від обсягів виробництва, що є недостатнім. Хоча надходження від сплати екологічного податку зростають щорічно, вони є недостатніми для покриття витрат держави на відновлення екологічної рівноваги й подолання наслідків забруднень. Наприкінці 20-х років XXI ст. за рівнем екологічної ефективності Україна займала лише 109 місце із 180 держав світу, включених до рейтингу [6].

Наприкінці 2018 року прийнято зміни до екологічного законодавства, якими було передбачено з початку 2019 року підвищити ставку екологічного податку за викиди двоокису вуглецю (CO^2) стаціонарними джерелами з 0,41 грн/т до 10 грн/т. [2]. У наступні роки ставку податку заплановано поступально підвищувати до рівня 30 грн/т, що мало дати суттєвий приріст надходжень до бюджету, а також підсилити мотивацію щодо впровадження екологічно-безпечних технологій в економіці країни. Проте, вийнятки із цих податкових норм щодо сплати екологічного податку, відтермінування підвищень ставки податку для окремих видів виробництв, а також загалом незначний рівень податкового навантаження на забруднювачів навколишнього середовища зумовлюють те, що екологічний податок залишається фіскально незначними джерелом доходів бюджету, а отже, фінансовий ресурс для реалізації програм екологічного спрямування доволі обмежений. Невідповідність між обсягами надходжень екологічних платежів та

потребою держави у коштах на подолання наслідків забруднення довкілля ще більше зросте із оцінкою екологічних збитків від повномасштабної війни проти України, яка завдала непоправної екологічної шкоди країні, призвела до знищення значної частини заповідних територій, ґрунтів та поверхневих вод, вимирання фауни.

З урахуванням окреслених реалій, в Україні важливо змінювати ситуацію щодо екологічного оподаткування й переймати світовий досвід. Перспективним видається розширення спектру екологічних фінансово-кредитних інструментів, які використовують органи влади для впливу на формування і використання фінансових ресурсів на заходи екологічного спрямування. Крім екологічного податку, в Україні на даний час використовують такі «зелені» інструменти, як «зелений» тариф на електроенергію, «зелені» облігації, податкові пільги на використання електротранспорту тощо). Значні перспективи для України має впровадження широко застосовуваних у провідних країнах «зелених» інновацій, «зелених» сертифікатів, карбонових обмежень на діяльність підприємств на перспективу тощо). Адже, як зазначає О. Бєляєв, «важливою ознакою соціально-ринкової економіки є забезпечення екологічного порядку, що передбачає збереження довкілля, енергетичну ефективність, використання альтернативних відновлюваних джерел енергії» [5, с. 71].

Серед інноваційних фінансових інструментів, впровадження яких у ЄС є питанням найближчої перспективи, є спеціальні екологічні сертифікати. У цьому документі буде передбачено вид енергії, використаний для продукування того чи іншого товару (послуги). При застосуванні переважно викопних джерел енергії для виробництва певного товару, для нього буде впроваджено обмеження для експорту в держави ЄС. Натомість, завдяки екологічним сертифікатам буде стимулюватись виробництво енергії з відновних джерел.

Поряд із впровадженням інновацій у фінансуванні екологічних заходів, важливо змінити сам підхід до екологічного оподаткування. У країнах Європи вихідною функцією такого оподаткування є вплив на діяльність економічних агентів з метою зниження антропогенного тиску на навколишнє середовище. У нашій країні екологічні податки не виконують належним чином ні фіскальної, ні регуляторної функції, а для більшості підприємств, які продукують забруднення, більш вигідно заплатити екологічний податок, ніж витрачатись на екологічно безпечні технології. До проблем справляння екологічного податку у науковому середовищі зараховують: високу залежність обсягу надходжень податку від економічних циклів; зменшення затрат суб'єктів господарювання на інновації (зокрема пов'язані з екологією); нераціональний розподіл сум екологічного податку. Важливо також переглянути структуру витрат на екологічні програми у складі бюджету, адже їх вагому частину складають витрати адміністративного характеру, пов'язані з утриманням різного роду контролюючих структур. Слід більшу увагу приділяти спрямуванню коштів бюджету на реалізацію програм поліпшення екології, визначених за результатами конкурсних процедур та в рамках відкритого бюджету. Посилення у суспільстві відчуття того, що кошти від сплати екологічних податків реально надходять на виконання програм та заходів

екологічного спрямування стане поштовхом для підвищення податкової культури платників, зменшення масштабів мінімізації податкових зобов'язань та більш раціонального сприйняття суспільством необхідності їхнього підвищення.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. (Дата оновлення: 11.04.2023 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text.
2. Екологічний податок в Україні 2019: гаряч зміни як крок до європейської моделі. URL: http://ecolog-ua.com/articles/ekologichnyy-podatok-2019-v-ukrayini-garyachi-zminy-yakkrok-do-yevropeyskoyi-modeli
3. Канонішена-Коваленко К. Екологічний податок від А до Я. Київ: Фундація «Відкрите Суспільство», 2017. 108 с.
4. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. (Дата оновлення: 10.04.2023 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text.
5. Соціальна економіка: навч. посіб.: 2-ге вид., без змін / [О. О. Бєляєв та ін.]. Київ: КНЕУ, 2016. 196 с.
6. Шевченко І. Україна втратила 65 позицій за індексом екологічної ефективності. URL: https://blogs.korespondent.net/blog/politics/3935316380
7. Шульга Т. М. Становлення і розвиток екологічного оподаткування в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: юриспруденція. 2013. № 6-3. Т. 2. С. 68– 70.
8. Яцішин Є. Екологічне оподаткування: українські реалії та європейська практика. *Юридична газета онлайн*. 2018. URL: http://yur-gazeta.com/publications/practice/ekologichnepravo-turistichne-pravo/ekologichne-opodatkuvannya-ukrayinski--ta-evropeyska-praktika.html

Сергій Онищук
аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Ольга Кириленко

ВПЛИВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Найважливішим досягненням регіональної політики останніх років в Україні є реформа децентралізації. Вона покликана змінити систему управління територіальними громадами, перерозподілити владні повноваження та фінансові ресурси, забезпечити наближення пріоритетів державної політики до потреб мешканців. Проте, ефективність політики децентралізації значною мірою залежить від того, чи готовими є громади до впровадження новацій, а також від специфіки середовища, у якому відбуваються зміни.

Реформа децентралізації як чинник регіонального розвитку виявляється у багатьох параметрах та чинниках, а також має комплексний позитивний вплив на соціально-економічний розвиток територіальних громад, що виявляється у кількох аспектах:

По-перше, зміна децентралізація владних повноважень суттєво розширює можливості місцевого самоврядування, наповнює це поняття реальним змістом. Відповідно до європейського принципу субсидіарності повноваження органів влади перерозподіляються на користь територіальних громад. За цих умов місцеве самоврядування розширює свою компетенцію за рахунок надання йому повноважень вирішувати проблеми громади і надавати послуги, які найбільш наближені до безпосередніх споживачів. Це дає вагомий ефект, який полягає у: зниженні рівня бюрократії, адже основну частину адміністративних питань вирішують безпосередньо у самій громаді [1]; підвищенні рівня ініціативності місцевого населення, яке відчуває свою залученість до вирішення проблем місцевого значення та сприяння розвитку території, на якій вони проживають; формуються передумови для підвищення якості бюджетних послуг, зростання рівня їхньої доступності для споживачів, адже органи місцевого самоврядування, які відповідальні за їх постачання, краще знають потреби та проблеми мешканців територіальної громади.

По-друге, передача владних повноважень на користь органів місцевого самоврядування супроводжується зміцненням фінансової незалежності громад за рахунок:

– впровадження оновлених механізмів наповнення місцевих бюджетів, за якими органи місцевого самоврядування отримують додатковий фінансовий ресурс від місцевих податків, а також цільових трансфертів від владних органів вищого рівня адміністративно-територіального устрою [5];

– розширення власних джерел доходів територіальних громад за рахунок зміни статусу фіскально значимих загальнодержавних податків та зборів, а також

пропорцій зарахування податкових надходжень від окремих податків та зборів на користь місцевого самоврядування;

– розширення можливостей залучення додаткових ресурсів до місцевого бюджету через фінансові операції, зокрема, розміщення тимчасово вільних коштів місцевого бюджету на депозитах, придбання цінних паперів, надання позик, муніципальні облігаційні позики тощо.

По-третє, «завдяки підвищенню спроможності територіальних громад та їх фінансової незалежності громади мають більше можливостей для реалізації власних стратегій розвитку, оновлення місцевої інфраструктури (будівництва, реконструкції об'єктів соціальної сфери за рахунок отримання додаткових фінансових стимулів для розвитку)» [4], підвищується загальна інвестиційна привабливість територій та їх конкурентоздатність.

Однак, пріоритети децентралізації не можуть залишатись незмінними в умовах катастрофічних потрясінь, яких зазнає наша країна в останні роки. Як зазначає І. Ломачинська, у довоєнний період головними пріоритетами розвитку територіальних громад в рамках реформи децентралізації були такі: «посилення дієвості фінансового контролю за використанням та розподілом бюджетних ресурсів місцевими органами влади, дотриманням принципів ефективності та прозорості їхньої роботи; підвищення ефективності наповнення бюджетів, в тому числі за рахунок місцевих податків і зборів; контроль з боку громадськості за діяльністю місцевого самоврядування; підвищення кваліфікації працівників органів місцевого самоврядування; забезпечення стабільного, чіткого розподілу повноважень, прав та обов'язків на усіх рівнях влади; покращення комунікації між державними і місцевими органами влади» [2]; покращення планування регіонального розвитку; вдосконалення системи місцевих позик, стимулювання розвитку фінансових ринків та інвестиційної діяльності в регіоні тощо. Проте, із початком війни ці пріоритети не втрачають актуальності, адже за умов значного зростання потреби у коштах на подолання негативного впливу війни на рівень суспільного добробуту й стан економіки, питання раціонального витрачання бюджетних ресурсів, громадського контролю за ефективністю роботи органів влади винятково важливе. До пріоритетів функціонування громад у період війни додались такі, як стабілізація рівня добробуту населення й недопущення його падіння, допомога внутрішньо переміщеним особам, учасникам бойових дій та їхнім сім'ям, а також усебічна допомога збройним силам у протидії зовнішній агресії. Лише під тиском громадськості в останні місяці на рівні територіальних громад було запущено процес перерозподілу коштів місцевих бюджетів від програм благоустрою до програм сприяння обороні.

Незважаючи на певні недоліки, загалом реформа децентралізації в Україні проявила стійкість фінансової основи територіальних громад, їх спроможність до адаптації в нових реаліях завдяки автономії та самостійності. В умовах війни місцеві бюджети демонструють високі темпи свого наповнення, що частково пояснюється дією збільшення фонду оплати праці у збройних силах, але також є наслідком активізації діяльності органів місцевого самоврядування з інших джерел (від проектної діяльності, використання місцевих позик та ін.). Надалі важливо

підтримувати курс на зміцнення фінансової самостійності місцевих бюджетів з урахуванням основних пріоритетів децентралізації до початку військової агресії рф та можливих наслідків війни. На думку І. Ломачинської та І. Чуркіної, продовження децентралізації у післявоєнний період має враховувати такі напрями:

– врахування поствоєнних реалій при реорганізації мережі територіальних громад, адже внаслідок бойових дій у багатьох громадах радикальним чином змінилась щільність та структура населення (іноді аж до повного знелюднення), зруйновано економічну основу функціонування громади (бюджетоформуючі підприємства, об'єкти інфраструктури та життєзабезпечення) [2];

– подальшу інституціоналізацію органів місцевого самоврядування щодо самодостатності, самостійності, інклюзивності та підзвітності;

– продовження оптимізації структури видатків місцевих бюджетів за рахунок позбавлення місцевого самоврядування невластивих йому функцій, а також розподіл відповідальності між місцевими і державним бюджетом за фінансування відновлення житлового фонду, закладів соціальної сфери, об'єктів критичної інфраструктури.

Л. Першко доповнює ці пріоритети розвитку територіальних громад у контексті продовження реформи децентралізації наступними позиціями:

– «диверсифікація джерел доходів місцевих бюджетів і зміна трансфертної політики у відповідності до викликів поствоєнного відновлення та забезпечення довготривалого зростання національної економіки;

– вирішення проблеми накопичених податкових боргів, що дозволить залучати міжнародну фінансову допомогу» [3].

На думку О. Шевченко, Я. Жаліла та інших науковців, позитивний вплив децентралізації на показники місцевого розвитку не є таким однозначним, адже перерозподіл повноважень і фінансових ресурсів на користь самоврядування може породжувати і негативні наслідки. Більш того, вчені вважають, що за певних обставин децентралізація може спричиняти навіть деградацію громади, а саме:

– тоді, коли зростання місцевої економіки супроводжується швидким нарощуванням споживчих витрат при «гальмуванні» капітальних видатків. У цьому випадку місцеві бюджети перетворюються на бюджети «проїдання», які практично не мають розвиткової компоненти;

– коли приріст надходжень до місцевого бюджету спричинений не стільки зростанням економічної активності, скільки підвищенням рівня податкового тиску. У цьому випадку інвестиційна активність знижується, а бізнес-структури або вишукують способи мінімізувати податкові зобов'язання, або намагаються змінити юрисдикцію своєї реєстрації;

– коли у країні спостерігається недостатній рівень розвитку демократії, оскільки за цих обставин (відсутність інструментів громадського контролю та відповідальності влади за свої дії, пасивність населення та ін.) підвищуються ризики марнотратства, розкрадання бюджетних ресурсів на рівні органів влади громад [5]. Практично «нульовий» ефект децентралізація має у випадку, коли між владою і громадою відсутній діалог, а потреби та інтереси населення в більшості

ігноруються. Тоді бюджетні ресурси стають фінансовим базисом для лобіювання власних інтересів представників владних кіл на шкоду суспільним;

– коли у країні високий рівень корупції на усіх рівнях влади. Як свідчать дослідження, «чим більший рівень корупції, тим більша частка непродуктивних витрат та, відповідно, менший позитивний вплив децентралізації» [4].

Отже, попри загалом позитивні результати, децентралізація може також породжувати негативні наслідки для розвитку територіальних громад. Фінансова і секторальна децентралізація можуть давати короткочасний ефект у поліпшенні показників місцевого розвитку, який без проведення виваженої та системної політики урахування інтересів усіх суб'єктів економічних відносин, зваженого підходу до реалізації реформ може швидко закінчитись. Проте, за дотримання принципів субсидіарної та фінансової самостійності місцевого самоврядування, децентралізована модель управління розвитком громад демонструє переконливі переваги порівняно із централізованим управлінням.

Список використаних джерел:

1. Легка К. О. Фінансова децентралізація як основа регіонального розвитку. URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/23407/Lehka_Mahisterska_robot a.pdf?sequence=1&isAllowed=y
2. Ломачинська І. А., Чуркіна І. Є. Децентралізація місцевих бюджетів в Україні: виклики в період війни. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки».* 2022. № 20. С. 29-31.
3. Першко Л. О. Напрями підвищення ефективності формування місцевих бюджетів України за умов фінансової децентралізації. URL: http://nvp.stu.cn.ua/article/view/235078/233624
4. Романюк С. А. Регіональний розвиток і децентралізація: теоретичні та практичні аспекти. URL: http://re.gov.ua/re201603/re201603_010_RomanyukSA.pdf
5. Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень. 2020, 153 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/decentralizatsiya-i-formuvannya-polityky-regionalnogo-rozvytku-v-ukraini_0.pdf

Ірина Пелих
студентка гр. ФФзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н, доцент Ірина Круп'як

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Управління фінансовими ресурсами є надзвичайно важливим елементом стабільності кожної країни. Державний бюджет України, як важливий інструмент фінансової політики, відображає економічний стан країни та визначає її розвиток. Відтак, аналіз структури доходів державного бюджету дозволяє визначити економічну ситуацію в країні та розробити стратегію її подальшого розвитку. Саме тому, вивчення цієї теми завжди є актуальним.

Відповідно до ст. 9 Бюджетного кодексу України, доходи бюджету класифікуються за такими розділами: 1) податкові надходження; 2) неподаткові надходження; 3) доходи від операцій з капіталом; 4) трансферти [1].

Формування доходів державного бюджету України за цими чотирма групами демонструє таблиця 1.

Таблиця 1

Структура доходів Державного бюджету України у 2019-2022 роках

Показники	2019 р.		2020 р.		2021 р.		2022 р.	
	млрд грн	питома вага,%	млрд грн	питома вага,%	млрд грн	питома вага,%	млрд грн	питома вага,%
Податкові надходження	799,8	80,1	851,1	79,1	1107,1	85,4	949,8	53,1
Неподаткові надходження	186,8	18,7	213,0	19,8	175,4	13,5	346,3	19,4
Доходи від операцій з капіталом	0,2	0,0	0,1	0,0	0,3	0,0	0,6	0,5
Цільові фонди	1,8	0,2	0,2	0,0	0,2	0,0	0,1	0,0
Трансферти	8,7	1,0	10,7	1,1	12,6	0,9	481,1	26,9
Всього	998,3	100,0	1076,0	100,0	1295,6	100,0	1777,9	100,0

Джерело: складено автором на основі [3, 4, 5, 6].

Таблиця 1 відображає, що податкові надходження становили у 2019-2022 роках становили основну частину доходів Державного бюджету України. Питома вага даного показника складала: 80,1% у 2019 році, 79,1% у 2020 році, 85,4% у 2021 році та 53,1% у 2022 році.

Податкові надходження до Державного бюджету України в 2022 р. становили 949,8 млрд грн, що на 157,3 млрд грн, або на 14,2%, менше порівняно із 2021 р. Як наслідок, питома вага податкових надходжень скоротилася на 32,2 в.п.: з 85,4% – у 2021 р. до 53,1% загального обсягу доходів – у 2022 р. Найбільші втрати припали на митні платежі: ПДВ (-33,5% у 2022 р. порівняно з 2021 р.) та акцизний податок (-47,7% у 2022 р. порівняно з 2021 р.) із ввезених товарів, ввізного мита (-36,7% у

2022 р. порівняно з 2021 р.). Основна причина – падіння обсягів імпорту та надання широкої низки митних пільг [2]. Структуру доходів Державного бюджету України у 2020 р. представлено на діаграмі (рис. 1).

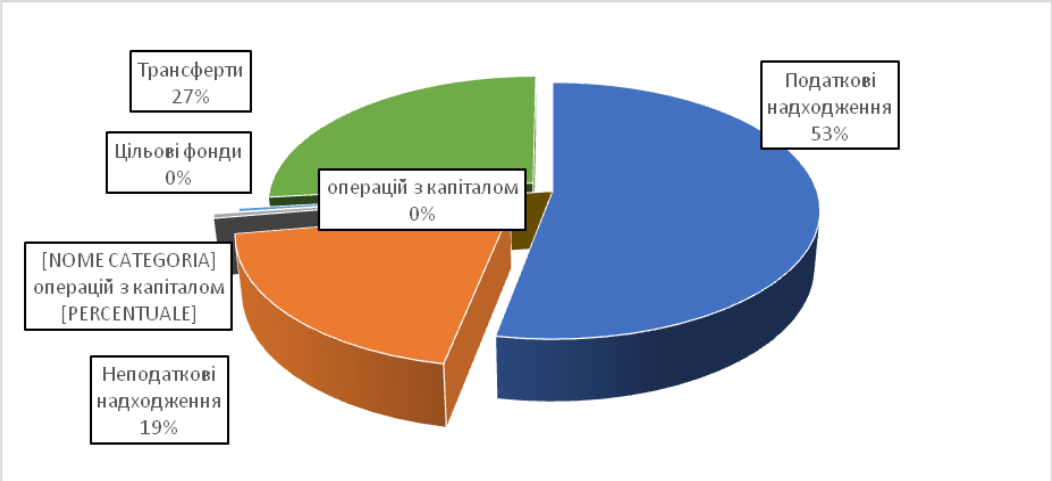

Рис. 1. Структура доходів Державного бюджету України у 2022 році
Джерело: складено автором на основі [6]

Рисунок 1 демонструє, що основну питому вагу в доходах державного бюджету мають податкові надходження – 53%. Неподаткові доходи становили 19% доходів державного бюджету; трансферти – 27%; цільові фонди – 0%, доходи від операцій з капіталом – 1%.

Структура доходів державного бюджету України є складною та чутливою до змін. Її аналіз дозволяє розкрити ключові аспекти економічної діяльності країни та визначити можливі напрями її подальшого розвитку. Застосування ефективних стратегій управління доходами державного бюджету є важливим елементом стабільності та розвитку України в умовах глобальних економічних викликів.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 13.09.2023 р. № 2456-VI – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text.
2. Державний бюджет України 2022 року: виконання в умовах повномасштабної війни. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/derzhavnyy-byudzhet-ukrayiny-2022-roku-vykonannya-v-umovakh
3. Доходи держбюджету України 2019. Фінансовий портал «Мінфін». URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2019/
4. Доходи держбюджету України 2020. Фінансовий портал «Мінфін». URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2020/
5. Доходи держбюджету України 2021. Фінансовий портал «Мінфін». URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2021/
6. Доходи держбюджету України 2022. Фінансовий портал «Мінфін». URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2022/

Олена Петрушка
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Назарій Матичак
студент гр. ФФм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

БАНКІВСЬКИЙ ДЕПОЗИТ ЯК ДОМІНУЮЧА ФОРМА ЗАОЩАДЖЕНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ: ПРАГМАТИКА ФОРМУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасній вітчизняній фінансовій науці все більш домінуючою стає думка про те, що первинною і надзвичайно важливою сферою «фінансової системи України є фінанси домашніх господарств, які відображають сукупність економічних відносин, виражених у грошовій формі, у які вступають домашні господарства з приводу утворення, розподілу та використання фондів грошових коштів з метою якнайповнішого задоволення матеріальних та духовних потреб своїх членів» [2, с. 123]. І навіть у нинішніх складних обставинах, пов'язаних із повномасштабною війною, розв'язаною рф на території України, проблема трансформації заощаджень домогосподарств у потужний інвестиційний ресурс продовжує залишатися вкрай актуальною, позаяк «мобілізація тимчасово вільних коштів фізичних і юридичних осіб та їх ефективний розподіл між різними секторами економічної системи, що здійснюється за допомогою фінансового ринку» [4, с. 62] слугує потужним фактором підтримання національної економіки в умовах гострого дефіциту фінансових ресурсів.

Позаяк «одним із найскладніших і водночас найважливіших завдань, які домогосподарства вирішують, приймаючи рішення про здійснення заощаджень, є вибір найефективніших форм заощаджень» [3, с. 203], то є необхідність проаналізувати найбільш поширені форми заощаджень вітчизняних домогосподарств, особливо в період повномасштабної війни в Україні.

Загальновідомо, що наші співвітчизники уже впродовж багатьох років надають перевагу такій формі заощаджень як банківський депозит, що обумовлено його суттєвим перевагами, як-от: «отримання фіксованого і передбачуваного доходу; можливість отримання інших банківських послуг; відшкодування коштів у випадку банкрутства банку за рахунок Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; регулювання банківських операцій з боку НБУ; захищеність від крадіїв» [5, с. 89].

Станом на 1 грудня 2022 року у 67 українських банках «перебувало 889,5 млрд гривень коштів фізичних осіб, найбільше з яких – у державному ПриватБанку» [7].

Передусім зазначимо, що незважаючи на запровадження воєнного стану, повні та часткові блекаути, стрімке зменшення доходів громадян, банківська система України усе ж продовжувала успішно функціонувати, а депозитні портфелі фізичних осіб у багатьох банках навіть демонстрували зростаючу динаміку (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка обсягу депозитів фізичних осіб у великих банках України у березні – вересні 2022 року [1]

№ з/п	Банк	Депозити фізичних осіб, млрд грн, станом на 01.10.2022 р.	Зміна обсягу депозитів з 01.03.2202 р., %
1	ПриватБанк	301, 3	43,27%
2	Ощадбанк	150,9	30,08%
3	Райффайзен Банк	51,5	17,12%
4	Альфа-Банк	44,7	-9,79%
5	Універсал Банк	42,4	24,75%
6	ПУМБ	36,5	0,54%
7	Укрсиббанк	34,2	15,9%
8	Укрексімбанк	31,4	17,17%
9	Укргазбанк	30,5	23,74%
10	ОТП Банк	23,6	6,7%
11	Креді Агріколь Банк	14	11,63%
12	Кредобанк	11,6	8,8%
13	Південний	11,1	-5,06%
14	А-Банк	10,5	14,7%
15	Таскомбанк	10,3	15,07%

Так, за даними Національного банку України, на початку березня 2022 року кошти населення у вітчизняних банківських установах становили 439 млрд грн на гривневих рахунках і 9,1 млн доларів – на валютних рахунках. Причому за сім місяців цього ж року «суми на рахунках громадян змінилися: гривні побільшало, а от доларів стало менше. За даними Нацбанку, на 1 жовтня у банках розмістили 548,8 млрд грн на гривневих рахунках та 8,57 млн доларів – на валютних. Тобто чітко видно тенденцію припливу гривні та відтоку валюти з рахунків громадян протягом березня-вересня 2022 року» [1].

Таку ситуацію фахівці пояснюють насамперед зростанням «пасивів у державних банках — через них проходять основні обсяги бюджетних коштів, які йдуть на зарплати військовим, виплати та виплати бюджетним працівникам, соцдопомога тощо. Навпаки, у приватних та іноземних банках обсяги гривневого фондування знизилися як через те, що банки активно погашали рефінансування перед НБУ, так і через те, що кошти міняють у валюту, зокрема, готівкову» [1].

І дійсно, упродовж перших воєнних 7 місяців українці масово забирали валюту з банків та активно розраховувалися нею за межами України. Однак після того, як Національний банк України у липні 2022 року дозволив купувати іноземну валюту із зарахуванням на депозити, ситуація дещо змінилася, і у наступних місяцях уже спостерігався певний приплив валютних коштів до банківської системи.

Однією із причин стійкого інтересу українців до банківського депозиту в умовах війни є також і те, що певні компанії та окремі громадяни почали вкладати на депозити тимчасово вільні кошти, які у довоєнний період спрямовувалися ними на розвиток бізнесу або ж на придбання інших активів (скажімо, нерухомості).

Характерною особливістю першого року війни на вітчизняному депозитному ринку стала зміна терміну відкриття депозиту, а саме – його зменшення. Так, якщо до повномасштабного вторгнення фізичні особи найчастіше розміщували вклади на гривневих рахунках на строк від 6 до 12 місяців, то після початку війни це був термін від 1 до 3 місяців, що передусім пояснюється високим рівнем невизначеності в умовах ведення бойових дій. То ж громадянам, звісно, набагато важливіше у цей період мати доступ до власних заощаджень, аніж отримувати певний фіксований дохід, який, до речі, після підвищення облікової ставки НБУ у червні 2022 року став доволі привабливим. Так, процентні ставки за гривневим вкладом на 3 місяці становили: у ПриватБанку – 7% річних, Ощадбанку – 9%, Райффайзен Банку – 6,5%, ОТП Банку – 8%, ПУМБ – 12%, Банку «Південний» – 12% річних.

Проте заради справедливості зазначимо, що загалом українські банки у цей період не надто поспішали підвищувати ставки за депозитами, що було зумовлено їх високою ліквідністю (причому показник широкої ліквідності вітчизняної банківської системи продовжує зростати, оновлюючи історичні максимуми). Тож банки не потребують коштів населення, позаяк про активне кредитування у період війни вести мову не доводиться.

Як наслідок, нині ми спостерігаємо стрімке зростання готівкових заощаджень, що зберігаються «на руках» у населення. Так, за оцінками Національного банку України, станом на кінець вересня 2022 року, «обсяг готівкової іноземної валюти поза банківською системою України становив 107 млрд доларів в еквіваленті» [6]. А це доволі потужний інвестиційний ресурс, який, на жаль, сьогодні залишається незалученим до національних економічних процесів.

Список використаних джерел:

1. Богута Н. Заробити на відсотках. Чи є сенс розміщувати вільні кошти на строковому вкладі. URL: https://focus.ua/uk/economics/539381-zarabotat-na-procentah-est-li-smysl-razmeshchat-svobodnye-sredstva-na-srochnom-vklade
2. Кізима Т. О. Бюджет домогосподарства: теоретичні основи та прагматизм формування в сучасних умовах. *Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ*: збірник наукових праць / гол. ред. П. П. Мазурок. Кривий Ріг, 2008. № 3 (15). С. 123–129.
3. Кізима Т.О. Заощадження домашніх господарств: сутнісно-теоретичні та класифікаційні аспекти. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2010. Вип. 10 (113). С. 200-206.
4. Кізима Т. О., Луцишин О. О. Аналітичний огляд інфраструктури фінансового ринку України: інституційний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2016. Вип. 2 (30).

С. 62-69. URL: https://ecj.oa.edu.ua/articles/2016/30/13.pdf (дата звернення: 25.04.2023)

5. Методика викладання фінансової грамотності: навч. посіб. / Т. О. Кізима та ін.; за ред. д.е.н., професора Т. О. Кізими. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2017. 200 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/29196
6. Нацбанк порахував заощадження українців «під матрацом». URL: http://businessua.com/finance/82536nacbank-porahuvav-zaoszadzhennya-ukrainciv-pid-matracom.html (дата звернення: 20.04.2023)
7. Сіпратов Р. Де українці зберігають свої заощадження: рейтинг банків. URL: https://donpatriot.news/article/de-ukrayinci-zberigayut-svoyi-zaoschadzhennya-reyting-bankiv-infografika (дата звернення: 25.04.2023)

Анастасія Пилип
студентка гр. ФФзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ СОЦІАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ В УКРАЇНІ

Система фінансування соціальної сфери представляє собою складну структуру підсистем (охорона здоров'я, освіта, культура, соціальний захист і т.д.), кожна з яких має власний управлінський підхід та напрямки розвитку. Важливо відзначити, що фінансування кожної галузі здійснюється не лише за рахунок державного бюджету, але й за рахунок коштів місцевих бюджетів та власних фінансових ресурсів.

Витрати на фінансування соціальної сфери спрямовані на реалізацію прав і можливостей, гарантованих громадянам України Конституцією, а також на підвищення якості та доступності соціальних послуг. Зростання ефективності фінансування соціальної сфери не досягається простим зменшенням видатків екстенсивним способом. Механізми оптимізації витрат в соціальній сфері повинні спрямовуватися на знаходження нових джерел фінансування та покращення рівня життя населення.

Необхідно розглядати різноманітні джерела фінансування соціальної сфери, такі як кошти юридичних та фізичних осіб, недержавні страхові фонди, гроші від громадських та благодійних організацій, а також зовнішнє та внутрішнє кредитування. Ці джерела визнаються як перспективне підґрунтя для подальшого розвитку соціальної сфери. Проте, на сьогоднішній день їхній внесок у загальну структуру видатків залишається незначним.

В умовах економічної стагнації країни, активізація зовнішніх (позабюджетних) джерел фінансування стає невідкладною необхідністю для соціальної сфери. Для оптимізації системи фінансування важливо диверсифікувати виконавців державного замовлення з метою зниження вартості та підвищення якості надання послуг [1].

Розглянемо пропозиції щодо удосконалення фінансового забезпечення видатків соціального призначення в розрізі їх видів. Так, щодо вдосконалення фінансового забезпечення діяльності закладів освіти, існують кілька напрямків:

– створення загальнодоступної цілісної інформаційної освітньої системи, спрямованої на отримання, обробку та зберігання інформації (відкритих даних у сфері освіти) від суб'єктів у сфері освіти. Така система дозволить консолідувати, моніторити, аналізувати фінансову та нефінансову інформацію та формувати аналітичні звіти по кожному із процесів;

– розробка прозорої та відкритої процедури розрахунку та розподілу освітніх субвенцій від МОН до закладів освіти та навпаки. Автоматизована частина такої процедури може бути інтегрована у вищезгадану інформаційну систему;

– розробка орієнтовних нормативів забезпечення здобувачів освіти на різних рівнях освіти;

– підтримка розвитку приватних освітніх закладів та надання їм субвенцій для здобуття учнями загальної середньої та дошкільної освіти;

– впровадження ефективних механізмів фінансування для підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Серед основних підходів до вдосконалення фінансування соціального захисту громадян можна виділити наступні:

– розширення сфер використання ринкових інструментів соціального захисту (підтримка обов'язкового і запровадження добровільного страхування, розвиток накопичувальних страхових систем, задоволення диференційованого попиту на різні соціальні послуги тощо) через механізм діяльності державних фондів соціального страхування, інститутів медичного страхування;

– залучення ресурсного потенціалу приватного сектору для реалізації соціальних програм та інших ініціатив на основі державно-приватного партнерства;

– надання правової, фінансової та матеріальної підтримки найбільш вразливим верствам населення, а також створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення;

– забезпечення державних гарантій щодо надання соціальних послуг та збереження гідного рівня соціального захисту населення.

Для подальшого розвитку фінансового механізму у галузі охорони здоров'я пропонується:

– сформувати чіткий механізм надання та фінансування гарантованих медичних послуг через внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет» і Бюджетного кодексу України;

– розширення діяльності Національної служби здоров'я України (НСЗУ) в регіонах з метою підвищення ефективності фінансового забезпечення медичних послуг;

– створення комплексу заходів для вдосконалення інформаційно-комунікаційних зв'язків між центральними органами виконавчої влади, спрямованих на оптимізацію фінансового забезпечення системи охорони здоров'я [2];

– установлення національних стандартів використання місцевих бюджетних ресурсів для фінансування закладів охорони здоров'я;

– переосмислення механізму стратегічних закупівель НСЗУ через впровадження інноваційних програмних продуктів, що враховують особливості галузі;

– урахування ефективності та якості надання медичних послуг при фінансуванні закладів охорони здоров'я;

– оптимізація кількості закладів охорони здоров'я в регіонах з метою оптимізації витрат фінансових ресурсів для надання медичної допомоги на всіх рівнях.

Реалізація наступних етапів медичної реформи в Україні в умовах поглиблення децентралізації представляє собою складний процес, оскільки

формування фінансових ресурсів відбувається в умовах гострої конкуренції між територіями, галузями та напрямами видатків на всіх рівнях.

Список використаних джерел:

1. Сидор І. П., Коваль С. Л. Фінансові аспекти функціонування територіальних громад: теоретико-концептуальний зріз. *Економічні студії*. 2021. № 1 (31). С. 130–137.
2. Сидор І. П. Моніторинг планування видатків місцевих бюджетів: ключові аспекти удосконалення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. № 21. С. 85-89.

Руслана Повзанюк
студентка гр. ФФзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н. Ірина Круп'як

БЮДЖЕТИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Бюджети територіальних громад займають пріоритетне значення в процесі децентралізації адміністративної та бюджетної систем країни. Завдяки доходам місцевих бюджетів реалізуються потреби та основні завдання, що покладаються на органи місцевого самоврядування та стосуються забезпечення потреб територіальних громад, як в соціальному, так і економічному сенсі. Завдяки розпочатому у 2014 році процесу адміністративної та бюджетної децентралізації самостійність бюджетів територіальних громад зміцнюється. Територіальні громади отримали право встановлювати ставки місцевих податків, при цьому керуватись нормами Бюджетного кодексу України. І право самостійно визначати напрямки витрачання доходів своїх бюджетів також належить територіальним громадам. Таким чином, децентралізація в бюджетній сфері надала значущості місцевим бюджетам в окремих програмах соціального, економічного, культурного розвитку кожної територіальної громади.

Норми Бюджетного кодексу України, Податкового кодексу України, Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», інших законодавчих та нормативних актів регулюють формування доходів бюджетів територіальних громад. Як відомо, головними та основними джерелами поповнення доходної частини бюджетів територіальних громад виступають податкові та неподаткові надходження. Такі доходи отримують місцеві бюджети від юридичних або фізичних осіб; вони формують фінансові ресурси громади.

Однак, власних доходів територіальних громад не вистачає на забезпечення усіх потреб громади, і тут на допомогу приходить центральна влада, яка зобов’язана підтримувати окремі територіальні громади по регіонам. Бюджети територіальних громад отримують значні поступлення від держави у вигляді трансфертів. Такі дотації та субвенції допомагають громадам виконувати свої обов’язки по забезпеченню потреб у соціальній, економічній сферах, з врахуванням специфіки території регіону.

Зрозуміло, що ефективне, належне виконання територіальною громадою своїх функціональних обов’язків щодо забезпечення всіх потреб своїх громадян потребує міцної фінансової бази. Основними джерелами власних ресурсів місцевих бюджетів виступають місцеві податки та збори. Оптимізація їх справляння стимулює водночас розвиток економіки відповідної громади, сприяє активізації підприємницької діяльності, ефективному використанню природних ресурсів. Розширення кола повноважень органів місцевого самоврядування при встановленні розмірів та ставок місцевих податків та податкових зборів сприяє стабільності бюджетів територіальних громад. І, як наслідок, повинні забезпечити належний

рівень життя кожного громадянина, їх соціальний захист, розвиток освітньої та культурної сфери громади.

Кожна територіальна громада зацікавлена в зміцненні власних надходжень місцевого бюджету, у розробці та впровадженні новітніх способів і методів розширення бази власних фінансових надходжень. Таким чином, запровадження повноважень органів місцевого самоврядування у встановленні або визначенні додаткових податків, які б відносились до місцевих податків, притаманних тій чи іншій території чи адміністративній одиниці могли б значно підсилити власні доходи бюджетів територіальних громад.

Фінансовий стан місцевих бюджетів напряму залежить від стабільності тих джерел, які складають їх дохідну частину. І саме надходження податків та зборів складають основну частину власних доходів місцевих бюджетів. Належне адміністрування місцевих податків і зборів, рівень податкової культури та тісна співпраця органів місцевої влади та податкових органів сприятимуть досягненню оптимальних результатів в зміцненні бюджетів територіальних громад.

Процес адміністративної та бюджетної децентралізації виявив конкретні переваги зміцнення та оптимізації місцевих бюджетів. Право на встановлення місцевих податків і зборів, розпорядження отриманими доходами сприяє активізації місцевих органів влади у виявленні резервів росту податкових надходжень, впровадженні дієвих заходів оптимізації неподаткових надходжень, економному використанню наявних ресурсів.

Ретельне опрацювання та моніторинг наявних баз та реєстрів даних у різних сферах господарської діяльності дозволяє виявляти нові об’єкти оподаткування та залучати до оподаткування нові суб’єкти господарювання.

Створення комфортних умов для підприємницької діяльності, залучення нових інвестицій в економіку регіону забезпечить належний рівень розвитку економіки, соціальної сфери, культури та життєдіяльності територіальної громади.

Як свідчить аналіз розвитку бюджетів територіальних громад України, обсяги власних доходів зростають і до 2021 року включно вдвоє перевищували отримані від держави трансферти.

Прозорість виконання місцевих бюджетів дає змогу пересічному громадянину контролювати використання бюджетних коштів та порівняти рівень податкових надходжень та обсяг послуг, що надаються органами місцевої влади за рахунок цих доходів.

Такий стан наповнення та використання бюджетів громад показує ефективність процесу децентралізації як в бюджетній, так і в адміністративно-територіальній системах. Кожний орган місцевої влади та місцевого самоврядування прикладають всі наявні зусилля по виявленню резервів наповнення та збільшення доходів бюджетів територіальних громад. З метою забезпечення виконання своїх суспільних обов’язків місцева влада концентрує увагу на реалізації програм економічного та соціального вдосконалення рівня життя громадян.

Усі заходи, які вживаються органами влади, починаючи із центральних і до органів влади на місцях, націлені на розвиток економіки кожного регіону України,

забезпечення належного соціального захисту населення, отримання якісної освіти, медичного обслуговування, культурного розвитку кожного громадянина України.

Бюджетна, податкова, адміністративно-територіальна реформи децентралізації стали ефективним чинником фінансової забезпеченості та міцності місцевих бюджетів. Місцевим органам влади та самоврядування передано широкий спектр повноважень та потужні фінансові важелі для забезпечення суспільного розвитку територіальних громад.

Однак, 24 лютого 2022 року підступний напад російського агресора завадив розвитку України. Понівечені міста і села, мільйони знедолених людей, змушених покинути свої домівки через страшні звірства агресора – ось такі жахливі реалії сьогоднішньої країни, економіка якої опинилась в надскладному становищі. Частина території України окупована агресором, в окремих регіонах точаться запеклі бої, величезну кількість підприємств зруйновано, є перебої у постачанні електроенергії через постійні обстріли, мільйони громадян мігрували за кордон або в інші регіони України. І навіть в таких жорстоких умовах країна продовжує жити, боротись і перемагати. Значна кількість підприємств і бізнесу змінили місце розташування на більш безпечне у західних регіонах і продовжують свою діяльність. В енергетичній сфері прикладено неймовірних зусиль для збереження стабільності. Українці, які покинули свої домівки, влаштовують своє життя в інших регіонах.

В такий скрутний для країни і кожного українця час, кожна територіальна громада виконує своє завдання, націлене на забезпечення безумовної Перемоги. Велика кількість територіальних громад дали притулок громадянам, які вимушено покинули свої домівки, забезпечили їх житлом, їжею, ліками, тощо. Проведена величезна робота по перереєстрації переміщених осіб, надання їм медичного обслуговування, працевлаштування, соціальної допомоги.

Змінились пріоритети розвитку окремих територіальних громад, регіонів, галузей. Із завершенням війни Перемогою України, економіка країни поступово повернеться до стійкого зростання. Українці повернуться у свої домівки, розпочнеться відбудова зруйнованих міст, приватний бізнес відновить свою діяльність на деокупованих територіях, збільшиться обсяг продукції сільського господарства. Економічне зростання та забезпечення фінансової стабільності мають залишатися пріоритетними у розвитку кожної територіальної громади і її бюджету.

Галина Погончук
студентка гр. ФФзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

ПРАВОВА БАЗА МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА ЕВОЛЮЦІЙНИХ ЗМІН

Розвиток громадянського суспільства сприяв становленню фінансово та матеріально незалежного місцевого самоврядування, що безпосередньо залежить від умов формування стійкого механізму забезпечення власними коштами, отримані за рахунок надходження місцевих податків і зборів. Місцеві податки і збори виконують не лише фіскальну функцію, а й призначені для стимулювання підприємницької активності, розвитку місцевого господарства, сприяння ефективного використання місцевих природних ресурсів.

Нормативно-правове забезпечення адміністрування місцевих податків і зборів регулюється такими законодавчими актами як: Конституція України, Податковий кодекс України, Бюджетний кодекс України, Закон України «Про місцеве самоврядування», рішення про місцеві бюджети та інші.

Прийняття Бюджетного кодексу та подальше реформування редакції його основних положень започаткувало реформи у сфері міжбюджетних відносин та фіскальної децентралізації. Важливими концептуальними положеннями Бюджетного кодексу є процедура закріплення основних джерел доходів за повноваженнями ОМС. Саме даний крок спрямований на формування інституту місцевих фінансів, який забезпечує створення стимулів для зростання активності територіальних громад в плані наповнення місцевих бюджетів, а також ефективного використання коштів, скорочення обсягу не профінансованих програм і заходів. Одні із основоположних принципів у сфері публічних фінансів полягають в тому, що виключно податки, які сплачуються мешканцями громад, повинні в подальшому використовуватися для фінансового забезпечення суспільних послуг, які надаються цим мешканцям. Номенклатура зазначених податків відповідає світовій практиці і вказує про чіткий взаємозв'язок між величиною, місцем сплати податкового платежу та рівнем послуг, які отримує за дані кошти платник податку. Платники податків у більшості схильні розглядати рішення місцевої влади в частині використання бюджетних коштів та слідкувати у подальшому про їх використання.

Нормативно-правове забезпечення місцевих податків і зборів має свою специфіку, адже здійснюється на загальнодержавному та місцевому рівнях. Місцеві податки і збори регулюються державними органами влади, а регламентування їх справляння здійснюється місцевим самоврядуванням.

Базовим нормативно-правовим актом, який врегульовує питання, пов'язані зі справлянням місцевих податків і зборів, врегульовано Податковим кодексом України. Положеннями Кодексу визначається не тільки вичерпний склад місцевих податків і зборів, а і встановлено основи та механізм їх справляння. З уведенням у

практику Кодексу суттєво скорочено склад місцевих податків і зборів, змінено їх якісний склад, що відповідає теоретичним та практичним напрацюванням у сфері місцевого оподаткування вітчизняних дослідників та зарубіжному досвіду.

Система місцевого оподаткування, яка діяла в Україні до 2011 р., була досить неефективною, а тому потребувала суттєвого доопрацювання, відтак, прийняття Податкового кодексу України стало вимогою часу. Із прийняттям ПКУ було скасовано значний кількісний склад місцевих податків та зборів часто з низьким або навіть відсутнім фіскальним навантаженням: комунального податку, ринкового збору, податку з реклами та ще дев'яти інших місцевих податків та зборів.

Впровадження Податкового кодексу України призвело до того, що місцеве самоврядування було позбавлено права на самостійне встановлення місцевих податків та зборів. Їх встановлення стало прерогативою органів державної влади, а місцеве самоврядування мало право лише на визначення ставок місцевих податкових платежів із визначеної законодавцем меж їх справляння.

До складу місцевих податків і зборів було зараховано «…єдиний податок та збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності – податки, які належали до загальнодержавних, але, згідно з Бюджетним кодексом України та законами України про державний бюджет на відповідні роки, зараховувалися до місцевих бюджетів. Також ПКУ впровадив справляння туристичного збору, поєднавши курортний збір із готельним» [1]. Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, став суттєвим джерелом наповнення місцевих бюджетів. Цей податок виступає як плата за користування суспільними товарами і послугами, які пропонуються органами місцевої влади, оскільки власники майна та підприємці вибирають місце проживання, яке забезпечить їм оптимальне співвідношення вартості майна та якості наданих суспільних послуг. Вартість майна зростає у випадку, коли місцеві органи влади пропонують достатньо якісні суспільні послуги. Зазначене сприяє зростанню ролі місцевого оподаткування.

Запровадження «…туристичного збору, який на відміну від курортного збору справлявся на всій території України, дало змогу збільшувати об'єкт оподаткування. Такий податок можна застосувати на більшій території внаслідок більшої кількості об'єктів туризму порівняно з курортними місцями» [5]. Позитивним аспектом ПКУ є те, що більшість місцевих податків та зборів прив'язані до величини прожиткового мінімуму, який може змінювася кілька разів на рік. Такий підхід дозволяє наперед визначати суму коштів і зробити її прогноз на майбутні періоди, зокрема що стосується розвитку економіки країни.

З 1 січня 2015 р. перелік місцевих податків і зборів було змінено. Сьогодні до його складу входять такі «…місцеві податки (податок на майно, який включає: податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортний податок, плата за землю; єдиний податок) і місцеві збори (туристичний збір; збір за місця паркування транспортних засобів)» [4]. Наслідком введення нових загальнодержавних податків і зборів, які зараховуються до складу місцевих бюджетів (екологічного податку, акцизного податку в вироблених в Україні і ввезених в Україну підакцизних товарів; акцизного податку з реалізації суб'єктами

господарювання роздрібної торгівлі підакцизними товарами), стало зростання фінансових ресурсів місцевих громад.

Наповнення доходів місцевих бюджетів покращилося за рахунок реформ щодо спрощеної системи оподаткування в частині «…визначення платників єдиного податку (зокрема, кількість груп платників податку зменшено з 6 до 4) та його ставок (для платників першої та другої груп установлено фіксовані ставки у відсотках до розміру мінімальної заробітної плати, для третьої групи – у відсотках до доходу, для четвертої групи (сільгоспвиробників) – з 1 га сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду залежно від категорії (типу) земель та їхнього розташування)» [3].

В умовах справляння податку на майно, відмінного від земельної ділянки, скасовано пільги що стосуються оподаткування таких об'єктів нерухомості як: будівлі галузі промисловості та їх складські приміщення, будівлі і споруди сільськогосподарських товаровиробників. «..ставка податку зросла до 3% МЗП за 1 кв. м площі нерухомого майна для об'єктів житлової нерухомості, а також для об'єктів нежитлової нерухомості; 25 тис. грн на рік – додатково для квартир та будинків площею понад 300 кв. м та 500 кв. м відповідно. Однак існує чимало дискусій у суспільстві щодо бази оподаткування. Враховуючи світовий досвід, як базову доцільніше було б застосовувати ринкову вартість, аніж площу об'єкта, для зменшення соціальних диспропорцій, що приведе до більш справедливого оподаткування, за умов якого власники об'єктів нерухомості, яка має більшу вартість, сплачують більші податки» [4]. Проте, оцінка вартості майна потребує значної підготовчої роботи, вона має високу ціну, відтак потребує здійснення постійного контролю за її формуванням, а також потребує перегляду відповідно до зміни ринкової кон'юнктури.

Суттєві змігни торкнулися і механізму нарахування та сплати транспортного податку, а саме: «…оподатковуватимуться легкові автомобілі вартістю понад 1,03 млн грн (понад 750 розмірів МЗП) не старше п'яти років (включно) незалежно від об'єму двигуна; перелік автомобілів затверджується Кабінетом Міністрів та розміщується на сайті Міністерства економічного розвитку (на базі методики, яка враховує марку, модель, рік випуску, тип та об'єм циліндрів двигуна, тип коробки передач, пробіг автомобіля). Загальна кількість автомобілів класу люкс 2011–2013 рр. випуску (безвідносно до вартості таких авто) – 138 249 одиниць» [2].

В Україні місцевому самоврядуванню надано право встановлювати ставки у твердій сумі або у відсотках на місцеві податки і збори. У межах своїх повноважено місцеві органи влади відповідно до Податкового кодексу України встановлюють ставки місцевих зборів: збору за місця для паркування транспортних засобів та туристичного збору. Місцеве самоврядування не має права на встановлення пільг зі сплати місцевих податків і зборів, що передбачено законодавством та відповідає принципу соціальної справедливості та пропорційності в оподаткуванні. Складова податку на майно, а саме податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, то є багато проблемних питань щодо його адміністрування, зокрема: відсутній реєстр платників цього платежу, можливостей підміни житлової нерухомості нежитловою тощо. Простота і прозорість справляння місцевих

податків і зборів, їх зручність для платника сприяють економії коштів на адміністрування їх податковими органами і мінімізує витрати платників податків. Даний принцип однаково важливий для системи державного та місцевого оподаткування.

Таким чином, місцеве оподаткування є важливим елементом системи державного регулювання економічними і соціальними процесами на окремих територіях, ефективність адміністрування яких впливає на забезпечення місцевого самоврядування достатнім обсягом фінансових ресурсів для забезпечення виконання власних повноважень.

Список використаних джерел:

1. Волохова І. Місцеві податки та збори в доходах місцевих бюджетів України: наслідки проведених реформ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 23 (2). С. 51–54.
2. Дулік Т. О., Александрюк Т. Ю., Маркова Л. Г. Сучасний механізм місцевого оподаткування в Україні та його правове регламентування. URL: http://www.nbuv.gov.ua
3. Овчинніков А. В. Місцеве оподаткування в Україні: еволюція та перспективи його розвитку. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 8. С. 634-639.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
5. Сидор І. П., Карпишин Н. І. Місцеве оподаткування у контексті фінансового забезпечення суспільних послуг. *Ефективна економіка*. 2020. № 9. http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8182

Олег Пограничний
студент гр. ФФм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Коломийчук

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Сучасний стан економіки України воєнного періоду характеризується наявністю постійних ризиків та загроз для всієї сфери економічної діяльності. Важливим суб'єктом, що здійснює економічну діяльність та є елементом економічної системи країни виступає домогосподарство, яке складається з однієї або декількох осіб. Домогосподарства задіяні в майже в усіх сферах: на ринку праці та споживчих послуг, банківській системі, кредитуванні, оподаткуванні та інших. Благополуччя та стабільність домогосподарств здатне підтримувати всю фінансову систему держави. Тому фінансова безпека кожного домогосподарства відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності та розвитку країни.

Початковим етапом у дослідженні механізму забезпечення фінансової безпеки домогосподарств має бути теоретичне обґрунтування сутності цього поняття. Зазначене питання висвітлюється у працях багатьох науковців, зокрема, С. Юрія та Ф. Федосова [1, с. 534], О. Кириленко [2, с. 89], Г. Возняка та О. Мульської [3, с. 136], Б. Пшика [4, с. 27] та інших.

Поняття безпеки для об'єкта означає умови, за яких вплив зовнішніх та внутрішніх факторів не призводить до негативних наслідків для цього об'єкта. Якщо розглядати домогосподарство, то фінансова безпека буде означати захищеність від негативного впливу рівних факторів на фінанси домогосподарства. Так, визначаючи сутність фінансової безпеки С. Юрій та В. Федосов застосовували багатосторонній підхід та пропонуючи визначення цього поняття як «захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; певний рівень фінансової незалежності, стабільності і стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці; здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та стале економічне зростання» [1, с. 534].

Аналогічне визначення фінансовій безпеці домогосподарств надає Б. Пшик, наголошуючи, що така безпека передбачає безперервне і стале підтримання фінансового стану, який характеризується стійкістю до внутрішніх та зовнішніх загроз під час функціонування, а також здатністю домогосподарства забезпечувати власні фінансові інтереси та підтримувати гідний рівень життя [4, с. 27].

Розглядаючи сутність фінансової безпеки домогосподарств, О. Кузьмак відокремлює її особливості від забезпечення інших учасників фінансового ринку, якими вважає [5, с. 147]:

– держава здійснює найменший вплив на фінанси домогосподарств на відміну від інших, водночас вони мають тісний зв'язок з іншими сферами фінансової діяльності;

– домогосподарства мають певні особливості формування та використання фінансових ресурсів, які передбачають підтримку гідного рівня життя та розвитку людини;

– на зміну доходів домогосподарств впливають як економічні, так і неекономічні фактори,

– при зменшенні доходів можуть збільшуватися окремі статті витрат домогосподарства, які неможливо скоротити нижче рівня, необхідного для забезпечення повсякденного споживання.

Варто наголосити, що для забезпечення фінансової безпеки домогосподарств необхідним є досягнення оптимального балансу між їх надходженнями та витратами. Підтримання певного рівня витрат є не менш актуальним для фінансової безпеки домогосподарств, ніж достатній рівень доходів, адже рівень їх фінансового достатку визначається обсягом витрат, що спрямовуються на задоволення необхідних потреб.

Витрати, як складову оцінки фінансового стану домогосподарств розглядали О. Кириленко, С. Коваль та ін. [2, с. 89]. Науковцями здійснено класифікацію витрат домогосподарств на споживчі та неспоживчі, а також запропоновано використання коефіцієнту Енгеля для оцінки фінансового стану домогосподарств.

Водночас фінансовий стан домогосподарств оцінюють через показники їхніх доходів та витрат Г. Возняк, О. Мульська та ін. [3, с. 136].

Отже, у розкритті економічної сутності фінансової безпеки доходам і витратам домогосподарств належить особливе значення, а від їх збалансування залежить можливість підтримки такої безпеки.

Наголошуючи на невід'ємності фінансової безпеки домогосподарств від фінансової безпеки держави, В. Коваленко та Н. Мацедонська [6, с. 113] слушно зауважують, що для фінансової безпеки домогосподарств необхідний постійний аналіз її стану, особливо в період економічної кризи.

Також слід зазначити, що в умовах реформ, постійних змін і перетворень в економіці та загроз воєнного періоду важливим для підтримання фінансової безпеки є підвищення фінансової грамотності населення, що полегшить вибір шляхів підвищення своїх доходів, оптимізації витрат та забезпечить фінансовий розвиток у майбутньому.

Підсумовуючи дослідження авторів та приймаючи до уваги сучасні умови функціонування домогосподарств, можна зробити висновок, що сутність фінансової безпеки домогосподарств полягає у: досягненні певного рівня економічної стабільності в умовах впливу на неї факторів різного характеру; можливості збалансування доходів і витрат домогосподарства та достатності фінансових знань для оптимізації витрат та збільшення доходів домогосподарства.

Список використаних джерел:

1. Фінанси*:* підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. 2-ге вид. переробл. і доповн. К.: Знання, 2012. 687 с.
2. Кириленко О., Коваль С., Сидорчук А., Сидор І. Аналіз витрат як складова оцінки фінансового стану домогосподарств. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2022. Т. 3 (44). С. 82-91.
3. Voznyak H., Mulska O., Bil M., Radelytskyy Y. Financial wellbeing of households in instability. *Investment Management and Financial Innovations*. 2022. Vol. 19 (1). P. 135–144.
4. Пшик Б. І., Зварич М. С., Кашуба Я. М., Слобода Л. Я. Фінансова безпека домогосподарств в Україні: сучасні проблеми та механізм забезпечення: монографія / за заг. ред. Б. І. Пшика. Львів: СПОЛОМ, 2020. 274 с.
5. Кузьмак О. М., Кузьмак О. І. Фінансова безпека домогосподарств в умовах змін. *Економічні науки: збірник наукових праць Луцького національного технічного університету.* Серія «Регіональна економіка». 2021. Вип. 19 (75). С. 144–151.
6. Коваленко В. В., Мацедонська Н. В. Сутність фінансової безпеки домогосподарств та напрями її забезпечення. *Економічний простір*. 2021. Вип. 167. С. 111–114.

Оксана Подоляк
студентка гр. ФФзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Савчук

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Розпочата росією повномасштабна війна проти України докорінно змінила усі сфери життя нашої держави, зокрема і функціонування фінансової системи. Суттєвих трансформацій зазнала і державна фінансова політика, основна мета якої у даний час – це мобілізація усіх фінансових ресурсів на забезпечення оборони і безпеки країни.

Звичайно, без потужної підтримки міжнародних фінансових інститутів, а також усіх країн, які об'єдналися навколо України проти рф, наша держава не змогла би налагодити супротив та продовжувати давати відсіч агресору. Серед найбільших донорів, які допомагають Україні з перших днів війни і дотепер, слід відзначити такі, які лише, наприклад, за період 26 березня – 30 квітня 2023 року надали фінансову, а також матеріальну допомогу, необхідну для оборони, це: Міжнародний валютний фонд (2,7 млрд дол. США), Світовий банк (200 млн дол. США), Європейський банк реконструкції та розвитку (42 млн євро), Європейський інвестиційний банк (20 млн євро), Чорноморський банк торгівлі та розвитку (25 млн євро), Європейський Союз (1 млрд євро), Європейська Комісія (1,5 млрд євро), а також такі країни, як США (1 млрд 253 млн дол. США), Велика Британія (500 млн дол. США), Канада (2,4 млрд канадських доларів), Литва (10 млн євро), Нідерланди (274 млн євро), Німеччина (танки та БМП), Франція (конвектори і генератори), Польща (колісні бронетранспортери), Іспанія (гуманітарна допомога), Латвія (ПЗРК «Stinger»), Північна Македонія (бойові гелікоптери) [1].

За висновками фахівців Національного банку України «Міжнародна підтримка надалі залишатиметься основою фінансування бюджету» [2, с. 11]. Дефіцит Державного бюджету України досягає третину ВВП. «З початку повномасштабної війни фінансування державного бюджету більш як на половину було забезпечено міжнародною допомогою (включно з грантами)» [2, с. 11]. Важливо, що МВФ ухвалив програму, спрямовану на стабілізацію державних фінансів, в межах якої передбачається досягнення таких цілей: збільшити обсяги податкових надходжень, розвивати внутрішній борговий ринок, зменшити емісійне фінансування Державного бюджету України, досягти довгострокову стійкість фінансового сектору, забезпечити ефективність і прозорість діяльності державних підприємств та банків.

Поряд із фінансовою підтримкою обороноздатності України, зміцненням дохідної частини держбюджету, важливим напрямком фінансової політики в складних умовах війни є підтримка бізнесу, який становить основу функціонування держави. До основних шляхів такої підтримки в даний час віднесено: покращення інвестиційного клімату за допомогою пошуку альтернативних джерел

фінансування, подальше залучення зарубіжних партнерів для надання грантів, спрощення процедур передекспортного фінансування в українських банках [3].

Слід зазначити, що завдяки тим мірам, які були проведені урядом у перші місяці війни стосовно підтримки бізнесу, вдалося забезпечити певною мірою стабільне господарювання підприємств, зокрема малих і середніх. До основних інструментів підтримки бізнесу належать: фінансова підтримка бізнесу в межах програми «Власна справа»; грантова програма «єРобота»; Державні програми «Доступні кредити 5–7–9 %» і «Доступний фінансовий лізинг 5–7–9 %»; спрощення вимог до експортерів в процесі передекспортного фінансування в українських банках; гранти для надання фінансової допомоги на розвиток українських релокованих бізнесів [3]. Крім того, з метою стабілізації фінансового становища бізнес-структур було зменшено податки і збори із суб'єктів господарювання, зокрема фізичних осіб-підприємців; розширено можливості щодо переходу їх на спрощену систему оподаткування і обліку.

Пріоритети державної фінансової політики України в умовах війни відображає структура видаткової частини державного бюджету. Так, передбачено, 43,2% сукупних видатків або 18,2% ВВП буде направлено на потреби національної безпеки і оборони, 17% видатків використовуватиметься на соціальний захист, 6,7% – на охорону здоров'я, 5,9% – на освіту, 0,3% – на підтримку ветеранів [4]. Отже, ми бачимо, що найважливішим пріоритетом державної фінансової політики України в умовах війни виступають фінансове забезпечення безпеки і оборони нашої держави для одержання перемоги над агресором. В період післявоєнного розвитку, очевидно, що до першочергових цілей буде віднесено також і післявоєнне відновлення економіки.

Список використаних джерел:

1. Допомога міжнародних фінансових інститутів Україні. Моніторинг 26.03-30.04.2023 року. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/dopomoha-mizhnarodnykh-finansovykh-instytutiv-ukrayini-monitorynh-2603
2. Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2022 р. / Національний банк України. 47 с.
3. Огляд інструментів підтримки бізнесу в період воєнного стану в Україні. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-biznesu-v-period-voyennoho-stanu-v-7
4. Основні параметри Державного бюджету України на 2023 рік / Міністерство фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/budget_2023-582

Олександр Рахлецький
студент гр. ФФм-11
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Кириленко О. П.

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МИТНИХ ПРЕФЕРЕНЦІЙ У ВЗАЄМОВІДНОСИНАХ УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Цілеспрямований рух країни до європейського ринку триває багато років із часів підготовки й підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Варто згадати, що дві частини документа були підписані у березні й червні 2014 року. У 2015 році ЄС в односторонньому порядку лібералізував торгівлю з Україною, проте сама угода набула чинності лише у вересні 2017 р. Завдяки Угоді про асоціацію об'єм експорту товарів з України до ЄС зріс із $12,6 млрд у 2015 р. до $28 млрд у 2022 р.

ЄС є найбільшим торговельним партнером з питомою вагою торгівлі товарами 41,5% від загального обсягу зовнішньої торгівлі України. Товарообіг між нашою країною та ЄС після відкриття зони вільної торгівлі постійно зростає. Україна виходить на європейський ринок з новими товарами, серед яких все більшу частку починають займати товари з високим ступенем обробки. Кількість українських компаній, які здійснюють експорт товарів до держав-членів ЄС постійно зростає. Так, якщо в 2014 році експорт до ЄС здійснювали 10 002 компанії, у 2017 році їх кількість значно збільшилась і склала 14 136 компаній, а за результатами 2018 року їх кількість склала 14 715 компаній. У 2019 році – 14 545 компанії здійснювали експорт до держав-членів ЄС. Європейська сторона значною мірою сформувала систему митних преференцій для більшості українських товарів ще у квітні 2014 року в режимі автономних торговельних преференцій: відразу були повністю скасовані ввізні мита ЄС для 94,7% українських промислових товарів, 82,2% сільськогосподарської продукції та 83,4% харчової продукції [1].

Саме тому митні преференції мають ряд переваг для українських експортерів:

– безмитний доступ до одного з найпотужнішого та найбільшого ринків світу для більшості української продукції;

– рівні умови конкуренції та нарощування обсягів експорту до ЄС;

– підвищення стандартів якості та безпечності української продукції в тому числі і на внутрішньому ринку;

– створення українських брендів, які будуть легко упізнаватися в усьому світі;

– розширення номенклатури товарів та послуг на внутрішньому ринку України;

– підвищення попиту на вітчизняну продукцію, в тому числі на ринках третіх країн, у зв'язку із впровадженням європейських стандартів;

– поліпшення структури вітчизняного експорту у бік зменшення сировинної складової та збільшення частки високотехнологічних товарів з високою долею доданої вартості, виробленої в Україні.

У 2022 році українська економіка зазнала колосальних втрат – ВВП країни обвалився на понад 30%. А експорт товарів, за даними Держмитслужби, скоротився на 35% – до $44,2 млрд. Проте обсяг експорту з України до ЄС продовжує зростати. За оцінками Мінекономіки експорт товарів до Євросоюзу в 2022 році збільшився на 4,2% в порівнянні з експортом у 2021 році й досягнув $28 млрд. Це понад 63% від усього товарного експорту України. Такий результат, зокрема, пояснюється тим, що Євросоюз став для України головним напрямком експорту та транзиту [2].

В економічній сфері Угода про асоціацію відкрила шлях до суттєвого поліпшення умов торгівлі між Україною та ЄС. Йдеться про поетапне формування системи митних преференцій у взаємовідносинах України з ЄС для більшості українських товарів. Крім того, угода передбачає зниження технічних бар'єрів шляхом гармонізації законодавства України та покращення вітчизняних стандартів виробництва до європейського рівня.

Після того, як 23 червня 2022 року лідери 27 країн – членів ЄС ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство, в ЄС розпочався новий, уже більш предметний, хоча і не менш складний, етап євроінтеграції України. Сьогодні Україна більше не обмежена на рівні політики жодними тарифними обмеженнями з ЄС. Після отримання статусу кандидата парламент уже ухвалив фактично все необхідне ринкове законодавство в рамках виконання Угоди про асоціацію.

Одним із ключових рішень, яке вплинуло на експортні можливості України, став Регламент Європейського Парламенту та Ради №2022/870 від 30 травня 2022 року, який запроваджує тимчасові заходи з лібералізації торгівлі між Україною та ЄС до 5 червня 2023 року. Цей документ передбачає скасування на один рік усіх мит і тарифних квот на експорт з України. Запровадження митної лібералізації без перебільшення можна вважати ключовим кроком з підтримки українського бізнесу, особливо в умовах повномасштабної війни.

Враховуючи логістичні виклики, які постали перед українськими виробниками, надання Україні таких торговельних преференцій допомогло вітчизняним експортерам відносно швидко переорієнтувати ринки збуту, частково доєднатись до нових ланцюгів доданої вартості, а головне – продовжувати свою економічну діяльність. Але істотне розширення дефіциту торгівлі і нижча спроможність внаслідок руйнування енергетичної інфраструктури й додатковий попит на імпорт, зумовлять потребу в підтримці українських експортерів й після 2024 року, коли спливе термін наданих ЄС преференцій. Тому для українських виробників дуже важливе продовження формування системи митних преференцій у взаємовідносинах України з ЄС, як мінімум, до закінчення дії воєнного стану і як максимум – до приєднання України до ЄС.

Отже, формування системи митних преференцій у взаємовідносинах України з ЄС передбачає:

– економію витрат щодо сплати ввізних мит (чим вищі ввізні мита ЄС, тим вищу економію отримають експортери). Станом на 2021 р. сума ввізних мит становила 65,6 млн євро;

– спрощення процедур експорту до ЄС, як результат – зменшення адміністративних витрат;

– збільшення конкурентних переваг відносно імпорту з третіх країн;

– можливість розширити присутність на ринку ЄС та включитися до його виробничих ланцюгів.

Список використаних джерел:

1. Євроінтеграційний портал. Зона вільної торгівлі. URL: https://eu-ua.org/zona-vilnoi-torhivli/
2. Журнал Forbes Ukraine, Головний ринок. Як розвивається і зростає український експорт в ЄС. URL: https://forbes.ua/company/golovniy-rinok-yak-rozvivaetsya-i-zrostae-ukrainskiy-eksport-v-es-02032023-12061
3. Юридична газета online. Торговельні преференції ЄС для України: час нових можливостей для експорту в умовах війни. URL: https://yur-gazeta.com/golovna/torgovelni-preferenciyi-es-dlya-ukrayini-chas-novih-mozhlivostey-dlya-eksportu-v-umovah-viyni.html
4. Представництво України при Європейському Союзі. Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС. URL: https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelno-ekonomichne-spivrobitnictvo-ukrayina-yes/zona-vilnoyi-torgivli-mizh-ukrayinoyu-ta-yes

Ігор Савула
студент гр. ФПФм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Віктор Русін

ДОТРИМАННЯ ГРАНИЧНИХ СУМ ВИТРАТ ПРИ РЕЄСТРАЦІЇ БЮДЖЕТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Раціональне витрачання бюджетних коштів в умовах воєнного періоду та обмеженості фінансових ресурсів держави є вкрай важливим для забезпечення функціонування економіки України. Бюджетні установи і організації при здійсненні закупівель товарів, робіт і послуг за бюджетні кошти повинні дотримуватись максимальної економії та ефективності. З метою регулювання та недопущення перевитрат коштів урядом встановлюються вартісні обмеження для окремих товарів, які можуть закуповуватися для потреб установ, а органами Державної казначейської служби України (далі – Казначейства) здійснюється контроль при реєстрації бюджетних зобов'язань за додержанням встановлених вартісних обмежень. Однак стрімке зростання цін на товари ускладнює для дотримання бюджетними установами цих вартісних обмежень. Актуальним є дослідження шляхів удосконалення нормативно-правової бази, яка регулює встановлення обмежень для здійснення бюджетних видатків, а також казначейського контролю в цьому напрямі.

Питання щодо здійснення видатків за рахунок бюджетних коштів та особливостей казначейського обслуговування бюджетних установ досліджували В. Русін [1, с. 5], О. Піхоцька [2, с. 31], Е. Курганська [3, с. 108] та інші.

Досліджуючи функціонування органів Державної казначейської служби України в умовах воєнного стану, В. Русін наголошував на доцільності розширення їх повноважень, зокрема щодо перевірки обґрунтувань розпорядників бюджетних коштів доцільності здійснення видатків, а також недопущення оплат за договорами, у яких постачальниками (виконавцями) виступають суб'єкти господарювання, зареєстровані на тимчасово окупованих територіях [1, с. 5].

В процесі аналізу виконання бюджетів в період воєнного стану О. Піхоцька підкреслила, що громади здатні ефективно розпоряджатися та нарощувати отримані фінансові ресурси, а також швидко пристосовуватися до нових умов та викликів економіки [2, с. 31].

Основна кількість порушень бюджетного законодавства допускається при здійснення видатків розпорядниками бюджетних. Динаміку показників попереджених правопорушень органами Державної казначейської служби України проаналізувала Е. Курганська, яка запропонувала впровадження та проведення заходів з вдосконалення управління видатками [3, с. 108].

Не зважаючи на певний внесок вчених у дослідження цієї проблематики, залишається не достатньо розкритим питання щодо встановлення обмежень для цін, за якими закуповуються товари (роботи або послуги) за бюджетні кошти.

Під час планування закупівель за рахунок бюджетних коштів установи та організації повинні орієнтуватися на граничні суми витрат, що визначені для окремих видів товарів Постановою Кабінету Міністрів України від 04.04.2001 р. № 332 (зі змінами) (далі – Постанова № 332) [4].

До таких товарів належать [4]:

- легкові автомобілі;
- мобільні телефони (придбання та утримання);
- персональний комп'ютер;
- ноутбук, крім захищеного від зовнішнього впливу (вібрації, вологості, удару, температури) ноутбука;
- комплект меблів для службового кабінету працівників різних категорій посад;
- меблі для обладнання робочих місць працівників;
- теле- і радіоапаратура, відеотехніка для службових кабінетів.

При реєстрації бюджетних зобов'язань за договорами про закупівлю органи Казначейства перевіряють дотримання розпорядниками бюджетних коштів (далі – розпорядниками) цих обмежень.

Проте граничні суми на деякі товари, що містяться у переліку до Постанови № 332, для сьогоднішніх умов та ринкових цин є досить низькими (наприклад, сума для придбання мобільного телефону складає лише 1200 грн, водночас ринкова ціна на смартфон починається в середньому від 3000 грн). Останній раз граничні суми витрат коригувалися урядом в сторону збільшення ще у 2018 році [4]. Це ускладнює для розпорядників дотримання вимог щодо граничних сум витрат, адже дуже складно знайти товар за низькою ціною та достатньої якості.

Слід відмітити, що обов'язковою для виконання Постанова № 332 [4] є тільки у випадку витрачання коштів державного бюджету, а для коштів місцевих бюджетів – ні. Так, постановою Кабінету Міністрів України від 04.02.2016 р. № 102 [5] до Постанови № 332 було внесено зміни, згідно з якими органам місцевого самоврядування та установам і організаціям, які утримуються за рахунок місцевих бюджетів рекомендується з урахуванням затверджених Постановою № 332 граничних сум витрат затвердити граничні суми витрат на придбання певних товарів.

Затвердити граничні суми витрат органи місцевого самоврядування можуть рішенням сесії відповідної територіальної громади. Однак більшість розпорядників, які фінансуються з місцевих бюджетів, враховуючи рекомендаційний характер пункту 2 Постанови від 04.02.2016 р. № 102 [5], таких документів не затверджує взагалі, або затверджує, але граничні суми зазначає вище ніж у Постанові № 332 [4], що підтверджує приклад, представлений в таблиці 1.

Як видно з таблиці, граничні суми витрат, затверджені рішенням міської ради в середньому у 1,5–2 рази вище зазначених у Постанові № 332, однак рекомендацією цієї постанови є врахуванням затверджених нею граничних сум витрат.

Таблиця 1

Порівняння граничних суми витрат, визначених Постановою № 332 та рішенням Кременчуцької міської ради Полтавської області

Найменування	Сума за одиницю, гривень	
	Постанова № 332	Рішення Кременчуцької міської ради
Легкові автомобілі для керівників органів місцевого самоврядування, бюджетних установ і організацій	600000	965000
Мобільний телефон: придбання	1200	8000
Персональний комп'ютер	23000	37000
Ноутбук	27000	
Комплект меблів для службового кабінету керівника органу місцевого самоврядування, бюджетної установи та організації	15000	56000
Меблі для обладнання робочих місць працівників:		
стіл письмовий	2500	4000
крісло офісне	2500	4000
стілець	1500	2500
шафа для одягу	2400	3800
шафа для паперів	2400	3800
сейф	5000	8000
стіл для комп'ютера	2500	4000
Теле- і радіоапаратура, відеотехніка для службових кабінетів	25000	40000

Джерело: складено на основі даних [4; 6].

Отже, слід відзначити неефективність встановлення граничних сум витрат для використання бюджетних коштів, яка проявляється у:

1) несвоєчасному внесенні змін до Постанови № 332 щодо вартісної межі витрат, яка залишається для окремих товарів занадто низькою, що призводить до неможливості розпорядникам її дотриматись;

2) відсутності обов'язкової вимоги для розпорядників коштів місцевих бюджетів дотримуватись граничних сум витрат, а для органів Казначейства – контролювати їх додержання, що спричиняє випадки здійснення закупівель за кошти місцевих бюджетів по завищеним цінам.

З метою підвищення результативності контролю за використанням бюджетних коштів необхідним є:

– постійний перегляд та внесення змін до граничних сум витрат, що визначені у Постанові № 332 таким чином щоб підвищити відповідність цих сум до реальних ринкових цін;

– встановлення обов'язковості дотримання Постанови № 332 для розпорядників, які використовують кошти місцевих бюджетів, а для органів Казначейства – обов'язковий контроль при реєстрації бюджетних зобов'язань за недопущенням перевищення сум, визначених Постановою № 332.

Запропоноване дозволить використовувати бюджетні кошти з максимальною економією у воєнний період.

Список використаних джерел:

1. Русін В. Особливості функціонування органів Державної казначейської служби України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 47. С. 1–6.
2. Піхоцька О. М. Аналіз виконання бюджетів в період воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна.* 2022. Вип. 35. С. 25–32.
3. Курганська Е. І. Проблеми казначейського управління фінансовими ресурсами в умовах політичної кризи при переході на систему дистанційного обслуговування. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2022. № 1-2 (80-81). С. 95–109.
4. Про граничні суми витрат на придбання автомобілів, меблів, іншого обладнання та устаткування, мобільних телефонів, комп'ютерів державними органами, а також установами та організаціями, які утримуються за рахунок державного бюджету: Постанова КМУ від 04.04.2001 р. № 332. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2001-%D0%BF#Text.
5. Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 4 квітня 2001 р. № 332: Постанова КМУ від 04.02.2016 р. № 102. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/102-2016-%D0%BF#Text.
6. Про граничні суми витрат: рішення Кременчуцької міської ради Полтавської області від 11.11.2022 р. URL: https://www.kremen.gov.ua/?view=search&search_type=all&search_all=%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96.

Світлана Савчук
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Євгеній Бурлій
аспірант фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ВПЛИВ БЮДЖЕТНИХ РИЗИКІВ НА ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сучасні умови воєнного стану обумовили нові надзвичайні виклики щодо функціонування фінансової системи держави. При цьому трансформації зазнали і вже традиційні підходи до процесу планування та прогнозування соціально-економічного розвитку держави та регіонів. Оскільки чинні тенденції унеможливлюють розробку реалістичних прогнозів, і, як наслідок, бюджетних показників, що призводить до зростання ризиків та виникнення загроз бюджетній безпеці. Відповідно така ситуація загалом не сприяє досягненню сталого економічного зростання в Україні. За таких умов в частині формування місцевих бюджетів виникають внутрішні і зовнішні загрози акумуляції їхніх дохідних джерел. Основними чинниками, що справляють значний вплив на надходження до місцевих бюджетів, є бюджетні ризики.

Так, відповідно до Порядку здійснення контролю за ризиками, пов'язаними з управлінням державним (місцевим) боргом, поняття бюджетний ризик визначено як «ризик значного недовиконання дохідної частини державного (місцевого) бюджету, що може призвести до збільшення обсягу державних (місцевих) запозичень та/або невиконання зобов'язань з обслуговування боргу» [1].

Загалом, узагальнення у фінансовій науці наукових підходів щодо обґрунтування сутності бюджетних ризиків дає змогу трактувати їх у широкому й вузькому розумінні. Відповідно до першого підходу бюджетні ризики обумовлені ймовірністю невиконання завдань бюджетної політики і бюджетного планування в результаті неефективного використання бюджетних ресурсів. Інший підхід до визначення бюджетних ризиків характеризується потенційно можливими відхиленнями показників бюджетів від їхніх запланованих значень, що може бути обумовлено впливом різноманітних внутрішніх та зовнішніх чинників. Тому, враховуючи зазначене, очевидним є безпосередній чи опосередкований вплив бюджетних ризиків на такі основні бюджетні показники, як доходи, видатки, дефіцит бюджету тощо.

Саме тому першочерговими загрозами сталому фінансовому забезпеченню розвитку регіонів можна вважати ризики недоотримання доходів місцевими бюджетами, що в результаті зумовлює невиконання запланованих показників бюджетних видатків.

Проте, попри наявні виклики та ризики у бюджетній сфері в умовах воєнного стану в контексті забезпечення трансформаційних процесів на місцевому рівні,

здебільшого все ж таки вдається забезпечити у достатніх обсягах надходження дохідних джерел до відповідних місцевих бюджетів.

Аналіз виконання бюджету Озернянської сільської територіальної громади за перший квартал 2023 р., зважаючи на загрози воєнного часу, все ж свідчить про зростання обсягів доходів даного місцевого бюджету у порівнянні із аналогічним періодом 2022 р. майже у 2 рази. Така тенденція в основному спостерігалась за рахунок збільшення податків на доходи, податків на прибуток, податків на збільшення ринкової вартості, що обумовлено значною мірою зростанням кількості платників податку на доходи фізичних осіб. Відмітимо значно нижчі темпи приросту доходів у 2022 р. у порівнянні з 2021 р., зокрема на рівні – 105%.

Загалом, рівень виконання власних доходів місцевого бюджету становив у звітному періоді – 372,3%, що відповідно відображає їх перевиконання у сумі 11542,1 тис. грн. За 1 кв. 2022 р. даний показник спостерігався на значно нижчому рівні і складав 116,3% (547,9 тис. грн), у 1 кв. 2021 р. – він становив 128,1% (812,9 тис. грн).

Така ж тенденція спостерігалась і щодо окремих видів доходів. Зокрема, плановий показник податкових надходжень у 1 кв. 2023 р. перевиконано в 3,7 рази (11462,8 тис. грн). У порівнянні з відповідним періодом 2022 р. обсяги акумульованих податків збільшилась на 11811,9 тис. грн. Крім того, спостерігались зміни у структурі доходів, відповідно до якої частка податкових надходжень на кінець аналізованого періоду склала 66%, що у 2 рази більше, ніж у попередні періоди 2021-2022 рр., коли вона становила 31%. Відбулось збільшення обсягів неподаткових надходжень місцевого бюджету – 350,3 тис. грн, що відповідно до аналогічного показника 1 кв. 2022 р. більше на 239,9 тис. грн.

Варто зазначити, за результатами аналізу формування доходів бюджету Озернянської сільської територіальної громади за 1 кв. 2023 р. в контексті врахування ризиків воєнного часу в частині внесених змін до податкового та бюджетного законодавства, відбулися суттєві зміни стосовно їхньої структури та динаміки відповідно до минулих років. Такі зміни в основному прослідковуються по надходженнях податку на доходи фізичних осіб, місцевих податків і зборів й акцизних податків. Характерними впродовж періоду введеного воєнного стану в Україні відмітимо високі темпи приросту податку на доходи фізичних осіб для останніх, величина якого у 1 кв. 2023 р. зросла у 11,5 рази, або на 11523,5 тис. грн (з 1499,7 тис. грн у 1 кв. 2021 р. до 13023,2 тис. грн), за рахунок збільшення кількості суб'єктів–платників даного податку.

За аналізований період спостерігалось зниження надходжень акцизних податків (внутрішніх податків), акумульовані суми яких на кінець 1 кв. 2023 р., становили 406,8 тис. грн – практично на рівні 1 кв. 2021 р. (398,4 тис. грн). Таке зниження значною мірою обумовлено зниженням надходжень до відповідних місцевих бюджетів акцизного податку з реалізації пального й акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання підакцизних товарів із внесенням змін до податкового та бюджетного законодавства у період запровадженого воєнного стану в Україні у частині адміністрування акцизу на пальне та встановлених внутрішніх тимчасових обмежень на продаж алкогольної продукції.

Відповідно до прийнятих законодавчих змін спостерігалось зростання та нарощування обсягів місцевих податків і зборів у 1 кв. 2023 рік за рахунок надходжень, які були не сплачені за результатами 2022 року у зв'язку із запровадженими змінами в період воєнного часу в країні.

В результаті впливу бюджетних ризиків в контексті сучасних умов воєнного часу за окремим видами доходів спостерігались негативні тенденції виконання стосовно окремих надходжень: податку на доходи фізичних осіб, що сплачується фізичними особами за результатами річного декларування спостерігалось недовиконання на рівні 9,84% (67,6 тис. грн); акцизному податку за пальне 1 – 44,62% (49,8 тис. грн); по акцизному податку за пальне 2 – 20,6 тис. грн (92,03%); акцизному податку з реалізації виробниками та / або імпортерами, у тому числі в роздрібній торгівлі тютюнових виробів, тютюну та промислових замінників тютюну, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, що оподатковується, недонадходження до бюджету становили у сумі 29,6 тис. грн (71,8%); акцизному податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів (інші) –27,1 тис. грн (62,29%); орендній платі з фізичних осіб –38,5 тис. грн (81,67%); єдиному податку з фізичних осіб – 143,7 тис. грн (85,63%); надходженню адміністративних штрафів та штрафних санкцій за порушення законодавства у сфері виробництва та обігу алкогольних напоїв та тютюнових виробів – 4,5 тис. грн (25,0%); надходженню адміністративного збору за державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень –3,2 тис. грн (83,38%); платі за послуги, що надаються бюджетними установами згідно з їх основною діяльністю – 49,6 тис. грн (44,84%); платі за оренду майна бюджетних установ, – 2,5 тис. грн (77,25%).

Основними причинами такої ситуації щодо недонадходжень планових обсягів окремих доходів місцевих бюджетів варто відмітити все ж запроваджені законодавчі зміни в умовах воєнного стану в державі. Серед яких, в тому числі: запровадження пільгових ставок по таких податках, як акциз на пальне, надання дозволу несплати платежів по єдиному податку; обмеження продажу алкогольної продукції (акциз на алкоголь); наявність заборгованості по сплаті місцевих податків і зборів окремими платниками податків.

Проте, незважаючи на чинні тенденції, все ж загалом наявний економічний розвиток території дає змогу максимально сприяти своєчасному та належному наданню суспільних благ та послуг населенню.

Список використаних джерел:

1. Порядок здійснення контролю за ризиками, пов'язаними з управлінням державним (місцевим) боргом: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.08.2012 р. №815. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-2012-%D0%BF#Text
2. Звітність про виконання бюджету Озернянської сільської територіальної громади за 1 кв. 2021-2023 рр.

Микола Салабай
студент гр. ФФм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Олена Петрушка

ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ СОЛІДАРНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

За нинішніх умов стрімкого погіршення фінансового становища населення України, спричиненого військовою агресією з боку рф, проблема пенсійного забезпечення громадян набуває неабиякої актуальності. Адже нині для понад третини українців важливим джерелом їхніх доходів все ще залишаються різного роду соціальні трансферти, «які домогосподарства одержують у грошовій формі для забезпечення потреб, що виникли у зв'язку з певними подіями або обставинами (наприклад хворобою, безробіттям, виходом на пенсію, житловими умовами, здобуттям освіти або сімейними обставинами)» [2, с. 126]. Водночас слід зазначити, що чинна нині в Україні система солідарного пенсійного страхування перебуває у глибокій кризі, а її подальші перспективи є вкрай невизначеними.

За даними Пенсійного фонду України, станом на 1 квітня 2023 року, в Україні зареєстровано 10,7 млн пенсіонерів, з яких 2,7 млн продовжують працювати (рис. 1).

Рис. 1. Розподіл чисельності пенсіонерів в Україні станом на 1 квітня 2023 року [5]

Загалом середній розмір пенсії в Україні становить 5238,25 грн, у працюючих пенсіонерів – 5462,22 грн. При цьому 29,77% українських пенсіонерів отримують виплати у розмірі від 2001 до 3000 грн і 23,15% – від 5001 до 10000 грн (рис. 1).

За інформацією Пенсійного фонду України, у січні – квітні 2023 року до бюджету цієї установи з усіх джерел сумарно надійшло 249,5 млрд грн, з яких власні доходи склали 138,4 млрд грн (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка доходів Пенсійного фонду України у січні – квітні 2023 року [1]

Домінуючим джерелом наповнення дохідної частини бюджету Пенсійного фонду залишається єдиний соціальний внесок (ЄСВ), за допомогою котрого формується близько двох третин доходів цієї інституції. При цьому надходження ЄСВ на виплату пенсій у січні – квітні 2023 року становили 128,5 млрд грн (рис. 3), а кошти на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, – 8,5 млрд грн (рис. 4).

Відтак слід наголосити, що сьогодні урядовці активно шукають різні варіанти для покращення ситуації у сфері пенсійного забезпечення українців, одним із котрих може стати добровільна участь українців у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, зокрема за допомогою добровільних та благодійних *внесків*.

Рис. 3. Динаміка надходжень до Пенсійного фонду України від єдиного внеску, розподіленого на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, у січні – квітні 2023 року [3]

Рис. 4. Динаміка надходження до Пенсійного фонду України від єдиного внеску, розподіленого на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, у січні – квітні 2023 року [4]

Причому такі внески можуть бути як персоніфікованими (скажімо, конкретному пенсіонерові шляхом перерахування коштів на його рахунок), так і знеособленими (коли громадяни чи окремі фірми можуть перераховувати довільні суми на здійснення виплат українським пенсіонерам без вказування адресності).

Також, згідно осучасненого пенсійного законодавства, кожен українець (звісно ж, за відповідного бажання) має можливість «докупити» собі страховий стаж за умови, що такого не вистачає для своєчасного виходу громадянина на пенсію за чинною солідарною системою.

Відтак українське суспільство, на чолі із урядовцями та за широкої участі громадськості, повинне долучитися до модернізації й розвитку вітчизняної системи пенсійного страхування у контексті врахування наявних реалій сьогодення і ймовірних загроз та ризиків, пов’язаних із таким реформуванням.

Список використаних джерел:

1. Динаміка доходів Пенсійного фонду України у січні – квітні 2023 року. URL: https://www.pfu.gov.ua/2157836-dynamika-dohodiv-pensijnogo-fondu-ukrayiny-ta-nadhodzhennya-vid-yedynogo-vnesku-v-sichni-kvitni-2023-roku-2/
2. Кізима Т. О. Бюджет домогосподарства: теоретичні основи та прагматизм формування в сучасних умовах. *Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ*: збірник наукових праць / гол. ред. П. П. Мазурок. Кривий Ріг, 2008. № 3 (15). С. 123–129.
3. Надходження до Пенсійного фонду України від єдиного внеску, розподіленого на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування, у січні – квітні 2023 року. URL: https://www.pfu.gov.ua/statystyka/infografika/2023-infografika/
4. Надходження до Пенсійного фонду України від єдиного внеску, розподіленого на загальнообов’язкове державне соціальне страхування у зв’язку з тимчасовою втратою працездатності та від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, у січні – квітні 2023 року. URL: https://www.pfu.gov.ua/statystyka/infografika/2023-infografika/
5. Розподіл чисельності пенсіонерів станом на 1 квітня 2023 року. URL: https://www.pfu.gov.ua/2157242-rozpodil-chyselnosti-pensioneriv-stanom-na-1-kvitnya-2023-roku-2/

Володимир Сивульський
аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Зоряна Лободіна

ПРОБЛЕМИ УЗГОДЖЕНОСТІ РОЗРАХУНКІВ ПРИ АНАЛІЗІ ПОКАЗНИКІВ ЛІКВІДНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Важливим аспектом оцінки фінансового стану суб'єкта господарювання є розрахунок показників ліквідності і платоспроможності. Ці характеристики фінансової ситуації на підприємстві, які не мали аналогів у часи планової економіки, почали використовуватися в методиці аналізу порівняно недавно. Із запозиченням зарубіжної методології організації та здійснення фінансової діяльності підприємств, через наукові праці з проблематики фінансового менеджменту у вітчизняну фінансову науку увійшла і відповідна термінологія. Однак, попри те, що показники ліквідності і платоспроможності зайняли своє місце у теорії і практиці оцінки фінансового стану підприємства, важливою проблемою на сьогодні залишається дискусійний характер їхнього трактування і способу розрахунку. Між тим, застосування різних методик визначення цих показників може вести до неадекватності результатів аналізу фінансового стану та їх непридатності для прийняття управлінських рішень. Зважаючи на це, наукові дослідження, присвячені розкриттю змісту і призначення фінансових показників не втрачають своєї актуальності.

У фінансовій науці вирізняють два основні підходи до трактування змісту понять ліквідності й платоспроможності. Так, О. Філімоненков [7], К. Ізмайлова [3], В. Буряковський [1] їх ототожнюють та вважають, що вони являють собою характеристику здатності підприємства відповідати за своїми поточними зобов'язаннями. На наш погляд, такий підхід є недостатньо аргументованим, адже при визначенні ліквідності й платоспроможності підприємства у ці поняття доцільно вкладати різний зміст. Вважаємо, що найбільш вдалим у цьому плані є позиція Л. Лахтіонової [4], яка трактує ліквідність суб'єкта господарювання як здатність та швидкість перетворення оборотних активів у грошові кошти для погашення поточних зобов'язань як у міру надходження термінів їх сплати, так і прострочених боргів. При цьому платоспроможність вона визначає як найважливішу ознаку, яка характеризує фінансовий стан підприємства і вказує на здатність підприємства своєчасно та повністю виконувати свої платіжні зобов'язання, які виникають з різноманітних операцій грошового характеру.

Прогнозування платоспроможності підприємства здійснюють на основі порівняння майбутніх надходжень і платежів з використанням відносних показників ліквідності. Вони відрізняються між собою набором ліквідних засобів, які враховуються при розрахунку як можливе джерело покриття короткострокових зобов'язань. Однак, показники ліквідності дають уявлення про платоспроможність підприємства не лише на певну дату, а й у випадках надзвичайних ситуацій.

Досить часто в у наукових дослідженнях з питань аналізу ліквідності

підприємства під різними назвами згадуються змістовно ідентичні показники, які різняться тільки нормативними значеннями чи незначними відхиленнями у методиці розрахунку. При цьому найчастіше серед коефіцієнтів ліквідності зустрічаються такі:

- коефіцієнт загальної ліквідності;
- коефіцієнт швидкої ліквідності;
- коефіцієнт абсолютної ліквідності.

Коефіцієнт загальної ліквідності здебільшого пропонують розраховувати як співвідношення між оборотними активами і поточними зобов'язаннями, яке вказує на можливості підприємства погасити короткострокові зобов'язання за рахунок поточних активів. При цьому, якщо поточні активи перевищують вдвічі поточні зобов'язання, підприємство вважається ліквідним. У навчальній літературі коефіцієнт загальної ліквідності також характеризують як коефіцієнт покриття [2], коефіцієнт загальної платоспроможності [6], коефіцієнт поточної ліквідності (покриття) [5]. У методиці оцінки фінансового стану підприємства Міністерства фінансів України він вживається як критерій критичної платоспроможності. Значення показника загальної ліквідності залежить як від галузі, так і від виду діяльності.

Коефіцієнт швидкої ліквідності аналогічний коефіцієнту покриття, проте його обчислюють для вужчого кола поточних активів, коли з розрахунку виключено виробничі запаси. Матеріальні запаси виключають через те, що кошти, які можна одержати в разі вимушеної реалізації виробничих запасів, можуть не покривати витрат на їхню закупівлю. Крім того, вивчення методик розрахунку коефіцієнта швидкої ліквідності та проміжної ліквідності свідчить про їх ідентичність.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності Є. Мних [6] пропонує розраховувати як відношення суми грошових коштів на рахунках підприємства в національній та іноземній валютах до короткострокових зобов'язань. Цей коефіцієнт показує, яку частку короткострокових зобов'язань можна при необхідності погасити негайно. Критичним значенням показника вважаться 0,2-0,3.

Не зважаючи на позитивні наслідки розрахунку коефіцієнтів ліквідності й платоспроможності підприємства при оцінці його фінансового стану, їхнє використання має такі недоліки:

- коефіцієнти не віддзеркалюють реальної картини стану ліквідності і платоспроможності через їх можливе завищення внаслідок зарахування до складу поточних активів неліквідних запасів товарно-матеріальних цінностей, «неліквідної» дебіторської заборгованості та ін.;
- всі коефіцієнти розраховують на основі балансу, який характеризує стан підприємства на певну дату, а тому мають статичний характер. Для усунення цього недоліку виникає необхідність їх аналізу за декілька періодів;
- на сьогодні в Україні відсутні нормативні значення цих коефіцієнтів, розраховані на основі аналізу фінансового стану підприємств різних галузевих структур, відмінності у методиці розрахунку утруднюють їхнє порівняння з нормативами, прийнятими у зарубіжних країнах.

Як бачимо, в сучасних умовах актуальним питанням є упорядкування термінології та методики розрахунку показників ліквідності для забезпечення об'єктивності оцінки фінансового стану підприємства та порівнянності цих показників із загальноприйнятими нормативами. При цьому ототожнення показників платоспроможності з коефіцієнтами ліквідності є необґрунтованим, оскільки вони мають різне змістовне наповнення та характеризують відмінні аспекти фінансового стану.

Список використаних джерел:

1. Буряковський В. В. Фінанси підприємств: навч. посібник. К.: Кондор, 2007. 358 с.
2. Економічний аналіз: Навчальний посібник / Болюх М. та ін.; за ред. М. Чумаренка. Вид. 2-е, перероб. і доп. К.: КНЕУ, 2003. 556 с.
3. Ізмайлова К. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник. 2-ге вид., стереотипне. К.: МАУП, 2001. 152 с.
4. Лахтіонова Л. Уточнення поняття ліквідності суб'єкта економіки в ринкових умовах підприємницького господарювання. *Збірник наук. праць Черкаського держ. технолог. ун-ту*. Серія: Економічні науки. Черкаси: ЧДТУ. 2007. Вип. 22. С.114-122.
5. Лень В., Гливенко В. Звітність підприємства: Підручник. 2-ге вид., перероб і доп. К.: ЦНЛ, 2006. 612 с.
6. Мних Є. Економічний аналіз: Підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2003. 412 с.
7. Філімоненков О. Фінанси підприємств: Навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: МАУП, 2004. 328 с.

Ірина Сидор
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Вікторія Тесля
студентка гр. ФФм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ЗА РАХУНОК ПОЗИКОВИХ КОШТІВ

З перших днів проголошення незалежності України однією із найактуальніших проблем стала гострий дефіцит фінансових ресурсів держави основними джерелами фінансування якого виступили зовнішні та внутрішні державні запозичення. Водночас, неефективний механізм залучення державних позик як основного джерела фінансування дефіциту державного бюджету України, та непродуктивне використання цих коштів обумовили стрімке зростання державного боргу, «…концентрації платежів щодо його обслуговування й погіршення показників, що характеризують стан боргової безпеки держави» [7]. Так, державний та гарантований державою борг зріс у 2018 – 2022 рр. на 187,8% до 4071,7 млрд грн, що становить 71,6% ВВП України і на 11,6 в. п. перевищує економічно обґрунтоване значення даного показника. Ще у 2021 році даний показник становив 43,3%, однак, виклики сьогодення спонукали до здійснення громіздких запозичень, обумовлених необхідністю фінансування оборони країни. Слід зазначити, що ефективне управління бюджетним дефіцитом виступає запорукою не тільки бюджетної і боргової безпеки країни, а й зростання економіки й інвестиційної привабливості країни у пост воєнний період.

Характерною особливістю у структурі джерел фінансування Державного бюджету України є переважання у ній внутрішніх та зовнішніх запозичень. Використання позикових фінансових ресурсів для покриття дефіциту державного бюджету, який на протязі 2020-2022 років перевищував економічно безпечний рівень у 3% ВВП, призвело до значного нагромадження боргових зобов’язань держави та погіршення рівня її боргової безпеки.

Державні внутрішні запозичення державного бюджету становили 666,9 млрд грн, серед яких «…266,9 млрд грн отриманих від ОВДП розміщених на аукціонах, у тому числі 197,2 млрд грн – військові облігації» [6].

З початком російської повномасштабної війни проти України військові облігації стали дієвим інвестиційним ресурсом з фінансової підтримки державного бюджету, який був доступний для громадян, іноземних інвесторів, бізнесу. Для активного залучення громадян країни до інвестування у військові облігації Міністерство фінансів України відкрило «…спеціальний інформаційний сайт https://bonds.gov.ua/. Крім того, придбати такі облігації можна через застосунок Дія, обравши відповідну послугу. Понад 350 тисяч нових громадян стали інвесторами у військові облігації та інвестували понад 10 млрд грн, що стало суттєвою

допомогою Міністерству фінансів України у забезпеченні фінансування військових та соціальних потреб держави» [3];

– 400,0 млрд грн, отримано від випуску військових облігацій, які придбав Національний банк України відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2022 року № 156 «Про випуск облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації»;

– з метою збільшення статутного капіталу ПАТ «Українська фінансова житлова компанія» дозволено випуск облігацій внутрішньої державної позики в сумі 30 млрд грн «…відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21 грудня 2022 року № 1415 «Деякі питання випуску облігацій внутрішньої державної позики з подальшим придбанням акцій додаткової емісії приватного акціонерного товариства «Українська фінансова житлова компанія» у 2022 році» [5].

Механізм залучення позикових ресурсів у формі державного внутрішнього запозичення визначається урядом країни за погодженням з Національним банком України у вигляді зобов'язань з випуску державних цінних паперів.

Державні цінні папери – це «…грошові документи, що випускаються та забезпечуються державою в особі вищих органів виконавчої влади, які здійснюють кредитну діяльність відповідно до законодавства України. Державні цінні папери є фінансовим інструментом, який використовується практично у всіх країнах. Їх випуск здійснюється урядами відповідних держав, переважно для неемісійного фінансування дефіциту державного бюджету» [2].

В динаміці 2018-2022 рр. помітна суттєва відмінність у обсягах ОВДП між її власниками. Так, якщо у 2018-2019 рр. частка володіння ОВДП НБУ становила більше 40% і була на рівні з іншими банками, то у наступних 2020-2022 роках частка ОВДП НБУ скоротилася до 30%, натомість інших банків – зросла до 52%. Динаміка абсолютних обсягів ОВДП, власниками яких є НБУ зросла на 356,5 млрд грн (з 348,1 млрд грн у 2018 році до 704,6 млрд грн у 2022 році).

Динаміка абсолютних обсягів ОВДП, власниками яких є інші банки зросла на 110,9 млрд грн (з 374,7 млрд грн у 2018 році до 485,6 млрд грн у 2022 році). Слід відмітити, що сумарна частка НБУ та інших банків у володінні ОВДП становить більше 85%. Зазначимо, частка ОВДВ, власниками яких є юридичні і фізичні особи (інші власники) зросла з 4,4% у 2018 році до 13,8% у 2022 році.

Зовнішні державні запозичення – це «…інструмент залучення фінансових ресурсів державою на міжнародному рівні для покриття своїх витрат. На рівень зовнішніх державних запозичень найбільший вплив має політична ситуація в країні. У результаті їх здійснення знижується рівень фінансової незалежності та безпеки держави» [4].

Облігації зовнішніх державних позик України – це «…державні боргові цінні папери, що розміщуються на міжнародних фондових ринках і підтверджують зобов'язання України відшкодувати пред'явникам цих облігацій номінальну вартість з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій» [4].

Динаміка зовнішніх державних запозичень у період 2018-2022 рр. зображає їх поступове зростання з 103,47 млрд грн до 594,2 млрд грн, зростання становило 490,7 млрд грн. Лише у 2022 році обсяг зовнішніх запозичень зріс у порівнянні з

2021 роком на 379,7 млрд грн і становив 594,2 млрд грн. Питома вага зовнішніх запозичень у структурі державних запозичень загалом суттєво зросла за останні роки. Так, якщо у 2018 році вона становила 21,6%, то у 2022 році – 47,12%.

У 2022 році в умовах війни російської федерації проти України суттєвого зростання набув бюджетний дефіцит, відтак, основним джерелом фінансування державного бюджету стали державні зовнішні запозичення від іноземних кредиторів, зокрема від міжнародних фінансових організацій (МФО) та країн-партнерів.

Державні зовнішні запозичення у 2022 році здійснені на суму 612,2 млрд грн, з яких 48,0 млрд грн надійшло від міжнародних фінансових організацій та країн-партнерів до спеціального фонду на впровадження спільних проектів.

МВФ надав у 2022 році «…кредити в рамках інструменту швидкого фінансування (RFI) на загальну суму 88,2 млрд грн (2,0 млрд СПЗ), Європейська комісія протягом року надала макрофінансову допомогу у сумі 256,4 млрд грн (7,1 млрд євро)» [4].

Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) у співфінансуванні з Міжнародною асоціацією розвитку (МАР) надав кредити у розмірі 82,7 млрд грн (або 2,5 млрд дол. США), Європейський інвестиційний банк, Німецька кредитна установа та Японський банк міжнародного співробітництва надали для відбудови допомогу у розмірі 47,5 млрд грн (або 1,6 млрд дол. США).

Канада надала кредити у сумі 60,5 млрд грн (або 1,9 млрд дол. США), Італія – 7,6 млрд грн (або 0,2 млрд дол. США), Нідерланди – 7,8 млрд грн (або 0,2 млрд дол. США), Франція – 13,6 млрд грн (або 0,4 млрд дол. США).

У 2022 році суттєво посилилася співпраця України зі Світовим банком, який з перших днів повномасштабної війни надав фінансову підтримку для забезпечення виконання державної своїх функцій. Зокрема, було створено новітні платформи: Український фонд допомоги, відновлення та реконструкції (URTF), а також Цільовий фонд багатьох донорів (MDTF).

Показник державного боргу є одним із важливих макроекономічних показників діяльності держави. В Україні сума державного та гарантованого державою боргу з кожними роком збільшується.

Динаміка абсолютних показників державного та гарантованого державою боргу у період 2018-2022 років вказує на їх зростання з 2168,6 млрд грн до 4071,7 млрд грн або на 1903,1 млрд грн). Найвагоміший приріст державного боргу був у 2022 р., коли загальний обсяг державної заборгованості зріс за рік на 1399,9 млрд грн порівняно з попереднім роком, що пов’язано з початком російсько-української війни.

Загальноприйнятим показником оцінки державних запозичень є співвідношення обсягу державного боргу до ВВП. У період 2018-2021 років частка державного боргу України до ВВП коливалася в межах 43,3% – 53,9%, тобто в межах відносно безпечного рівня не перевищуючи поріг у 60%, то у 2022 році – бачимо різке збільшення цього показника до 71,6%.

Вирішення проблем з надмірної державної заборгованості в Україні у післявоєнний період можливе виключно за умови комплексного підходу до

вирішення цього питання. Доволі раціональним та вартим уваги є наступний підхід з управління державним боргом як першочергове поетапне погашення заборгованості (внутрішньої та зовнішньої), номінованої в іноземній валюті. Відтак, щорічна сума нових державних запозичень зменшуватиметься по відношенню до обсягу нових урядових позик. Такий підхід дозволить забезпечити можливість суттєвого зменшення впливу валютних ризиків на обсяги державної заборгованості.

Відповідно до вищезазначеного можна зробити висновок, що державні запозичення безпосередньо впливають на соціально-економічну ситуацію в країні. На нашу думку, зменшити негативний вплив державних запозичень можливо шляхом підвищення ефективності їх використання на розвиток національної економіки у післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Бенч Л., Корнацька Р. Боргова політика в Україні: реалії та перспективи. *Бізнес-інформ*. 2014. № 2. С. 35-39.
2. Біла О. Г., Чуй І. Р. Фінанси: навчальний посібник: Львів: Магнолія, 2010. 389 с.
3. Боргова статистика. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL:https://www.mof.gov.ua/uk/borgova-politika
4. Війна і державний борг – що маємо і що буде. URL: https://dia.dp.gov.ua/vijna-i-derzhavnij-borg-shho-mayemo-i-shho-bude/
5. Деякі питання випуску облігацій внутрішньої державної позики з подальшим придбанням акцій додаткової емісії приватного акціонерного товариства «Українська фінансова житлова компанія» у 2022 році: Постанова КМУ від 28.12.2022 р. № 1415. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1415-2022-%D0%BF#Text
6. Інформаційна довідка щодо державного та гарантованого державного боргу України (станом на 31.07.2022 р.). Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg.
7. Сидор І. П., Петрушка О. В. Моніторинг формування зовнішнього державного боргу України. *Фінансовий простір*. 2019. № 3 (35). С. 178-191.

Вікторія Сідляр
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Андрій Бурий
студент гр. ФМСм-12,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ефективне регулювання економіки є ключовим завданням для держави. Цей вплив може бути здійснений адміністративно-правовим та економічними методами та інструментами. Економічні методи регулювання містять використання різних інструментів фіскальної, грошово-кредитної, валютної та цінової політики держави.

Своєю чергою фіскальне регулювання полягає у впливі уряду на економічну активність суб'єктів господарювання через бюджетні та податкові інструменти шляхом зміни податкових ставок, створення податкових пільг для певних секторів економіки, формування бюджетних видатків на підтримку певних галузей чи соціальних програм тощо.

За формою впливу, фіскальне регулювання класифікується як непрямий метод державного впливу на економіку, відмінний від прямого примусу. Цей вид регулювання ґрунтується на стратегії використання економічних інтересів суб'єктів господарювання для досягнення державних цілей. Як зазначає Т. Паєнтко: «Використовуючи інструменти фіскальної політики, держава створює умови, за яких економічним суб'єктам стає вигідним враховувати інтереси держави в процесі своєї діяльності і невигідною є опортуністична поведінка» [1].

На нашу думку, у вітчизняній науковій літературі фрагментарно висвітлено визначення дефініції «фіскальне регулювання». Зокрема, професор О. Данілов наголошує на тому, що «фіскальне регулювання передбачає злагоджене використання методів бюджетного і податкового регулювання» [2]. У дослідженні Т. Паєнтко фіскальне регулювання фінансових потоків трактується як «...сукупність інструментів і важелів, за допомогою яких держава створює умови для мобілізації необхідного обсягу фінансових ресурсів та їх ефективного використання з метою забезпечення сталого економічного зростання» [1]. Попри те, що науковцями не приділено значної уваги визначенню поняття «фіскальне регулювання», на сторінках наукової літератури розгорнуто висвітлено сутність поняття фіскальної політики та проблематику застосування фіскального інструментарію.

Досліджуючи сутність цієї дефініції, слід підкреслити, що фіскальне регулювання базується на припущенні, що учасники ринку є раціональними та приймають свої рішення відповідно до власних економічних інтересів. Держава використовує фіскальний інструментарій для створення стимулів чи обмежень, які впливають на рішення суб'єктів господарювання. Основною метою фіскального

регулювання є підтримка або зміна певних аспектів економічної активності, таких як інвестиції, споживання чи експорт, шляхом впливу на фінансовий стан суб'єктів господарювання.

Відмінною рисою фіскального регулювання є відсутність безпосереднього примусу чи регулювання економічних агентів у формі прямих обмежень. Натомість фіскальні механізми спонукають суб'єктів господарювання до прийняття рішень, що співпадають з інтересами держави. Таким чином, фіскальне регулювання спирається на розуміння економічних стимулів і мотивів суб'єктів господарювання, щоб досягти бажаних результатів у сфері економічної політики.

Цей підхід до регулювання враховує роль ринкового впливу та взаємодії між державою та приватним сектором у формуванні економічних рішень і сприяє досягненню більшої гнучкості в управлінні економікою, одночасно забезпечуючи державі необхідний контроль і вплив на її функціонування.

На основі досвіду розвинутих країн можна стверджувати, що фіскальне регулювання виявляється дієвим методом досягнення стратегічних цілей у зовнішньоекономічній політиці. Органи державного управління повинні враховувати специфічність впливу фіскальних інструментів та використовувати їх відповідно до конкретних умов для створення ефективної системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Отже, фіскальне регулювання, засноване на узгодженому використанні бюджетних і податкових методів, відіграє ключову роль у формуванні сталого економічного зростання та досягненні стратегічних цілей у зовнішньоекономічній політиці.

Список використаних джерел:

1. Паєнтко Т. В. Інструменти фіскального регулювання фінансових потоків. *Ефективна економіка.* 2011. № 8. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=659.
2. Фіскальне регулювання економічного розвитку у посткризовий період: монографія / за ред. проф. О. Д. Данілова. К.: ООО «ДКС центр», 2011. 242 с.

Вікторія Сідляр
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Микола Нагорний
студент гр. ФМСм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ МИТНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ В УКРАЇНІ

Митні формальності є важливою складовою митної системи країни, що регулює переміщення через митний кордон товарів та інших об'єктів митного контролю. Розвиток економіки України, зокрема зовнішньої торгівлі, значним чином залежить від ефективної діяльності митної служби. Проте, існує низка проблем та недоліків у практиці застосування митних формальностей в Україні, які негативно впливають на розвиток міжнародних торговельних відносин та економічний розвиток країни.

Однією з основних проблем, яка потребує належного дослідження та вирішення, є недосконаліть законодавства з питань митної справи та низька якість нормативно-правового регулювання митних процедур, серед них зокрема: складна система правового регулювання порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон; надмірні тарифні обтяження й нетарифні обмеження зовнішньоекономічної діяльності; недосконаліть митного законодавства в частині відповідальності за порушення митних правил і накладення адміністративних стягнень; неповна імплементація міжнародних правил і стандартів здійснення митних процедур до національного митного законодавства; бюрократична складність митних процедур та ін. Заплутаність та неоднозначність митних правил і вимог поряд з надмірними формальностями можуть ускладнювати й затримувати процес митного оформлення, що збільшує витрати для бізнесу, а це, своєю чергою, негативно відбивається на конкурентоспроможності українських підприємств на міжнародному ринку.

Ще одною серйозною комплексною проблемою є корупція в митних органах. Недостатньо прозорі та ефективні контрольні механізми можуть стати підґрунтям неправомірних дій посадових осіб. У митній сфері це може призводити до зловживань щодо переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон з порушенням митних правил і контрабанди, що не лише завдає шкоди бізнесу, але й підриває довіру до державних органів загалом. Важливо визнати, що в роботі митної служби відбуваються позитивні зрушення, які спрямовані на мінімізацію впливу людського фактора й автоматизацію процесів під час виконання оперативних завдань, концентрацію ресурсів на інтелектуальних методах митного контролю, а також на запобігання порушенням у сфері митного законодавства. Ефективне впровадження сучасних інформаційних технологій може значно спростити та пришвидшити митне оформлення й знизити ризик корупції. Водночас необхідно удосконалювати підходи до системи відбору кадрів, їх стимулювання та заохочення до доброчесного й ініціативного виконання обов’язків

та забезпечувати неупереджений контроль над діяльністю посадових осіб митних органів з урахуванням найкращих світових практик.

Зазначимо, що Урядом передбачено реалізацію низки заходів з реформування та розвитку системи митних органів [1], що спрямовані зокрема й на розв'язання проблем застосування митних формальностей в Україні. На нашу думку, сьогодні, враховуючи сучасні виклики та загрози, пріоритетними завданнями держави у митній сфері мають бути зокрема: спрощення митних процедур та стандартизація правил з метою зниження бюрократичних перепон; посилення контролю за діяльністю працівників митних органів, включаючи впровадження системи електронного моніторингу їхньої діяльності; розробка та проведення освітніх кампаній для суб'єктів ЗЕД, щодо митних правил та процедур; розвиток електронних сервісів та платформ для зручного та прозорого митного оформлення; посилення співпраці з міжнародними партнерами з метою впровадження кращих практик у митну систему України.

Підсумовуючи, зазначимо, що такі реформування сприятимуть підвищенню ефективності митних процедур і, як наслідок, формуватимуть сприятливе та прозоре бізнес-середовище.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання реалізації концептуальних напрямів реформування системи органів, що реалізують державну митну політику. Розпорядження КМУ від 13 травня 2020 р. № 569-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2020-%D1%80#Text

Іван Сліпко
студент гр. ФФАм-12,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Федір Ткачик

ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН

Фіскальна політика держави слугує однією з ключових домінант фінансової політики держави, що здатна забезпечити ефективне регулювання соціально-економічних процесів. В умовах активізації євроінтеграційних процесів й надання Україні статусу країни кандидата на вступ до Європейського Союзу, посилюється значення інституційного забезпечення фіскальної політики України.

Саме фіскальна політика за допомогою ефективного адміністрування податків і раціонального розподілу видатків державного бюджету здійснює регулювання ділової активності суб'єктів господарювання, а також здатна розв'язати більшість соціальних проблем, які виникають на різних стадіях функціонування держави. На думку С. Юрія та А. Крисоватого, «фіскальна політика виступає мірою участі держави у забезпеченні ефективності економіки, регулювання доходів населення та зайнятості, умов для формування соціально вагомих потреб населення» [1, с. 88].

Реалізація фіскальної політики у період економічних циклів вимагає врахування не тільки базових принципів макроекономіки, але і причини трансформаційних змін, а також пріоритети фіскальної політики на певному етапі розвитку економіки держави. Такі вимоги значною мірою ускладнюють визначення напрямів фіскальної політики, оскільки кожне рішення, прийняте на макрорівні, не завжди може досягти мікрорівня у невикривленій формі.

Формування, розподіл та використання бюджетних ресурсів в умовах циклічних трансформацій в Україні є складним завданням, яке вимагає належного управління та контролю. Необхідно забезпечити ефективний розподіл бюджетних ресурсів між різними рівнями влади та галузями економіки, а це дасть можливість збільшити ефективність використання бюджетних коштів. Тільки таким чином Україна зможе забезпечити стабільний розвиток економіки та соціальної сфери [2, с. 89].

Протягом останніх років Україна стикалась з численними економічними та фінансовими викликами, зокрема, з погіршенням макроекономічних показників, збільшенням державного боргу, зменшенням інвестицій тощо. Ці проблеми відображалися в обсягах бюджетних ресурсів та їхньому використанні. Наприклад, у 2014 році Україна пережила революцію Гідності та анексію Криму росією, що суттєво вплинуло на фінансову та економічну стійкість країни. Протягом цього періоду державний бюджет України змінювався, відображаючи поточні потреби та виклики країни.

За період з 2012 по 2022 рік дохідна частина бюджету України зазнавала значних змін. Рівень доходів суттєво збільшувався з 2015 року і до 2022 року. Зокрема, доходи збільшувалися з 534 млрд грн у 2015 році до піку в 1787 млрд грн

у 2022 році. Наголосимо, що в 2022 році такого показника вдалося досягнути за рахунок коштів від закордонних країн і міжнародних організацій (27% у загальній структурі доходів, або в 372 рази більше, ніж у попередньому році). Варто зазначити, що доля трансфертів з місцевих бюджетів збільшується протягом аналізованого періоду, однак вона не суттєва (див. рис. 1).

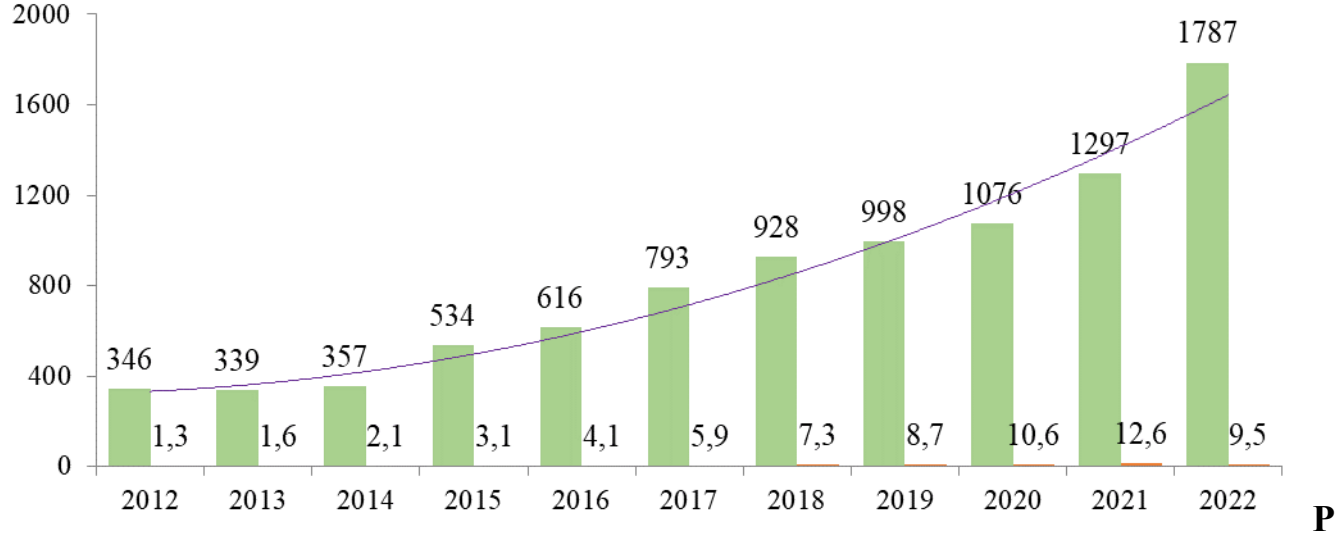

ис. 1. Динаміка доходів Державного бюджету України у 2012-2022 рр., млрд грн

Джерело: побудовано на основі [3; 4]

Також важливо відзначити, що доходи бюджету значно залежать від економічної ситуації в країні та на світовому ринку. Наприклад, під час світової фінансової кризи в 2014 році, доходи бюджету значно скоротилися, але зростання економіки в 2015-2019 роках дозволило збільшити доходи.

Отже, аналіз дохідної частини бюджету України з 2018 по 2021 рік свідчить про коливання доходів бюджету у перші роки розглянутого періоду, але про послідовне підвищення доходів з кінця 2017 року. Найбільшу частину доходів бюджету становлять податки та збори, зокрема ПДВ, акцизи та податок на доходи фізичних осіб. Важливим фактором, що впливає на доходи бюджету, є економічна ситуація в країні та на світовому ринку. В Україні побудовано дуже складну багаторівневу бюджетно-податкову систему. Об'єктивно, таке функціонування бюджетної системи необхідне для забезпечення однакового доступу громадян до суспільних благ незалежно від місця їх територіальної дислокації.

Список використаних джерел:

1. Юрій С. І., Крисоватий А. І. Фіскальна політика та податкове регулювання в країнах Європейського Союзу. *Вісник Тернопільської академії народного господарства*. 2001. № 18, Ч. 2. С. 88–95.
2. Теліщук М. М. Податкова діяльність держави як детермінанта регіональної економічної політики. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 52-2. С. 86–92.
3. Статистичний збірник: «Бюджет України 2021». *Міністерство фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik

4. Оперативна інформація про надходження коштів до державного бюджету, місцевих бюджетів та ЄСВ. *Державна казначейська служба України*. URL: https://www.treasury.gov.ua/file-storage/operativna-informaciya-pro-nadhodzhennya-koshtiv-do-derzhavnogo-byudzhetu-miscevih-byudzhetiv-ta-yesv

Діана Слободян
студентка гр. ФМСзмкп-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Федір Ткачик

ЦИФРОВІЗАЦІЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ ТА ОФОРМЛЕННЯ: ПРІОРИТЕТИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Інтеграція України у світове господарство та впровадження міжнародних норм і стандартів у галузі митної справи сприяють скороченню термінів та обсягів митних процедур, зокрема митного контролю, проте такі зміни не повинні вплинути на ефективність їх проведення, що зумовлює пошук нових підходів до організації та здійснення контрольних заходів у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Відтак особливої актуальності набуває така форма митного контролю, як проведення документальних перевірок суб'єктів ЗЕД після здійснення процедури митного оформлення, тобто перенесення значної частки контрольних заходів з митного кордону України до підприємств-суб'єктів ЗЕД. Процес реалізації таких заходів називають «митний пост-аудит», який передбачає, що частина контрольних заходів має здійснюватись після випуску товарів у вільний обіг на території України.

Завдяки стрімкому розвитку новітніх технологій, провідні країни світу реалізували максимальну автоматизацію митниць [1]. Оскільки Україна прагне повноцінного членства в ЄС, то її курс митної політики має бути спрямований в ефективне русло – на вдосконалення системи електронного документообігу на митницях. Адже спосіб електронного декларування здатен не лише мінімізувати час проведення митних процедур, а й боротися з корупцією, розвивати міжнародну співпрацю та взаємодіяти з інформаційними системами державних організацій країни. Електронна митниця є сукупною багатофункціональною системою, що поєднує інформаційно-комунікативні технології та механізми їх застосування [2, с. 120].

Цифровізація методики здійснення митного оформлення та контролю є пріоритетним аспектом митної реформи в країнах, що розвиваються. Не зважаючи на позитивні аспекти електронного декларування в Україні, в митній галузі воно ще не зовсім ідеальне. Низка митних процесів донині засновані на паперових документах, що цілком не відповідає сучасному технічному прогресу і ефективним світовим практикам [1].

Технологія електронної автономізації дає змогу одержати низку переваг:

– зменшення фізичного контакту між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та державними органами зводить до мінімуму корупційні ризики.

– автоматизувати і спростити процедури декларування для бізнесу.

– сформувати ґрунтовніший погляд на діяльність підприємств з точки зору контролюючого органу.

За даними Всесвітньої митної організації в Європейському регіоні, загальна частка електронних митних декларацій перевищує 90%. Слід зазначити, що в країнах ЄС митне оформлення займає не більше 5 хвилин в 63% випадків і перевищує 1

годину в 9% випадків. Такі результати не можуть бути досягнуті без вагомого прогресу в діджиталізації митної справи та управлінні митними ризиками [3, с. 648].

Ключові процеси, що пов'язані з автоматизацією митного контролю і електронним декларуванням, будуть впроваджені в митних органах в інтерпретації наступних аспектів:

– автоматизація процедур оформлення митних декларацій;

– електронні перевірки внаслідок аналізу даних із облікових систем суб'єкта господарювання;

– отримання необхідних дозволів митного профілю в електронному вигляді;

– внесення коригувань до митних декларацій через механізми електронного декларування;

– автоматична ідентифікація кількості та обсягу митних процедур внаслідок аналізу і моніторингу ризиків;

– автоматичне завершення всіх процедур митного оформлення, а також, безпосередньо, випуск товарів.

Щодо захисту електронної інформації в інформаційних системах митних органів, то створено Комплексну систему захисту інформації та підсистему криптографічного захисту інформації ЄАІС. Ця система забезпечує захист державних інформаційних ресурсів в автоматизованих системах, що входять до складу ЄАІС, шляхом упровадження комплексу технічних, програмних, криптографічних, організаційних та інших заходів і засобів комплексної системи захисту інформації, спрямованих на забезпечення конфіденційності, цілісності, доступності, керованості інформації [4, с. 59].

Отже, ключовим і актуальним залишається завдання підвищення ефективності діяльності митних органів у сфері автоматизації процесів шляхом концентрації всіх зусиль на створення сприятливих умов для всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, розвитку української е-митниці та апробації позитивного зарубіжного досвіду впровадження інформаційних систем і технологій у митну справу.

Список використаних джерел:

1. Угрин В. В. Діджиталізація митного контролю в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2020. № 47. URL: http://www.market-infr.od.ua/uk/2020
2. Чернецька-Білецька Н. Б., Сєврук К. В. Спрощення процедур митного контролю за рахунок широкого впровадження електронного декларування. *Вісник Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля*. 2015. № 1 (218). С. 117–121.
3. Голинський Ю. О., Гриник І. Р. Митний контроль в Україні та напрями його вдосконалення. *Молодий вчений*. 2019. № 10 (74). С. 646–650.
4. Микуляк О. В., Стефанишин Р. І. Впровадження інформаційних технологій у митну практику України. *Світ фінансів*. 2020. Вип. 4 (61). С. 53–66.

Володимир Титор
викладач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль,
Олександр Копча
студент гр. ФМСм-12,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

МИТНІ ПРОЦЕДУРИ І МИТНІ РЕЖИМИ

Детальний аналіз міжнародних нормативних актів у сфері митної справи дозволяє зробити висновки, що сучасна вітчизняна митна термінологія певною мірою адаптована до міжнародної. Питання, що стосуються теоретичних основ, поняття, класифікації, окремих видів та ефективності митних процедур й інтегрування вітчизняного митного законодавства до норм ЄС, досліджувались українськими та іншими науковцями І. Бережнюком, Б. Габрічідзе, А. Мазуром, І. Міщенко, В. Науменком, Е. Хачатуровою, М. Шульгою та іншими, але наукові розробки в цьому напрямі завжди будуть залишатися актуальними та затребуваними, адже в українському законодавстві існують певні суперечності, зокрема щодо понять «митні режими» та «митні процедури», їхнього змісту та співвідношення.

Дослідження питання взаємовідношення понять «митна процедура» і «митний режим» здійснювали Ю. Петруня, І. Несторишен, В. Хома, Е. Молдован, В. Жданова, І. Малюта, М. Подзігун, А. Бондар, І. Коросташова та інші. Переважна більшість цих авторів пропонує внести зміни до Митного кодексу України для заміни терміну «митний режим» на термін «митна процедура», з метою досягнення однаковості застосування даного терміну в рамках міжнародного та національного митного законодавства. Для вирішення цієї проблеми необхідно дослідити ознаки понять «митні процедури» та «митні режими».

Митним кодексом України визначено, що митна процедура – це зумовлені метою переміщення товарів через митний кордон України сукупність митних формальностей та порядок їх виконання [1]. На відміну від митного законодавства України, у митному законодавстві ЄС роз'яснення терміну «митна процедура» - відсутнє, хоча даний термін досить часто застосовується у Кіотській Конвенції [2], митному кодексі ЄС [3], Регламентах Ради (ЄС) тощо. Відповідно до митного кодексу Митного союзу РФ, Білорусі і Казахстану митна процедура – це сукупність норм, що визначають для митних цілей вимоги та умови користування і (або) розпорядження товарами на митній території митного союзу або за її межами [4].

Процедура у правовому розумінні – врегульований законом, іншими нормативно-правовими актами порядок послідовних дій, спрямований на досягнення правового результату. В англо-українському юридичному словнику надається декілька варіантів перекладу слова «procedure» – процедура; порядок; провадження справ; судове провадження; процесуальні норми; процес. За сучасним словником іноземних слів «процедура» (франц. procedure від лат. procedere – просуваюсь) – офіційно установлений порядок дій для здійснення або оформлення

чого-небудь. Представляється, що останнє тлумачення найбільш повно визначає зміст терміну «митна процедура». Однак, ні у митному законодавстві ЄС, а ні у митному законодавстві України не міститься систематизованої інформації про види або перелік митних процедур, а також відсутні критерії, за якими проведена їх класифікація. Ця невизначеність значною мірою вносить певну плутанину та викликає непорозуміння, в тому числі щодо практичного застосування норм національного і міжнародного митного законодавства.

Розглядаючи митні процедури, як операційну складову митного регулювання, І. Бережнюк зазначає, що українське законодавство розділяє митні процедури на три групи: митний контроль, митне оформлення і справляння митних податків і зборів. Проведений М. Шульгою аналіз митного законодавства України показує, що митні процедури визначаються технічними нормами залежно від категорії товарів, видів транспорту, митних режимів, заходів нетарифного регулювання, осіб, які переміщують товари. Враховуючи вищезазначене, митні процедури можна класифікувати за наступними критеріями:

1) за напрямами діяльності митниці;
2) за видами транспорту, яким переміщуються товари;
3) за способами переміщення товарів через митний кордон;
4) за митними режимами, обраними щодо переміщуваних товарів;
5) за статусом осіб, що переміщують товари через митний кордон.

Для розмежування поняття «митна процедура» і «митний режим» варто дослідити сутність й ознаки понять правовий режим та митний режим. На сучасному етапі поняття «режим» щодалі більше стверджується в юридичній науці як одна з найважливіших її категорій. Французьке за походженням слово «режим» (regime – управління) може вживатися у таких значеннях: державний устрій; точно встановлений розпорядок життя; умови існування чого-небудь; система правил, заходів, запроваджуваних для досягнення певної мети. «Режим» у вузькому значенні – це сукупність правил поведінки, а в широкому – уся система заходів, що використовується для досягнення поставленої мети.

Митний режим є різновидом спеціальних адміністративно-правових режимів, спрямованих на економічну безпеку держави, з усіма притаманними йому функціями. Властивою тільки митному режиму ознакою є специфіка його об’єкта – правовідносини щодо встановлення порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон.

Оскільки, сутність правових режимів полягає в тому, що відповідно до потреб соціального життя суспільства законодавець передбачає систему суворих правил, які розповсюджуються на всіх суб’єктів правовідносин, а не на предмети, то поняття правовий режим є набагато ширшим за обсягом, ніж правова процедура. Правовий режим охоплює регулятивним впливом значну кількість суб’єктів на конкретній території; залежно від методів правового регулювання встановлює правове регулювання об’єктивного характеру визначеними правовими засобами. Правова процедура як елемент правового процесу може реалізовуватись у певному правовому режимі.

Проведений нами аналіз понять «митний режим» і «митна процедура» показав, що їх слід розмежовувати, оскільки митна процедура – це певна послідовність митних формальностей, які здійснюються у встановленому порядку в залежності від мети переміщення товарів через митний кордон та обраного митного режиму. Тобто, це порядок дій суб'єктів, які приймають участь в процесі переміщення товарів через митний кордон. А митний режим – це комплекс взаємопов'язаних правових норм, які обмежують і регламентують види, кількість і порядок здійснення дій вищевказаних суб'єктів та визначають правовий статус товарів після завершення встановлених митних процедур.

Отже, митна процедура здійснюється в рамках митного режиму і є його складовою частиною. Тому ми вважаємо, що заміна в митному законодавстві терміну «митний режим» на термін «митна процедура» є недоцільною. Необхідно чітко і зрозуміло описати визначення цих термінів, узгодити їх між собою та з іншими термінами, що вживаються в міжнародному митному законодавстві, і правильно використовувати при підготовці підзаконних нормативних актів.

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/4495-17 (дата звернення: 20.04.2023).
2. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур: міжнародний документ від 18.05.2073. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_643 (дата звернення: 20.04.2023).
3. Митний кодекс Європейського Союзу: міжнародний документ від 09.10.2013. URL: http://kompmp.rada.gov.ua/kompmp/control/uk/doccatalog/list?currDir=47240 (дата звернення: 20.04.2023).
4. Митний кодекс Митного союзу: міжнародний документ від 27.11.2009. URL: http://base.garant.ru/12171455/ (дата звернення: 20.04.2023).

Федір Ткачик
к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Денис Малінський
студент гр. ФФАм-12,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ СТАБІЛІЗАЦІЇ Й РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ

Сучасний стан ринкового середовища України визначається складними процесами розвитку економіки, що вимагає проведення відповідних реформ у національній фіскальній політиці. Останнім часом питання щодо визначення підходів до вдосконалення фіскальної політики перебувають в центрі уваги наукової та громадської думки. Доцільно зауважити, що в сучасних умовах система оподаткування фізичних та юридичних осіб в Україні має ряд суттєвих недоліків: слабка соціальна спрямованість податку на доходи громадян, малоефективна спрощена система оподаткування доходів юридичних та фізичних осіб, надмірність податкового тягаря, що є однією з причин фінансової нестабільності підприємств, зменшення сукупного попиту та частини податкових надходжень до бюджету, економічна криза. Крім цього, велика кількість пільг та постійні зміни податкового законодавства перешкоджають стабільному функціонуванню економіки в цілому. Діюча система оподаткування сьогодні повною мірою не може забезпечити реалізацію ні цілей державної політики, ні прав та цілей платників податків. Низка недоліків, які були допущені при її створенні, призвели до того, що податки, фактично, не виконують повноцінно фіскальну й стимулюючу функції. Головна проблема полягає в тому, що при створенні цієї системи не було повною мірою враховано теоретико-практичні принципи оподаткування, які сформовані на основі міжнародного багатовікового досвіду [1, с.185].

Реформування фіскальної політики має, в першу чергу, бути направленим на вирішення таких завдань як:

– побудова стабільної, зрозумілої та єдиної податкової системи;

– встановлення правових механізмів взаємодії усіх її елементів та учасників у межах єдиного фіскального простору;

– створення раціональної податкової системи, що забезпечує збалансованість загальнодержавних і приватних інтересів, сприяє розвитку підприємництва, активізує інвестиційну діяльність та є каталізатором нарощування національного багатства країни та добробуту населення;

– зниження загального податкового навантаження;

– формування єдиної податкової правової бази;

– удосконалення відповідальності за недотримання бюджетно-податкового законодавства;

– спрощення процедур адміністрування податків та зборів тощо [2; 3, с. 128].

З метою підтримки функціонування економіки країни в умовах боротьби, а саме виконання дохідної частини Державного бюджету, необхідно враховувати

можливі загрози. Податки завжди становили найбільшу частину у структурі доходів бюджету, однак з початком повномасштабної війни їхній обсяг значно скоротився.

Як зазначав ще Джон Мейнард Кейнс у своїй праці 1940 року з промовистою назвою «Як нам заплатити за війну» (John Maynard Keynes, How to pay for the war, London), насамперед важливо уникнути інфляції, яка не вирішує проблеми фінансування державних видатків на війну, а лише поглиблює її, призводячи до соціальної нерівності. Він наголошував на важливості уникнути фінансування зростаючих витрат на війну за рахунок інфляції, для чого пропонував забезпечити «відкладене в часі споживання після війни» [4].

Саме тому варто постійно аналізувати ефективність введених раніше податкових пільг, залучення додаткових джерел мобілізації коштів, урегулювання ставок податку на доходи відповідно до обсягу прибутку платника податків, спрощувати умови ведення бізнесу та мотивувати підприємців до відновлення своєї діяльності, підтримувати харчову та агропромисловість. Налагодження народного господарства, міжнародна фінансова допомога, створення умов для функціонування бізнесу, забезпечення громадян робочими місцями – є основним завданням для підтримки макростабільності, забезпечення доходами Державного бюджету зменшення рівня дефіциту.

Список використаних джерел:

1. Шкарупа О. В. Аналіз проблем та напрямків удосконалення системи оподаткування. *Механізм регулювання економіки*. 2018. №1. С. 185–191.
2. Актуальні напрями реформування вітчизняної податкової системи. *Інститут Податкових Реформ*. URL: https://ngoipr.org.ua/news/aktualni-napryamy-reformuvannya-vitchyznyanoyi-podatkovoyi-systemy/
3. Галабурда А. С., Шевченко С. О. Податкова політика в умовах воєнного стану. *Економічний вісник університету*. 2022. № 54. С. 123–130.
4. Шевченко К. Фінансово-економічна політика за воєнного часу. *Дзеркало тижня*. URL: https://zn.ua/ukr/macrolevel/finansovo-ekonomichna-politika-za-vojennoho-chasu.html

Лілія Троян
студентка гр. ФФзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ ТА ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ У ВІТЧИЗНЯНУ ПРАКТИКУ

В умовах сьогодення в багатьох країнах світу виникають проблеми щодо забезпечення стабільності фінансового забезпечення функціонування пенсійних систем, що обумовлено демографічними, фінансовими та структурними чинниками та стало передумовою реформування систем пенсійного страхування. Старіння населення, зменшення питомої ваги осіб, які сплачують внески до системи пенсійного страхування, обумовлює дефіцит фінансових ресурсів Фондів пенсійного страхування та нагромадження заборгованості. Зазначені тенденції провокують фінансові ризики та знизили стабільне і ефективне функціонування системи пенсійного страхування.

У солідарних системах державного пенсійного страхування окремих країн світу підтримка необхідного рівня пенсійних виплат при несприятливій демографічної ситуації обумовлює зростання економічного навантаження на зайняте активне населення та роботодавців за рахунок зростання пенсійних внесків, або ж до зростання пенсійного віку. Можливий також повний чи частковий перехід на накопичувальну пенсійної систему.

Вибір оптимальної системи пенсійного страхування в Україні, яка передбачає її довгострокову фінансову стійкість, зростання рівня життя осіб пенсійного віку вимагає нових наукових пошуків. Адже негативні результати можливих реформаторських дій чи їх відсутність провокують соціальну нестабільність у суспільстві, фінансові проблеми на макро- та мікроекономічному рівнях. Саме тому реформування система пенсійного страхування повинно мати стійку фінансову основу та позитивно впливати на зростання добробуту осіб, яких вона торкається.

Специфічні особливості функціонування пенсійної системи в Україні обумовлені не лише несприятливими демографічними характеристиками, які стосуються старіння населення, а й негативними економічними і фінансовими індикаторами. Багато років поспіль в Україні проходить реформування системи пенсійного страхування з метою її наближення до нових економічних реалій.

На основі проведеного аналізу світового досвіду функціонування та реформи пенсійних систем зроблений висновок, що усіх їх можна виокремити в три основні моделі з використанням базових інститутів. Об’єднання цих інститутів передбачає виконання державою двох основоположний функцій: перерозподіл доходів та заощадження коштів для виплати пенсій.

Вітчизняна модель реформування пенсійної системи є наближеною до другого типу. Слід відмітити, що жодна із запропонованих світових моделей реформування пенсійної системи не є універсальною. На стійкість та гнучкість моделей в окремо взятій країні впливає група відповідних чинників. Так,

особливість пенсійної реформи в Україні обумовлена як несприятливими демографічними тенденціями, так і з економічною, політичною та фінансовою нестабільністю в країні. Саме тому одним із напрямів запобігання загострення кризових умов пенсійного страхування в Україні і створення передумов для економічного зростання є поступовий перехід до змішаної пенсійної системи, яка базується на розподільних принципах солідарної системи та накопичувальних принципах щодо підвищення рівня пенсійного забезпечення громадян [4].

У своїх дослідженнях К. В. Васьківська та О. І. Данилюк суттєвими недоліками загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в Україні вважають недостатню кореляцію суми сплачених внесків та величини пенсійних виплат, а також відсутність взаємозв'язку між розміром нарахованої пенсії і очікуваною тривалістю життя. Якщо звернутися до світового досвіду, то у багатьох розвинутих країнах світу в умовах виходу на пенсію до заощаджень, які зберігаються на власних рахунках вкладників, застосовується фактор ануїтету, який враховує прогнозовану залишкову тривалість життя даної вікової групи та корелює суму пенсійних виплат для кожної особи зокрема [1].

На думку О. В. Петрушки, «основним чинником достатнього для реалізації ключових функцій фінансування пенсійної системи є задовільне співвідношення працюючого і непрацюючого населення, що не в останню чергу визначається темпами його старіння» [2].

Проте, на нашу думку, досягнення даного співвідношення в Україні, та й у світі в цілому, є малоймовірним при інших сталих умовах. За даними міжнародної корпорації Allianz SE на початку наступного десятиліття світ очікує нова світова криза пенсійного забезпечення.

У 2025 році в США досягнуть пенсійного віку люди, які були народжені у період так званого «бейбі-буму», або «power generation» («сильне покоління»). В кожній окремо взятій країні світу пік настання даного періоду буде не однаковим. Так, «для Німеччини прогнозним є 2027 рік, для Італії — 2030 рік, а часовий діапазон між кризою в США та Китаєм може скласти близько 30 років на користь останнього» [3]. Відтак, в інших країнах світу можна буде використати досвід Америки в використанні заходів з подолання наслідків можливої пенсійної кризи. Зазначені прогнозні дані дозволяють констатувати глобальну негативну тенденцію щодо можливості солідарного перерозподілу пенсійних накопичень між працюючим та непрацюючим населенням.

Національна комісія з державного регулювання у сфері ринку фінансових послуг у своєму звіті зазначає ряд перешкод на шляху ефективного розвитку системи недержавного пенсійного страхування в Україні. До них відносяться [2]:

– зростання ризиків, пов'язаних із фінансовою нестабільністю, у т.ч. неповернення пенсійних активів, розміщених на депозитних рахунках банківських установ, до яких введено тимчасову адміністрацію або по яких прийнято рішення про ліквідацію;

– обмежений вибір фінансових інструментів для інвестування в них пенсійних коштів, внаслідок відставання розвитку ринку капіталу від потреб інституційних інвесторів;

– складна процедура доступу недержавних пенсійних фондів до зовнішніх фінансових ринків, іноземних інвесторів, про що свідчить відсутність в інвестиційних портфелях недержавних пенсійних фондів іноземних цінних паперів;

– не зацікавленість роботодавців у фінансовому забезпеченні недержавних пенсійних програм для найманих працівників через недосконале податкове поле;

– низький рівень масово-роз'яснювальної роботи серед населення щодо змісту і ролі системи накопичувального пенсійного страхування в суспільстві та низька фінансова спроможність громадян для активної участі в системі недержавного пенсійного страхування.

Таким чином, зважаючи на світовий досвід та вітчизняні реалії у сфері пенсійного страхування, необхідно зазначити, що з метою забезпечення відповідного сучасним умовам рівня життя осіб пенсійного віку, пенсійна система країни має бути гнучкою і диверсифікованою, поєднувати в собі різнопланові пенсійні плати, методи і схеми їх фінансового забезпечення. Для сталого повноцінного розвитку пенсійного страхування в Україні першочерговими передумовами є забезпечення зростання ВВП країни, сприяння розвитку фондового ринку, детінізація економіки, стабільність національної валюти, завершення військового конфлікту на Сході країни. Усі вище зазначені завдання мають стратегічне значення для України, а тому не можуть бути реалізовані в короткостроковій перспективі.

Проведений аналіз світового досвіду показав, що диверсифікована пенсійна система, яка базується на поєднанні страхового і накопичувального компонентів, є найбільш надійною гарантією отримання гідної пенсії. З метою удосконалення системи пенсійного страхування необхідно зважати на світовий досвід, реформуючи його під потреби нашої країни. Основними напрямами ефективного реформування системи пенсійного страхування в Україні є:

– впровадження загальнообов'язкового державного накопичувального пенсійного страхування без подальшого перенесення дати введення в дію цієї норми закону;

– формування зацікавленості серед усіх верств населення щодо пенсійних нагромаджень. Проведення широко масштабної інформаційної політики та масово-роз’яснювальної роботи серед населення про необхідність формування особистих пенсійних нагромаджень від початку здійснення активної трудової діяльності, проведення на цю тему відкритих лекцій, обговорень, створення безкоштовних гарячих ліній;

– зменшення вікового порогу осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному накопичувальному пенсійному страхуванню з 35 років до 20 років. При цьому для осіб, яким до виходу на пенсію залишилося менше 10 років, визначити таке страхування як необов'язкове.

Сьогодні молоде покоління не достатньо розуміє необхідність сплати ЄСВ, вважає гарантовану державою пенсію мізерною, а свій пенсійний вік — чимсь далеким та не досяжним. Це призводить до того, що багато з них погоджуються на неофіційне працевлаштування, або на офіційну мінімальну заробітну плату. Можливість нагромадження фінансових ресурсів на особистому рахунку може

покращити дану ситуацію та стимулювати молодь до офіційного працевлаштування.

Більш літні люди, яким до пенсії залишилось менше 10 років, турбуються про свою старість набагато активніше. Тому є висока вірогідність того, що при правильній інформаційній політиці держави, багато таких людей будуть добровільно приймати участь у державному накопичувальному пенсійному страхуванні на тих самих умовах, що і молодші покоління.

– консолідація пенсійного законодавства для забезпечення єдиного принципу пенсійного захисту для всіх верств населення;

– відмова від привілейованих пенсій у повному обсязі за виключенням військовослужбовців;

– розробка стратегії залучення додаткових коштів для дофінансування ПФУ Державним бюджетом України або спеціальними фондами при переході до 3–х рівневої пенсійної системи;

– формування законодавчо-нормативної бази регулювання діяльності накопичувальних фондів, гарантування їх надійності державою. Забезпечення неможливості одержавлення коштів, накопичених на особових рахунках громадян, у майбутньому.

Таким чином, оновлена система пенсійного страхування повинна бути насамперед, прозорою, простою для її розуміння пересічними громадянами, диверсифікованою завдяки наявності різних пенсійних програм, а також добре законодавчо врегульованою. Все це в довгостроковій перспективі забезпечить сталий розвиток пенсійної системи, побудованої на страхових принципах, яка в свою чергу може стати великим інвестиційним ресурсом в економіку країни.

Список використаних джерел:

1. Васьківська К. В., Данилюк О. І. Удосконалення системи пенсійного забезпечення в Україні. *Бізнес інформ.* 2015. № 11. С. 190-194.
2. Петрушка О. В., Сидор І. П. Корпоративні та індивідуальні пенсійні програми: особливості практичної реалізації. *Регіональна економіка та управління.* 2019. № 3 (25). С. 47-50.
3. Петрушка О. В., Сидор І. П. Розподільні та накопичувальні пенсійні системи: азіатський досвід та висновки для України. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 35. С. 405-410.
4. Сидор І., Денисюк Т. Державне пенсійне страхування в Україні: виклики сучасності та напрями реформування. *Світ фінансів*. 2022. № 1. С. 22-35.

Олег Урбан
студент гр. ФФзм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

ДЕРЖАВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В УКРАЇНІ: СТРУКТУРА І ФАКТОРИ ВПЛИВУ

У сфері публічних фінансів процес здійснення державних запозичень відіграє вагому роль в системі управління усією фінансовою системою країни. Зважаючи на недостатність власних фінансових ресурсів «…запозичення виступають основою формування фінансових відносин у державі» [1, с. 231].

Результатом проведення державної політики у сфері запозичень на внутрішньому ринку є перерозподіл фінансових ресурсів всередині країни. Основною причиною залучення вільних фінансових ресурсів на внутрішньому ринку є дефіцит державного бюджету. У таблиці 1 представлено динаміку державних запозичень в розрізі внутрішніх та зовнішніх у період 2018-2022 рр.

Таблиця 1

Динаміка державних запозичень у період 2018-2022 рр., млрд грн.

показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	абсол. приріст
Державні запозичення, всього, *в тому числі:*	479,2	425,7	621,5	602,8	1261,1	781,9
внутрішні запозичення	375,77	345,9	389,2	388,3	666,9	291,13
у% до загального обсягу	78,42	81,25	62,62	64,42	52,88	-25,54
зовнішні запозичення	103,47	79,8	232,3	214,5	594,2	490,73
у% до загального обсягу	21,58	18,75	37,38	35,58	47,12	25,54

Джерело: складено на основі даних [3]

Дані, представлені у табл. 1 демонструють зростання державних запозичень у період 2018-2022 рр. на 781,9 млрд грн (з 479,2 млрд грн до 1261,1 млрд грн). Хоча за окремими роками відмічено їх зменшення. Зменшення обсягу державних запозичень відбулося у 2019 р. у порівнянні з 2018 р. на 53,5 млрд грн. Причиною такої ситуації, за звітними даними Рахункової палати України, слугувало неповне здійснення запланованих видатків і надання кредитів при перевиконанні доходів, що спричинило виконання державного бюджету за 2019 р. з дефіцитом, меншим від затвердженого його граничного розміру на 40,5% і передбаченого планового обсягу на 42,6%. Також обсяг державних запозичень у 2021 році був меншим, ніж у 2020 році на 18,7 млрд грн з аналогічною ситуацією як у 2019 році.

У структурі внутрішніх та зовнішніх запозичень за аналізований період перевага надалася внутрішнім запозиченням, які становили більше 50% усіх державних запозичень, хоча тенденція за останні 5 років вказує на скорочення їх частки з 78,42% у 2018 році до 52,88% у 2022 році або на 25,54%.

Динаміка абсолютних показників внутрішніх державних запозичень вказує на їх зростання з 375,77 млрд грн у 2018 році до 666,9 млрд грн у 2022 році, зростання відбулося на 291,13 млрд грн.

Внутрішні державні запозичення – це «…кошти, які залучає держава через відповідні органи державного управління на внутрішньому фінансовому ринку» [2, с. 18]. Внутрішні державні запозичення передбачають забезпечення перерозподілу доходів в середині країни, вони складаються із заборгованості перед фізичними та юридичними особами і банківськими установами.

Структура внутрішніх державних запозичень складаються із випуску облігацій внутрішніх державних позик, які були спрямовані на фінансування державного бюджету. Міністерство фінансів України регулярно проводить аукціони з розміщення облігацій внутрішньої державної позики, номінованої в національній та іноземній валютах.

Ринок державних внутрішніх запозичень в Україні включає сукупність боргових цінних паперів, які випускаються органами державної влади за погодженням з НБУ та представлені сьогодні такими видами, як: «…ОВДП, облігації місцевих позик і казначейські зобов'язання. Власниками ОВДП в Україні виступають НБУ, банки, нерезиденти, інші групи власників. Загалом внутрішні державні запозичення складаються з боргу перед юридичними та фізичними особами. Крім того, ОВДП випускаються на первинному фондовому ринку. Дохідність на первинному ринку має тенденцію до зниження. Операції на вторинному ринку ОВДП включають рефінансування банків НБУ (угоди РЕПО); кредити, надані суб'єктам господарювання, що також можуть включати угоди РЕПО; купівлю та продаж суб'єктами господарювання на торгах організаторів купівлі ОВДП; купівлю/продаж суб'єктами господарювання ОВДП без посередників-організаторів торгівлі» [6].

З початком збройної агресії російської федерації проти України постали питання надання соціальної підтримки населенню, які потребували збільшення їх фінансового забезпечення, що обумовило значне зростання дефіциту державного бюджету. Відтак, Урядом було прийнято рішення щодо призупинення у 2022 році законодавчо встановлених обмежень на верхню межу дефіциту державного бюджету у розмірі 3% прогнозного номінального обсягу ВВП та визначити граничний обсяг дефіциту державного бюджету у розмірі 1497,2 млрд грн, або 31,7% прогнозного обсягу ВВП.

Протягом 2022 року, з урахуванням фінансування першочергових потреб в умовах війни річний плановий показник бюджетного дефіциту складав 1536,6 млрд грн. Фактично, у 2022 році дефіцит державного бюджету склав 914,9 млрд грн, що становить 59,5% річного планового показника зі змінами, та відповідно 18,6% очікуваного обсягу ВВП.

Основним джерелом фінансових ресурсів для фінансування державного бюджету у 2022 році були державні зовнішні та внутрішні запозичення. У 2022 році обсяг державних запозичень становив 1309,1 млрд грн.

На внутрішньому ринку Міністерством фінансів України регулярно проводились аукціони з розміщення різного ОВДП, номінованих в національній та іноземних валютах.

Якісною характеристикою рівня боргової безпеки країни, на економічний стан якої суттєво впливає фінансування бюджетного дефіциту за рахунок позичених коштів, є визначення рівня боргового навантаження та рівня платоспроможності на державний бюджет. Для оцінки даних параметрів в світовій практиці «…використовується близько двох десятків показників-індикаторів і ще більша кількість їх граничних (порогових) значень» [5, с. 28]. При цьому, офіційними показниками «…рівня боргової безпеки України, які передбачені «Методикою розрахунку рівня економічної безпеки України», затвердженої Наказом Міністерства економіки України № 60 від 02.03.2007 р. є:

– відношення загального обсягу державного боргу до ВВП;

– відношення сукупних платежів за державним зовнішнім та внутрішнім державним боргом до доходів державного бюджету;

– відношення сукупних платежів за державним боргом до доходів державного бюджету» [4].

Відтак, з метою підвищення ефективності боргової політики та зміцнення боргової безпеки у післявоєнний період необхідно вжити ряд невідкладних заходів щодо:

– забезпечення реалізації заходів в межах Механізму розширеного фінансування (EFF) України МВФ та зміцнення співпраці з іншими міжнародними фінансовими організаціями;

– вдосконалення стратегії боргової політики України та управління державним боргом.

Список використаних джерел:

1. Вовк О. М., Мазур А. М. Аналіз здійснення державних запозичень. *Економічний аналіз*. 2015. Т. 21. № 1. С. 231-238.
2. Галайко Н. Теоретико-методологічні засади управління державними запозиченнями. *Підприємництво та інновації*. 2021. Вип. 17. С. 25-29.
3. Державний борг України. UPL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/
4. ОЗДП. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/ozdp
5. Омельяненко М. О. Модернізація політики управління державним боргом України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 1. С. 49-54.
6. Фурдичко Л. Є., Піхоцька О. М. Причини зростання державного боргу, його управління і обслуговування, оптимізація боргової політики України. *Економіка і держава*. 2018. № 11. С. 45-49.

Вікторія Федоренко
студентка гр. ФМСзмкп-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Федір Ткачик

ПОСТ-АУДИТ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ УДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

Для активної інтеграції України до Європейського Союзу і посилення співпраці із провідними світовими економічними організаціями, слід аналогічно до країн Центральної Європи, що вже пройшли цей шлях, вносити зміни в національне законодавство і використовувати лише ті інструменти митного регулювання, які не лише не суперечать принципам СОТ і ЄС, але й здатні захистити економічні інтереси України. Тобто слід взяти до уваги досвід саме країн центральної і східної Європи, які нещодавно приєдналися до Європейського Союзу. Він базується на дотриманні низьких ставок мита щодо переважної більшості товарів, особливо із низьким ступенем обробки, при цьому не відмовляючись від захисту вразливих галузей економіки (АПК, машинобудування, харчова промисловість), а також продовження подальшого впровадження системи аналізу ризиків для запобігання правопорушенням митного законодавства. Щодо останнього, то тут корисним є використання досвіду Японії та скорочення товарної номенклатури, що зменшить зловживання при визначенні коду товару [1, с. 13].

Сукупність усіх митних інструментів дає змогу здійснювати досить гнучке, оперативне та цілеспрямоване регулювання імпорту у широкому діапазоні. Вони служать ефективним засобом торгівельної дипломатії і дозволяють отримувати поступки щодо торгівельних обмежень на умовах взаємності чи відміни дискримінаційних заходів у країнах – торгівельних партнерах.

З організаційної точки зору та нормативного регулювання найсерйознішими внутрішніми бар'єрами для міжнародної торгівлі на сучасному етапі є наступні: загальна ускладненість регулювання (зокрема, численні дозволи, реєстрації, ліцензії, технічні регулювання) і поганий контроль за його впровадженням, а також пов'язана із ними корупція; зволікання та висока вартість виконання всіх нормативних вимог; процес повернення ПДВ експортерам, який потребує багато часу та коштів; ризики воєнного часу, непередбачуваність, корупційні та шахрайські схеми тощо [2, с. 77].

Разом з оптимізацією безпосередніх складників та інструментів системи митно-тарифного регулювання й оподаткування визначено необхідність підвищення ефективності митних процедур. Серед сучасних оптимізаційних прерогатив, що безпосередньо сприятимуть вдосконаленню митно-тарифного регулювання зовнішньоторговельної політики України, визначено митний пост-аудит. Основна позитивна властивість останнього полягає у тому, що за рахунок розширення часового лагу процедур митного контролю відбувається посилення тенденції повної та неухильної сплати митних податків. При цьому акцент митних процедур зміщується із площини контролю за безпосереднім товаром (який може

бути давно проданий) у площину перевірки систем обліку і звітності підприємства. Указане є беззаперечною тенденцією сучасної митної діяльності та спрямовується на спрощення і гармонізацію митних процедур відповідно до вимог розвинутих держав. Всесвітня митна організація вважає, що пост-аудит перевірка товарів після випуску є важливою формою сучасного митного контролю та сприяє розвитку торгівлі. З одного боку, він дозволяє впоратися зі зростаючим об'ємом переміщень товарів, з іншої створює сприятливі умови для учасників зовнішньої торгівлі [3].

Митні органи повинні переходити від тотального митного контролю за переміщенням товарів до митного контролю, заснованого переважно на процедурах аудиту. Такий контроль дозволить проводити фінансовий аналіз, який здійснюється на основі даних бухгалтерської звітності та призначений для отримання ключових найбільш інформативних параметрів, які дають об'єктивну та точну картину фінансового стану зовнішньоекономічної діяльності суб'єкта. Без розвиненої системи пост-аудиту, тобто віднесення контролю на якийсь час після випуску товарів, говорити про прискорення митних формальностей та спрощення процедур неможливо. Для реалізації принципів пост-аудиту в дійсний час необхідно вдосконалення механізмів його реалізації та розробка відповідних алгоритмів на загальнодержавному рівні.

Список використаних джерел:

1. Вакульчик О. М. Використання досвіду ЄС у побудові системи законодавчого та методичного забезпечення митного пост-аудиту в Україні. *Економічні науки*. 2017. № 2. С. 11–22.
2. Петруня Ю. Є., Єдинак В. Ю., Бугай Я. В. Особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні за допомогою митного тарифу. *Економіка та держава*. 2019. №1. С. 76–78.
3. Фабіянська В. Ю., Блоха А. М. Український митний пост-аудит, наближення до європейських норм та стандартів. *Ефективна економіка*. 2015. № 4. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3988

Катерина Чайнюк
студентка гр. ФМСзмкп-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Анна Іванова

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В МИТНІЙ СПРАВІ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

В сучасному світі, де глобалізація та міжнародна торгівля стали невід'ємною частиною економічної системи, митна справа грає важливу роль у забезпеченні безперешкодного руху товарів через кордони. Однак разом зі зростанням міжнародної торгівлі збільшується й кількість ризиків, пов'язаних з незаконним переміщенням товарів, митними шахрайствами та іншими порушеннями. Тому управління ризиками в митній справі стає надзвичайно важливим аспектом для забезпечення безпеки та справедливості в торгівельних операціях.

Особливої актуальності питання управління митними ризиками набуває в період воєнного стану в Україні, адже повномасштабна агресія Російської Федерації проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року негативно позначилася на всіх аспектах суспільно-економічного життя нашої держави, в тому числі і на зовнішньо-економічній діяльності. В свою чергу скорочення зовнішньоторговельних операцій негативно позначилося на обсягах та динаміці надходжень до державного бюджету митних платежів та митних зборів, а під ризиками митної справи ми розуміємо ймовірність настання подій, які призводять до втрат бюджету від зменшення митних надходжень.

Аналізуючи ризики воєнного стану для експортно-імпортних операцій та надходження коштів до державного бюджету України від оподаткування зовнішньоекономічної діяльності варто звернути увагу на довоєнну структуру зовнішньої торгівлі, яка характеризується високою часткою сировинного експорту (за даними Держстату України, 68% українського експорту складає сировина, в тому числі сільськогосподарська).

Найбільший вплив на розвиток зовнішньої торгівлі України, на наш погляд, мало два ключових фактори:

1) тимчасова окупація областей України, де вироблялася левова частка продукції чорної металургії (особливо негативним чинником є знищення міста Маріуполь і заводу «Азовсталь»). Так, за даними Державної служби статистики України тимчасово окуповані області, такі як Херсонська, Запорізька, Донецька, Луганська та Харківська станом на кінець 2020 року (у зв'язку з воєнним станом статистика за 2021 рік відсутня) виробили 17,6% ВВП України. Більше того, варто зауважити, що такі області як Миколаївська та Одеська, промисловість яких залежить від діяльності портів за 2020 рік виробили разом 7,5% ВВП. Тобто 25% ВВП України опинилося під загрозою військових дій.

2) Повна блокада морських портів України, через які здійснювався основний обсяг експорту.

В результаті прояву окреслених вище факторів динаміка надходжень до державного бюджету від ввізного та вивізного мита суттєво знизилася (рис. 1).

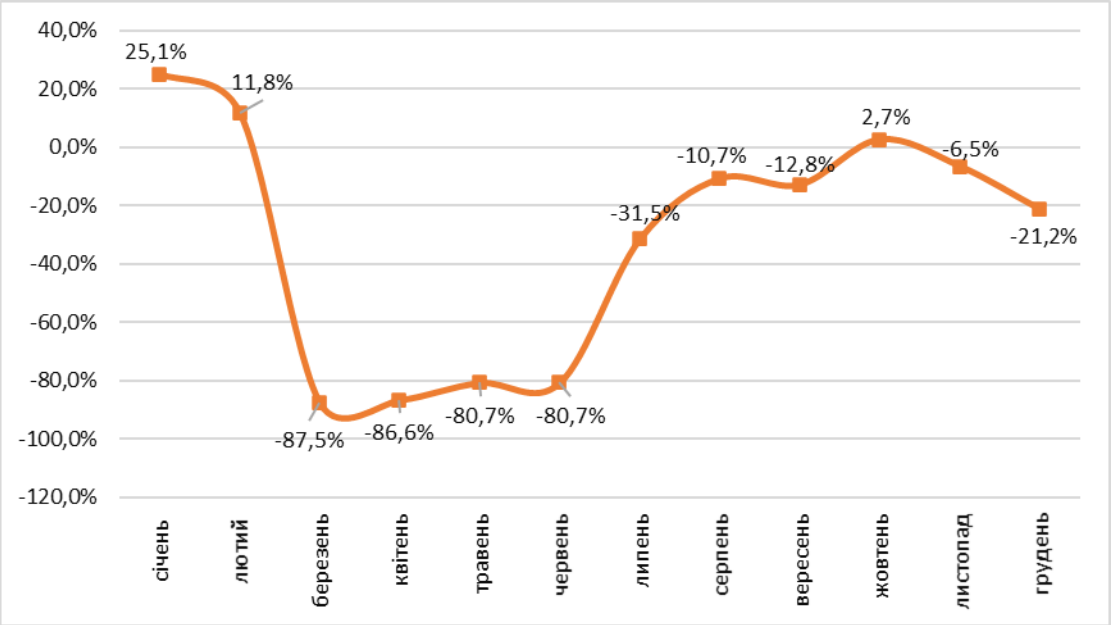

Рис. 1. Темпи прирості надходження ввізного і вивізного мита до державного бюджету (січень 2022/2021 – грудень 2022/2021), %

Джерело: побудовано автором за даними [1]

Дані рисунку 1 свідчать про значне зниження темпів приросту надходжень до державного бюджету від ввізного і вивізного мита, особливо найнижчі темпи приросту зафіксовано у березні-червні 2022 року. Потрібно зауважити, що така ситуація пов'язана не лише з воєнними ризиками, але й своєчасною і адекватною поточній ситуації реакцією держави, яка оперативно ввела митні пільги, а саме: відмінено нетарифне регулювання переміщення через митний кордон України палива у тому випадку, якщо воно безоплатно передавалося Збройним Силам України у якості гуманітарної допомоги; тимчасове звільнення від оподаткування товарів та транспортних засобів ввізним митом (всіх суб'єктів господарювання) та ПДВ (суб'єктів господарювання, які зареєстровані платниками єдиного податку I, II та III (крім тих, що сплачують 3% доходу) груп); звільнення імпорту транспортних засобів від ввізного мита.

Впроваджені пільги дозволили забезпечити державу і Збройні Сили України необхідними товарами на початку війни. Неоднозначною пільгою була пільга, що передбачала звільнення оподаткування ввізним митом імпорту автомобілів, адже першопричиною такої пільги було спрощення завезення автомобілів для Збройних Сил України. Після відміни цієї пільги темпи приросту надходження до державного бюджету від митних платежів збільшилися.

Не менш важливим джерелом виникнення митних ризиків в Україні безумовно є низький рівень ефективності роботи митних органів, явище контрабанди та корупції на митницях. Саме на цих ризиках Україні варто звернути найбільшу увагу.

З метою подолання цих ризиків, Україна повинна приділити належну увагу вдосконаленню митної системи та зміцненню контролю. Впровадження сучасних

технологій, таких як електронне митне декларування та автоматизовані системи митного контролю, може сприяти зменшенню можливостей для порушень. Одним із варіантів зниження контрабанди та зловживань на митниці є створення спільних пунктів пропуску і спільних митниць на кордоні України з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією. Додатково, важливо здійснювати реформу в митних органах, спрямовану на зниження корупції та підвищення професіоналізму працівників.

Також важливо зміцнити співпрацю з міжнародними організаціями та партнерами з метою обміну досвідом та знаннями у сфері управління ризиками. Відкритість та прозорість в митних процедурах можуть допомогти забезпечити довіру до митних органів та знизити ризик корупції.

Управління ризиками в митній справі в Україні має вирішальне значення для підтримання правопорядку, економічного розвитку та міжнародної довіри. Вдосконалення митної системи, боротьба з контрабандою та корупцією – це важливі кроки на шляху до стабільного та процвітаючого майбутнього України.

Список використаних джерел:

1. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: https://openbudget.gov.ua

Віталій Чорноус
аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Оксана Десятнюк

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Потреба у дослідженні сучасних тенденцій функціонування й можливостей удосконалення фіскального простору держави полягає у гострій необхідності забезпечення стабільного розвитку соціально-орієнтованого ринкового господарства в Україні. Ключова ідея наукової роботи полягає у необхідності впровадження діджиталізації задля забезпечення високого рівня національної безпеки у поєднанні з цифровими фіскальними технологіями сучасного світу. Актуальність поставленої проблеми полягає в тому, що в Україні питання цифровізації фіскального простору набуває широкого розповсюдження тоді, коли країна зіткнулась з проблемою нестачі коштів в бюджеті для виконання державою своїх функцій.

Проблематика здійснення фіскальної політики окремої держави та на світовому рівні займає вагоме місце в дослідженнях закордонних та вітчизняних вчених. Нині світова фінансова наука напрацювала багато як теоретичних постулатів так і прикладних рішень у сфері ведення фіскальної політики. Проте протягом останніх років ця проблематика набула нової актуальності, що зумовлено кризовими явищами в економіці, спричиненими наслідками пандемії COVID-19 та військовою агресією росії проти України. Підтвердженням цього є тематика публікацій міжнародних організацій, присвячених ефективній розбудові фіскальної політики на базі цифровізації фіскального простору.

Швидкі трансформації соціально-економічних процесів держави зумовили інтенсивність прогресування цифровізації та впровадження новітніх механізмів її функціонування й розвитку у більшість сфер суспільного життя майже усіх країн світу. Україна не стала винятком, хоча рівень її технічного забезпечення доволі низький, а відтак, впровадження будь-яких новітніх технологій викликає чималі труднощі.

В Україні цифрова трансформація відбувається дещо повільними темпами в порівнянні з західним ринком. Однак, аналізуючи світове дослідження компанії Riverbed Technology в дев’яти розвинених країнах, таких як США, Бразилія, Німеччина, Франція, Китай, Сінгапур, Індія, Великобританія, Австралія (об’єктами опитування були підприємств в сфері продаж, транспорту, промисловості, охорони здоров’я), 95% респондентів заявили про неспроможність на даний час впровадження діджиталізації у власні бізнес-процеси [1].

Першочергово, ключовими проблемами в процесі цифрової трансформації фіскального простору виступають обмежений бюджет та застаріла мережева інфраструктура. До негативних чинників також слід віднести непрозорість роботи

кінцевих споживачів, низьку кваліфікацію відповідного кадрового потенціалу та невисока зацікавленість керівництва в імплементації цифрових ініціатив.

Констатуємо, що за останні декілька років суттєво зросла кількість послуг у сфері фінансів та оподаткування, які надаються в електронному варіанті (онлайн). Наприклад, створено Електронний кабінет платника податків, який становить собою новий електронний сервіс веб-порталу ДПС України, який за допомогою спеціального інструмента доступу (наприклад, електронної картки платника податків) з використанням електронно-цифрового підпису дозволяє платнику податків працювати з органами податкової служби в режимі реального часу [2, с. 73].

Розвиток технологій сьогодні призводить у сфері оподаткування до двох взаємодоповнюючих, але протилежних за напрямком процесам: з одного боку, відбувається скорочення тіньового сектора за рахунок технологічного розвитку податкового контролю та податкового адміністрування, а з іншого – нарощування обсягів цього тіньового сектора в неконтрольованих або слабо контрольованих видах діяльності.

Процедури цифровізації полегшують роботу фіскальних інституцій у систематизації наявної інформації в різних ланках бюджетно-податкової системи, а отже, кращому виявленні уникнень та ухилень від оподаткування [3, с. 103]. Загалом застосування інформаційного ресурсу при вдосконаленні податкових систем внаслідок цифровізації зможе в такий спосіб полегшити компроміс ефективності-справедливості оподаткування.

Пріоритетами розбудови фіскального простору України має ставати його глобалізація та міждержавний обмін бюджетно-податковою інформацією, осучаснення фіскальної термінології, креативне розширення податкової бази за рахунок інкорпорації нових методів і технологій фіскального контролю [4, с. 91].

Отже, цифровізація фіскального простору як пріоритетної детермінанти сучасної фіскальної політики України є актуальним завданням, оскільки ефективна реалізація цього процесу підвищить ефективність процедур формування, розподілу, цільового використання та контролю бюджетних ресурсів держави та органів місцевого самоврядування. Водночас, Україні слід активно оцифровувати податкову інформацію, модернізувати наявні підходи у фокусі формування ефективного фіскального простору на базі моніторингу світового досвіду, що сприятиме динамічному розширенню бази оподаткування в контексті зростання суспільного добробуту в умовах відбудови національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Riverbed Technology: 95% компаній не готові до цифрової трансформації. URL: https://www.pcweek.ua/themes/detail.php?ID=156965&sphrase_id=81091
2. Колісник А. С. Оподаткування в умовах цифровізації економіки: до питання правового регулювання. Актуальні проблеми господарської діяльності в умовах розбудови економіки Індустрії 4.0, 21 травня 2021 року. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. С. 68-75.

3. Синютка Н. Г. Трансформація оподаткування та податкових процедур в інформаційному суспільстві: теоретичний концепт. *Облік і фінанси.* 2019. № 3. С. 100-106.
4. Луцик А. І., Синютка Н. Г. Податковий інструментарій фіскальної політики в умовах діджиталізації фіскального простору. *Світ фінансів*. 2019. Вип. 1. С. 87-97.

Орест Шевчук
студент гр. ФМСм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Олена Сидорович

РОЗВИТОК МИТНОГО КОНТРОЛЮ ТА МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ ТОВАРІВ

Розвиток електронних сервісів для подання митних декларацій та інших необхідних документів для митного оформлення. Це спростить процес і зменшить людську інтервенцію, що може покращити швидкість та точність митного контролю. Вирівнювання українських процедур митного контролю з міжнародними стандартами сприятиме збільшенню прозорості та прогнозованості для бізнесу та громадян. Спрощення процедур та зменшення адміністративних бар'єрів для громадян та бізнесу, що перетинають кордон, може покращити дружелюбність митних процедур та знизити корупцію.

Застосування сучасних технологій, таких як сканування контейнерів та розпізнавання номерів транспортних засобів, допоможе у виявленні та запобіганні контрабанді. Покращення навичок митників та співробітників митних служб, а також свідомість громадян щодо митних правил та обмежень, може покращити якість митного контролю. Зміцнення співпраці між різними службами та органами державного контролю, такими як прикордонна служба, поліція та інші, сприятиме ефективному митному контролю та запобіганню порушенням. Замість загального контролю всіх товарів, важливо розвивати систему, яка ідентифікує ризикові операції та товари та спрямовує ресурси на їхні перевірки. Важливо забезпечити, щоб митний контроль був виконаний відповідно до закону та не порушував права громадян. Наведемо основні вектори щодо подальшого розвитку митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються громадянами через митний кордон в Україні:

1. Спрощення митних формальностей для громадян. Цей вектор передбачає скорочення строків митного оформлення, звільнення від пред'явлення документів, що не мають прямого відношення до митного оформлення, а також використання сучасних технологій для автоматизації митних процедур.
2. Забезпечення прозорості та відкритості митних процедур. Цей вектор передбачає підвищення рівня інформування громадян про митні правила та процедури, а також створення механізмів для громадського контролю за діяльністю митних органів.
3. Посилення боротьби з контрабандою та іншими протиправними діями у сфері митної справи. Цей вектор передбачає впровадження сучасних технологій для виявлення та припинення контрабанди, а також посилення співпраці митних органів з іншими правоохоронними органами.

Наведені вектори допоможуть покращити митний контроль та митне оформлення товарів, забезпечити прозорість та ефективність процесу та підтримати розвиток міжнародної торгівлі та обміну товарами в Україні.

Вітчизняне митне законодавство є застарілим і не відповідає європейським стандартам. Це створює можливості для зловживань з боку суб'єктів митних правовідносин і ускладнює інтеграцію України до світової торгівлі. Низький рівень професіоналізму митних працівників, суб'єктивізм управлінських рішень і корупція є серйозними проблемами, які негативно впливають на ефективність митного контролю. Відсутність належного інформаційно-технічного забезпечення ускладнює проведення митного контролю і унеможливлює його автоматизацію.

Необхідно привести вітчизняне митне законодавство у відповідність до європейських стандартів, що дозволить підвищити ефективність митного контролю і сприятиме євроінтеграції України. Необхідно впровадити систему підготовки та підвищення кваліфікації митних працівників, що дозволить підвищити рівень їх знань і навичок, необхідних для ефективного виконання митних функцій. Необхідно впровадити ефективні механізми протидії корупції в митних органах, що дозволить створити умови для прозорого і неупередженого митного контролю. Також необхідно впровадити сучасні інформаційно-технічні системи, які дозволять автоматизувати проведення митного контролю і підвищити його ефективність [1, с. 275].

Виконання цих рекомендацій дозволить Україні покращити систему митного контролю і забезпечити її відповідність європейським стандартам. Інтеграція України в європейський економічний простір передбачає взаємодію та вирішення ряду економічних і правових питань.

Список використаних джерел:

1. Войцешук А. Д. Митний простір України: глобальні виклики та ризики: моногр. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 438 с.

Арсен Щербай
студент гр. СЗм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Андрій Кізима

ПРАГМАТИКА ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

У нинішніх складних соціально-економічних та військово-політичних реаліях одним із важливих джерел доходів українських домогосподарств продовжують залишатися соціальні трансферти, «які домогосподарства одержують у грошовій формі для забезпечення потреб, що виникли у зв'язку з певними подіями або обставинами (наприклад хворобою, безробіттям, виходом на пенсію, житловими умовами, здобуттям освіти або сімейними обставинами)» [1, с. 126].

З-поміж різновидів таких трансфертів вагоме місце посідають пенсії, що виплачуються за рахунок коштів Пенсійного фонду України. Проте варто зазначити, що чинна в Україні система солідарного пенсійного забезпечення громадян перебуває у глибокій і затяжній кризі, а її перспективи є невизначеними.

Так, за даними Пенсійного фонду України, станом на 1 жовтня 2022 року в Україні було зареєстровано 10,7 млн пенсіонерів, а середній розмір пенсії становив 4539,36 грн (рис. 1).

Рис. 1. Розподіл пенсіонерів в Україні за видами призначених пенсій станом на 1 жовтня 2022 року [4]

Причому слід акцентувати, що «38,4% пенсіонерів отримують виплати в межах від 2 001 грн до 3 000 грн, ще 23,5% – від 3 001 грн до 4 000 грн» [4] (рис. 2).

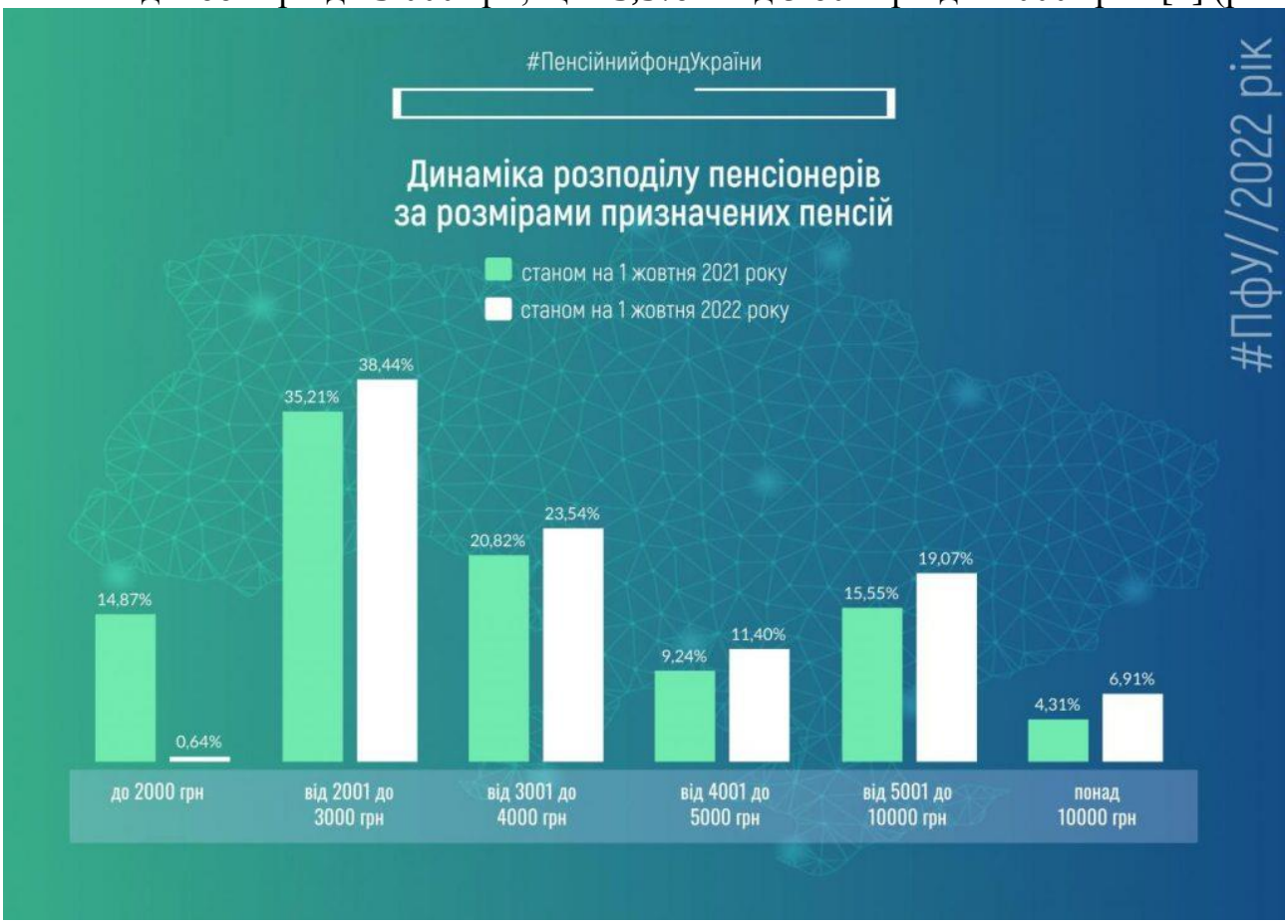

Рис. 2. Динаміка розподілу пенсіонерів в Україні за розмірами призначених пенсій у 2021-2022 роках (станом на 1 жовтня) [4]

Оскільки основним джерелом наповнення бюджету Пенсійного фонду України є єдиний соціальний внесок («який забезпечує дві третини надходжень до ПФУ» [2], а «загальна чисельність застрахованих осіб, за яких платять або які самостійно сплачують ЄСВ, у червні 2022 р. становила 10,73 млн осіб (з яких 79,6% – наймані працівники, 12,1% – ФОПи, самозайняті, члени фермерських господарств, 8,3% – інші категорії, у т.ч. військовослужбовці)» [2], то можемо стверджувати, що співвідношення тих, хто сплачує ЄСВ, і наявних в Україні пенсіонерів є вкрай критичним, позаяк воно уже становить один до одного. До того ж, враховуючи відтік за кордон українців, що рятуються від війни, та зростаючі темпи безробіття, ситуація, вважаємо, буде лише погіршуватися.

Варто також наголосити, що на стан сплати ЄСВ значною мірою впливає і чинна система оподаткування, яка призводить до різних обсягів сплати ЄСВ особами (чи за осіб), що перебувають на спрощеній і загальній системах оподаткування. Так, «якщо роботодавець під час нарахування заробітної плати найманому працівнику повинен сплатити 22% ЄСВ, то ФОП на спрощеній системі оподаткування, незалежно від розміру доходу має право сплатити мінімальний розмір ЄСВ – 22% від мінімальної заробітної плати. Наприклад, у жовтні-грудні 2022 р. для ФОП – це 1 474 грн на місяць, а сумарно сплачена сума ЄСВ за рік

становить 17 292 грн. Водночас, наприклад із середньої зарплати працівника (24 150 грн), який є найманим працівником, роботодавець сплачує 5 313 грн на місяць або 63 756 грн на рік» [2], що не свідчить про дотримання принципу справедливості в оподаткуванні.

Наразі нині уряд шукає різні альтернативи для гарантування забезпечення виплат у солідарній пенсійній системі України, однією із яких може стати **с**прощення участі у пенсійному страхуванні згідно проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення механізму участі у загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванні» [3], яким передбачено зняття обмеження щодо участі у сплаті добровільних внесків для працюючих осіб та наявність спонсорських (благодійних) пенсій.

Насамкінець зазначимо, що в Україні, безумовно, існує гостра необхідність модернізації та розвитку чинної системи пенсійного забезпечення. Проте слід пам'ятати, що будь-які зміни, котрі торкатимуться значної частини населення, повинні передусім: враховувати існуючі реалії сьогодення та потенційні ризики; напрацьовуватися із залученням широкого кола зацікавлених осіб (урядовців, незалежних експертів, науковців тощо); обов'язково виноситися на громадське обговорення із всеохопним урахуванням результатів такого обговорення.

Список використаних джерел:

1. Кізима Т. О. Бюджет домогосподарства: теоретичні основи та прагматизм формування в сучасних умовах. *Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ*: збірник наукових праць / гол. ред. П. П. Мазурок. Кривий Ріг, 2008. №3 (15). С. 123–129.
2. Пищуліна О. Система пенсійного забезпечення громадян: чи можна врятувати пенсії для українців. URL: https://razumkov.org.ua/statti/systema-pensiinogo-zabezpechennia-gromadian-chy-mozhna-vriatuvaty-pensii-dlia-ukraintsiv
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення механізму участі у загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванні: Проект Закону України від 08.08.2022 р. № 7649. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40193
4. Розподіл пенсіонерів за видами призначених пенсій, динаміка розподілу пенсіонерів за розмірами призначених пенсій (станом на 1 жовтня 2022 року). URL: https://www.pfu.gov.ua/2154275-rozpodil-pensioneriv-za-vydamy-pryznachenyh-pensij-dynamika-rozpodilu-pensioneriv-za-rozmiramy-pryznachenyh-pensij-stanom-na-1-zhovtnya-2022-roku-2/

Ростислав Ярош
студент гр. ФФм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА ЇХ РОЛЬ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Причинами недостатності бюджетного забезпечення територій в останні роки є відсутність фінансових ресурсів державного бюджету, недосконаліть бюджетного планування та сповільнення темпів економічного зростання країни в цілому.

Місцеві бюджети виступають важливим інструментом фінансово-економічного регулювання, яке ґрунтується на сукупності фінансово-економічних взаємозв'язків у сфері формування бюджетних доходів, здійснення видатків бюджету, збалансування міжбюджетних відносин, що забезпечують розробку та реалізацію збалансованої економічної політики, спрямованої на забезпечення економічного зростання регіонів та держави в цілому. Рівень власних доходів бюджетів місцевого самоврядування є «…індикатором соціально-економічного розвитку територій та відповідно відображає ступінь розвиненості підприємництва в регіоні» [2].

Важлива роль місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку території, адже «…саме з місцевих бюджетів здійснюється фінансування закладів освіти, культури, охорони здоров'я, засобів масової інформації; також фінансуються різноманітні молодіжні програми, видатки на упорядкування населених пунктів, соціальний захист і соціальне забезпечення населення» [15, с. 63].

Однією з базових проблем сучасного розвитку національної економіки є обмеженість бюджетних ресурсів низового рівня. Її розв'язання вимагає не тільки визначеної державної діяльності в підтримці збалансованості місцевих бюджетів, але й відповідної взаємозалежності між доходами та видатками.

З метою детального аналізу специфіки функціонування місцевих бюджетів в Україні, виявлення недоліків вітчизняної практики щодо формування доходів та здійснення видатків, вважаємо за необхідне розглянути теоретичні засади сутності місцевих бюджетів.

У фінансовій науці немає єдиного загальноприйнятого визначення місцевих бюджетів. За результатами дослідження економічного змісту місцевих бюджетів. Вони трактуються як «…план місцевого господарства; фонди грошових фінансових ресурсів; сукупність економічних, грошових відносин; реальні ресурси» [10, с. 15]. Л. Сергієнко місцеві бюджети розглядає як «…сукупність завдань, доручених місцевим органам влади, та сукупність ресурсів, які є у їхньому розпорядженні для виконання поставлених перед ними завдань, акцентуючи увагу на основному призначенні дохідної частини» [13, с. 6].

Д. Бутаков, І. Ходорович та Г. Поляк місцеві бюджети трактують як «…сукупність економічних відносин, що сприяють територіальному перерозподілу національного доходу держави та забезпечують формування фінансової бази місцевих рад» [7]. Вчені-економісти акцентують увагу на соціальному призначенні місцевих бюджетів, проте не конкретизують джерела формування фінансової бази органів місцевої влади. Однак, не усі автори мають аналогічні підходи. Так, наприклад, О. Кириленко стверджує, що «... у місцевих бюджетах органічно поєднано дві категорії, з одного боку, місцеві бюджети – це основні фінансові плани місцевих рад, з іншого – вони є реальною економічною категорією, яка сприяє розвитку виробничої сфери та фінансування невиробничої сфери на території відповідних адміністративно-територіальних одиниць» [8, с. 23].

Інша група авторів вважає, що при визначенні поняття «місцевий бюджет» найбільш поширеним його трактуванням є як основного елементу системи «територіальних», «муніципальних» чи «місцевих» фінансів [1]. Зокрема, Н. Вовна характеризує місцеві бюджети як «сферу централізованих фінансових відносин у складі місцевих фінансів» [6]. О. Романенко, С. Огородник, М. Зязюн визначають місцевий бюджет як «розпис грошових доходів і витрат місцевих органів влади, план формування і використання фінансових ресурсів держави та адміністративно-територіальних одиниць, що забезпечує можливість виконання відповідними органами державної влади і місцевого самоврядування покладених на них функцій» [12]. З точки зору О. Василика, місцевий бюджет необхідно розглядати як «…організаційну форму мобілізації частини фінансових ресурсів у розпорядження місцевих органів самоврядування та систему фінансових відносин, що складаються між місцевими та державним бюджетами, а також усередині сукупності місцевих бюджетів» [4].

Позиції авторів щодо визначення місцевих бюджетів у науковій літературі дозволяють згрупувати їх за кількома напрямами. Зокрема, В. Огонь, В. Малько, С. Кондратюк визначають місцеві бюджети як «…складову бюджетної системи не конкретизуючи їх як окрему дефініцію, тобто переносять риси, притаманні категорії бюджет і на місцеві бюджети» [10, с. 55].

Поряд з тим, ряд науковців визначає особливі риси місцевих бюджетів на відмінну від державного бюджету. До зазначених особливостей відносять:

– «…статус, тобто те, що місцеві бюджети затверджуються рішенням представницьких органів влади, але не мають юридичного статусу закону;

– сфера дії, тобто юрисдикція місцевого бюджету поширюється на певну обмежену територію і немає жодної сили поза її межами. Сферу дії також розглядають стосовно юридичних та фізичних осіб, які відповідно функціонують чи проживають на цій території;

– пріоритетна соціальна спрямованість;

– наявність відносин міжбюджетного перерозподілу коштів» [6; 12].

Більшість науковців одностайні в тому, що місцеві бюджети виступають фінансовою основою органів місцевого самоврядування. Зокрема, професор О. Василик зазначає, що при дослідженні проблеми місцевих бюджетів їх треба розглядати в двох аспектах. По-перше, як «організаційну форму мобілізації

частини фінансових ресурсів у розпорядження місцевих органів самоврядування. По-друге, як систему фінансових відносин, що складаються між місцевими та державним бюджетами, а також усередині сукупності місцевих бюджетів» [5, с. 181].

Виходячи з теоретичних основ бюджетного регулювання, безперечно, «важливим є визначення економічної сутності місцевих бюджетів як складової системи соціально-економічного розвитку, яка полягає у сукупності фінансово-економічних відносин, що виникають у процесі перерозподілу валової доданої вартості регіону з метою формування та використання фінансових ресурсів територіальних громад, спрямованих на економічне зростання адміністративно-територіальних одиниць та підвищення добробуту населення» [14, с. 43].

Положення Бюджетного кодексу України розмежовують поняття «місцевий бюджет» та «бюджети місцевого самоврядування». Так, ст. 2 Бюджетного кодексу України визначає, що «…бюджетами місцевого самоврядування є бюджети територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань, в свою чергу, місцевими бюджетами є бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети, бюджети районів у містах та бюджети місцевого самоврядування» [3, с. 13].

Конституція України містить поняття «місцеві бюджети», а саме, ст. 142 визначає, що «…матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад» [9]. Згідно положень ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», «бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет) — план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування» [11].

Відтак, розгляд нормативно-правової бази з питань функціонування місцевих бюджетів не подає розмежувань між поняттями «бюджети місцевого самоврядування» та «місцеві бюджети». У Законі України «Про місцеве самоврядування» дані поняття ототожнюються, а у Конституції України визначено бюджети місцевого самоврядування як «…бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць» [9].

Таким чином, поняття «місцевий бюджет» можна розглядати як фонд фінансових ресурсів, який перебуває у віданні органів виконавчої влади відповідного органу місцевого самоврядування і призначений для виконання власних і делегованих повноважень відповідно до законодавства України. За своєю формою місцевий бюджет виступає основним фінансовим планом місцевого самоврядування, за матеріальним змістом – централізованим фондом фінансових ресурсів конкретної територіальної одиниці.

Список використаних джерел:

1. Андрейченко О. Нові підходи до формування дохідної бази місцевих бюджетів. *Економіст*. 2010. № 11. С. 38-40.

2. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку територіальних громад. URL: www.nbuv.gov.ua
3. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI: URL: http://zakon.rada.gov.ua.
4. Василик О., Павлюк К. Державні фінанси України: підруч. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 608 с.
5. Василик О. Теорія фінансів: навч. посіб. Київ: НІОС, 2000. 416 с.
6. Вовна Н. Фінансове забезпечення органів місцевого самоврядування. *Економіка.* 2010. № 6. С. 17-24.
7. Деякі питання стабілізаційної дотації з державного бюджету місцевим бюджетам. Постанова Кабінету міністрів України від 16.09.2015 р. № 727 URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/6-2015-%D0%BF#n18
8. Кириленко О., Малиняк Б., Письменний В., Русін В. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади: навч. посіб. Київ: ТОВ «ПІДПРИЄМНИЦТВО ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 396 с.
9. Конституція України. Документ № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
10. Огонь В. Доходи місцевих бюджетів та напрями їх реструктуризації. *Фінанси України*. 2006. № 5. С. 3-11.
11. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show–
12. Радіонов Ю. Д. Управлінські рішення як фактор неефективного використання бюджетних коштів. *Економіка України*. 2012. № 12. С. 41-51.
13. Сергієнко Л. Сучасний стан та перспективи розвитку бюджетної політики України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2012. № 2. С. 56-60.
14. Сидор І. Податковий і неподатковий механізми наповнення місцевих бюджетів в Україні. *Економіка. Фінанси. Право.* 2017. № 9. С. 41-48.
15. Явтушенко А. В. Формування місцевих бюджетів та шляхи їх покращення в умовах децентралізації влади. *Таврійський науковий вісник*. 2021. Вип. 1. С. 62-69.

Електронне наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Збірник матеріалів Десятої заочно-дистанційної наукової конференції студентів і молодих вчених

м. Тернопіль, 26 квітня 2023 р.

ЧАСТИНА 2